

GUSTAV S. GIBBY
NATURALISTIC PARTICLE
KIASTICNE
STARTNE

Gustav Schwab
Najljepše priče klasične starine

Naziv izvornika

Gustav Schwab: Die schönsten Sagen des klassischen
Altertums

(prvi put objavljeno u Stuttgartu 1838.)

Izdavač

Grafički zavod Hrvatske, OOUR Izdavačka djelatnost

Zagreb, Frankopanska 26

Za izdavača Milan Zinaić

Design

Zoran Pavlović

Tehnički urednik Rudolf Španjol

Korektor Stjepan Hosu

Naklada 15000 primjeraka

Tisak i uvez

SOUR »V. Masleša«, Sarajevo ŠRO »Rade Bitanga«, Mostar

S njemačkoga preveo

Stjepan Hosu

Crteži

John Flaxman i drugi

1985.

Iz piščeva predgovora

Lijepo je svojstvo mitova i junačkih priča klasične starine da za poglede istraživača i za oko prostodušnosti imaju doduše različitu, ali ipak jednako snažnu draž. Dok znanstvenik u njima traži početke svakoga ljudskog znanja, temeljne misli religije i filozofije, prvi osvit povijesti, prostodušni se promatrač divi gledajući kako se pred njim razvijaju najraznoličniji likovi, kako pred njegovim očima tako reći još nastaje svijet prirode i duhova; on s veseljem i udivljenjem vidi kako Zemlja s bogovima i božjim sinovima izlazi iz Kaosa, kako u brzim nizovima slika Prometejeva iskra u čovjeku započinje borbu s barbarstvom, kako kultura iznosi pobjedu nad divljaštvom, obrazovanost nad surovošću, razum ili nužda nad strašću. Unutrašnja živa snaga tih slika također je tako velika da ne zavisi o savršenoj umjetničkoj obradi, u kojoj velik dio onih tvorevina posjedujemo u djelima najvećih pjesnika, nego je dovoljan najjednostavniji prikaz da njihovu veličinu razviju i pred onima kod kojih umjetnički oblik više smeta nego potpomaže razumijevanje. U tom je položaju mladež u početku svoga klasičnog obrazovanja. Junačka priča, koje ulomci ulaze u mladu fantaziju s prvom nastavom klasičnih jezika, očarava je mnogo prije nego bi je mogla shvatiti u tvorevinama pjesnika...

Ova je knjiga pokušaj da se najljepše i najznačajnije priče klasične starine ispričovijedaju prema starim piscima, prvenstveno prema pjesnicima, jednostavno i bez sjaja umjetničkog prikaza, ali ipak, gdje god je moguće, njihovim vlastitim riječima. Već davno je napušten nazor da te priče što se odigravaju na mitskom tlu i protkane su mitovima mogu služiti kao sredstvo da se mladeži prigodice pruža povijesno, zemljopisno i prirodoslovno znanje, i da čak smiju služiti kao udžbenik za tečaj moralke... Ovo je knjiga koju mladiću treba dati u ruku najprije samo s namjerom da mu se pruži ugodna, ali ipak vrijedna razonoda. Zato se pisac pobrinuo da se ukloni sve ono što vrijeđa, te je bez ustručavanja isključio sve one priče u kojima se pripovijedaju nečovječne grozote, koje donekle opravdava samo simbolično objašnjenje, ali što kao pripovijetka — a kao takve moraju te priče vrijediti za mladež — može u njoj izazvati samo negodovanje...

Dok prvi dio ove zbirke sadrži raznolike manje mitove i pripovijesti, slijedi u drugom dijelu jedna jedina, ali najveličanstvenija priča staroga vremena, priča o Troji, i to od osnutka grada do njegove propasti, dakle tako potpuna kako kao pripovijetka iz izvora još nikada nije bila u tom obliku sastavljena. Obradivač želi i nada se da cjelina, na taj način pregledno prikazana, neće biti nova i zanimljiva samo mladeži, nego će je i gdjekoji stariji čitatelj Ilijade pozdraviti barem kao pokušaj dopune te besmrtna pjesme. To više pisac ima dužnost da pokaže kako tu dopunu nije izvršio samovoljno, nego savjesno upotrebljavajući same stare pisce, kojima izvori opet bijahu epski prikazi pojedinih kikličkih pjesnika.

U prvoj četvrtini toga dijela morao se pisac za tok pripovijedanja poslužiti mutnim izvorima onih retorskih krpeža koje posjedujemo iz najkasnijih vremena pod imenom Diktisa Krećanina (Dictvs Cretensis) i Dareta Frižanina (Dares Phrygius). Ali njihovo izvješće, otkud je god pobrano ono što se najlakše može složiti s Homerom, tvori samo povijesnu osnovu u tkivu događaja, dok su najglasovitiji pjesnici grčke i rimske starine, Sofoklo, Euripid, Horacije, Ovidije i drugi, priložili raznobojne potke svoje fantazije u to tkanje.

Jezgru priče zatim tvori Homerova Ilijada; od Homera je pripovjedač nastojao oslušivanjem uhvatiti opći ton prikaza i za prvu i posljednju četvrtinu, a njegovu je boju i u onome dijelu u kojemu je on jedini izvor nastojao zadržati tako neokrnjeno koliko se to moglo učiniti u nevezanom govoru i pritom još u zbijenu prikazu.

Homerovo pripovijedanje u Ilijadi čini na taj način otprilike polovicu drugoga dijela. Ako pisca ove knjige ne vara nada, onda se unutarnji oblik besmrtna pjesme nije izgubio ni uza sve to što je žrtvovan pjesnički oblik, i njezino božansko tijelo sjaji još kroz nekićeno ruho najjednostavnije proze.

Posljednja četvrtina uzeta je opet iz više pjesnika: Pindar, Sofoklo, Vergilije u više su navrata uzimani u obzir.

Ali tu je pisac bio tako sretan da je pravu pjesničku podlogu, pa predmet i oblik za suvislo pripovijedanje našao u djelu »Nastavak Homera« pjesnika Kvinta, čije je potpuno kojega samo učeni svijet naziva sad Kalabraninom, sad Smirnjaninom. Ostavština je toga pjesnika klasično umjetničko djelo, koje će, nadamo se, kad izađe u metričkom prijevodu, steći priznanje svih prijatelja prave poezije...

Kad je pisac sastavio nacrt onoga što je trebalo preuzeti u treći i posljednji dio, smatrao je gotovo nemogućim da sudbinu posljednjih Tantalovića neskraćeno priopći čitalačkom svijetu koji će se vjerojatno velikim dijelom sastojati od mladeži. Težnja za potpunom ohrabrila ga je ipak na pokušaj da i tu teškoću svlada, i on se nada da će se pravedni sud, koji je u prijašnjim svescima priznao nježnu štednju osjetljivih ušiju i srdaca, s kojima treba postupati sa strahopočitanjem, protegnuti i na obradbu spomenutoga gradiva. Tu je najprije po mogućnosti bila uspostavljena harmonija između prikaza tragičkih pjesnika, a uzet je osobit obzir na spomenuto načelo da se uklone sve one nečovječne grozote kojima upravo povijest Tantalova roda obiluje.

U obradbi Odiseje nije takav oprez bio potreban. Tu se obrađivač imao samo što vjernije držati originalne umjetnine staroga vijeka da bi stvorio najdirljiviji dojam nevinosti i čestitosti. Tko se želi uvjeriti da ljudska priroda, koja je sama sobom tako nesposobna za savršeno dobro, ipak nipošto nije savršeno nesposobna za dobro, taj neka svoju vjeru u čovječanstvo krijepi na tom djelu grčke starine.

Eneida je piscu zadavala najviše posla. Ovdje je trebalo duljine odrezati, a da se sam cilj puta ne učini nepristupačnim; trebalo je sve one dodatke izmišljene narodne priče — koje bi nakon raskošnog sjaja Ilijade i Odiseje i dijete moralo osjetiti — ukloniti, a da se ne zamrsi ili pače uništi suvislost najoriginalnijih i najljepkijih iznašašća što stvaraju sad čitav dio pjesničke pripovijesti, sad neprocjenjive epizode: a to je obrađivač osjećao kao nemalu zadaću, pogotovu kad je još nijedan moderni pripovjedač antičkih priča nije pokušao izvršiti.

Njegovo nastojanje išlo je za tim da sažimanjem bitne ljepote dade umjetničkom djelu rimskoga pjesnika za mladež čar novosti i donekle zabavnosti, što se u originalu uzalud traži.

I tako neka sve te priče zajedno, kao skup klasičnih junačkih priča, steknu brojne prijatelje među mladima, a gdje koje i među starima. S tom željom pisac pušta u svijet svoje djelo, koje je za njega u isti čas odjek dvadesetgodišnjega zanimanja u javnosti i kod kuće.

G. Schwab
Stuttgart, rujan 1837.

Prva knjiga

Prometej i Atena stvaraju čovjeka

Prometej

Nebo i zemlja bijahu stvoreni; more se talasalo medu obalama, a ribe se igrale u njemu; u zraku su pjevale ptice na krilima, a zemlja je vrvjela od životinja. Ali još nije bilo na zemlji stvora kojega bi tijelo bilo tako sazdano da se u njemu može nastaniti duh i iz njega vladati zemaljskim svijetom. Tada stupi na zemlju Prometej, potomak stare porodice bogova, koju je Zeus svrgnuo s vlasti, sin Japetov, unuk Urana i Geje, pun mudre domišljatosti.

On je dobro znao da u zemlji drijema nebesko sjeme. Stoga uzme ilovače, nakvasi je vodom iz rijeke, umijesi je i načini od nje lik prema slici i prilici bogova, gospodara svijeta. Da bi taj zemljani lik oživio, uzme odasvud iz životinjskih duša dobra i zla svojstva i zatvori ih u grudi čovjeka. Među nebesnicima imao je prijateljicu, Atenu, božicu mudrosti. Ona se divila djelu Titanova sina pa je poluživom liku udahнула duh, božanski dah.

Tako postadoše prvi ljudi, koji se brzo razmnožiše i napuniše zemlju. Ali ti ljudi dugo nisu znali kako da se služe svojim plemenitim udovima i dobivenom božanskom iskrom. Gledali su, a nisu vidjeli, slušali, a nisu čuli. Poput likova u snu tamarali su naokolo i nisu se znali služiti predmetima. Nepoznata im je bila vještina kako se kopa i kleše kamen, kako se iz gline peku opeke, kako se od srušenoga šumskog drveta tešu grede i kako se od svega toga grade kuće. Pod zemljom, u mračnim pećinama, vrvjelo je od njih kao od poslenih mravi. Ni zimu, ni cvjetno proljeće, ni plodnu jesen nisu raspoznavali po sigurnim znacima. Što god su radili, bilo je bez smišljene osnove.

Tada se Prometej zauzme za svoje stvorove: nauči ih promatrati izlazak i zalazak zvijezda, uputi ih u vještinu brojenja i u pisanje slova; nauči ih ujarmljivati životinje i upotrebljavati ih kao pomagače u radu, priuči konje na uzde i kola; pronade čamac i jedra za plovidbu. Pobrinuo se i za ostale životne potrebe ljudi. Kad je prije koji čovjek obolio, nije znao nikakva lijeka, nije znao kakvo jelo i piće može podnositi, nije poznao melema za ublaživanje boli; zbog nestašice lijekova ljudi su bespomoćno umirali. Stoga im Prometej pokaže kako se priređuju blagi lijekovi kojima se liječe svakojake

bolesti. Tada ih nauči gatati, rastumači im znamenja i sne, ptičji let i motrenje žrtvenih životinja. Nadalje, svrati im pogled pod zemlju i pomože im da ondje otkriju mjed, željezo, srebro i zlato. Ukratko, uputi ih u sve životne udobnosti i vještine.

Na nebu je sa svojom djecom od nedavna vladao Zeus, koji je svoga oca Krona zbacio s prijestolja i srušio stari rod bogova, od kojega je potekao i Prometej, jer su Japet i Kron bili braća.

Sada su se novi bogovi počeli zanimati za nedavno nastali ljudski rod. Oni zatraže od ljudi da ih časte, a za uzvrat su im bili spremni pružati zaštitu. U Mekoni (Sikionu) u Grčkoj dođe do sastanka smrtnika i besmrtnika, gdje su se utvrdila prava i dužnosti ljudi. Na tom sastanku istupi Prometej kao zastupnik svojih ljudi, nastojeći kako ne bi bogovi za preuzetu zaštitu nametnuli ljudima odveć tegobne dužnosti. Tada Titanova sina zavede njegova lukavost da prevari bogove. On u ime svojih stvorova zakolje velikoga bika od kojega su bogovi imali izabrati što za sebe žele. Raskomadavši žrtvenu životinju, Prometej načini dvije hrpe: na jednu stranu stavi meso i drob s obilnom slaninom, obavije sve u bikovu kožu i ozgo stavi želudac. Na drugu stranu stavi ogoljene kosti umotavši ih vješto u loj žrtvene životinje. Ova posljednja hrpa bila je veća. Zeus, sveznajući otac bogova, prozre njegovu prijevaru i reče:

— Sine Japetov, presvijetli kralju i dobri prijatelju, kako si nejednako razdijelio dijelove!

Prometej se sad istom uvjeri da ga je uspio prevariti, nasmija se u sebi i reče:

— Presvijetli Zeuse, najveći od vječitih bogova, izaberi dio na koji te nuka tvoje srce u grudima.

Zeus se razjari, ali navlas pograbi objema rukama bijeli loj. Kad ga je razmotao i opazio gole kosti, pričini se kao da je istom sada otkrio prijevaru te ljutito reče:

— Vidim dobro, dragi Japetov sine, da još nisi zaboravio vještinu varanja!

Zeus odluči da se Prometeju za njegovu prijevaru osveti, pa uskrati ljudima posljednji dar koji im je bio potreban za savršeniji napredak — vatru. Ali i tome je lukavi Japetov sin znao doskočiti. Uze dugu stabljiku gorostasne trske sa srčikom, približi se sunčanim kolima na njihovu prolazu i uhvati u stabljiku vatre što je tinjala. S takvom

iskrom siđe na zemlju, i ubrzo zaplamti prva lomača prema nebu. U dubini duše zaboli Zeusa kad vidje kako se među ljudima nadaleko svijetli sjaj vatre penjući se uvis. Kako više nije bilo moguće smrtnicima oduzeti upotrebu vatre, smisli im Zeus za osvetu novo zlo. Bog vatre Hefest, slavan sa svoje umjetnosti, morao mu je načiniti varavi lik lijepe djevojke; sama Atena, koja je bila zavidna Prometeju i postala mu protivnica, ogrne djevojku bijelom blistavom haljinom, a preko lica spusti joj koprenu, koju je djevojka rukama držala razdijeljeno, glavu joj ovjenča svježim cvijećem i poveže je zlatnom vrpcom, koju je također Hefest svome ocu za ljubav umjetnički izradio i ukrasio šarenim životinjskim likovima. Hermo, glasnik bogova, morao je ljupkom liku udijeliti dar govora, a Afrodita svaku dražest i milinu. Tako je Zeus pod obličjem dobrote stvorio blještavo zlo i nazvao ga Pandora, što će reći Svim obdarena, jer je svaki od besmrtnika obdario djevojku bilo kakvim kobnim darom za ljude. Zatim Hermo povede djevojku na zemlju, gdje su se ljudi šetali izmiješani s bogovima.

Svi su se divili prekrasnom liku bez premca, ali ona se uputi k Epimeteju, bezazlenom bratu Prometejevu¹, da mu preda Zeusov dar. Uzalud ga je brat njegov bio opomenuo neka nikada nikakvoga dara ne prima od olimpskog Zeusa da ne bi njime kakvo zlo došlo na ljude, nego neka ga smjesta pošalje natrag. Epimetej, ne misleći na bratove riječi, primi s veseljem lijepu djevojku i osjeti zlo istom onda kad ga je snašlo. Dotada su ljudi, po uputama njegova brata, živjeli slobodni od svake nevolje, bez teškoga rada, bez mučnih bolesti. Ali žena je u svojim rukama držala dar, veliku posudu s poklopcem. Čim je došla Epimeteju, podigla je poklopac, i odmah je iz posude izletjelo čitavo jato svakojakih nevolja, koje su se munjevitom brzinom razletjele po cijeloj zemlji.

Jedno jedino dobro bilo je sakriveno sasvim na dnu posude, nada. Ali Pandora, po uputi oca bogova, spusti opet poklopac prije nego je nada mogla izlepršati, i zatvori je zauvijek u posudu. Bijeda ispuni, međutim, u svim oblicima zemlju, zrak i more. Bolesti su obilazile među ljudima danju i noću, potajno i nečujno, jer im Zeus nije udijelio dar govora. Četa svakojakih groznica zaposjela je zemlju, a smrt, koja je prije samo polagano dolazila k ljudima, ubrzala je svoje korake.

Nato se Zeus svojom osvetom okrenuo protiv Prometeja! Krivca preda Hefestu i njegovim slugama, koji su se zvali Kratos i Bia (Snaga i Sila). Oni su ga morali odnijeti u skitsku pustoš i ondje ga neraskidljivim lancima prikovati iznad strahovitog ponora na stijenu gore Kavkaza. Nerado je Hefest izvršio nalog svoga oca: on je u Titanovu sinu ljubio unuka svoga pradjeda Urana i ravnopravnog potomka bogova. Uz samilosne riječi, a uz pogrde surovih slugu, naredio je da ovi izvrše okrutno djelo. Tako je Prometej morao visjeti na tužnoj stijeni u uspravnom položaju, a nikada nije mogao spavati ni saviti svoje umorno koljeno.

— Mnogo ćeš uzaludno tužiti i uzdisati — reče mu Hefest — jer Zeusova je volja nemilosrdna, a tvrda su srca svi koji su istom pred kratko vrijeme prigrabili vlast.

I doista su muke kažnjenog nesretnika imale trajati čitavu vječnost ili bar trideset tisuća godina. Premda je glasno uzdisao i za svjedoke svojih muka dozivao vjetrove, rijeke, izvore i morske valove, opću majku Zemlju i sunčani krug koji sve vidi, ipak je ostao nepokolebljiva duha.

»Što je sudbina odlučila« — govorio je — »mora da podnosi onaj koji je naučio shvaćati nesavladivu moć nužde.«

Također se nikakvim prijetnjama Zeusovim nije dao skloniti da поближе objasni tamno proročanstvo po kojemu je vladaru bogova prijetila propast i pad od novoga braka.²

Zeus održa riječ: pošalje okovanom Prometeju orla koji je kao svakidnji gost smio kljuvati njegova jetra, koja bi, izgrizena, uvijek ponovno narasla. Muke njegove nisu smjele prije prestati dok se ne pojavi zamjenik koji bi se dragovoljno podvrgao smrti i time se u neku ruku ponudio da bude njegov zastupnik.

Napokon je nesretniku osvanuo dan oslobođenja. Pošto je Prometej već stoljećima trpio strašne muke viseći na stijeni, naiđe onuda Heraklo putujući k Hesperidama po zlatne jabuke. Kad je vidio unuka bogova gdje visi na Kavkazu, i kad se ponadao da će mu njegov dobar savjet biti od koristi, sažali se na njegovu sudbinu, jer je vidio kako orao sjedi na koljenima Prometejevim i kljuje jetra nesretniku. On odloži kijak i lavlju kožu, napne luk, odapne strijelu i skine strašnu pticu s jetara mučenikovih. Nato mu odriješi okove i povede oslobođena

Prometeja sa sobom. Ali da bi se uvjet kralja bogova ispunio, postavi mu za zamjenika Kentaura Hirona, koji je bio pripravan da mjesto njega umre, a inače je bio besmrtn.³ Da ipak Zeusova osuda, kojom je Prometeja na mnogo dulje vrijeme osudio na stijenu, ne bi ni tako ostala neizvršena, morao je Prometej trajno nositi željezni prsten u kojemu se nalazio kamenčić s one kavkaskе stijene. Tako se Zeus mogao dičiti da njegov neprijatelj još uvijek živi prikovan uz Kavkaz.

Naraštaji ljudskoga roda⁴

Prvi ljudi koje su bogovi stvorili bili su zlatni naraštaj. Dok je nebom vladao Kron, živjeli su bezbrižno i slični bogovima, daleko od posla i brige. I tegobe starosti bile su im nepoznate. Uvijek zdravi cijelim tijelom i slobodni od svakoga zla uživali su u veselim gozbama. Blaženi bogovi voljeli su ih i darivali im na bogatim poljima prekrasna stada. Kad su trebali umrijeti, zapadali su samo u blagi san. Dok su živjeli, imali su sva moguća dobra.

Zemlja im je davala nove plodove sama od sebe u preobilju, a oni su mirno, svim dobrima obdareni, obavljali svoj dnevni posao. Kad je taj naraštaj po odluci Sudbine iščeznuo sa zemlje, postali su ti ljudi dobri bogovi zaštitnici koji su, obavijeni u gustu maglu, oblijetali zemljom kao djelateli svakoga dobra, čuvari pravde i osvetnici svih prestupaka.

Nato bogovi stvoriše drugi ljudski naraštaj — srebrni. Taj se naraštaj već daleko izrodio od prvoga: nije mu bio jednak ni tjelesnom građom ni načinom mišljenja. Punih sto godina rastao je razmaženi dječak još nezrela duha pod materinom njegom u roditeljskoj kući, i kad je koji napokon dozreo do mladenačke dobi, onda mu je preostajalo još samo kratko vrijeme za dalji život. Nepromišljena djela bacila su te nove ljude u bijedu, jer oni već nisu mogli obuzdavati svojih strasti, nego su griješili obijesno jedni protiv drugih. Ni žrtvenike bogova više nisu htjeli častiti doličnim žrtvama. Stoga Zeus ukloni taj naraštaj sa zemlje jer mu se nije sviđalo što u njega nema dovoljno poštovanja prema besmrtnicima. Pa ipak ni ti ljudi još nisu bili toliko bez odlika da im ne bi nakon odlaska iz ovoga života pripala kakva počast: zato su još smjeli obilaziti zemljom kao smrtni demoni.

Tada je otac Zeus stvorio treći naraštaj, i to od mjedi, koji se potpuno razlikovao od srebrnoga: bio je okrutan, silovit, uvijek odan samo ratovanju, neprestano je čovjek čovjeku snovao kako da mu napakosti. Prezirali su poljske plodove i hranili se životinjskim mesom. Njihova tvrdoglavost bila je tvrda kao dijamant, a njihovo je tijelo bilo golemo: iz ramena izrasle su im ruke kojima se nitko nije smio približiti. Njihovo je oružje bilo od mjedi, njihov stan od mjedi, mjedu su obrađivali njive, jer željeza tada još nije bilo. Oni digoše ruke jedni na druge. Ali koliko god su bili golemi i užasni, ipak su bili

preslabi protiv crne smrti: rastajući se sa svijetlim sunčanim sjajem silazili su u jezovitu noć podzemnoga svijeta.

Kad je zemlja i taj naraštaj sakrila, proizvede Zeus, sin Kronov, četvrti naraštaj koji je imao stanovati na hraniteljici Zemlji. Taj je naraštaj opet bio plemenitiji i pravičniji od prethodnoga, to je bio naraštaj božanskih heroja, koje su negdašnji ljudi zvali i polubogovima. Ali na kraju je i njih uništio razdor i rat, jedne pred sedmorim vratima Tebe, gdje su se borili o državu kralja Edipa, druge na bojištu pod Trojom, kamo su u golemom broju doplovili radi lijepe Helene. Kad su oni završili svoj zemaljski život u borbi i nuždi, odredio im je otac Zeus boravište na kraju svijeta, u Okeanu, na Otocima blaženih. Ondje provode nakon smrti sretan i bezbrižan život, ondje im plodna zemlja tri puta godišnje daje za okrepu plodove slatke kao med.

»O da nisam« — uzdiše stari pjesnik Heziod, koji pripovijeda tu priču o ljudskim naraštajima — »o da nisam pripadnik petog ljudskog naraštaja koji je sada došao! O da sam prije umro ili da sam se kasnije rodio! Ovaj je naraštaj od željeza! Sasvim pokvareni, ti ljudi nemaju ni danju ni noću mira od nevolja i teškoća, uvijek im bogovi šalju nove brige koje ih izjedaju. Ali oni su sami sebi najveća muka! Otac nije naklonjen sinu ni sin ocu; gost mrzi svoga gostoprimeca,, drug svoga druga; ni među braćom više ne vlada srdačna ljubav kao prije. Ni sijedoj kosi roditelja ne iskazuje se više čast, pogrdne se riječi protiv njih govore, zlostavljanja moraju podnositi.

Vi užasni ljudi, zar uopće ne mislite na božji sud, kad svojim ostarjelim roditeljima ne uzvraćate hvale za njihovu brigu? Svuda vrijedi samo pravo sile, jedni drugima snuju kako će im opljačkati gradove. Ne uživa naklonost onaj koji se zaklinje na istinu, koji je pravedan i čestit. Ne, nego samo zločinac, samo gadni zlikovac uživa čast. Pravo i umjerenost ne vrijedi više ništa, zao čovjek smije boljega vrijeđati, smije govoriti lažne i opake riječi, smije se krivo zaklinjati. Stoga su ti ljudi i tako nesretni. Progoni ih zlobna, zlorada zavist, i s groznim pogledom sikće na njih. Božice stida i svetoga straha, koje su se dosada još mogle vidjeti na zemlji, zastiru svoje lijepo tijelo u bijelu haljinu i napuštaju ljude da ponovno nađu zaklonište u zboru vječnih bogova.

Među smrtnim ljudima ostala je samo žalosna bijeda, i ne može se očekivati nikakav spas od toga zla.«⁵

Deukalion i Pira

Kad je na zemlji boravio mjedeni naraštaj ljudi i kad su Zeusu, gospodaru svijeta, došli do ušiju glasovi o njihovim opačinama, odluči sam u ljudskom liku proputovati zemljom. Ali svuda nađe da su glasovi bili još blaži nego stvarnost. Jedne večeri u kasni sumrak stupi pod negostoljubiv krov arkadskog kralja Likaona koji je bio na zlu glasu zbog svoje divlje ćudi. Zeus s nekoliko čudesnih znakova dade na znanje da je došao bog, i mnoštvo svijeta spusti se na koljena. Ali Likaon se naruga tim pobožnim molitvama.

»Da vidimo« — reče — »je li to smrtnik ili bog!«

I Likaon odluči u srcu da gosta o ponoći, kad ga svlada san, pogubi neočekivanom smrću. Ali još prije toga zakolje jednog bijednog taoca kojega mu je narod Mološana bio poslao, skuha još napola žive udove u vreloj vodi, a nešto ih speče na vatri, i stavi ih pred stranca na stol za večeru. Zeus, koji je sve to prozreo, skoči od stola i osvetničkom munjom osine dvor bezbožnikov. Kralj se prestraši i pobjegne na otvoreno polje. Prvi jauk što ga je ispustio bilo je zavijanje, odijelo mu se pretvori u dlake, ruke u noge, i od njega posta krvoločan vuk.

Zeus se vrati na Olimp, sazove bogove u vijeće i odluči da uništi opaki ljudski rod. Već je htio da po čitavoj zemlji razaspe svoje munje, ali ga od toga odvratila strah da bi se mogao zapaliti eter i izgorjeti svemirska os. Zato odloži munje koje su mu skovali Kiklopi⁶ i odluči da na čitavu zemlju spusti pljusak i potopom šatre ljude.

Smjesta zatvori Sjevernjaka zajedno sa svim vjetrovima koji rastjeruju oblake u pećinu Eolovu, a samo Južnjaka iz nje ispusti. On poleti s vlažnim krilima prema zemlji, strašno mu lice pokrila gusta tama, brada mu otežala od oblaka, s bijele mu kose poteče pljusak, magla mu sjede na čelo, iz njedara mu pocuri voda. Zatim poleti k nebu, dohvati rukom oblake koji su daleko naokolo visjeli i stane ih cijediti. Gromovi zaore, a silna se poplava sruši s neba. Usjevi se saviše pod navalama oluje, uništena je ležala nada ratarova, upropašten je mučni rad cijele godine. I Posidon, brat Zeusov, došao je pri uništavanju u pomoć. On sazove sve rijeke i zapovjedi im:

— Pustite uzde svojim strujama, provaljujte u domove, probijajte nasipe!

Rijeke izvršiše njegov nalog, a Posidon sam probode svojim trozubom zemlju i potresom napravi prolaz valovima. Tako potekoše rijeke preko otvorenih polja, pokriše njive, odnesoše sa sobom stabla, hramove i kuće.

Ako je i ostala gdjegod koja palača, pokrila je doskora voda i njezin zabat, i najviše kule izgubiše se u virovima.

More i zemlja nisu se uskoro više mogli razlikovati, sve je bilo more, a to more bilo je bez obala. Ljudi su se spašavali kako su znali. Jedan se popeo na najviši brijeg, drugi je sjeo u čamac i veslao iznad krova svoje potopljene kućice ili iznad svoga vinograda na brijegu tako da ga je dnom svoga čamca dodirivao. Među granama šumskog drveća s mukom su se probijale ribe, a hitronoga vepra zahvatila je poplava. Čitave narode odnijela je voda, a što su valovi poštjednili, pomrlo je od glada na neobrađenim ledinastim bregovima.

Takav jedan brijeg izdizao se još sa dva vrhunca u zemlji Fokidi iznad morske poplave koja je sve pokrivala. To je bio Parnas. K njemu doplovi u lađi Deukalion sa svojom ženom Piron. Deukalion je bio sin Prometej ev, kojega je otac opomenuo i sagrađio mu lađu. Nikada nije bilo ni čovjeka ni žene koji bi nadmašili to dvoje ljudi poštenjem i pobožnošću. Tada Zeus pogleda s neba i vidje kako je čitav svijet poplavljen stajaćim vodama i kako je od mnogih tisuća ljudi preostao samo jedan ljudski par, oboje nevini, oboje pobožni štovatelji bogova. Zato pošalje Sjevernjaka da rastjera crne oblake i odagna magle, i tako opet pokaže nebu zemlju i zemlji nebo. I Posidon, morski vladar, odloži svoj trozub i umiri valove. More ponovno dobije obale, rijeke se vrate u svoja korita. Šume pomoliše svoje krošnje, pokrivene muljem, za njima se pojaviše brežuljci, napokon su se prostrle ravnice, i konačno se ponovno pokazala zemlja.

Deukalion pogleda oko sebe. Zemlja je bila opustošena i svuda je vladala grobna tišina. Kod toga pogleda poteku mu suze niz obraze i on progovori svojoj ženi Piri:

— Ljubljena, jedina životna družice! Kuda god po zemlji gledam, na sve strane svijeta, ne mogu otkriti ni žive duše. Nas dvoje smo sav narod na zemlji, svi su drugi izginuli u vodenoj poplavi. Ali ni mi još nismo potpuno sigurni za svoj život. Svaki oblak koji vidim još plaši moju dušu. Pa ako i jest svaka opasnost prošla, što da počnemo mi

sami na napuštenoj zemlji? O da me je moj otac Prometej naučio vještinu kako se stvaraju ljudi i kako se u oblikovanu ilovaču udahnuje duša!

Tako reče, i osamljeni ljudski par poče plakati. Tada se bace na koljena pred napola razvaljeni žrtvenik božice, Temide¹ i počeše joj se moliti:

»Reci nam, božice, kojom bi vještinom mogli obnoviti naš propali naraštaj. Pomozi izumrlom svijetu da ponovno oživi!«

»Odstupite od moga žrtvenika« — zaječi glas božičin — »zastrite glavu i bacajte kosti svoje majke iza svojih leđa.«

Dugo su se oboje čudili zagonetnom odgovoru božice. Pira prva prekine šutnju.

»Oprosti mi, uzvišena božice« — reče — »ako se zgražavam, ako neću da te slušam i ako neću da vrijeđam sjenu svoje majke razbacivanjem njezinih kosti!«

Dobrohotna i proročka božica pravde, reda i morala.

Ali Deukalionu proleti duhom svijetli tračak. On umiri svoju ženu prijaznim riječima:

— Ili me vara moja domišljatost ili su riječi bogova pobožne i ne kriju u sebi nikakva grijeha! Naša velika majka, to je Zemlja, a njezine kosti su kamenje, i to kamenje moramo mi, Pira, bacati iza sebe!

Oboje su ipak još dugo sumnjali u to tumačenje. Međutim, što škodi pokušati, pomisle. Zato pođu na stranu, zastru glavu, otpašu odjeću i stanu bacati kamenje iza sebe, kako im je bilo naloženo. Tada se dogodi veliko čudo: kamenje poče gubiti svoju tvrdoću i oporost, postade meko, poče rasti i dobivati oblik. Ljudski oblici počeše se pokazivati, ali još ne jasno, nego nalik na surove kipove ilijna likove koje je umjetnik istom u grubim potezima iz mramora isklesao. Što je na kamenju bilo vlažno ili od zemlje, od toga je postalo meso na tijelu; što je bilo tvrdo i čvrsto, pretvorilo se u kosti; žile u kamenju ostale su žile. Tako su uz pomoć bogova u kratko vrijeme od Deukalionova kamenja postali muškarci, a od Pirina žene.

To svoje podrijetlo ne može ljudski rod zatajiti: to je tvrdi rod i sposoban za rad. Svaki časak podsjeća nas na to iz kojega je sjemena iznikao.⁷

Inah, prastari plemenski knez i kralj Pelazga, imao je prekrasnu kćer po imenu Iju. Na nju je bacio pogled Zeus, olimpski vladar, kad je na livadi kod Lerne čuvala stada svoga oca. U Zeusu se zapali ljubav prema njoj, zato joj priđe u ljudskom liku i stane je zavodljivim i laskavim riječima iskušavati:

— Djevojko, sretan onaj koji će te posjedovati! Pa ipak nijedan smrtnik nije tebe vrijedan, ti zaslužuješ da budeš zaručnica najvišeg boga! Znaj, ja sam Zeus. Ne bježi od mene! Podnevna žega pali nesnosno. Dođi sa mnom u sjenu veličanstvenog gaja koji nas tamo nalijevo poziva u svoju hladovinu. Što ćeš tu na dnevnoj pripeci? Ne boj se stupiti u tamnu šumu i u klance gdje stanuje divljač. Ta tu sam ja da te zaštitim, bog koji drži žezlo nebesko i baca na zemlju zupčaste munje.

Ali djevojka pobježe pred zavodnikom hitrim koracima, i bila bi mu na krilima straha umakla da progonitelj nije zlorabio svoju moć i čitav kraj zavio u gustu tamu. Bjegunicu okruži magla, i ona ubrzo počne zastajkivati bojeći se da ne naleti na stijenu ili se ne strovali u rijeku. Tako je nesretna Ija došla u vlast Zeusovu.

Hera, mati bogova, bila je već davno navikla na nevjeru svoga muža koji se odbijao od njezine ljubavi i priklanjao kćerima polubogova i običnih ljudi. Ali ona nije mogla da ukroti svoju srdžbu i ljubomoru, nego je uvijek s budnim nepovjerenjem pratila svaki korak Zeusov na zemlji. Tako je i sada gledala upravo na one predjele gdje joj se muž bez njezina znanja šetao. Na svoje veliko čudo opazi iznenada kako se vedri dan na jednom mjestu zamračio noćnom maglom koja se nije dizala ni iz rijeke ni iz zadimljena tla, niti je uopće potjecala iz kakva prirodnog uzroka. Tada joj brzo sinu misao na nevjeru muževu; pogleda okolo po Olimpu i ne nade ga nigdje.

»Ili se varam« — reče razjarena sama sebi — »ili me moj muž gadno vrijeđa!«

Tada se na oblaku poveze iz visokog etera dolje na zemlju i magli koja je obavijala otmičara s njegovim plijenom zapovjedi neka se rasprši. Zeus je naslutio dolazak svoje žene pa da bi svoju ljubavnicu oteo njezinoj osveti, brzo pretvori lijepu Inahovu kćer u krasnu, snježnobijelu kravu. Ali i tako je mila djevojka ostala još uvijek lijepa. Hera, koja je odmah prozrela lukavštinu svoga muža, pohvali krasnu životinju i zapita, kao da ništa ne zna o pravoj istini, komu pripada

krava, otkud je i koje je pasmine. Zeus, u neprilici i da ženu odvrati od daljeg ispitivanja, uteče se laži i reče da krava potječe iz zemlje. Hera se time zadovolji, ali zamoli svoga muža da joj pokloni tu lijepu životinju. Što da radi prevareni varalica? Ako kravu dade, izgubit će ljubavnicu, ako li je ne da, onda će tek pobuditi sumnju svoje žene, koja će nesretnici poslati brzu propast! Zato odluči da se za taj čas odrekne djevojke pa prekrasnu kravu pokloni svojoj ženi vjerujući da je još uvijek zavijena u tajnu. Hera, naoko usrećena darom, sveže lijepoj životinji uže oko vrata i pobjedonosno odvede nesretnicu, kojoj je očajno ljudsko srce udaralo pod životinjskim likom. Ali i samoj je božici ta krađa zadavala strah pa nije mirovala dok nije svoju suparnicu povjerila sigurnoj straži. Stoga je potražila Arga, sina Arestorova, nakazu koja joj se za tu službu učinila osobito prikladna. Argo je imao stotinu očiju u glavi, od kojih se samo po jedan par naizmjenice zatvarao i predavao počinku, dok su sve ostale, razasute kao sjajne zvijezde sprijeda i straga po glavi, ostajale budne na straži. Njega je Hera dala siromašnoj lji za stražara da njezin muž Zeus ne može ukrasti otetu mu ljubavnicu.

Pod stražom Argovih stotinu očiju smjela je lja, kao krava, preko dana pasti na bujnom pašnjaku. Ali Argo je stajao u blizini, i kamo god se smjestio, vidio je povjerenu mu nesretnicu; i kad se okrenuo od nje, bila mu je pred očima. Nakon zalaza sunca zatvarao ju je stavljajući joj lanac oko vrata. Gorka trava i lišće bila je njezina hrana, tvrda zemlja njezina postelja, koja nije uvijek ni travom bila pokrita, a blatna kaljuža njezino piće.

lja je često zaboravljala da više nije ljudsko biće, te je htjela pružiti ruke Argu i moliti ga da joj se smiluje, ali tada bi se sjetila da nema ruku. Htjela mu je riječima upraviti dirljive molbe: tada bi se iz njezinih usta otelo mukanje da se prepala vlastitoga glasa, koji ju je podsjetio na to kako je zbog sebičnosti svoga otmičara pretvorena u životinju.

Argo nije ostao s njom na istom mjestu, jer mu je tako naložila Hera, koja se nadala da će je mijenjanjem boravišta sigurnije oteti svome mužu. Njezin čuvar tumarao je, dakle, s njom svuda po zemlji, i tako je ona došla s njim i u svoju staru domovinu, na obalu rijeke gdje se kao dijete tako često igrala. Tada je prvi put vidjela svoju sliku u vodi; kad je životinjska glava s rogovima pogledala

prema njoj iz vode, stresla se Ija i pobjegla prestravljena od same sebe. Čeznutljivi nagon dovede je u blizinu njezinih sestara, u blizinu njezina oca Inaha.

Ali oni je ne prepoznaše. Inah je, istina, pogladio lijepu životinju i pružio joj lišća što ga je otrgnuo s obližnjeg grma; Ija je zahvalno lizala njegovu ruku i kvasila je poljupcima i potajnim ljudskim suzama. Ali koga on miluje i tko njega miluje, to starac nije slutio. Napokon sirotici, kojoj nije duh pod preobrazbom stradao, sinu sretna misao: ona poče nogom šarati slova i tom kretnjom pobudi pozornost svoga oca, koji ubrzo u prašini pročita obavijest da je pred njim njegovo vlastito dijete.

»Jao meni nesretniku!« — povika starac kad je to otkrio, nasloni vši se na rogove i vrat svoje kćeri koja je jecala.

»Tako te moram naći, tebe koju sam po svim zemljama tražio! Jao meni! Manje si mi brige zadavala dok sam te tražio nego sada kad sam te našao! Ti šutiš? Ne možeš mi kazati nijedne utješne riječi, nego mi možeš odgovoriti samo mukanjem! Ja luda, snovao sam kako ću ti dovesti dostojnoga muža, i mislio sam samo na vjenčanu baklju i na udaju. A sad si ti dijete stada...!«

Argo, strašni čuvar, ne dopusti da nesretni otac dovrši jadikovku, udalji Iju od oca i odvuče je na osamljeni pašnjak. Tada se uzverne na vrh brežuljka i nastavi vršiti svoju službu gledajući sa stotinu budnih očiju na sve četiri strane svijeta.

Zeus nije mogao dulje gledati nevolju Inahove kćeri. Pozove svoga dragoga sina Herma i zapovjedi mu neka upotrijebi svoju lukavštinu i mrskom čuvaru oduzme vid. Hermo pričvrsti na noge krila, dohvati snažnom rukom palicu za uspavljivanje i stavi na glavu svoj putnički šešir. Tako se spusti iz palače svoga oca na zemlju. Ondje skine šešir i krila, a zadrži samo palicu; tako se stvori pastirom, dovabi k sebi koze i potjera ih na udaljena polja gdje je Ija pasla, a Argo čuvao stražu. Došavši onamo, izvuče pastirsku sviralu, koja se zove siringa, i poče tako ljupko i snažno svirati kako nismo navikli slušati od zemaljskih pastira. Herin sluga povese se tom neobičnom zvuku, ustade sa svog sjedišta na stijeni i poviče:

— Tko god si, dobrodošli sviraču, mogao bi svakako kod mene ovdje na ovoj stijeni otpočinuti. Nigdje nije trava za stoku tako bujna

kao ovdje, a vidiš i sam kako je ugodna za pastira hladovina ovoga gusto zasađenog drveća!

Hermo zahvali na pozivu, uspne se gore i sjedne do stražara, s kojim počne marljivo čavrljati i tako se ozbiljno udubi u razgovor da je dan prošao prije nego je to Argo primijetio. Njemu se počеше oči sklapati, i sada Hermo ponovno prihvati sviralu i pokuša igru da čuvara potpuno uljulja u san. Ali Argo, koji je mislio na gnjev svoje gospodarice ako zarobljenicu pusti bez lanca i nadzora, borio se protiv sna, pa iako se san uvukao u jedan dio njegovih očiju, on je ipak s drugim dijelom očiju stalno bdio. Zato se sabere i, kako je pastirska svirala istom nedavno bila pronađena, zapita svoga druga kako je došlo do tog pronalaska.

— To ću ti rado pripovijedati — reče Hermo — ako u ovo kasno večernje doba imaš dosta strpljenja i pažljivosti da me slušaš. U snježnim brdima Arkadije živjela je glasovita hamadrijada⁸ po imenu Siringa. Šumski bogovi i satiri, očarani njezinom ljepotom, progonili su je već dugo vremena svojim snubljenjima, ali ona im je uvijek znala umaći. Zazirala je od bračnoga jarma i htjela je, opasana i u lov zaljubljena kao Artemida, ostati poput nje u djevojačkom staležu. Napokon je na svojim tumananjima kroz one šume opazi i moćni bog Pan; on joj se približi i zaprosi njezinu ruku, žestoko i svjestan svoje veličine. Ali nimfa prezre njegovu molbu i pobjegne pred njim kroz neprohodne stepe, dok napokon ne dođe do spore vode pjeskovite rijeke Ladona, ali njezini su valovi bili još dosta duboki te su nimfi spriječili prijelaz. Ona stane zaklinjati svoju zaštitnicu božicu Artemidu neka se smiluje svojoj štovateljici prije nego padne u ruke boga, i neka je pretvori u nešto drugo. Uto dojuri bog i obujmi nimfu, koja je na obali oklijevala. Ali kako se začudi kad mjesto nimfe obuhvati samo trsku! Njegovi glasni uzdisaji odjeknuše više puta kroz trsku i ponoviše se s dubokim, tužnim romonom. Čar toga milozvuka utješi prevarenog boga. »No dobro, preobražena nimfo«, poviče s bolnim veseljem, »neka i tako naša veza bude nerazrješiva!« Zatim od ljubljene trske nareže nejednakih cijevi, spoji ih voskom jednu uz drugu i nazove milozvučnu sviralu imenom ljupke hamadrijade, i otada se ta pastirska svirala zove siringa...

Tako je glasila pripovijest Hermova, kod koje je on bez prestanka držao na oku stookog stražara. Bajka još nije bila dovršena, kad

opazi kako se jedno oko za drugim sakriva pod vjede i kako se napokon svih stotinu svjetiljaka ugasilo u tvrdom snu. Tada glasnik bogova priguši svoj glas, dotakne svojom čarobnom palicom redom stotinu uspavanih vjeđa i još jače učvrsti njihovo spavanje. Dok je tako stooki Argo kimao glavom u duboku snu, pograbi Hermo brzo srpasti mač koji mu je bio sakriven pod pastirskim plaštem i presiječe mu spuštenu šiju ondje gdje vrat najbliže graniči s glavom. Glava i trup strovališe se jedno za drugim sa stijene i omastiše kamenje mlazom krvi.

Sad je Ija bila oslobođena pa, premda još nije bila preobražena, odjuri odande bez lanca. Ali prodornim pogledima Here nije izmaklo što se dogodilo dolje na zemlji.⁹ Ona smisli novu muku za svoju suparnicu i pošalje joj obada koji svojim ubodom natjera nesretno stvorenje u ludilo. Ta muka tjerala je zastrašenu Iju s njezinim žalcem kao prognanicu kroz čitav svijet, sve do Skita kod Kavkaza, do naroda Amazonki, do Kimerskog Bospora i do Meotskoga mora¹⁰, zatim prijeko u Aziju i napokon, iza dugog očajničkog lutanja, u Egipat. Stigavši onamo na obalu rijeke Nila, padne Ija na svoje prednje noge i podigne, uzvinuvši vrat unatrag, svoje nijeme oči k Olimpu, s pogledom punim bijede prema Zeusu. Njemu se sažali taj pogled; pohiti svojoj ženi Heri, obujmi je rukama oko vrata i zamoli je neka se smiluje sirotoj djevojci koja je bila nevina kod njegova grijeha; zakune joj se Stigom, rijekom u podzemnom svijetu kojom se bogovi kunu, da će se ubuduće potpuno odreći svoje naklonosti prema Iji. Hera je za vrijeme Zeusove molbe čula usrdno mukanje krave koje je dopiralo do Olimpa. Tada se majka bogova dade umekšati i ovlasti svoga muža da iznakaženoj ženi vrati ljudsko obličje. Zeus se brzo spusti na zemlju i pođe k Nilu. Tu pogladi rukom kravu po leđima, i onda se ukaza divan prizor: dlake popadaše s tijela životinje, rogovi se smanjiše i nestaše, očni se koluti suziše, gubica se skupi u usne, pleća i ruke se povратиše, papci iščezoše, ništa ne ostade od krave osim lijepe bijele boje.

U preobraženom liku digne se Ija sa zemlje i stade uspravno, sjajući se u ljudskoj ljepoti. Na obali Nila ona Zeusu rodi Epafa, i budući da je narod čudesno preobraženu i spašenu ženu štovao kao božanstvo, vladala je ona dugo vremena onim zemljama kao kneginja. Ali ni tada nije ostala potpuno pošteđena od Herine srdžbe.

Hera nagovori divlji narod Kureta da joj odvedu mladoga sina Epafa. Ija ponovno pođe na dugo uzaludno putovanje da traži ugrabljenog sina. Napokon, kad je Zeus munjom pobio Kurete, nađe ona odvedenog sina na granici Etiopije, vrati se s njim u Egipat i učini ga svojim suvladarom. On se oženi Memfidom, koja mu rodi kćer Libiju po kojoj je zemlja Libija dobila ime. Majku i sina častio je narod oko rijeke Nila nakon njihove smrti hramovima i iskazivao im božanske počasti, njoj kao Izidi, a njemu kao Apisu.

Libijin sin je bio Bel. On je osim druge djece imao dva sina, Egipata i Danaja, koji su obojica postali moćni vladari. Prvi je imao pedeset sinova (Egiptovići), a Danaj isto toliko kćeri (Danaide). Pred zasjedama Egiptovića pobježe Danaj sa svojim kćerima u Argos na Peloponezu. Tu u zavičaju svoje prababe Ije sagradi tvrđavu Argos i iskopa prve bunare; zato ga zahvalni Argejci izabraše za kralja. Ali doskora dođu pedeset sinova Egiptovih prošeci Danaide zbog njihova bogatstva. Danaj prista, ali u noći iza svadbe poubijaše na njegov nalog Danaide svoje muževe. Samo jedan, Linkej, bio je od svoje nježne žene Hipermnestre pošteđen. Danaide su za svoj zločin bile kažnjene poslije smrti tako da su u podzemnom svijetu morale neprestano nositi vodu u probušenu bačvu.

Faetont

Na veličanstvenim stupovima stajao je kraljevski dvor sunčanog boga blistajući se od sjajnog zlata i žarkih dragulja. Najviši zabat bio je optočen sjajnom bjelokošću, dvokrilna vrata sijevala su u srebrnu sjaju, a iznad njih mogle su se vidjeti najljepše bajke u krasnoj izradbi. U tu palaču stupi Faetont, sin sunčanog boga Helija, i zatraži da može razgovarati s ocem. Ali stane samo podalje, jer iz blizine se nije dalo podnositi žarko svjetlo.

Otac Helije sjedio je zaogrnut u grimizno odijelo na svom prijestolju, koje je bilo optočeno sjajnim smaragdima.

Njemu zdesna i slijeva stajaše njegova pratnja: Dan, Mjesec, Godina, Vjekovi i Hore, mladenačko Proljeće s vijencem od cvijeća, Ljeto ovjenčano klasjem, Jesen s rogom izobilja, punim grožđa, ledena Zima sa snježnobijelom kosom. Helije, sjedeći među njima, brzo opazi svojim svevidnim očima mladića, koji se divio tolikim čudesima.

— Što je uzrok tvome hodočašću? — zapita Helije. — Što te vodi u palaču tvoga božanskog oca, sinko?

— Uzvišeni oče — odgovori Faetont — rugaju mi se na zemlji i vrijeđaju moju majku Klimenu. Govore da ja samo izmišljam svoje božansko podrijetlo, a zapravo sam sin niskoga oca. Stoga dolazim da od tebe izmo lim dokaz koji će pred svijetom pokazati da sam doista tvoj sin.

Tako reče, a Helije skide zrake koje su mu sjajile oko glave i pozove mladića neka pristupi bliže. Tada ga zagrlji i reče:

— Tvoja majka Klimena rekla ti je istinu, sinko, i ja te pred svijetom neću nikada zatajiti. Ali da dulje ne sumnjaš, traži od mene kakav dar. Kunem ti se Stigom, rijekom podzemnoga svijeta, kojom se svi bogovi kunu, da ću ti ispuniti molbu kakva god bila!

Faetont jedva dočeka da otac dovrši.

— Onda mi ispuni — reče ocu — najvruću želju i daj mi da samo jedan dan upravljam tvojim krilatim sunčanim kolima.

Užas i kajanje pokaza se na licu božjem. Tri—četiri puta strese nvoju obasjanu glavu i napokon poviče:

— O sine, ti si me naveo na besmislenu riječ! O kad bih smio da ti nikad ne ispunim svoje obećanje! Ti tražiš posao kojemu tvoje sile

nisu dorasle. Ti si premlad, ti si smrtnan čovjek, a ono što ti tražiš posao je za besmrtnike.

Ti težiš dapače još za nečim višim nego što je drugim bogovima dopušteno postići. Jer osim mene ne može nijedan od njih stajati na usijanoj osovini. Put što ga moja kola imaju prevaliti vrlo je strm. S teškom mukom uspinju se njime u rano jutro moji još svježi konji! Sredina puta nalazi se na najvišem dijelu neba. Vjeruj mi, kad na svojim kolima stojim u tolikoj visini, često i mene podilazi jeza, moju glavu obuzima vrtoglavica kad gledam u dubinu gdje daleko poda mnom leži more i kopno. Napokon se put spušta sasvim strmo dolje i tada treba osobito sigurno i čvrsto upravljati. I sama morska božica Tetija, koja je spremna da me primi u svoje valove, zna se tada pobožati da ću tresnuti u dubinu. Osim toga, promisli da se nebo bez prestanka okreće i da ja moram voziti u smjeru protiv te bijesne vrtnje. Kako bi ti to mogao kad bih ti ja i dao svoja kola? Stoga, ljubljene sine, ne traži tako opasan dar i zaželi nešto drugo dok još imaš vremena.

Pogledaj moje prestrašno lice! O, kad bi ti bilo moguće da kroz moje oči prodreš u moje zabrinuto očinsko srce!

Traži što god drugo hoćeš od svih dobara na nebu i na zemlji! Kunem ti se Stigom, dobit ćeš!... Što me grliš tako žestoko?

Mladić se nikako ne dade odvratiti od svoje molbe, a otac se već bio zakleo svetom zakletvom. Zato uze sina za ruku i povede ga do sunčanih kola, divnog djela Hefestova. Osovina, ruda i obodi na točkovima bijahu od zlata, paoci od srebra; na jarmu se blistali topazi i drugi dragulji. Dok se Faetont od srca divio krasnom djelu, dotle na zarudjelom istoku probuđena Zora otvori svoja grimizna vrata i predvorje puno ruža. Zvijezde pomalo nestadoše, a Danica je posljednja napustila svoje mjesto na nebu, i napokon se vanjski rogovi Mjeseca izgubiše na obzorju.

Sada Helije naloži krilatim Horama da prežu konje. One dovedu životinje koje su vatru izdisale, pošto su se nasitile božanske hrane kod visokih jasala, i stave na njih krasne uzde. Dok se to događalo, namaze otac lice svomu sinu svetom pomasti i učini ga sposobnim da podnese ražareni plamen. Oko glave stavi mu svoje sunčane zrake, ali pritom uzdahne i reče opominjući ga:

— Sinko, štedi bič, a odlučnije upotrebljavaj uzde. Konji jure i sami od sebe, a muka ih je obuzdati u letu. Put ide ukoso u dalekim zavojima; uklanjaj se Južnom, a isto tako i Sjevernom polu. Vidjet ćeš jasne kolosijeke. Ne spuštaj se prenisko, jer se može zemlja zapaliti; ne uspinji se previsoko, jer bi mogao zapaliti nebo. Naprijed!

Mrak uzmiče, hvataj uzde u ruke. Ili — još imaš vremena; opameti se, drago dijete, prepusti kola meni, daj da ja zemlji ponese svjetlost, a ti gledaj!

Mladić kao da nije ni čuo očeve riječi: jednim skokom baci se na kola, sav veseo što ima uzde u rukama, i mahne neveselom ocu kratko i prijazno u znak hvale. Međutim četiri krilata konja ispune svojim vatrenim rzanjem zrak, i njihova kopita zatopoću prema izlazu. Tetija, Faetontova baka,¹¹ koja nije ništa slutila o sudbini svoga unuka, otvori pregradu. Svijet je ležao u beskrajnom prostoru pred očima dječakovim, konji poletješe putem prema gore i razdvojiše jutarnje magle koje su ležale pred njima.

Međutim konji dobro osjete da ne vuku uobičajeni teret i da je jaram lakši nego obično. I kao što se lađe kad nemaju potrebnu težinu ljuljaju na moru, tako su i kola poskakivala u zraku, jurila visoko gore i koturala se kao da su prazna. Kad su konji to primijetili, pojuriše ostavljajući utrte staze i ne trčeći više u prijašnjem redu. Faetont poče drhtati, nije znao kamo da upravi uzde, nije znao puta, nije znao kako da ukroti divlje konje. Kad nesretnik s nebeske visine pogleda prema zemlji koja se duboko, duboko pod njim prostirala, probljedi, i koljena mu stanu drhtati od nenadana straha. On pogleda natrag: već je mnogo neba ležalo za njim, ali ga je još više bilo pred njim. On u duhu promjeri obje daljine. Ne znajući što da počne, zagleda se u daljinu; nije popuštao uzde, ali ih nije više ni pritezao. Htio je viknuti konjima, ali im nije znao imena. S jezom je gledao raznovrsna zviježđa koja su u čudesnim likovima visjela okolo po nebu. Tada ga obuzne hladan užas, on pusti uzde, a kad su se one mlohavo dotakle leđa konjima, napuste oni svoju stazu, skrenu u stranu u tuđe zračne prostore, pođu sad visoko gore, sad duboko dolje; sad udare o zvijezde stajačice, sad se spuste strmim stazama u blizinu zemlje.

Već se dotakoše prvog oblačnog sloja, koji se nato zapalio i brzo ispario. Sve dublje padala su kola i nenadno su doprla u blizinu

visokog brda. Tada se od vrućine zapali zemlja i raspukne se, i kako su se najednom svi sokovi osušili, počne tinjati. Trava na pašnjacima požuti i uvene, a dalje niže zapali se lišće šumskog drveća. Brzo je plamen zahvatio ravnice, usjevi izgorješe, čitavi se gradovi zapališe u plamenu, zemlje sa svim stanovnicima izgorješe, svuda naokolo gorjeli su brežuljci, šume i bregovi. Tada su i Crnci, kažu, postali crni. Rijeke presahnuše ili u strahu pobjegoše natrag k svojim izvorima; more se stisnulo, i što je još nedavno bilo more, postalo je suhim pješčanikom.

Sada Faetont vidje kako se na svim stranama svijet zapalio, a i njemu samomu brzo je plamen postao nesnosan.

Kao iz dubine dimnjaka udahne on ražareni zrak i osjeti pod nogama kako su se kola usijala. Nije više mogao podnositi paru i pepeo što se uzdizao od požara zemlje; dim i crni mrak okružiše ga. Krilati konji povukoše ga po svojoj volji dalje. Napokon plamen zahvati njegovu kosu, on se sruši iz kola i sav se u plamenu skotrlja kroz zrak, kao što se katkada za vedrine čini da preko neba preleti zvijezda. Daleko od domovine primi ga široka rijeka Eridan i umije mu zapjenjeno lice.

Helije, otac njegov, koji je sve to morao vidjeti, zastre svoju glavu u dubokoj žalosti. Tada je, kažu, jedan dan prošao na zemlji bez sunčanoga sjaja. Jedino je svijetlio golemi požar.¹²

Europa

U zemlji Tira i Sidona odrasla je djevojka Europa, kći kralja Agenora, u dubokoj samoći očeve palače. K njoj je jednom poslije ponoći, kada istiniti sni pohađaju smrtnike, došao s neba neobičan san. Prisnilo joj se da su se pojavila dva kopna u ženskom liku, Azija i njoj suprotno kopno, prepirući se o tom čija je ona. Jedna od tih žena imala je lik tuđinke, a druga — to je bila Azija — bila je po vanjštini i kretnjama slična domaćoj ženi. Ova druga zauzimala se s nježnom revnošću za svoju kćer Europu, govoreći da je ona rodila i dojila ljubljenu kćerku. Ali tuđinka je obujmi kao plijen svojim snažnim rukama i odvuče je sa sobom, a Europa se u nutrini svojoj nije mogla tome protiviti.

— Pođi samo sa mnom, draga moja — reče tuđinka — ponijet ću te kao plijen Egiđonoši Zeusu jer ti je tako sudbina odredila.

Europa se probudi, a srce joj je lupalo, i uspravi se na postelji, jer je noć bila vidna kao bijeli dan. Dugo je nepomično sjedila uspravno na postelji gledajući ukočeno pred sebe, i pred njezinim široko otvorenim očima stajahu još obje žene. Istom poslije duljeg vremena otvoriše joj se usta i ona poče tjeskobni monolog.

»Koji je nebesnik« — reče ona — »poslao k meni te likove? Kakvi su me čudnovati sni poplašili dok sam u očinskoj kući slatko i bezbrižno spavala? Tko li je bila ta tuđinka koju sam u snu vidjela? Kakva se nepojmljiva čežnja za njom budi u mom srcu? I kako mi je samo ljubezno pristupila! Pa i kad me je silom htjela odvesti, s kakvim mi se majčinskim pogledom smiješila! Neka mi blaženi bogovi taj san okrenu na dobro!«

Jutro je osvanulo; jasna danja svjetlost izbrisala je noćni blijesak sna iz duše djevojčine, ona se dignu i pođe za poslovima i radostima svoga djevojačkog života. Brzo se okupiše oko nje njezine vršnjakinje i drugarice, kćeri iz najuglednijih kuća, koje su je običavale pratiti u kolu, kod žrtava i na šetnjama. I sada su došle da pozovu svoju gospodaricu u šetnju po mirisnim livadama uz morsku obalu gdje su se djevojke iz okolice običavale u velikom broju skupljati i veseliti se bujnom rastu cvijeća i šumnom jeku mora. Sve su djevojke bile odjevene u lijepe, cvijećem izvezene haljine, Europa je imala na sebi prekrasnu, zlatom izvezenu haljinu s dugim skutom, punu sjajnih slika iz priča o bogovima. Ta krasna haljina bila je djelo

Hefestovo, prastari dar bogova, što ga je Zemljotresac Posidon poklonio Libiji kad ju je prosio. Iz njezina je posjeda od ruke do ruke došla kao baština u kuću Agenorovu. U tom svadbenom nakitu pohrli ljupka Europa na čelu svojih drugarica prema moru na livade pune najsarenijeg cvijeća.

Kličući rastrkalo se mnoštvo djevojaka na sve strane, svaka od njih potraži cvijet koji je bio po njezinoj volji.

Jedna je brala sjajne sunovrate, druga je posegla za zumbulom koji balzam širi, treća je odabrala ljubicu koja skromnije miriše, jednima se sviđala mirisna majčina dušica, a druge opet izabraše žuti primamljivi šafran. Tako su djevojke poletjele ovamo—onamo, a Europa je brzo našla svoj cilj. Stajala je kao Afrodita među Haritama (Gracijama), nadvisujući sve svoje drugarice i držeći visoko u ruci veliku kitu crvenih ruža.

Nakupivši dosta cvijeća, djevojke, sa svojom kneginjom u sredini, posjedaše bezazleno po ledini i počеше plesti vijence da ih u znak zahvalnosti prema nimfama te livade povješaju po zelenu drveću. Ali nije im bilo suđeno da se dugo raduju cvijeću, jer u bezbrižni mladenački život Europe zahvati neočekivano sudbina koju joj je prerekao san prošle noći. Zeus, Kronov sin, bio je ranjen strijelama boga ljubavi, koje su jedine mogle svladati nepobjedivoga oca bogova, te ga je osvojila ljepota mlade Europe. Ali budući da se bojavao srdžbe ljubomorne Here, a ujedno se nije smio nadati da će moći zaluditi nevinu dušu djevojke, zato prepredeni bog smisli novu lukavštinu. Promijeni svoj lik i stvori se bikom. Ali kakav je to bio bik! Ne onakav kakav hoda po običnoj livadi ili pognut pod jarmom vuče teško natovarena kola. Ne, nego velik, krasan izgledom, s napetim mišićima na vratu i s punim podvratnikom. Rogovi su mu bili lijepi i maleni, kao da su rukom istokareni, i prozirniji od čistih dragulja. Boja mu je bila zlatnožuta, samo na čelu blistala se srebrnobijela pjega, nalik na svinut rog mladoga mjeseca; plave, od čežnje sjajne oči vrtjele se u glavi.

Prije nego je Zeus na sebi izvršio preobrazbu, pozove k sebi na Olimp sina Herma i reče mu, ne spominjući ništa o svojim namjerama:

— Požuri se, dragi sine, vjerni izvršitelju mojih naloga! Vidiš li ondje dolje zemlju koja s lijeva na nas gleda? To je Fenikija. Pođi onamo te

mi stado kralja Agenora, koje ćeš naći gdje pase na gorskim pašnjacima, potjeraj dolje prema morskoj obali.

Za nekoliko časaka stigne krilati bog, poslušan migu svoga oca, na sidonski gorski pašnjak i potjera stado kraljevo dolje na naznačeni morski žal, upravo na one livade gdje se kći Agenorova, okružena tirskim djevojkama, bezbrižno igrala s cvijećem. U to se stado pomiješao i preobraženi Zeus kao bik, a Hermo to nije ni slutio. Ostalo se stado rastrkalo po livadama daleko od djevojaka, samo lijepi bik, u kojemu je bio skriven Zeus, približio se tratinastom humku gdje je sjedila Europa sa svojim drugaricama. Sav krasan prilazio im je po bujnoj travi, preko čela nije mu lebdjela nikakva prijetnja, njegov izgled bio je pun krotkosti. Europa i njezine djevojke divile su se plemenitoj životinji i njezinim mirnim kretnjama, čak poze lješe da je sasvim izbliza vide i poglade po blistavim leđima. Bik kao da je to opazio, jer se stao sve više približavati i napokon stane upravo pred Europu. Ona skoči i najprije uzmakne nekoliko koraka. Ali kad je životinja tako pitomo stala, ohrabri se djevojka, približi se ponovno i pruži joj svoju kitu cvijeća pred zapjenjenju njušku, iz koje na nju dahne ambrozijski dah.

Bik umiljato lizne pruženo cvijeće i nježnu djevojačku ruku, koja mu obriše pjenu i počne ga nježno gladiti. Sve dražesniji bivao je djevojci krasni bik, pa se usudila utisnuti mu poljubac na sjajno čelo. Tada životinja radosno mukne, ali ne kao što obični bikovi muču, nego je njegovo mukanje odjeknulo kao zvuk lidijske frule kad ječi kroz gorsku dolinu. Onda se spusti do nogu lijepe knjeginje, pogleda je čeznutljivo, okrene joj vrat i pokaže joj svoja široka leđa. Tada Europa reče svojim prijateljicama:

— Dođite bliže, drage drugarice, da sjednemo na leđa ovom krasnom biku i da uživamo. Mislím da bi nas četiri mogao primiti i smjestiti na sebe, kao prostrana lađa. Tako je krotak na pogled, tako ljubezan, uopće nije nalik na druge bikove. Uistinu, on ima razuma kao čovjek, i jedino što mu nedostaje jest dar govora!

Rekavši to uze drugaricama iz ruku vijenac jedan za drugim i natače ih na spuštene rogove bika. Tada se sa smiješkom baci na njegova leđa, dok su njezine prijateljice suzdržljivo i neodlučno gledale.

Kad je bik ugrabio što je htio, skoči sa zemlje. Isprva je sasvim polagano odlazio s djevojkom, ali ipak tako da njezine drugarice nisu mogle ići u korak s njim. Ali kad su mu livade bile za leđima, a gola obala pred njim, podvostruči svoj trk te više nije bio nalik na bika koji kasa, nego na konja koji leti. I prije nego se Europa mogla osvijestiti, on je već jednim skokom bio u moru i stao plivati sa svojim plijenom dalje. Djevojka je desnom rukom ubuhvatila jedan njegov rog, a lijevom mu se poduprla o leđa. U njezine je haljine duhao vjetar kao u jedra. Tjeskobno je gledala natrag prema ostavljenoj zemlji i uzalud dozivala drugarice. Voda se talasala oko bika koji je plivao, a djevojka je, bojeći se uzburkanih valova, podigla pete gore. Ali životinja je plivala kao lađa; doskora je obala iščezla, sunce je zapalo i u noćnom mraku nesretna djevojka nije vidjela ništa drugo oko sebe osim valova i zvijezda. Tako je to išlo i kad je jutro osvanulo. Čitav dan plovila je dalje po nepreglednoj pučini sjedeći na biku, koji je znao tako spretno sjeći valove da nijedna kaplja nije okvasila ljubljenu plijen. Napokon podvečer stigoše na neku udaljenu obalu. Bik iziđe na kopno, spusti djevojku pod krošnjatim drvetom te ona polako sklizne s njegovih leđa. U isti čas iščezne bik ispred njezinih očiju, a na njegovo mjesto stupi krasan čovjek poput boga, koji joj objasni da je on vladar otoka Krete i da će je štititi ako ga ona usreći time da bude njegova. Europa u bezutjesnoj napuštenosti pruži ruku u znak pristanka. Tako je Zeus postigao svoj cilj. Ali i on iščezne kako je i došao.

Iza duge omamljenosti probudi se Europa kad je već jutarnje sunce stajalo na nebu. Zbunjenim pogledima obazre se oko sebe kao da želi potražiti rodni kraj.

»Oče, oče!« — povika prodornim krikom, zamisli se jedan časak i opet povika: — »Ja nevaljala kći, kako samo smijem izgovoriti očevo ime? Kakvo je ludilo dopustilo da zaboravim djetinju ljubav?«

Tada opet, kao da se podsjeća, pogleda oko sebe i zapita sama sebe:

»Otkuda i kamo sam došla? Smrt je i prelaka kazna za krivnju djevojke! No jesam li ja budna i oplakujem li istinitu sramotu? Ne, ja sam sigurno nedužna u'svem tome, i moju dušu draži samo isprazna noćna prikaza koju će jutarnji san opet odagnati. Kako bi bilo moguće da sam se radije odvažila da na leđima nemani plovim

kroz nepregledne valove nego da u miloj sigurnosti trgam svjež
cvijeće.«

Tako reče i prijeđe dlanom preko očnih kapaka, kao da bi htjela izbrisati mrski san. Ali kad pogleda oko sebe, bili su joj strani predmeti neprestano pred očima; nepoznato drveće i stijenje okruživaše je, a neugodan morski val pjenio se gore uz još neviđenu obalu razbijajući se o tvrde grebene.

»Ah, kad bi mi sada došao prokleti bik« — poviče Europa u očaju — »kako bih ga izmlatila! Ne bih mirovala dok ne bih razbila rogove nemani koja mi se još nedavno činila tako ljupkom! Pusta želja! Pošto sam tako bestidno ostavila domovinu, što mi preostaje nego da umrem? Ako nisam od svih bogova napuštena, pošaljite mi, nebesnici, lava ili tigra! Možda će ih razdražiti punina moje ljepote, pa neću morati da čekam dok mi užasni glad počne ispijati ove rascvale obraze.«

Ali nikakva se divlja zvijer ne pojavi. Nasmiješena i mirna ležaše tuđa krajina pred njom, a s neba bez oblačka sjaše sunce. Kao da su je napale Erinije (Furije), skoči napuštena djevojka.

»Jadna Europo« — zavapi — »ne čuješ li glas svoga dalekog oca koji te proklinje ako svome sramotnom životu ne učiniš kraj? Ne pokazuje li ti on onaj jasen na koji se možeš svojim pojasom objesiti? Ne pokazuje li on onaj šiljasti greben s kojeg te jedan skok može pokopati u morskim valovima? Ili ćeš radije biti priležnica kojem barbarskom knezu i kao ropkinja iz dana u dan presti odmjerenu količinu vune, ti koja si kći moćnoga kralja?«

Tako se nesretna, napuštena djevojka mučila mislima na smrt, a ipak još nije imala hrabrosti da umre. Tada najednom čuje tajanstveno, porugljivo šaputanje iza sebe. Pomislivši da je netko prisluškuje, pogleda prestrašeno natrag. U nadzemaljskom sjaju vidje božicu Afroditu gdje stoji pred njom, a kraj nje njezin maleni sin, bog ljubavi, sa spuštenim lukom. Još je lebdio smiješak na usnama božice, i ona reče:

— Okani se srdžbe i negodovanja, lijepa djevojko! Mrski će bik doći i pružit će ti rogove da ih razbiješ. Ja sam ona koja sam ti u očinskoj kući poslala onaj san. Utješi se, Europo! Zeus je bio onaj koji te je ugrabio. Ti si zemaljska žena nepobjedivoga boga. Besmrtno će biti

tvoje ime, jer tuđe kopno koje te je primilo zvat će se odsad Europa
— Evropa¹³.

Kadmo

Kadmo je bio sin feničkoga kralja Agenora i brat Europin. Kad je Europu odveo Zeus pretvorivši se u bika, pošalje otac Kadma i njegovu braću¹⁴ da traže sestru i zabrani im da se bez nje vrate. Dugo je Kadmo uzalud lutao po svijetu, a nikako nije mogao otkriti Zeusove tajne putove. Kad je izgubio svaku nadu da će naći sestru, a jer se bojao očeve srdžbe, obrati se proročištu Feba Apolona pitajući ga u kojoj zemlji da se ubuduće nastani.

Apolon mu ovako odgovori:

— Naći ćeš govedo na osamljenoj livadi koje još nije nosilo jarma. Pusti da te ono vodi, i na onom mjestu gdje u travi otpočine sagradi zidine i nazovi grad imenom Teba.

Jedva je Kadmo napustio Kastalsku špilju, u kojoj je bilo proročište Apolonovo, kad već ugleda na zelenoj livadi kravu kako se oprezno šeće, a nije joj se vidio nikakav trag jarma na vratu. Tiho se moleći Febu išao je Kadmo laganim koracima za tragom životinje. Već je bio pregazio plićak rijeke Kefisa i prevalio dobar komad zemlje, kad najednom govedo stane, digne rogove prema nebu i mukanjem ispuni zrak. Tada se obazre na gomilu ljudi koja je išla za njim i napokon se spusti u bujnu travu.

Pun zahvalnosti baci se Kadmo na tuđu zemlju i poljubi je. Nato je htio prinijeti žrtvu Zeusu pa naloži slugama neka pođu i donesu vode iz živog izvora za žrtvu ljevanicu. Ondje bijaše stara šuma koju još nikada nije zasjekla sjekira, a u sredini njezinoj bio je klanac, prorastao šikarom i grmijem i bogat izvornom vodom, a složeno kamenje stvaralo je nad njim niski svod. U toj pećini skriven počivao je strašan zmaj. Iz daljine vidjela se njegova crvena kresta kako bljeska, iz očiju sijevala mu vatra, tijelo mu se nadimalo od otrova, tri su mu jezika siktala, a ralje su mu bile oboružane trostrukim redom zubi. Kad su Feničani stupili u šumu i spustili vrč u valove, a voda se zapljuskala, pruži plavkasti zmaj odjednom glavu daleko iz pećine i počne užasno siktati. Vrčevi ispadoše iz ruku slugama i od straha im zastane krv u žilama. Ali zmaj smota svoje ljuskave kolute u sklizavo klupko, svine se u luk za skok i preko polovine tijela uspravljen pogleda dolje na šumu. Tada se baci na Feničane, jedne ubije svojim ugrizom, druge zadavi savivši im se oko tijela, neke opet zaguši sam njegov dah, dok ostale usmrti njegova otrovna pjena.

Kadmo nije znao zašto njegove sluge tako dugo ne dolaze. Napokon pođe sam da vidi što je s njima. Pokrije se kožom koju je oderao s jednoga lava, uzme sulicu i koplje sa sobom, usto srce koje je vrijedilo više nego ikakvo oružje. Prvo na što je naišao kod ulaza u šumu bila su tjelesa njegovih poubijanih slugu, a nad njima je vidio neprijatelja kako slavi slavlje i krvavim jezikom liže tjelesa.

»O jadni drugovi!« — povika Kadmo pun bola. — »Ja ću vam sada biti ili osvetnik ili drug u smrti!«

S tim riječima pograbi golem kamen i baci ga na zmaja. Zidine i kule bio bi taj kamen uzdrmao, tako je bio velik! Ali zmaj osta nepovrijeđen, njegova tvrda, crna koža i ljuska štitile su ga kao mjedeni oklop. Tada se junak maši koplja. Njemu tijelo nemani ne odolje, čelični šiljak prodre joj duboko u utrobu. Bijesan od bola, zmaj okrene glavu prema leđima i zdrobi držak koplja, ali željezo osta zabodeno u tijelu. Jedan udarac mača pojača još njegov bijes, ždrijelo mu se nadme i bijela mu pjena poteče iz otrovnih ralja. Uspravniji od debla sune zmaj van i nasrne opet prsima na drveće. Agenorov sin izmakne navali, pokrije se lavljom kožom i pusti da se zmajevi zubi izmore na vršku njegove sulice. Napokon poče nemani teći krv iz vrata i zacrveni zelenu travu naokolo. Ali rana je bila samo laka, jer je zmaj izmicao svakom udarcu i ubodu ne dopuštajući da čvrsto pogode.

Napokon mu Kadmo ipak zatjera mač u grlo tako duboko da se straga žabo u hrastovo drvo i zajedno sa šijom nemani probu i deblo. Drvo se od težine zmajeve uvinulo i zaškripalo, kao da je osjetilo da mu zmaj vrškom svoga repa šiba deblo. Neprijatelj je bio svladan.

Kadmo je dugo promatrao ubijenog zmaja, a kad se opet obazreo, stajala je uz njega Palada Atena, koja se spustila s neba; ona mu zapovjedi da zmajeve zube odmah zasije u uzoranu zemlju kao podmladak budućeg pokoljenja. On poslušna božicu, načini plugom široku brazdu u zemlji i počne u nju zasijavati zmajeve zube kako mu je bilo naloženo. Najednom se zemlja počne micati, a iz brazde pomoli se najprije vršak koplja, tada izađe kaciga na kojoj se njihala šarena perjanica, ubrzo se dignu iz zemlje ramena i prsa i oboružane ruke, i napokon je pred Kadmom stajao naoružan ratnik, izrastao iz zemlje od glave do pete. To se dogodilo na mnogim

mjestima u isto vrijeme, i čitav usjev naoružanih ljudi iznikao je pred očima Feničanina.

Agenorov sin se prestraši i već je bio spreman da se bori s novim neprijateljem. Ali mu jedan od ljudi što su iznikli iz zemlje poviče:

— Ne mašaj se oružja i ne miješaj se u naš unutrašnji rat!

Ovaj smjesta navalio mačem na jednoga od svoje braće koji su najbliže do njega iznikli iz brazde, a njega u isti čas svalio koplje što je doletjelo iz daljine. Ali i taj koji mu je zadao smrt pogine od rane izdahnuvši život koji je jedva primio. Čitava rulja ljudi bjesnjela je u strašnoj međusobnoj borbi; gotovo svi su ležali na zemlji u samrtnim trzajima, a majka Zemlja pila je krv svojih netom rođenih sinova. Samo petorica su preostala. Jedan od njih — kasnije je bio nazvan Ehion — prvi na Atenin poziv baci oružje na zemlju i predloži mir; za njim se povedu i ostali.

Uz pomoć tih pet ratnika, izniklih iz zemlje, sagradi fenički tuđinac Kadmo novi grad, pokoravajući se proročanstvu Febovu, i nazove ga, kako mu je bilo zapovjedbano, imenom Teba.

Bogovi dadoše Kadmu za ženu lijepu Harmoniju i svi skupa dođoše na svadbu. Svaki je donio nekakav dar: Afrodita, mati Harmonijina, skupocjenu ogrlicu i umjetnički satkanu koprenu; ali oba ta dara donijela su propast koja je kao kakva neugodna kletva ležala na kući Kadmovej.¹⁵ Kći Kadmove bila je Semela, koju je Zeus ljubio.

Zaluđena od Here, ona jednom zatraži da joj se kralj bogova pojavi u svom pravom, nebeskom obličju. Zeus, vezan danim obećanjem, približi joj se s plamenom munjom i uz tutnjavu groma. Semela nije mogla izdržati taj pogled i umirući pokloni život jednom djetetu, a to je bio Dioniz ili Bakho. Zeus ga preda Ini, sestri Semelinoj, da ga odgaja. Kad se Ina na bijegu pred svojim pomahnitalim mužem Atamantom¹⁶ sa svojim sinom Melikertom bacila u more, pretvorio ih je Posidon oboje u milostiva morska božanstva: Ina se otada zvala Leukoteja, a njezin sin Palemon.

Kadmo i Harmonija, ojađeni zbog nesreće svoje djece, isele se u dubokoj starosti u Iliriju, gdje su napokon bili pretvoreni u zmije, a poslije smrti primljeni u Elizij.

Pentej

U Tebi se na čudesan način rodio Dioniz ili Bakho, sin Zeusa i Semele, unuk Kadmov, bog plodnosti i pronalazač vinove loze. Othranjen u Indiji, ubrzo napusti nimfe koje su ga njegovale pa proputuje zemljom da bi posvuda obrazovao ljude, naučio ih obrađivati vinograd i praviti vino koje razveseljuje srce, i da bi uveo štovanje svoga božanstva. Koliko je bio dobar svojim prijateljima, toliko je kruto kažnjavao one koji nisu htjeli da priznaju njegovo bogoslužje. Već je njegova slava bila prošla kroz grčke gradove i doprla do njegova rodnog grada Tebe. Ondje je vladao Pentej, kojemu je Kadmo predao kraljevstvo, sin Ehiona, koji je iznikao iz zemlje, i Agave, tetke Bakhove po majci. Kralj je prezirao bogove, a najviše svoga rođaka Dioniza. Kad se sada bog sa svojom razigranom pratnjom bakhantica približavao Tebi da bi se tebanskom kralju objavio kao bog, nije Pentej poslušao opomene slijepog starog Tirezije, i kad mu je došla do ušiju vijest da su i iz Tebe pohrlili muškarci, žene i djevojke da iskažu počast novomu bogu, počeo je razjaren grditi:

— Kakvo vas je ludilo izbezumilo, zmajevi potomci Tebanci? Vi se nikada niste prestrašili ni ubojita mača ni bojne trublje, a sad vas je svladala mekušna povorka pijanih luđaka i žena! Vi, Feničani, doplovili ste izdaleka preko mora i ovdje osnovali grad za svoje stare bogove, a zar ste sada sasvim zaboravili od kakvoga ste junačkoga roda potekli? Zar ćete dopustiti da bespomoćni dječaćić osvoji Tebu, mekušac namirisane kose, na koju je stavio vijenac od lozova lišća, dječaćić koji se odjenuo u grimiz i zlato mjesto u čelik, koji ne može tjerati konja, koji ne uživa ni u kakvu oružju, ni u kakvu boju? Ako samo ponovno dođete k svijesti, onda ću ga brzo prisiliti da prizna da je čovjek kao i ja, njegov bratić, da nije Zeus njegov otac i da je čitavo to sjajno božansko štovanje pusta laž!

Tada se Pentej obrati svojim slugama i naloži im da vođu toga novog ludovanja uhvate gdje god ga nađu, i da ga u okovima dovedu k njemu.

Kraljevi prijatelji i rođaci koji su bili oko njega uplašiše se zbog te drske naredbe. Njegov djed Kadmo, koji je još živio u dubokoj starosti, zatrese glavom ne odobravajući postupak svoga unuka. Ali

opomene su još samo razdražile njegov bijes koji se izlio preko svih zapreka kao nabujala rijeka preko nasipa.

Međutim se sluge vratiše krvavih glava.

— Gdje vam je Bakho? — upita ih Pentej ljutito.

— Bakha — odgovoriše sluge — nismo nigdje vidjeli. Zato ti vodimo ovamo jednog čovjeka iz njegove pratnje. Čini se da taj nije odavno kod njega.

Pentej se ljutitim pogledom zagleda u zarobljenika i poviče:

— Čovječe smrti! jer moraš smjesta umrijeti za primjer i opomenu drugima! Reci kako se zoveš ti i tvoji roditelji!

Kako se zove tvoja zemlja? I reci zašto poštuješ nove običaje.

Slobodno i bez straha odgovori ovaj:

— Ime mi je Aket, moja je domovina Meonija, a moji su roditelji iz prostoga naroda. Otac mi nije ostavio nikakvih njiva, nikakvih stada, naučio me samo udicom loviti ribu, jer ta vještina bila je sve njegovo bogatstvo.

Ubrzo sam naučio i upravljati brodom, upoznao sam zvijezde prethodnice, vjetrove i pristupačne luke te sam se počeo baviti brodarstvom. Ploveći jednom na otok Del, dospio sam na nepoznatu obalu, gdje smo se usidrili.

Jednim skokom našao sam se na vlažnu pijesku, gdje sam bez svojih drugova i prenoćio na obali. Sutradan sam ustao u cik zore i popeo se na jedan brežuljak da vidim što nam vjetar naviješta. Međutim su se i moji drugovi iskricali, i ja sam ih na povratku k lađi sreo upravo u času kad su sa sobom vukli mladića kojega su ugrabili na napuštenoj obali. Mladić je bio lijep kao djevojka, a činilo se da je omamljen vinom, teturao je kao dremovan i teškom mukom išao za mornarima. Kad sam izbližega pogledao lice, držanje i kretnje mladićeve, činilo mi se da se u mladiću očituje nešto nadzemaljsko. »Kakav se bog u tom mladiću krije«, rekoh momcima, »ne znam još'pravo, ali toliko sam siguran da je neki bog u njemu.« — »Tko god ti bio«, rekoh dalje, »budi nam milostiv i pomози nam u našim naporima! Oprosti i ovima koji su te zarobili!« — »Što ti pada na um«, povika jedan od njih,

»pusti molitvu!« — I ostali su mi se nasmijali, jer ih je zaslijepila grabežljivost. Zato su pograbili dječaka da ga odvuku na brod. Uzalud sam se tomu odupirao. Najmlađi i najsnažniji među njima,

koji je pobjegao iz jednog tirenskog grada zbog ubojstva, zgrabi me za vrat i baci napolje. I bio bih se utopio u moru da se nisam zakvačio u brodska užeta. Međutim je dječak ležao kao u duboku snu na brodu kamo su ga donijeli. Najednom, kao da ga je probudila vika i kao da se otrijezni, skoči na noge, stupi među mornare i povika: »Kakva je to vika? Govorite, ljudi, kako sam došao ovamo? Kamo me vozite?« — »Ne boj se, mladiću«, reče jedan od opakih mornara, »reci nam samo u koju luku želiš da te dovezemo, i mi ćemo te sigurno iskrcati ondje gdje ti zatražiš.« — »No dobro«, reče dječak, »onda plovite prema otoku Naksu: ondje je moja domovina.« — Varalice mu to obećaše zaklinjući se svim bogovima, pa zapovjediše meni da usmjerim jedra. Na desnoj strani ležao je Naks. Kad sam jedra napeo nadesno, svi su mi mahali i mrmljali: »Bezumniče, što to radiš?

Kakva te ludost muči? Vozi lijevo!« — Ja sam se tome začudio i nisam ih pojmio. »Neka se netko drugi prihvati broda!« rekoh ja i povukoh se u stranu. — »Kao da sreća naše plovidbe ovisi samo o tebi!« do viknu mi jedan surovi mornar i poče obavljati posao mjesto mene. Tako su napustili Naks i zaplovili u suprotnom pravcu.

Smiješeći se porugljivo, kao da je istom sada primijetio varku, gledao je božanski mladić sa stražnje palube u more i, napokon, pretvarajući se da plače, reče: »Jao meni, pa vi mi niste ovu obalu obećali, mornari! To nije zemlja za koju sam vas molio! I zar je pravo da vi stari ljudi na takav način varate jedno dijete?« — Ali bezbožna rulja rugala se njegovim i mojim suzama i brzo je veslala dalje. Ali najednom, kao da ju je okružila suha obala, zaustavila se barka usred mora. Uzalud mornari udaraju veslima po moru, smataju jedra, napinju se dvostrukom snagom. Bršljan se stao obavijati oko vesala, puziti gore vijugajući se poput zmije te sa svojim nabreklim grozdovima dopre već do jedara. Bakho sam — jer to je bio on — stoji veličanstveno, s vijencem od punih grozdova oko čela, mašući palicom, obavijenom lozovim lišćem. Tigri, risovi, pantere pojaviše se ležeći oko njega, mirisni mlaz vina razli se lađom. Mornari skočiše plašljivo na noge, u strahu i bunilu. Kad je prvi od njih pokušao viknuti, iskriviše mu se usta i nos u riblju čeljust, i prije nego su se drugi mogli na to zgroziti, dogodilo se i njima isto to; tijelo im se sploštilo, obavijeno plavim ljuskama, kičma im se svinula kao svod,

ruke im zakrčljale u peraje, a noge im se spojile u rep. Svi se pretvoriše u ribe i skočiše u more te sad izroniše iz vode, sad opet uroniše. Od dvadesetorice ostao sam jedini ja, ali sam drhtao cijelim tijelom očekujući svaki čas istu preobrazbu. Ali mi Bakho prozbori prijazno, jer sam mu ja samo dobrotu bio iskazao. »Ne boj se«, reče mi on, »i vozi me prema Naksu.« Kad smo se ondje iskricali, posvetio me pred svojim žrtvenikom u svoje svečano bogoslužje.

— Već predugo slušamo tvoje naklapanje.— povika kralj Pentej. — Na noge, momci, pograbite ga, mučite ga tisućama muka i pošaljite ga u podzemni svijet!

Sluge poslušашe i bace mornara okovana u duboku tamnicu. Ali neka ga nevidljiva ruka oslobodi.

Sada istom započe ozbiljni progon Bakhove svetkovine. Pentej eva rođena mati Agava i njezine sestre sudjelovahu u tom bučnom bogoslužju. Kralj pošalje po njih i dade sve bakhantice baciti u gradsku tamnicu. Ali i one se bez ljudske pomoći oslobode okova; vrata se njihove tamnice sama otvoriše, i one pohriše u bakhantskom zanosu naokolo po šumama. Sluga koji je bio poslan da oružanom silom uhvati samoga boga vratio se sav zbunjen, jer se bog dragovoljno i uz osmijeh ponudio da ga svezu. Tako je sada stajao uhvaćen pred kraljem, koji se i sam morao diviti njegovoj mladenačkoj, božanskoj ljepoti. Pa ipak je ostao u svojoj zaslijepljenosti i postupao s bogom kao s kakvom varalicom koja lažno prisvaja ime Bakhovo. Uhvaćenog boga dade svezati u okove i zatvoriti ga u najdublji dio svoje palače, u blizini konjskih jasala, u jednoj tamnoj jami. Ali na zapovijed boga potres rastvori zidove i njegovi okovi nestadoše. Nepovrijeđen i veličanstveniji nego prije stupi bog među svoje štovatelje.

Jedan glasnik za drugim dođoše do kralja Pentej a javljajući mu kakva su čudesa izvodili zborovi zanesenih žena pod vodstvom njegove majke i njezinih sestara. One su trebale samo udariti palicom o stijenu, i već je iz nje potekla voda ili pjenušavo vino, potoci su pod čarobnim udarcima njihove palice tekli mlijekom, a iz šupljeg je drveća kapao med.

— Da! — doda jedan od tih glasnika — da si ti bio nazočan, gospodar, i da si sam vidio boga kojega sada grdiš, i ti bi se bacio pred njim na koljena i molio bi mu se!

Pentej se još više razjari na te vijesti i digne sve teško naoružane ratnike, sve konjanike i sve lako naoružane ljude protiv pomahnitale ženske vojske. Tada se opet pojavi Bakho i stupi pred kralja kao svoj vlastiti izaslanik.

On mu obeća da će mu dovesti razoružane bakhantice ako samo kralj pristane da obuče ženske haljine, da ga ne bi one kao muškarca i neposvećenog rastrgale. Nerado i s potpuno naravnim nepovjerenjem pristane Pentej na taj prijedlog te konačno ipak pođe za bogom u svoju propast. Ali čim je izašao iz grada, već ga je bilo obuzelo ludilo koje mu je poslao moćni bog. Učini mu se kao da vidi dva sunca, dvostruku Tebu i pojedina gradska vrata dvostruko. Sam Bakho pričinjao mu se kao bik koji s velikim rogovima na glavi stupa pred njim. Njega samoga protiv njegove volje obuže bakhantski zanos, zatraži i dobije Bakhovu palicu te u bjesnilu pojuri naprijed. Tako stigoše u duboku dolinu, punu izvora i sjene omorika, gdje su jedne Bakhove svećenice pjevale himne svomu bogu, a druge omatale svoje palice svježim bršljanom. Ali Pentejeve oči bile su zaslijepljene, ili ga je njegov vođa Bakho znao tako voditi da mu oči nisu opazile družinu zanesenih žena. Tada bog posegne rukom neobično visoko i dohvati vršak jedne jele, savije ga dolje, kako se savija vrbova grančica, posadi na nj mahnitoga Pentej a i pusti da se drvo malo—pomalo vrati u svoj prijašnji položaj. Kao čudom osta kralj čvrsto na grani sjediti i pokaza se najednom, kao zasađen na vrh jele, bakhanticama u dolini, a sam ih nije vidio. Tada Bakho poviče snažnim glasom u ravnici:

— Djevojke, gledajte onoga ondje koji se izruguje našim svetim svetkovinama. Kaznite ga!

U zraku nastala tišina, nijedan se list nije micao u šumi, nijedan krik divljači nije se čuo. Bakhantice se digoše, otvoriše širom oči i uzeše oslušivati odjek glasa koji se po drugi put oglasio. Kad u toj riječi prepoznaše svoga učitelja, pohriše brže nego golubovi: divlja mahnitost koju im je poslao bog gonila ih je po sredini nabujalih šumskih potoka. Napokon su došle dosta blizu te su mogle vidjeti svoga vladara i progonitelja kako sjedi na vrhu jele. Brzo poletješe šljunci, otkinute jelove grane i Bakhove palice prema nesretniku, ali nisu dosegle do visine gdje je on dršćući lebdio. Napokon tvrdim hrastovim granama razrovaše zemlju oko jele dok nije korijen bio

sasvim otkopan te je Pentej uz glasno jaukanje pao iz visine na zemlju zajedno s jelom koja se srušila. Njegova majka Agava, koju je bog zaslijepio da nije prepoznala sina, dala je prvi znak da ga ubiju. Kralju se od straha vratila potpuna svijest.

— Majko! — poviče on grleći je — zar ne poznaješ više svoga sina, svoga sina Pentej a kojega si rodila u kući Ehionovoj? Smiluj mi se, majko, i nemoj kažnjavati moje grijeha na vlastitom djetetu!

Ali mahnita Bakhova svećenica, zapjenjenih usta i široko otvorenih očiju, nije u Penteju vidjela svoga sina, nego je mislila da pred sobom ima gorskoga lava pa ga pograbi za rame i otkide mu desnu ruku. Njezine sestre raskinu mu lijevu ruku, i cijela pobješnjela družina nasrne na njega, i svaka pograbi pokoji dio rastrgana mu tijela. Sama Agava obuhvati otkinutu glavu krvavim prstima, natakne je na palicu i ponese je kao lavlju glavu kroz šume na Kiteronu.

Tako se moćni bog Bakho osvetio preziratelju svoga bogoslužja.

Akteon

Akteon je bio sin boga Aristeja,¹⁷ ljubitelja lova, i Autoije, kćeri Kadmove. Kad je odrastao do dječjačke dobi, odgajao ga je mudri Kentaur Hiron u hladovitoj i šumama obrasloj planini Peliju te ga obrazovao za okretna lovca. Najviše se veselio kad je mogao loviti po ravnicama i bregovima. Jednom je s veselim drugovima lovio u šumama planine Kiterona dok nije podnevno sunce žarko pripeklo i skratilo hladovite sjene drveća. Tada mladić sazove drugove i reče im:

— Dosta nam je lovine dao današnji dan, oružje i mreže vlažne su od krvi ubijene divljači. Zato neka bude lovu za danas kraj! Kad se sutra ružičasta Zora uspne na nebo, nastavit ćemo svoj veseli posao.

Tako reče i otpusti poslušne drugove. On sam pođe u pratnji svojih pasa dublje u šumu da potraži hladno sjenovito mjesto gdje bi mogao prespavati podnevnu vrućinu i okrijepiti umorno tijelo.

Nedaleko odande bila je dolina obrasla omorikama i visokim čempresima. Zvala se Gargafija, a bila je posvećena božici Artemidi. Ondje se duboko u jednom kutu doline nalazila skrivena pećina obrasla drvećem.

Činilo se da je stijena umjetno ljudskom rukom nadsvođena u luk, a ipak je sve to bilo djelo prirode. Sasvim uz pećinu žuboreći je izvirao izvor, a njegova se bistra voda, obrubljena zelenom tratinom, proširila u malo jezero.

Tu je djevičanska božica, kad se od lova umorila, običavala kupati svoje sveto tijelo. Tako je i sada stupila u pećinu u pratnji nimfa, svojih dvorkinja. Lovačko koplje, tobolac i luk pruži nimfi koja joj je nosila oružje, druga nimfa skine s nje odjeću, dok su joj druge dvije odvezale sandale s nogu. Lijepa Krokala, najspretnija od svih nimfa, sveže joj valovitu kosu u čvor. Tada dvorkinje zagrabe vrčevima vode i stanu polijevati svoju gospodaricu.

Dok je tako božica uživala u svom uobičajenom kupanju, približi se kroz grmlje po neutrtom putu Kadmov unuk nemarnim korakom. Zla sudbina vodila ga je kroz posvećeni gaj sve do pećine Artemidine. Ništa ne sluteći, stupa u nju, veseo što je našao hladovito mjesto za odmor. Kad nimfe ugledaše muškarca, ciknuše glasno i natisnuše se oko svoje gospodarice da je sakriju svojim tjelesima. Ali božica se

izdizala iznad svih za čitavu glavu. Visoko podigne svoje lice, zažareno od srdžbe i stida, i uperi oči u došljaka. Ovaj je još uvijek stajao nepomičan, iznenađen i zaslijepljen divnim prizorom. Nesretnik! Da je bar pobjegao što su ga noge mogle nositi! Jer sada se božica odjednom nagne u stranu, zagradi rukom malo vode iz izvora, popraska njome mladića po licu i kosi i poviče glasom punim prijetnje:

— Što si sad vidio, idi objavi ljudima, ako možeš!

Jedva je izgovorila posljednju riječ, kad mladića obuze neizreciv strah. Hitrim korakom pobježe odande čudeći se u trku svojoj brzini. Nesretnik nije ni primijetio da su mu iz čela izrasli rogovi, da mu se vrat istegnuo, uši zašiljile, ruke se pretvorile u noge, a dlanovi u papke. Ubrzo mu tijelo pokri pjegavo krzno te on više nije bio čovjek: razlučena božica pretvorila ga je u jelena. U bijegu ugleda svoju sliku u vodi. »Jao meni nesretniku!« htio je uzviknuti, ali su mu usta bila nijema, nikakva se riječ ne ote iz njegovih grudi: samo je jecao i tjeskobno uzdisao. Suza za suzom poteče, ali, jao! ne više niz ljudske obraze. Samo njegovo srce, njegova stara svijest bila mu je ostala.

Što da sad radi? Da se vrati kući u djedovu palaču? Da se sakrije u najdubljoj šumi? Dok su se tako strah i stid u njemu borili, ugledaše ga njegovi psi. I odmah cijela hajka — pedeset njih na broju — navali na tobožnjeg jelena.

Pohlepni za plijenom pognaše ga preko brda i dolina, preko oštih stijena i dubokih ponora. Tako je prestrašeni Akteon jurio kroz dobro poznate predjele gdje je često gonio divljač, a sada je sam bio gonjen kao divljač. Dva puta se htio okrenuti i moleći viknuti: »Poštedite me! Ja sam Akteon!« Ali govor mu je bio uskraćen.

Uz bijesno lajanje dostiže ga sada predvodnik hajke i ščepa ga za leđa, a onda navale svi na njega i izrane ga svojim oštrim zubima. Duboko zastenja mučenik, ah, tako ne cvili jelen! a ipak to nije ljudsko stenjanje! Kao da moli, padne na koljena i okrene u nijemom bolu lice prema svojim mučiteljima. U taj čas dođu njegovi drugovi, dozvani lavežom pasa. Uobičajenim uzvicima uckahu razjarene pse i uzalud dozivahu svoga gospodara za kojega su mislili da je negdje daleko.

— Akteone — odjekivalo je šumom — gdje si, Akteone, da vidiš krasnu lovinu?

Tako su vikali dok je nesretnik izdisao pod kopljima svojih prijatelja.

Pošto je Akteon svršio tako užasnom smrću, počеше njegovi psi osjećati ela im nema milog gospodara. Lajući i cvileći tražili su ga posvuda dok napokon ne stigoše do pećine Kentaura Hirona. Ovaj načini od mjedi obmanjivo sličan kip jadnoga mladića. Kad su psi ugledali taj kip, skočiše uvis oko bešćutne mjedi, stanu umiljato lizati ruke i noge kipu ponašajući se tako veselo kao da su uistinu ponovno našli svoga gospodara.

Perzej

Perzej, sin Zeusov, bio je zajedno sa svojom majkom Danajom od svoga djeda Akrizija, kralja u Argu, zatvoren u kovčeg i bačen u more; Akriziju je, naime, proreklo proročište da će mu jedan unuk oduzeti prijestolje i život.¹⁸

Ali Zeus je zaštitio majku i dijete u burnim valovima, te oni kod otoka Šerifa doploviše na obalu. Ondje vladahu dva brata, Diktis i Polidekt. Diktis je upravo lovio ribu kad je kovčeg doplovio, pa ga izvuče na obalu. Oba se brata usrdno zauzeše za prognanike; Polidekt uze Perzejevu majku za ženu, a Perzej a, sina Zeusova, brižno odgoji.

Kad je Perzej odrastao, nagovori ga njegov očuh da pođe u svijet i da izvrši kakvo junačko djelo. Srčani mladić pokaže se voljan, i ubrzo se slože da će Perzej poći do Meduze, odsjeći joj strašnu glavu i donijeti je kralju na Šerif. Perzej pođe na put i pod vodstvom bogova stigne u daleki kraj gdje je stanovao Forkis, otac mnogih groznih nemani. Tu se najprije namjери na tri njegove kćeri, Graje (Starice), koje su imale sijedu kosu već od rođenja; sve tri zajedno imale su samo jedno oko i jedan zub pa su to oko i taj zub jedna drugoj naizmjenice posuđivale na upotrebu. Perzej im oduzme jedno i drugo, a kad su ga one usrdno molile da im to vrati jer bez toga ne mogu biti, pokazao se voljan, ali samo uz uvjet da mu pokažu put koji vodi k Nimfama. To su opet bila druga čudovišta, koja su imala krilate cipele, torbu mjesto džepa i kacigu od pasje kože. Tko se u to obukao, mogao je letjeti kamo je htio, vidio je koga je htio, a njega nitko nije vidio. Kćeri Forkisove pokažu Perzej u put k Nimfama i dobiju od njega natrag svoj zub i oko. Kod Nimfa je Perzej našao i uzeo što je htio: torbu uprti na leđa, krilate cipele priveže za gležnjeve, a kacigu natače na glavu. Usto dobije od Herma mjedeni srp, i tako oboružan odleti prema Okeanu, gdje su stanovale druge tri kćeri Forkisove, Gorgone. Treća od njih, koja se zvala Meduza, bila je jedina smrtna; stoga je Perzej i bio poslan da donese njezinu glavu. Našao je nemani gdje spavaju; glave su im bile posute zmajskim ljuskama, a obrasle zmijama mjesto kosom, imale su velike očnjake kao svinje, mjedene ruke i zlatna krila kojima su letjele. Tko god ih je pogledao, svakoga je taj pogled pretvorio u kamen. To je Perzej znao. Stoga se s okrenutim licem postavi pred

uspavana čudovišta gledajući njihove tri slike samo u svom mjedenom, sjajnom štitu. Tako je raspoznao Gorgonu Meduzu, a Atena mu je vodila ruku, te je bez opasnosti uspavanom čudovištu odrezao glavu. Čim je to učinio, skoči iz Meduzina tijela krilati konj Pegaz i div Hrizaor. Jedan i drugi bili su Posidonov porod. Perzej turi Meduzinu glavu u torbu i udalji se kako je i došao.

Međutim su se Meduzine sestre probudile. Ugledavši trup ubijene sestre dignu se na krilima u potjeru za ubojicom. Ali Perzej a sakrije njegova kaciga ispred njihovih očiju i one ga nigdje ne mogoše opaziti. U zraku, međutim, Perzej a zahvatiše vjetrovi goneći ga kao kišni oblak sad ovamo, sad onamo. Kad je letio iznad pješčanih pustinja u Libiji, kapahu krvave kaplje iz Meduzine glave na zemlju, koja ih primi i oživi u šarene zmije. Otada je onaj predjel tako bogat otrovnim zmijama. Perzej sada poleti dalje prema zapadu i napokon se spusti u državi kralja Atlanta da malo otpočine. Atlant je čuvao gaj pun zlatnoga voća uz pomoć silnoga zmaja.

Uzalud ga je pobjednik Gorgone molio da ga primi pod krov: bojeći se za svoje zlatno blago otjera ga Atlant nemilosrdno ispred svoje palače. Tada se Perzej razjari i reče:

— Ti nećeš ništa da mi priuštiš: onda primi barem dar od mene! On izvadi Gorgoninu glavu iz torbe, okrene se od nje i pruži je prema kralju Atlantu. Koliko je bio visok, kralj se u tren oka pretvori u kamen i u brdo, brada i kosa protegnuše se u šume, ramena, ruke i kosti postadoše gorsko bilo, a glava mu se kao visoki vrhunac digla u oblake.¹ Perzej opet uze svoja krila i prikopča ih na potplate, prebaci torbu na leđa, stavi kacigu na glavu i poleti u zrak. Na svom letu dođe do obala Etiopije gdje je vladao kraj Kefej.¹⁹ Tu opazi na jednom izbočenom morskome grebenu privezanu djevojku. Da joj kosu nije pokretao povjetarac i da joj se nisu u očima caklile suze, on bi je bio držao za mramorni kip. Gotovo je zaboravio mahati krilima u zraku, tako je bio očaran njezinom dražesnom ljepotom.

— Govori, lijepa djevojko — prozbori joj on — ti koja zaslužuješ sasvim drugačiji nakit, zašto si ovdje u okovima?

Reci mi bar ime svoje zemlje, reci mi svoje ime!

Prikovana djevojka šutjela je stidljivo; bojala se prozboriti tuđem čovjeku, i bila bi rado pokrila lice rukama da se samo mogla maknuti. Ali ovako je mogla jedino ispuniti oči bujnim suzama. Napokon, da

ne bi stranac pomislio da ona pred njim mora skrivati kakvu svoju krivnju, odgovori mu:

— Ja sam kći etiopskog kralja Kefeja a i zovem se Andromeda. Moja se majka Kasiopa hvalila pred Nerejevim kćerima, morskim nimfama, da je ljepša od svih njih. Stoga su se Nereide razljutile, a njihov prijatelj, morski bog, poslao je na zemlju poplavu i morskog psa koji sve proždire. Jedno proročanstvo obećalo nam je oslobođenje od ove nevolje ako mene, kćerku kraljčinu, izlože morskoj nemani da me proždre. Narod navali na moga oca da upotrijebi to sredstvo spasa, i njega očaj natjera da me priveže za ovu stijenu.

Još nije izgovorila posljednje riječi, kad valovi zašumješe, a iz dubine morske izroni grdoba koja svojim širokim prsima pokri gotovo cijelu površinu vode unaokolo. Djevojka glasno jaukne, a u isti čas dohriše do nje i otac i majka, oboje neutješivi, ali u licu majke vidjela se još izražena svijest krivnje. Oni ogriše prikovanu kćer, ali joj ne pružiše ništa osim suza i jadicovki. Tada će stranac:

— Za jadicovke bit će još dosta vremena, čas za spašavanje je kratak. Ja sam Perzej, sin Zeusa i Danaje, pobijedio sam Gorgonu, i čarobna krila nose me kroz zračne visine. Sve da je djevojka slobodna i da može birati, ne bih ja kao zet bio na odmet. Sada prosim njezinu ruku i nuđam se da je spasim. Pimate li moj uvjet?

Tko bi u takvu položaju oklijevao? Obradovani roditelji obećaše mu ne samo kćer, nego i cijelo kraljevstvo za miraz.

Dok su oni tako pregovarali, dopliva neman poput brzoplovke lađe i bila je od stijene udaljena još samo toliko koliko se može praćkom dobaciti kamen. Tada se odjednom Perzej otisnu nogom od kopna i diže se visoko u oblake. Životinja ugleda njegovu sjenu na vodi, pa dok je na nju bijesno navaljivala kao na neprijatelja koji prijeti da će joj oteti plijen, spusti se Perzej iz visine kao orao, stane lebdeći na leđa životinji i zatjera joj mač, kojim je ubio Meduzu, ispod glave u tijelo sve do drška. Jedva ga je izvukao, kad životinja skoči čas visoko u zrak, čas opet zaroni u valove, čas je bjesnjela na sve strane kao vepar kad ga progone psi. Perzej joj zadavaše ranu za ranom dok se tamni mlaz krvi nije izlio iz njezinih ralja. Međutim su se Perzeju smočila krila, te se nije dulje smio pouzdavati u njih. Srećom ugleda greben kojemu se gornji šiljak izdizao iz mora.

Lijevom rukom odupre se o stijenu i zarine željezo tri—četiri puta u utrobu nemani. More ponese golemu trupinu koja brzo nesta u valovima.

Perzej je, međutim, doletio na obalu, uzverao se na stijenu i odriješio okove djevojci, koja ga je pozdravljala s pogledima punim hvale i ljubavi. On je donese sretnim roditeljima, a zlatna palača primi ga kao mladoženju.

Još je trajala svadbena gozba, i časovi su prolazili ocu i majci, mladoženji i spašenoj zaručnici u bezbrižnoj žurbi, kadli se iznenada iz predvorja kraljevske palače začu mukla živahna vrema. Finej, brat kralja Kefeja, koji je prije prosio svoju sinovici Andromedu, ali ju je u krajnjoj nevolji napustio, približio se sada s četom ratnika, ponovno zahtijevajući svoju zaručnicu. Vitlajući kopljem stupi u svadbenu dvoranu i poviče začuđenom Perzeju:

— Pogledaj me, ja dolazim da se osvetim za ženu koju si mi oteo; ni tvoja krila, ni tvoj otac Zeus neće te oteti.

Tako poviče i uperi koplje; tada se podiže Kefej, kralj, od stola i poviče:

— Mahniti brate, kakva te misao tjera na zločin? Ne otima ti Perzej tvoju zaručnicu: ona ti je već tada bila oteta kad smo je predali smrti, kad si gledao kako su je okivali i nisi joj pomogao ni kao stric ni kao prosac. Zašto nisi sam skinuo nagradu sa stijene na kojoj je bila prikovana? Zato pusti na miru onoga koji ju je izvojevao i koji je njezinim spasom pružio utjehu mojoj starosti!

Finej mu ne odgovori ništa; samo je razjarenim pogledima naizmjenice promatrao sad svoga brata, sad suparnika, kao da se premišlja na kojega bi prije udario. Napokon, nakon kratkog kolebanja, svom snagom koju mu je ulijevao gnjev zavitla koplje na Perzej a, ali promaši, i koplje se zabode u jastuk. Sada Perzej skoči sa sjedišta i baci svoje koplje prema vratima na koja je provalio Finej, i bio bi probo grudi svoga smrtnog neprijatelja da se ovaj nije jednim skokom zaklonio iza kućnog žrtvenika. Koplje pogodi u čelo jednog od njegovih pratilaca, i sada se pratnja napadačeva uhvati u okršaj s uzbuđenim gostima za stolom.

Borba je bila duga i krvava, ali napadača je bilo više. Uz Perzej a su uzalud stajali moleći zaštitu zaručnica i njezini roditelji, ali su ih opkolili Finej i njegove tisuće pratilaca. Strelice su letjele sa svih

strana pokraj njih kao zrna tuče u oluji. Perzej se plećima naslonio na jedan stup i tako sebi zaštitio leđa. Odavde se okrenuo prema gomili neprijatelja odbijajući njihovu navalu i obarajući jednoga za drugim. Istom kad je vidio da hrabrost mora podleći mnoštvu, odluči upotrijebiti posljednje, ali nepogrešivo sredstvo koje mu je bilo na raspolaganju.

— Budući da ste me prisilili — reče — potražit ću pomoć kod svoga starog neprijatelja! Okreni lice od mene tko je još moj prijatelj!

S tim riječima izvuče iz torbe, koja mu je uvijek visjela sa strane, Gorgoninu glavu i pruži je prema prvom protivniku koji je upravo na njega navaljivao.

— Potraži druge — poviče ovaj prezirno na prvi pogled — koje ćeš pokolebati svojom čarolijom!

Ali kad je htio podići ruku da baci koplje, osta usred te kretnje okamenjen poput kipa. Tako se isto dogodilo redom i drugima. Napokon ih je ostalo još samo dvije stotine. Tada Perzej podiže Gorgoninu glavu visoko u zrak da su je svi mogli vidjeti, i sve ih odjednom pretvori u kruti kamen.

Sada istom Finej požali nepravedni rat. Ni desno ni lijevo ne vidi ništa drugo nego kamene kipove u najrazličitijim položajima. Zove svoje prijatelje po imenu, ne vjeruje svojim očima i dotiče se tjelesa najbližih do sebe: sve je mramor. Zgrozi se, a prkos mu se pretvori u poniznu molbu.

— Pusti mi samo život, a tebi neka bude kraljevstvo i zaručnica! — poviče i okrene svoje prestrašno lice u stranu.

Ali Perzej, ogorčen zbog smrti svojih novih prijatelja, ne poznade smilovanja.

— Izdajice! — poviče ljutito — ja ću ti za sva vremena postaviti trajan spomenik u kući svojega tasta.

I koliko god se Finej trudio da izmakne strašnom pogledu, ipak ispružena strašna slika brzo pogodi njegovo oko: vrat mu se ukoči, vlažan mu se pogled stvrdne u kamen. Tako osta stajati s izrazom užasa na licu, spuštenih ruku, u ropski pokornom položaju.

Bez zapreke povede sada Perzej svoju dragu Andromedu kući. Dugi sretni dani čekali su ga, a našao je opet i svoju majku Danaju. No ipak je morao ispuniti volju sudbine na svom djedu Akriziju. Ovaj je iz straha da se ne ispuni poročanstvo pobjegao k jednom tuđem

kralju u zemlju Pelazga. Tu je pomagao kod priređivanja bojnih igara upravo kad je onamo naišao Perzej putujući u Argos da pozdravi svoga djeda. Nesretno bačeni kolut iz unukove ruke pogodi djeda, premda ga unuk nije poznao niti ga je htio pogoditi. Ali mu nije dugo ostalo skriveno što je učinio; u dubokoj žalosti sahrani Akrizija izvan grada i zamijeni kraljevstvo koje mu je dopalo smrću djedovom za kraljevstvo u Tirintu. Zavist sudbine nije ga dulje progonila. Andromeda mu je rodila mnogo krasnih sinova, i slava očeva živjela je i dalje u njima.

Prokna i Filomela

U Ateni je nekoć vladao kralj Pandion, sin Erihtonija, rođenog iz zemlje, i nimfe Paziteje. Oženio se lijepom najadom Zeuksipom, koja mu rodi blizance Erehteja i Buta, i dvije kćeri, Proknu i Filomelu. Tada se dogodi da se tebanski kralj Labdak sukobio s Pandionom te provalio u Atiku pustošeći zemlju. Usprkos snažnom otporu Atenjani su bili potisnuti u svoj grad, i Pandion se u nuždi obrati za pomoć ratobornom tračkom knezu Tereju, sinu ratnog boga Aresa. Terej brzo doplovi preko mora i sa svojim prkosnim ratnicima protjera Tebance iz atičke zemlje. Slavnom osloboditelju zahvalni Pandion daje svoju kćer Proknu za ženu. Ali njihovoj bračnoj odaji nije se približio ni Himenej, bog svadbe, ni Hera, zaštitnica braka, ni ljupke Harite (Gracije); strašne Erinije mahale su mračnim bakljama koje su ukrale pri jednom pogrebu; zloslutna sova sjedila je na zabatu kuće u kojoj su Terej i Prokna slavili svadbu. Mladenci su, dakako, vesela srca otišli preko mora, zahvaljujući bogovima, a Tračani su ih oduševljeno dočekali. Kad je Prokna rodila sina Itisa, proslavio se taj dan svečano po cijeloj Trakiji.

Pet godina je prošlo; Proknu, koja se u barbarskoj zemlji daleko od mile domovine često puta osjećala vrlo osamljena, obuze beskrajna čežnja za jedinom sestrom Filomelom. Ona pode svome mužu i reče mu:

— Ako me još išta voliš, pošalji me u Atenu da dovedem ovamo svoju dragu sestru, ili pođi ti sam i dovedi mi je u pohode, makar i samo na kratko vrijeme. Kao neka božanska milost činit će mi se ako budem smjela ponovno gledati njezino mило lice. Obećaj ocu da ćeš mu je brzo dovesti natrag, jer on nježno ljubi svoju kćer i neće htjeti dugo biti bez nje.

Terej se lako dao namoliti, te otputuje lađom u Atenu. Brzo stigne u luku Pirej, gdje ga njegov tast dočeka i pozdravi. Još dok su ruku pod ruku išli prema gradu, započe Terej da isporučuje kobnu molbu obećavajući kralju da će se pobrinuti da se Filomela brzo vrati kući. Ali u to se pojavi ona sama; u nakitu blještave ljepote, slična ljupkoj nimfi, pohitjela je da pozdravi svaka i da mu postavi tisuću pitanja o sestri koja je daleko od nje. Ali jedva je Terej ugledao dražesnu djevojku, već mu se srce razgorjelo burnom ljubavi prema njoj, kao što plamen zahvaća i uništava složeno sijeno i suhe krovne grede.

Brzo je u njemu sazrela odluka da pod svaku cijenu odvede Filomelu, milom ili silom. Dok se tako neobuzdana strast talasala u grudima barbarina, započe on ponovno govoriti o željama Prokninim, o tome kako njegova žena umire od čežnje za sestrom i kako on to moli u njezino ime. Besramnik! Dok je kovao opake planove, činio se kao nježan muž te je i sam Pandion pohvalio njegovu revnost. Dapače, i Filomela je bila zaluđena; umiljato je obavila ruke ocu oko vrata moleći ga živo da joj dopusti da pođe na put. Tako su starca napokon svladale njihove složne molbe te je, iako teška srca, pristao na to. Filomela mu zahvali sva ushićena, i njih troje pođe u kraljevsku palaču da se okrijepe izvrsnim vinom i slatkim jelima. Istom kad je sunce već davno zašlo za obzorje, rastadoše se da se odmore.

Jutro je svanulo. Na rastanku stisne časni Pandion ruku zetu i reče, dok su mu vrele suze tekle niz obraze:

— Dragi sine, samo zato što me nježna ljubav nagoni i što vi svi to želite povjeravam ti svoje najmilije blago, dragu kćeku. Zaklinjem te tvojom čašću i našim rodbinstvom, molim te, tako ti besmrtnih bogova, štiti je očinskom pažnjom i ljubavlju i pošalji mi je skoro natrag. Ah, ona je najslađa utjeha moje bolne starosti!

Tako je govorio starac žarko ljubeći svoje milo dijete. Nato zatraži da mu oboje pruže ruku u znak vjernosti, izruči im srdačne pozdrave za kćer i unuka, dovikne im još jednom jecajući: »Sretan put!« i ostade sam na obali.

Od udaranja vesala zašumjeli su valovi, lađa je isplovila punim jedrima na otvoreno more. Jedva se Terej mogao suzdržati da ne cikne glasno od divljeg veselja što mu je osnova pošla za rukom. »Pobjeda je moja!« klikne u srcu promatrajući bezazlenu djevojku vatrenim pogledom.

Tako se blista oko pohlepnu orlu kad zeca koji se još trza baci iz svinutih pandža u svoje visoko gnijezdo na litici iz kojega nije moguće pobjeći.

Doskora se pokazaše obale Trakije, mornari zakrenuše u sigurnu luku i skočiše na obalu; umorni od plovidbe pohitješe svaki svojoj kući. Ali Terej odvuče Filomelu duboko u prašumu u osamljen pastirski stan. Ondje zatvori probljedjelu djevojku, a kad ga je plačući pitala za sestru, slaže joj izdajica s hinjenom žalošću da je

Prokna umrla; da bi poštedio starog Pandiona, izmislio je, veli, bajku o pozivu, a uistinu je došao da nju, Filomelu, uzme za ženu. Nikakav jauk, nikakva molba ne pomože, najdirljivije riječi odbijale su se bez učinka od kamena srca barbarinova. Tako se ona uz gorke suze pokori sili i postade njegova žena.

Ali to je trajalo samo kratko vrijeme, dok se Filomela nije osvijestila, i tada u njoj iskrsnuše užasne slutnje i tjeskobne sumnje.

»Zašto me« — pitala se ona — »Terej drži ovdje, daleko od svoga dvora kao zarobljenicu? Zašto me tako brižno drži pod stražom? Zašto me ne odvede kao kraljicu u svoju kraljevsku palaču?«

Tada jednom, kad je neopazice prisluškivala razgovor svojih slugu, sazna groznu činjenicu: Prokna je živa, a njezina udaja za Terej a je zločin; ona je suparnica svoje sestre koju je smatrala mrtvom! Tada je obuze neizreciv jad i vatrena mržnja prema izdajici. Kao na krilima odleti u njegovu odaju, ispriповjedi mu što je doznala i zakune se, žestoko ga proklinjući, da će cijelom svijetu obznaniti groznu tajnu, njegovu krivnju i svoju sramotu.

Tako je raspalila njegov gnjev, ali ujedno pobudila i strah u zlikovca. Tada on stvori paklenu odluku. Htio je biti siguran da nitko neće saznati njegovu rugobu, a ipak se žacao ubiti bespomoćnu djevojku. Zato trgne mač iz korica, sveže nesretnici ruke na leđa i zamahne mačem kao da će je ubiti. Ona je s veseljem očekivala udarac koji će je izbaviti mrskoga života, ali dok je bolno dozivala očevo ime, nečovjek joj — strašno je i reći! — izreza jezik. Sada se više nije morao boriti nikakve izdaje. Hladnokrvno, kao da se nije ništa dogodilo, napusti bijednu siroticu, naloživši slugama da je budno čuvaju. Zatim se vrati u dvor svojoj ženi Prokni. Ona ga zapita gdje joj je sestra ostala. Tada nitkov uzdahne i ispriča, uz hinjene suze, da je Filomela umrla i da je već sahranjena. Prokna u beskrajnoj boli strgne sa sebe zlatom izvezenu odjeću, obuče se u crninu, podigne prazni grobni humak i oplakujući milu sestru prinese posmrtnu žrtvu za njezinu dušu.

Tako je prošla godina dana, i još je uvijek živjela grozno osakaćena Filomela. Stražari i zidovi priječili su joj bijeg. Ah, a usta su bila nijema, nemoćna da objave sramotu! Ali nevolja izoštrava pamet i uči čovjeka domišljatosti. Na tkalački stan napne Filomela platno i utka u nj grimizne znakove u kojima je prokazala grozni čin. Kad je

završila, dade tkanje jednom sluzi, moleći ga nijemim kretnjama da ga odnese kraljici Prokni. Sluga je poslušao, ne znajući što zapravo radi. Prokna razmota platno i pročita užasnu tajnu. Nijedan uzdah ne ote se iz njezinih usta, nijedne suze ne proli — njezin jad bio je prevelik za to. Samo jedno je mogla misliti, samo jedno zaključiti: osvetu, strahovitu osvetu zločincu!

Noć se približavala u kojoj Traćanke običavaju slaviti svetkovinu Bakhovu u divljem zanosu. I kraljica, ovjenčana vinovom lozom, mašući u rukama Bakhovom palicom, pohiti s ruljom žena u šumovite bregove. S bijesnim bolom u duši hinila je bakhantski zanos. Tako dođe do samotnog pastirskog stana gdje je Filomela bila zatvorena. Uz bakhantski uzvik »ljuju!« provali unutra, povuče sestru sa sobom i povede je u palaču kralja Tereja, skrivajući joj lice bršljanovim lišćem. Tada istom prepozna sirota Filomela svoju sestru, koja je odvede u zabitnu odaju.

— Suze nam neće pomoći — poviče Prokna kad je nesretnica pokrila svoje blijedo lice. — Ne, nego krv, čelik, najgroznije umorstvo! Na svaku strahotu sam spremna, sestro, da opakom čovjeku platim za njegovo nedjelo.

Dok je tako govorila, uđe njezin mali sin Itis da pozdravi majku. Ali ona ga pogleda ukočenim i mračnim pogledom i promrmlja:

— Ha, kako je sličan ocu!

Tada odjednom zaniijemi, smišljajući žalosno djelo u grudima. Sada mali skoči gore k njoj, objesi joj se umiljato oko vrata i obaspe joj usta poljupcima. Ali samo načas zadrhta majčino srce, samo jedna suza kapnu na sinovo lice. Tada ga povuče za sobom u drugu sobu.

— Ah, majko, draga majko, što radiš? — krikne dijete grleći je prestrašeno.

Ali ona je bila nijema, mahnita pohlepa za osvetom natjera je na divlju bjesnoću, ona pograbi nož i zarine ga u grudi vlastitoga djeteta, a Filomela ga potpuno dotuče.

Na prijestolju svojih predaka sjedio je kralj Terej i gostio se jelom koje mu je njegova žena osobno donosila na stol.

— Gdje je moj Itis? — zapita kad je utažio glad.

— On je tu — odgovori žena uz porugljiv smijeh — bliže ti ne bi mogao ni biti!

S upitnim pogledima obazre se Terej, i u taj čas ude Filomela, još oblivena krvlju od groznog umorstva, i baci krvavu glavu djeteta ocu pred noge. Sada kralj s užasom shvati sve. Mahnito vičući prevrne stol s groznim jelom, potegne mač iz korica i navali na sestre koje počеше bježati. Činilo se kao da ih nose krila. I doista, krila ih podigoše u zrak: jedna pobježe u šumu, a druga se vinu pod strehu. Prokna se pretvori u slavuja, Filomela u lastavicu, koja još sada nosi na prsima krvave mrlje, tragove umorstva. Ali ni opaki Terej koji ih je gonio nije više smio boraviti među ljudima: pretvorio se u pupavca; s visokom kukmom i s dugim šiljastim kljunom on još uvijek progoni slavuja i lastavicu.

Srodna, ali manje jezovita bajka glasi ovako: Aedona, žena tebanskoga kralja Zeta, bila je zavidna majčinskoj sreći svoje jetrve Niobe koja je imala šest sinova i šest kćeri, dok je ona imala samo jedno dijete, Itila. Gonjena ljutom zavješću, Aedona se noću ušulja u odaju gdje je jedan Niobin sin spavao zajedno s Itilom i ubije — mjesto Niobina sina — svoje vlastito dijete. Kad je iduće jutro otkrila što je učinila, obuze je neizreciv očaj. Ali bogovi se sažališe na nesretnu majku i pretvoriše je u slavuja. Sada ona svakoga proljeća sjedi u gustom Ušću i milozvučnim glasom tuži za ljubljenim djetetom koje je sama ubila. »Itila, Itila« zove ona nebrojeno puta.

Ion

Atenski kralj Erehtej²⁰ imao je lijepu kćerku koja se zvala Kreuza. S njom se bez znanja njezina oca oženio Apolon, i ona mu je rodila sina; u strahu od očeve srdžbe zatvori ona dijete u kovčeg i izloži u pećinu gdje je imala tajne sastanke s Apolonom; nadala se da će se bogovi smilovati napuštenom djetetu. Ali da ne bi novorođenče ostalo bez prepoznajnih predmeta, stavi mu na vrat nakit što ga je kao djevojka nosila. Apolonu, dakako, kao bogu nije ostalo sakriveno rođenje njegova sina; ne hoteći ni da izda svoju dragu ni da dijete ostavi bez pomoći, obrati se svom bratu Hermu, koji je kao glasnik bogova imao saobraćati između neba i zemlje, a da time ne pobudi ničiju sumnju.

— Dragi brate — reče Apolon — jedna smrtnica rodila mi je dijete; to je kći atenskoga kralja Erehtej a. Bojeći se oca sakrila je dijete u pećinu. Pomozi mi da ga spasim. Donesi ga u kovčegu u kojem leži i s pelenama u koje je povij eno k mojem proročištu u Delfe i položi ga ondje na prag hrama. Ostalo prepusti meni, jer to je moje dijete.

Krilati bog Hermo požuri se u Atenu, nađe dijete na označenu mjestu i odnese ga u pletenoj vrbovoj košari, u kojoj je ležalo zatvoreno, u Delfe, gdje ga položi pred vrata hrama i digne poklopac s košare da bi se dijete moglo vidjeti.

To se dogodilo noću. Iduće jutro, kad je sunce već odskočilo, dođe delfska svećenica prema hramu, i kad je htjela da uđe u hram, padne joj pogled na novorođenče koje je spavalo u kovčegu. Ona pomisli da je to dijete plod kakva zločina, i već je htjela da ga odgura sa svetoga praga, ali samilost nadvlada u njezinoj duši, jer Apolon obrati njezino srce i progovori u njemu u prilog svoga sina. Proročica, dakle, uzme dijete iz košare i othrani ga, ne poznavajući mu ni oca ni majke. Dječak je rastao igrajući se oko žrtvenika svoga oca, ne znajući ništa o svojim roditeljima. On odraste do krasna mladića. Stanovnici Delfa, koji su se bili navikli na njega kao na malog čuvara hrama, postaviše ga za rizničara nad svim darovima koje je bog dobivao, i tako je on neprekidno provodio čestit i svet život u hramu svoga oca.

Kreuza, međutim, nije dalje ništa znala o Apolonu te je vjerovala da je bog zaboravio i nju i njezina sina. U to vrijeme zaratiše se Atenjani sa stanovnicima susjednog otoka Eubeje, rat se vodio do uništenja, i

u njemu podlegoše Eubejani. U toj je borbi osobito uspješno pomagao Atenjanima jedan tuđinac iz Ahaje. To je bio Ksut, sin Helenov, unuk Deukalionov. Kao nagradu za pruženu pomoć Ksut zatraži i dobije ruku kraljeve kćeri Kreuze. Ali kao da je bog, koji je s Kreuzom potajno bio oženjen, htio da njegova draga osjeti njegovu srdžbu što se udala za drugoga: njihov je brak ostao bez potomstva.

Poslije duljeg vremena dođe Kreuza na misao da se obrati proročištu u Delfima i da ondje izmoli dijete. To je Apolon i htio, jer nipošto nije zaboravio svoga sina. Tako Kreuza pođe sa svojim mužem i s malom pratnjom sluškinja na hodočašće u Delfe. Kad su stigli pred božju kuću, upravo tada stupi mladi Apolonov sin preko praga da po običaju okiti lovorovim grančicama dovratke na glavnim vratima. Tada mu pogled padne na plemenitu gospođu koja je upravo došla na vrata i kojoj se skotrljaše suze niz obraze kad ugleda svetište. Mladiću je žena svojim dostojanstvenim izgledom upala u oči pa se usudio čedno je zapitati za uzrok njezine tuge.

— Ne čudim se, mladiću — odgovori ona uzdišući — što moja tuga privlači tvoj pogled, jer ja oplakujem sudbinu koja se na meni može i vidjeti. Bogovi često postupaju nemilo s nama smrtnicima!

— Neću da tvoju tugu dalje diram — govoraše mladić — ali reci mi, ako je slobodno znati, tko si ti i otkuda dolaziš.

— Ja sam Kreuza — odgovori kneginja — moj otac se zove Erehtej, moja domovina je Atena.

S prostodušnom radošću poviče mladić:

— O, iz kako slavne zemlje ti potječeš, iz kako slavnog roda! Ali reci mi, je li istina, kako se kod nas na slikama vidi, da je djed tvoga oca, Erihtonije, izrastao iz zemlje kao drugo rašće, da je božica Atena iz zemlje rođenog dječaka zatvorila u kovčeg, dala mu za čuvare dva zmaja i predala ga na čuvanje Kekropovim kćerima, da su one iz radoznalosti otvorile kovčeg i vidjevši dječaka zapale u ludilo i strmoglavile se sa stijene Kekropove tvrđave?²¹

Kreuza potvrdi to pitanje šutke, jer ju je sudbina njezina pradjeda sjetila udesa njezina izgubljenog sina. Ali ovaj koji je stajao pred njom nastavi prostodušno ispitivati:

— Reci mi, visoka kneginjo, i to, je li istina da je tvoj otac Erehtej svoje kćeri, tvoje sestre, na nalog proročišta i na njihov pristanak

žrtvovao smrti da bi pobijedio neprijatelje? I kako to da si se ti jedina spasila?

— Ja sam bila — reče Kreuza — još novorođenče i ležala sam na majčinih rukama.

— A je li istina — pitaše mladić dalje — da je tvoga oca Erehteja progutala pukotina u zemlji, da ga je uništio Posidonov trozub i da je u blizini njegova groba pećina koju moj gospodar, pitijjski Apolon, toliko voli?

— O, ne govori mi o onoj pećini, strance — prekine ga Kreuza uzdišući — u njoj se dogodila nevjera i velik zločin!

Kneginja je šutjela jedan čas, zatim se ponovno sabrala i ispriopovjedila mladiću, u kojemu je prepoznala čuvara božjeg hrama, da je ona žena kneza Ksuta i da je s njim došla na hodočašće u Delfe da izmoli blagoslov božji za svoj neplodni brak.

— Feb Apolon — govoraše ona s uzdahom — zna uzrok što nemam djece i on mi jedini može pomoći.

— Ti si, dakle, bez djece, nesretna žena? — upita mladić snuždeno.

— Odavno već — odgovori Kreuza — i moram zavidjeti tvojoj majci, dobri mladiću, koja ima tako ljupkog sina.

— Ja ništa ne znam ni o majci ni o ocu — odgovori tužno mladić — nikada nisam ležao na majčinih grudima; ne znam ni kako sam ovamo došao; samo toliko znam iz usta moje pomajke, svećenice ovoga hrama, da mi se ona smilovala i othranila me. Otada je ova božja kuća moj dom, i ja sam božji sluga.

Na te se riječi kneginja jako zamisli, ali svoje misli potisne natrag u grudi i reče ove tužne riječi:

— Sinko, ja poznajem ženu kojoj se dogodilo što i tvojoj majci; njoj za volju došla sam ovamo i moram pitati proročište. Stoga ću tebi kao sluzi božjem povjeriti njezinu tajnu prije nego njezin sadašnji muž stupi u hram; on je također pošao na ovo hodočašće, ali je usput skrenuo da čuje Trofonijevo proročište.²² Ona žena tvrdi da je prije sadašnjeg braka bila udata za velikog boga Feba Apolona, kojemu je bez znanja svoga oca rodila sina, kojega je izložila i otada ništa ne zna o njemu, ne zna ni to je li živ. O njegovu životu ili smrti kanim pitati boga, jer sam zato u ime svoje prijateljice došla ovamo.

— A koliko ima otkako je dječak mrtav? — upita mladić.

— Da je još živ — reče Kreuza — bio bi tvojih godina, mladiću!

— O, kako je slična sudbina tvoje prijateljice i moja! — usklikne mladić s izrazom bola. — Ona traži svoga sina, a ja tražim svoju majku. Ali ono što se njoj dogodilo daleko se od ove zemlje dogodilo, i oboje smo nažalost jedno drugomu potpuno strani. Ne nadaj se ni u to da će ti bog sa svoga tronoga dati željeni odgovor. Ta ti si došla da ga u ime svoje prijateljice optužiš za nevjeru! On neće htjeti da bude sudac protiv sebe!

— Stani, mladiću — poviče sada Kreuza — ondje vidim muža one žene gdje dolazi. Pazi da ništa ne primijeti od onoga što sam ti, možda odviše povjerljivo, izbrbljala.

Ksut dođe veselo u hram i u susret svojoj ženi.

— Ženo — povika izdaleka — Trofonije je izrekao sretno proročanstvo: ja odavde neću otići bez djece! Nego reci mi, tko je taj mladi prorok božji?

Mladić stupi skromno pred kneza i ispriповjedi mu kako je on samo sluga u hramu Apolonovu, a da u unutrašnjosti svetišta najugledniji Delfljani, izabrani kockom, okružuju tronog s kojega je upravo sada svećenica spremna da izriče proročanstva. Kad je to knez čuo, zapovjedi Kreuzi da se okiti grančicama, koje obično nose molitelji, i da se kod božjeg žrtvenika, koji je lovorom okićen stajao pod vedrim nebom, pomoli Apolonu da im pošalje povoljno proročanstvo. On sam požuri prema svetištu hrama, dok je mladi božji rizničar nastavio svoju stražu u predvorju.

Nije prošlo mnogo vremena, kad mladić začu kako su se otvorila vrata najdubljeg svetišta i ponovno uz tutanj zatvorila, a onda opazi Ksuta kako u radosnu uzbuđenju juri van iz hrama. Ksut se odmah žestoko baci mladiću oko vrata, nazove ga nekoliko puta svojim sinom i zatraži nekoliko puta da mu dade ruku i djetinji poljubac. Ali mladić, koji od svega toga nije ništa pojmiо, pomisli da je starac poludio, i odgurne ga mladenačkom snagom od sebe. Ali Ksut se nije dao odbiti.

— Sam bog mi je to otkrio — reče on — njegovo je proročanstvo glasilo: prvi koji me vani sretne, taj je moj sin i dar bogova. Kako je to moguće, ne znam doduše, jer mi moja žena još nikada nije rodila dijete, ali ja vjerujem bogu, a on sam neka mi otkrije svoju tajnu.

Sada se i mladić preda veselju, ali samo napola: i usred poljubaca i zagrljaja svoga oca morao je uzdisati:

»O ljubljena majko, tko si ti, gdje si ti? Kada će mi biti dopušteno da gledam i tvoje lice?«

Usto ga obuzeše velike sumnje kako će ga Ksutova žena, koja nije imala djece i za koju je mislio da je ne poznaje, primiti kao neočekivano pastorče, i kako će grad Atena prihvatiti nezakonitog nasljednika svoga vladara. Ali otac mu reče neka bude miran, i obeća mu da će ga Atenjanima i svojoj ženi predstaviti kao stranca, a ne kao svoga sina, i dade mu ime Ion, što će reći Namjernik, jer je njega, koji mu je u hramu došao u susret, prepoznao kao svoga sina.

Kreuzu se međutim nije maknula od žrtvenika Apolonova, pred kojim je u molitvi pala na koljena. Napokon su je iz njezinih vrućih molitava trgle njezine dvorkinje koje se približiše jadikujući.

— Nesretna gospodarice — povikaše joj izdaleka — tvoj je muž, doduše, vrlo veseo, ali ti nećeš nikada primiti u ruke svoje vlastito dijete i položiti ga na svoja prsa. Njemu je, dakako, Apolon dao sina, odrasla sina, kojega mu je nekada tko zna koja žena rodila. Kad je izašao iz hrama, došao mu je taj sin u susret; on će se svomu nađenom djetetu veseliti, a ti ćeš, kao i dosada, poput udovice stanovati u pustoj kući.

Sirota kneginja, kojoj kao da je sam bog zasjenio razum da joj se nije otkrila tako prozirna tajna, razmišljaše jedan čas o svojoj žalosnoj sudbini. Napokon zapita za ličnost i ime svoga pastorka kojega je tako neočekivano dobila.

— To je onaj mladi čuvar hrama kojega već poznaješ — odgovoriše dvorkinje — otac mu je dao ime Ion; tko mu je majka, ne znamo. Sad je tvoj muž pošao do žrtvenika Bakhova da potajno prinese žrtvu za svoga sina. Zatim će prirediti gozbu što je našao dijete. Nama je pod prijetnjom smrti zabranio da tebi, gospodarice, otkrijemo stvar; samo naša velika ljubav prema tebi potakla nas je da tu zabranu prekršimo. Ti nas nećeš izdati njemu!

Sada istupi iz pratnje stari sluga koji je slijepom vjernošću bio privržen kući Erehtejevoj, a svojoj je gospodarici s velikom ljubavlju bio odan. On stane grditi Ksuta kao vjerolomna preljubnika i dade se od svoje revnosti toliko zavesti te se ponudio gospodarici da će pastorka koji bi mogao nepravedno preoteti baštinu Erehtejevu

maknuti s puta. Vjerujući da ju je napustio i njezin muž i njezin prijašnji ljubavnik, bog Apolon, i zalučena svojom tugom, Kreuza je malo—pomalo pristala na zločinačke osnove starčeve i povjerila mu svoj odnos prema Apolonu.

Kad je Ksut s Ionom, za kojega je mislio da ga je na neobjašnjiv način našao kao sina, napustio hram božji, pošao je s njim na dvoglavi vrh brda Parnasa gdje su Delfljani jednako sveto kao i boga Apolona štovali boga Bakha i žene ga u divljim orgijama slavile. Pošto je ovdje Ksut izlio žrtvu ljevanicu u zahvalu za nađenog sina, Ion je sa slugama koji su ga pratili razapeo u prirodi krasan i prostran šator i obložio ga lijepo izrađenim sagovima koje je dao donijeti iz Apolonova hrama. U šatoru su bili postavljeni dugi stolovi, prostrti srebrnim zdjelama punim biranih jela i zlatnim vrčevima punim najplemenitijeg vina! Tada pošalje Atenjanin Ksut svoga glasnika u grad Delfe i pozove sve stanovnike da sudjeluju u njegovoj radosti. Brzo se prostrani šator napuni okićenim gostima koji su se častili u sjaju i veselju. Kad su došle poslastice na stol, stupi u sredinu šatora starac, čije su neobične kretnje zabavljale goste, i preuze službu vinotoče. Ksut u njemu prepozna onoga starog slugu svoje žene Kreuze, pohvali pred gostima njegovu revnost i vjernost, i dopusti mu da toči, ne sluteći zla. Starac stupi k stolu s pićem, stane uzimati vrčeve i posluživati goste. Kad su potkraj gozbe odjeknule svirale, starac zapovjedi slugama da sa stola odnesu male vrčeve i pred goste postave velike srebrne i zlatne pehare. On sam dohvati najdivniju čašu i stupi k stolu s pićem, i kao da želi počastiti svoga mladog gospodara, napuni čašu do ruba izvrsnim vinom, ali u isti čas neopazice naspe u nju smrtonosnog otrova. Kad se na to približio k Ionu s čašom u ruci i izlio nekoliko kapi vina kao žrtvu ljevanicu na zemlju, jednom sluzi koji je blizu stajao izleti slučajno kletva iz usta. Ion, koji je odrastao u hramu božjem usred svetih običaja, vidio je u tome zlo znamenje, zato izlije vino na zemlju i zapovijedi da mu se natoči nova čaša, iz koje sam izlije svečano žrtvu ljevanicu, dok su ostali gosti to isto učinili iz svojih čaša. Dok se to događalo, doleti veselo u šator jato svetih golubova koji su se uzgajali u hramu Apolonovu pod zaštitom božjom. Kad su vidjeli potočiće vina koji su se sa svih strana razlili, spustiše se lakomo na zemlju i počеше ispruženim kljunovima pijuckati razliveno vino. I nijednom drugom

golubu nije naškodila žrtva ljevanica, samo onaj koji je stao na mjesto gdje je lon izlio svoju prvu čašu, čim okusi piće, zamahne grčevito krilima, započne na začuđenje svih gos*tiju ječati i kreštati te uquine udarajući krilima i trzaj ući se. Tada lon ustade sa svoga sjedala, ljutito zasuče rukave, stisne pesnice i poviče:

— Gdje je čovjek koji me htjede ubiti? Govori, starce, jer ti si svoju ruku ponudio za taj čin, ti si mi izmiješao piće!

S tim riječima pograbi starca za rame da ga više ne pusti. Ovaj, iznenađen i prestrašen, prizna čitav zločin rekavši da potječe od Kreuze. Tada lon, kojega je proročište Apolonovo proglasilo sinom Ksutovim, napusti šator, i svi gosti pođoše za njim u divljem uzbuđenju. Kad je stajao vani u prirodi, okružen od najuglednijih Delfljana, podiže lon ruke i reče:

— Sveta zemljo, ti si mi svjedok da me ova tuđa žena iz kuće Erehtejeve želi otrovom maknuti s puta!

— Kamenujte je, kamenujte je! — odjekne iz skupa Delfljana kao iz jednih usta. I čitav grad diže se s lonom da potraži zločinku. I sam Ksut, kojemu je strašno otkriće oduzelo svijest, dade se odvući od bujice, ne znajući što radi.

Kreuzu je kod Apolonova žrtvenika očekivala plodove svoga očajničkog pothvata. Ali oni su bili sasvim drugačiji nego je ona naslućivala. Buka iz daljine prenela ju je iz njezine zamišljenosti, i prije nego se graja sasvim približila, dojuri ispred rulje koja se primicala jedan od slugu njezina muža, njezin najvjerniji, i jedva imaše vremena javiti joj da je otkriven njezin zločin i što je delfski narod zaključio. Dvorkinje se okupiše oko nje.

— Drži se čvrsto žrtvenika, gospodarice — povikaše — jer ako te ovo sveto mjesto i ne zaštiti pred tvojim ubojicama, to će oni ipak tvojim umorstvom navući na se neoprostivu krvnu krivicu.

Međutim se razjarena rulja Delfljana s lonom na čelu sve više primicala žrtveniku. Još prije nego je stigla do njega, čule su se ogorčene riječi mladićeve koje je vjetar pronosio zrakom.

— Bogovi su mi dobro željeli — vikaše razjareno — jer me ovaj zločin imao osloboditi maćehe koja me je čekala u Ateni. Gdje je ta prokletnica, zmija otrovna jezika, zmaj smrtonosnih plamenih očiju? Naprijed, strmoglavimo ubojicu s najviše stijene u ponor!

Narod koji ga je pratio urlao je u znak odobravanja. Sad već stigoše do žrtvenika. Ion stade vući ženu, svoju mater, u kojoj je vidio samo svoju smrtnu neprijateljicu, da je otrgne od utočišta kamo je pribjegli pozivajući se na njegovu svetost i nepovredivost. Ali Apolon nije htio da njegov sin bude ubojica svoje matere. Zato po njegovoj božanskoj volji glas o spremanom zločinu Kreuze i o kazni koja je zbog toga čeka brzo dopre u hram i do ušiju svećenice, kojoj bog prosvijetli um, te ona brzim rasuđivanjem dovede u vezu sve događaje, i odjednom joj postaje jasno da njezin štitićenik Ion nije sin Ksutov, kako je ona to maglovito bila prorekla, nego sin Apolona i Kreuze. Ona siđe s tronoga i potraži kovčežić u kojemu je novorođeni dječak zajedno s nekoliko prepoznajnih predmeta, koje je ona također brižljivo bila spremila, nekada bio izložen u Delfima pred vratima hrama. S tim stvarima požuri van i krene prema žrtveniku gdje se Kreuzina protiv nasilnog Iona borila za svoj život. Kad je mladić vidio svećenicu gdje se približuje, ostavi smjesta svoj plijen, s poštovanjem pođe joj u susret i povika:

— Dobro mi došla, draga majko, jer te moram tako zvati, premda me nisi rodila! Čuješ li kakvoj sam zasjedi umakao? Jedva sam našao oca, već mi zla maćeha snuje smrt! Sada mi reci, majko, što da radim! Tvoj ću savjet poslušati!

Svećenica podiže prst u znak opomene i reče:

— Ione, idi u Atenu neokaljane ruke i s povoljnim znamenjima! Ion se načas zamislio prije nego je odgovorio.

— Zar nije neokaljan onaj — reče napokon — koji ubije svoje neprijatelje?

— Ne čini tako dok me nisi poslušao — reče časna svećenica. — Vidiš li ovu staru košaricu koju nosim u rukama, okićenu svježim vijencima? U njoj si ti nekada bio izložen, iz nje sam te ja izvadila.

Ion se čudio.

— O tome mi, majko — napomenu on — nisi nikada ništa govorila. Zašto si mi to tako dugo krila?

— Jer je bog — odgovori svećenica — sve do sada htio da budeš njegov svećenik. Sada, kad ti je dao oca, otpušta te u Atenu.

— Ali što će mi taj kovčežić? — zapita Ion dalje.

— U njemu se nalaze pelene u kojima si bio izložen, dragi sine! — odgovori svećenica.

— Moje pelene? — upita Ion naglo. — To je trag koji me može dovesti k mojoj pravoj majci! O, željeno otkriće!

Svećenica mu pruži otvoren kovčežić. Ion požudno turi ruku i izvuče čisto smotano platno. Dok je mladić suznih očiju i netremice gledao dragocjene ostatke, izgubio se malo—pomalo Kreuzin strah, a jedan pogled na kovčežić otkri joj cijelu istinu. Jednim skokom napusti žrtvenik i s veselim uzvikom: »Sine!« zagrlj zapanjena Iona.

Njemu se ponovno uvuče u srce sumnja, bojao se zagrljaja tudinke kao nove zasjede pa se s negodovanjem htio otrgnuti od nje. Ali Kreuzu se sabere, uzmakne nekoliko koraka i reče:

— Ovo platno svjedočit će za mene, dijete drago! Razmotaj ga slobodno, naći ćeš znakove koje ću ti spomenuti.

Vež koji ukrašava platno djelo je moje djevojačke igle. U sredini tkanja mora biti Gorgonina glava okružena zmijama, kao na Zeusovu štitu egidi!

S nepovjerenjem razmota Ion pelene, ali iznenada radosno poviče:

— O veliki Zeuse, evo Gorgone, evo zmija!

— To još nije sve — reče Kreuzu. — U kovčežiću moraju se nalaziti i mali zlatni zmajevi, za uspomenu na zmajeve u kovčegu Erihtonijevu, to je bio ukras na vratu novorođenog dječaka.

Ion nastavi pretraživati kovčeg i s radosnim osmijehom izvuče začas i zlatne zmajeve.

— Posljednji znak — poviče Kreuzu — mora biti vijenac od neuvelih maslinovih grančica koje potječu od prve zasađene masline Atenine²³; taj sam vijenac stavila na glavu svomu novorođenom dječaku.

Ion prekopa dno kovčežića, i njegova ruka izvuče lijepi zeleni maslinov vijenac.

— Majko, majko! — poviče grcajući u suzama isprekidanim glasom, zagrlj Kreuzu i obaspe joj obraze poljupcima.

Napokon se otrgne od njezina vrata i zaželi poći k ocu Ksutu. Tada mu Kreuzu otkrije tajnu njegova rođenja: kako je on sin boga kojemu je tako dugo i vjerno služio u hramu. Sada mu postadoše jasni i prijašnji zapletaji i posljednja zabluda Kreuzina, shvati također da se može oprostiti očajnički napadaj njegove majke na život nepoznata sina. Ksut uze Iona, premda samo kao posinka, ali i kao dragi dar bogova, te sve troje ponovno pođe u hram da zahvale bogu.

Svećenica sa svoga tronoga proreče da će Ion biti otac velikoga plemena koje će se po njemu nazvati Jonjani. S tako radosnim ostvarenjima i nadama pođe atenski kneževski par sa sretno nađenim sinom u domovinu, a ispratili su ih svi stanovnici Delfa.

Prokrida i Kefal

Najljepša među kćerima Erehtejevima bila je Prokrida. S njom je u najiskrenijoj ljubavi bio povezan Kefal, sin Herma i Kekropove kćeri Herze. Kad im je Erehtej na svadbeni dan sastavio ruke, svi su ih Atenjani slavili kao najsretnije mladence. Ali ta sreća nije imala biti duga vijeka. Jedva je prošao drugi mjesec, kad je Kefal jednog jutra otišao u lov na jelene u šumama na gori Himetu. Tu njega, mladića božanske ljepote, ugleda ružičasta Zora

(Eoja). Obuzeta nježnom ljubavi prema njemu odvede ga kroz zračne visine u svoju blistavu palaču. Ali, koliko god je bila lijepa, nije mogla da osvoji srce Kefalovo. On je mislio samo na svoju dragu ženu, sa suzama u očima zvao je njezino ime moleći božicu da ga vrati njegovoj ljubljenoj Prokridi. Žalosna, ali ipak ganuta, usliši ga Zora i reče:

— Umiri se, okrutniče! Dosta je jadikovanja! Prokrida će opet biti tvoja! Ali ja slutim da će doći vrijeme kad ćeš poželjeti da je nikad nisi vidio!

Tako reče razjarena božica i otpusti ga od sebe. Dok se žurio kući, bez prestanka su mu božičihe riječi bile na pameti. Razmišljajući o njima, u njemu su sve više i više rasli strah i sumnja je li i Prokrida ostala nepokolebljivo vjerna svojoj zaMetvi. Napokon smisli da u promijenjenu liku dođe kući i iskuša ženu. I sama Zora, čini se, izmijenila je crte njegova lica. Tako on dođe u Atenu i uđe u svoju kuću. Tu ne nađe ništa što bi bilo vrijedno prijekori; sve je odavalo čestitu skromnost gospodarice i njezinu zabrinutost za nestalim mužem. Kojekakvim spletkama pođe Kefalu za rukom doći do Erehtejeve kćeri, ali sve njegove vještine razbijale su se o njezinu vjernost. Već mu je bilo teško da se i dalje pretvara, najradije bi bio poletio u zagrljaj plemenitoj ženi i obasuo je poljupcima i suzama. Ali u nesretnoj zaslijepljenosti nije mu bila dovoljna kušnja koju je izdržala, nego joj je obećavao sve bogatije darove i uvjeravao je da Kefala više nema na životu, tako da se napokon Prokridina postojanost počela kolebati. Njega spopade neopravdana srdžba te poviče:

— Nevjernice, raskrinkana si! Znaj, ja sam tvoj muž kojega si htjela izdati!

Ona ne odgovori ništa. Ojađena i satrta od stida i tuge pobježe iz kuće podmukla muža. Na dalekom otoku Kreti vrludala je po bregovima prateći Artemidu, djevičansku božicu lova, jer su joj svi muškarci bili mrski. Ali Kefal se stao gorko kajati. Govorio je sam sebi da je postupao sramotno i nedostojno, a vruća čežnja za dragom izjedaše mu srce. Ali ni ona nije mogla zaboraviti staru ljubav. Kad joj je Artemida jednom kao najmilijoj drugarici darovala koplje koje nikad ne promaši, i glasovitog, poput vjetra brza psa Lelapa, vrati se Prokrida zajedno s čarobnim darovima u Atenu, od srca oprostila raskajanom mužu i življaše s njim sretne godine u slozi i najiskrenijoj ljubavi. Pas i čarobno koplje, koje više nije trebala, pokloni mužu kao u neku ruku svadbeni dar prigodom drugog vjenčanja.²⁴

Sreća nježnog para trajala je nekoliko godina, ali joj je bio suđen žalostan svršetak. Čim bi nebom zarudjela zora, običavao je Kefal kao strastven lovac ustajati iz postelje i polaziti u šumovita brda u lov. Izlazio je bez slugu, bez konja i bez pasa. Kad bi ulovio željeni plijen, potražio bi ugodnu hladovinu i dozivao, umoran i vruć od lova, svjež zrak da mu prijatnim dahom razblažuje zažarene sljepočice.

»Dođi, ljupka Auro« — Grk je svježi jutarnji vjetar zvao Aura — »dođi, mila moja« — viknuo bi više puta — »osvježi me i okrijepi! Daj mi umornu da udahnem tvoj slatki dah, milinje moje!«

To je jednom čuo netko tko ga je prisluškivao. Prevaren dvoznačnom riječju, pomisli da Kefal zove nimfu toga mjesta s kojom se običava potajno sastajati u ovoj šumi. Nepromišljeni čovjek hitro pođe k Prokridi i oda joj sve što je čuo. Ljubav se daje lako prevariti. Prokrida pade bez svijesti na zemlju, svladana duševnim bolom, a kad se ponovno osvijestila, jecala je i plakala zbog nevjere svoga muža. Aura se, dakle, zove suparnica koja je zaludila najnježnije srce! »Ali«, mislila je dobra žena, »neću da osudim dragoga dok sama ne vidim.

Možda se nesretni doušnik prevario, ili me možda hotimice vara lažnom viješću.« Obuzeta sumnjama, bolom i nadom, odluči da sama uhodi svoga muža.

Drugog jutra Kefal po običaju pođe u lov. Poslije lova ispruži se na travi i zapjeva:

»Dođi, ljupka Auro, osvježi me umorna!«

Ali najednom zašuti — u obližnjem grmu zašušta lišće. Sigurno je to srna koja kroz guštaru polako odskakuje.

Lovac hitro skoči na noge, zavitla nepogrešivim kopljem i pogodi — ah! — nježnu ženu!

— Jao meni! — jaukne sirotica i rukom pritište snrtno ranjena prsa.

Kad je Kefal prepoznao ljubljenu glas, poletje kao izbezumljen prema mjestu gdje je njegova vjerna Prokrida ležala u krvi. Uzalud je jadikujući rastrgao svoje odijelo, da povije strašnu ranu. Ranjenu su ženu ostavljale sile, te šapćući jedva progovori:

— Okrutniče, čuj moju molbu! Tako ti besmrtnih bogova, tako ti svetoga braka što si ga nevjerno pogazio, zaklinjem te: ne dopusti da iza moje smrti Aura stupi u našu tihu odaju!

Sada istom spozna Kefal nesretnu zabludu koja je zavarala nesretnicu. Jecajući objasni joj sve i uvjeri je vrelin suzama o svojoj vjernosti i nevinosti. Ali bilo je prekasno. Ona ga još jednom nježno pogleda, bolni joj osmijeh zatitra oko bljeđanih usana. Smireno, gotovo veselo izgledalo je njezino samrtničko lice: tako je na rukama neutješiva muža izdahnula svoju dušu.

Dedal i Ikar

I Dedal iz Atene bio je iz roda Erehtejeva, sin Metionov, praunuk Erehtejev. On je bio najveći umjetnik svoga vremena, graditelj, kipar i kamenorezac. U najrazličitijim krajevima svijeta divili su se djelima njegove umjetnosti, a o njegovim se kipovima govorilo da su živi, da hodaju i gledaju, te da ih ne treba smatrati mrtvim likovima, nego živim stvorovima. Jer dok su u kipova prijašnjih umjetnika oči bile zatvorene, a ruke im mlohavo visjele uz tijelo, sasvim priljubljene uza nj, Dedal je prvi svojim kipovima dao oči i prikazao ih ispruženih ruku i zakoračenih nogu.

Ali koliko god je Dedal bio veliki umjetnik, toliko je bio tašt i ljubomorno je čuvao svoju umjetnost. Ta mana zavela ga je i na zločin te natjerala u nevolju. Imao je nećaka po imenu Tala,²⁵ kojega je upućivao u svoje vještine, a koji je pokazivao još krasnijih sposobnosti nego njegov ujak i učitelj. Već kao dječak Tal je pronašao lončarsko kolo. Čeljust zmiije na koju je negdje nagazio upotrijebio je kao pilu prerezavši malu daščicu izrezuckanim zubima. Zatim je takvo oruđe izradio od željeza urezavši u njegov rub neprekinut niz zuba: tako je Tal postao proslavljeni izumitelj pile.

Isto tako izumio je šestar spojivši dva željezna kraka, od kojih je jedan stajao nepomično, dok se drugi okretao.

Izumio je i druga umjetna oruđa, sve bez pomoći svoga učitelja, stekavši time veliku slavu.

Dedal se počeo bojati da će učenikovo ime postati veće od učiteljeva, zavist ga nadvlada, i on podlo smakne dječaka strmoglavivši ga s atenske tvrđave. Dok je Dedal bio zaposlen njegovom sahranom, zatekli su ga kod toga posla, ali on izjavi da zakapa zmiju. No ipak ga optužiše pred sudištem na Areopagu zbog ubojstva i pronađoše ga krivim. On umače, i najprije kao bjegunac lutaše po Atici, dok nije pobjegao dalje na otok Kretu.

Ondje nađe utočište kod kralja Minoja, postane mu prijatelj i stekne velik ugled kao glasoviti umjetnik. Minoj ga odabere da mu za Minotaura, čudovište odvratnog podrijetla, koje je od glave do ramena imalo oblik bika, a inače je bilo jednako čovjeku, sagradi boravište gdje bi neman bila potpuno sakrivena ljudskim očima.

Pronalazački duh Dedalov sagradi u tu svrhu Labirint, zgradu punu krivudavih zavoja koji su zavaravali oči i korake onoga koji je u nju

stupio. Nebrojani hodnici prepletali su se međusobno kao zamršeni tok vijugave frigijske rijeke Meandra, koja dvosmjernim tokom ide sad naprijed sad natrag i često se susreće s vlastitim valovima. Kad je Labirint bio dovršen i Dedal ga pregledao, jedva je sam našao izlaz, tako je izgradio varavi Labirint. U najdubljem dijelu toga Labirinta čuvao se Minotaur, a hrana mu bijahu sedam mladića i sedam djevojaka što su ih prema staroj obavezi svake devete godine Atenjani morali slati kao danak kralju Krete.

Međutim je Dedalu dugo izgnanstvo iz mile domovine postajalo iz dana u dan sve teže. Mučila ga misao da bi morao čitav život provesti kod kralja tiranina, koji je i prema prijatelju bio nepovjerljiv,²⁶ i na otoku, sa svih strana okružen morem. Njegov dovitljivi um razmišljao je samo o spasu. Nakon duga smišljanja Dedal napokon sav radostan klikne:

— Spašen sam! Minoj mi može zatvoriti kopno i more, ali zrak mi ostaje otvoren. Koliko god Minoj posjedovao, nad zrakom nema vlasti. Zrakom ću odavde pobjeći!

Rečeno učinjeno. Svojim pronalazačkim duhom Dedal nadvlada prirodu. Počne nizati ptičje perje različite veličine, počevši s najmanjim perom i na kraće svaki put nadovezujući duže, tako da se činilo kao da je perje samo od sebe poput stepenica izraslo. To perje sveže u sredini lanenim koncem, a odozdo slijepi voskom. Tako složeno i spojeno savije jedva primjetljivo u luk, tako da je potpuno imalo izgled ptičjih krila.

Dedal je imao sina po imenu Ikara. On je sada stajao uz oca dotičući svojim dječjim rukama radoznalo umjetnički posao očev: sad bi hvatao perje što bi ga zračna struja ponijela, sad bi palcem i kažiprstom mijesio žuti vosak što ga je umjetnik upotrebljavao. Otac je to mirno gledao smješkajući se nespretnom trudu djetinjem.

Pošto je potpuno dovršio djelo, Dedal namjesti sebi na tijelo krila, stavi se s njima u ravnotežu i digne se lagano poput ptice u zračne visine. Kad se nato opet spustio na zemlju, pouči i malog sina Ikara, za kojega je načinio manji par krila, kako će letjeti.

— Leti uvijek, dragi sine — govorio je otac — srednjim putem, jer ako se odviše nisko spustiš, mogu ti krila dotaći morsku vodu, napiti se vlage i povući te u dubinu valova; ako li se previsoko uspneš u zračne predjele, može ti perje doći preblizu sunčanim zrakama i

najednom se zapaliti. Leti između vode i sunca slijedeći u zraku samo svoju stazu.

S takvim opomenama pričvrsti Dedal i svom sinu krila na ramena, ali je očeva ruka drhtala dok je to radio i tjeskobna mu suza kapnula na ruku. Tada zagrlji dječaka i utisne mu poljubac, koji je ujedno imao biti posljednji.

Sad se obojica podigoše na krilima u visine. Otac je letio naprijed, zabrinut kao ptica kad svoje nježno ptiće prvi put izvodi iz gnijezda u zrak. Ipak je smišljeno i vješto mahao krilima da bi sin naučio kako da za njim isto to čini. Osvrtao se od časa do časa da vidi kako to sinu polazi za rukom. Spočetka je išlo sasvim dobro. Duskora im je otok Sam bio s lijeve strane, a ispod njih su nestali otoci Del i Par. Vidjeli su kako iščezavaju i mnoge druge obale, kad dječak Ikar, postavši smion zbog sretnoga leta, napusti očevo vodstvo i u smionoj nestašnosti usmjeri na svojim krilima u viši pojas. Ali predviđena kazna nije izostala. Blizina sunca smekša svojim prejakim zrakama vosak koji je vezao perje, i prije nego je to Ikar primijetio, krila su se raspala i spuznula mu s obje strane ramena. Još je nesretni mladić veslao i mahao golim rukama, ali nije više mogao da uhvati zraka te se nenadano srušio u dubinu. Na usnama mu je bilo očevo ime zovući u pomoć, ali još prije nego ga je mogao izgovoriti, progutaše ga plavi valovi morski. Sve se to tako brzo dogodilo da Dedal, osvrnuvši se na sina, kako je to češće radio, nije više ni traga njegova vidio.

»Ikare, Ikare!« — poviče bezutjesno u prazan zračni prostor — »gdje si? U kojem da te predjelu tražim?«

Napokon tjeskobno svrne istraživački pogled u dubinu i opazi kako na vodi pliva perje. Tada sleti, skine krila i pođe bez utjehe amo—tamo po obali, gdje duskora morski valovi izbace tijelo nesretnog djeteta na suho. To je bila kazna za ubojstvo Talovo.

Očajan otac pobrinuo se za pogreb sinov. Bio je to jedan otok gdje se Dedal spustio i gdje su mrtvo tijelo valovi izbacili na obalu. Za vječnu uspomenu na taj žalosni događaj dobio je otok ime Ikarija.²⁷

Sahranivši sina, odletje Dedal dalje prema velikom otoku Siciliji. Tu je vladao kralj Kokal. Kao nekoć kod Minoj a na Kreti, tako je sada kod Kokala bio gostoljubivo primljen, a svojom umjetnošću pobudio je udivljenje kod otočana. Još dugo godina pokazivalo se ondje

umjetno jezero što ga je iskopao i iz kojega se široka rijeka izlivala u susjedno more. Na najstrmijoj stijeni, koja se nije dala osvojiti i gdje se činilo da jedva ima mjesta za nekoliko stabala, podigao je tvrdi grad i načinio do njega tako uzak i vješto zavijen put da su za obranu tvrđave bila dovoljna tri—četiri čovjeka. Tu neosvojivu kulu odabrao je kralj Kokal za čuvanje svoga blaga. Treće djelo Dedalovo na otoku Siciliji bila je duboka pećina. U njoj je tako spretno hvatao paru od podzemne vatre da je boravak u pećini, koja je obično bila vlažna, bio ugodan kao u blago zagrijanoj sobi, a tijelo bi se malo—pomalo obililo blagotvornim znojem, pri čemu toplina nije bila nepodnošljiva. Proširio je i Afroditin hram na brdu Eriku i posvetio božici zlatno saće, koje je bilo izrađeno s tolikom umjetnošću da je bilo nevjerojatno slično pravom pčelinjem saću.

Ali kralj Minoj, s čijega je otoka graditelj tajno pobjegao, sazna da se Dedal nalazi na Siciliji. Zato odluči da pođe za njim u potjeru sa silnom vojskom. Opremi jaku mornaricu i otplovi s njom u Agrigent. Ondje iskrca svoje kopnene čete i pošalje glasnika kralju Kokalu sa zahtjevom da mu izruči bjegunaca. Kokal se razljuti zbog provale stranog tiranina te stane smišljati kako da ga uništi. On se pričini kao da potpuno pristaje na namjere Krećanina, obeća mu da će učiniti sve po njegovoj želji, i pozove ga u tu svrhu na sastanak. Minoj dođe, i Kokal ga primi veoma gostoljubivo. Topla kupka imala ga je okrijepiti od naporna puta. Ali kad je sjedio u kadi, dade je Kokal tako dugo grijati dok se Minoj nije zagušio u vreloj vodi. Njegovo tijelo preda sicilski kralj Krećanima koji su s njim bili došli, izjavivši da se kralj u kupki oskliznuo i pao u vrelu vodu. Nato su Minoj a njegovi ratnici s velikim sjajem sahranili kod Agrigenta, a nad njegovim grobom podigli otvoren hram Afroditi.

Dedal je ostao kod kralja Kokala u neprekidnoj milosti, odgojio je mnogo slavni umjetnika i postao osnivač svoje umjetnosti na Siciliji. Ali sretan nije bio više nikada otkako mu se sin Ikar srušio u more, i dok je zemlji koja mu je pružila utočište davao djelima svoje ruke vedar i nasmijan izgled, proživljavao je tužnu i žalosnu starost. Umro je na otoku Siciliji, gdje je i pokopan.

Eak

Riječni bog Azop imao je dvadeset ljupkih kćeri, a najljepša od njih zvala se Egina. Jednom ugleda Zeus dražesnu nimfu, te ga obuže žestoka ljubav prema njoj. On se u obliku orla spusti dolje i odvede je po zraku na otok koji se dotad zvao Enona, a zatim je po ugrabljenoj nimfi dobio ime Egina. Azop je svuda tražio kćer.

Napokon dođe u Korint, gdje mu lukavi Sizif otkrije da mu je Zeus odveo kćer. Ali Zeus munjom osine progonitelja i protjera ga u njegovo uobičajeno korito. Stoga se još i danas na dnu Azopa mogu naći komadići ugljena.

Sin Zeusa i EGINE bijaše Eak, miljenik bogova, jer nikada nije bilo pobožnijega, mudrijeg i pravednijeg čovjeka na svijetu. Vladao je otokom kao blagi, dobrotivi kralj, štovan i ljubljen od svih. Jednom je Grčku dugo vremena pritiskivala velika suša, čitava je Helada vapila za kišom, ali nebo ostalo bez oblaka. Poljski plodovi izgorješe, rijeke i jezera presahnuše, ljudi i životinje umirahu. Tada se Grci u nuždi obrate proročištu u Delfima.

Svećenica im objavi da će suša prestati ako se Eak, najbolji među smrtnicima, pomoli Zeusu. Zato sve grčke države pošalju izaslanike k eginskom kralju moleći ga da to učini. Eak se popne na Panhelenij, najviše brdo na otoku, podigne svoje čiste ruke k nebu i zamoli svoga božanskog oca da se smiluje žednim narodima. Tek što je završio molitvu, gle, nebom se prevuče crni oblak i obilna se kiša izlije na zemlju. Još u kasnija vremena mogla se u hramu što su ga zahvalni Grci podigli na grobu dobrog kralja vidjeti slika na kojoj je bila prikazana žrtva Eakova.

Tako je Zeusov sin živio kao moćan svećenik i kralj, poštovan od ljudi i ljubljen od bogova. Oženio se Endeidom, koja mu je rodila dva sina, Peleja i Telamona, koji su odrasli do krasnih junaka. Treći njegov sin bijaše od Nereide Psamate, a zvao se Fok. Svi su ljudi u Eaku vidjeli ne samo najboljega, nego i najsretnijeg smrtnika. Ali stroga božica Hera mrzila je zemlju koja je nosila ime njezine suparnice; zato pošalje na otok strašnu kugu. Težak, zagušljiv zrak pritiskivao je njive, neprijatna magla skrivala je sunce, a ipak nije pala blagotvorna kiša. Četiri su mjeseca prošla, topli južnjak širio je bez prestanka smrtonosni dah, voda u izvorima i jezerima prelazila je pomalo u trulež, nebrojene zmije gmizale su po opustjelim poljima

trujući svojim užasnim otrovom bunare i rijeke. Najprije se moć zaraze pokazala na psima, govedima i ovcama, na peradi i divljači, koja je nenadano ugibala. Ali doskora zahvati kuga i ljude i prodre u gradove. Svuda su ležale gomile mrtvaca koji su nepokopani trunuli. Ranjena srca morao je plemeniti kralj gledati kako užasna smrt kosi čitav njegov narod. Od svih stanovnika preostao je jedino on sa svojim sinovima. Tada jadikujući podiže ruke k nebu i molećim glasom zavapi:

— O Zeuse, uzvišeni oče! Ako sam doista tvoj sin i ti se mene ne stidiš, vrati mi moje ljude ili daj da i ja umrem!

I gle, munja sijevne odozgo i jaki se grom zaori kroz mirni zrak. Eak veselo primi to povoljno znamenje i zahvali božanskom ocu za poslanu objavu.

Kraj njega stajaše krošnjat hrast koji je bio posvećen Zeusu, a posađen žirom od svetoga hrasta u Dodoni. O njegovo deblo zapne odjednom kraljev pogled. Nebrojani mravi vrvjeli su po razrovanoj kori i oko korijena noseći u malim ustima žitna zrna bez broja.

— Toliko mi podanika daj — klikne Eak čudeći se — daj mi ih da napunim prazni grad, daj mi ih toliko koliko poslenih životinjica ovdje vrvi!

Tada se zanjiše vršak krošnje, lišće zašušti, iako ga nikakav vjetar nije pokrenuo. Kralj zadrhta i s pobožnošću shvati znamenje, baci se na koljena, poljubi zemlju i sveto deblo pa obeća spasitelju Zeusu bogatu žrtvu zahvalnicu. Kad se spustila noć, legao je na počinak u nadi i brizi. Tada mu se u snu ukaže neobično priviđenje: hrast je ponovno stajao pred njegovim očima, a mravi su neumorno nosili žitna zrna amo—tamo. Tada mu se pričini kao da sićušne životinje rastu, sve veće i veće dizale su se sa zemlje i uspravljale se, broj im se nogu smanjivao, a tijelo im malo—pomalo poprimalo ljudski oblik. Ali sada se kralj probudi i uzdišući spozna da ga je san prevario. Ali čuj! Što je to? Neki daleki žamor kao ljudski glasovi! Vara li ga uho i budna? Ah, i to je valjda bio samo san! Ali gle, najednom se vrata naglo otvore, a unutra upadne Telamon, kraljev sin, i poviče:

— Oče, dođi i čudi se! Nešto se nečuveno dogodilo! Zeus ti je načinio više nego si se ikad nadao!

U najvećoj žurbi poleti Eak iz kuće i lijući suze pozdravi čudo: upravo onako kako mu je pokazao san vidio je ljude pred sobom i

prepoznao njihova lica. Oni mu pristupe bliže i pozdrave ga kao svoga kralja, a on kličući vikne:

— Vi ste bili Mirmeki, mravi, zato ćete se zvati Mirmidonci!

Tako su postali hrabri Mirmidonci, koji nisu zatajili svoga podrijetla: bili su marljiv narod kao njihovi preci, izdržljivi u radu, štedljivi i malim zadovoljni. A Eak, pošto je prinio dobrostivom ocu obećanu žrtvu zahvalnicu, razdijeli imanja što su ostala bez vlasnika, prazne kuće i napuštene oranice među nove stanovnike svoga otoka.

Kad je pobožni kralj u dubokoj starosti preminuo, postaviše ga bogovi za suca mrtvima uz Mino ja i Radamanta, pošto su i nakon njegove smrti htjeli da počaste njegovu blagu mudrost i nepatvorenu pravednost. Njegovi sinovi i unuci pripadali su među najveće junake što su ikada živjeli na zemlji: Telamon je bio otac snažnoga Ajanta, a Pelejev je sin bio bogoliki Ahilej.

Filemon i Baukida

Na jednom brežuljku u zemlji Frigiji stoji tisućljetnji hrast, a tik do njega lipa jednake starosti; oboje je okruženo niskim zidom. Gdje koji vijenac obješen je na grane toga susjednog para. Nedaleko odavde Valja močvarno jezero svoje plitke valove. Gdje je nekoć bila nastanjena zemlja, tu polijeću sada samo ronci i čaplje.

Jednom je u taj kraj došao otac Zeus sa svojim sinom Hermom, koji je imao samo palicu, ali je bio bez krilatog šešira. Išli su u ljudskom liku da vide koliko su ljudi ondje gostoljubivi. Zato pokucaše na tisuću vrata moleći prenoćište. Ali tvrdo i sebično bijaše srce u tih stanovnika, tako da nebesnici nigdje nisu pušteni u kuću. No gle, na kraju sela stajaše kolibica, niska i malena, pokrita slamom i trskom. Ali u bijednoj kući stanovaše sretan par, čestiti Filemon i Baukida, njegova žena istih godina. Tu su zajedno proveli radosnu mladost, tu su doživjeli starost i sijedu kosu. Nisu skrivali svoga siromaštva, ali su lako podnosili oskudicu, vedra i prijazna lica. U srdačnoj ljubavi, iako bez djece, živjeli su po svojoj volji u niskoj kućici, u kojoj su sami zajedno stanovali.

Kad su se visoki likovi dvojice bogova približili ubogom krovu i pognuvši glave zakoračili kroz niska vrata, dođu im čestiti ljudi sa srdačnim pozdravom u susret. Starac namjesti stolice, a Baukida ih pokrije prostim tkanjem te zamoli goste da otpočinu. Bakica se odmah užurba oko ognjišta, potraži u mlakom pepelu zapretanu iskru, nameće suharaka i granja te iz žeravice slabim dahom raspiri plamen. Zatim donese iscijepanih drva i turi ih pod kotlić što je visio iznad vatre. Filemon je međutim iz dobro zalijevanog vrtića donio kupusa, kojemu starica marljivo poskida lišće. Zatim je dvorogim račvama skinula osušeni svinjski hrbat sa čađava stropa — dugo su ga čuvali za svečanu priliku — odreže od njega malen komad i baci ga u uzavrelu vodu. Da gostima ne bi bilo dosadno, trudili su se starci da ih zabave bezazlenim razgovorom. Nališe i vode u drveno korito da bi se gosti osvježili perući noge. S prijaznim smiješkom primiše bogovi što su im starci ponudili, i dok su ugodno ispružili noge u vodi, dobri su domaćini spremili počivaljku. Ona je stajala nasred sobe, jastuci su bili napunjeni rogozom, a noge i okvir ispleteni od vrbe. Filemon dovuče sagove koji su se inače iznosili samo na svečane dane — ah, i oni su bili stari i slabi, pa ipak su

božanski gosti rado legli na njih da založe zgotovljenu večeru. Bakica potpasana i s drhtavim rukama postavi tronožni stol pred ležaj, a kako stol nije ravno stajao, gurne mu pod kraću nogu komad crijepa. Zatim stol izbriše svježom metvicom i iznese jela. Bilo je tu maslina, jesenjih drijenaka, ukuhanih u gustom prozirnom soku, zatim rotkvica, salate, izvrsnog sira i jaja, kuhanih u vreli pepelu. Sve je to Baukida iznijela u zemljanom posudu, a pritom je odsijevao šareni glineni vrč i kićeni pehari od bukova drveta, iznutra oblijepljeni žutim voskom. Nije bilo osobito staro ni preslatko vino što ga je poštenu domaćin točio. Sada dođu s ognjišta topla jela, poslije se maknu pehari u stranu da bi bilo mjesta za poslastice. Orasi, smokve i namreškane datulje dođoše na stol, pa i dvije košarice sa šljivama i mirisavim jabukama. Nisu izostali ni grozdovi s grimiznoga trsja, a na sredini stola blistalo se bijelo saće. No najljepša poslastica večere bijahu dobra prijazna lica čestitih staraca iz kojih je odsijevala iskrenost i darežljivost.

Dok su se oni tako krijepili jelom i pićem, opazi Filemon da se veliki vrč unatoč stalnom natakanju pehara neće da isprazni i da vino svaki put opet naraste do ruba. Tada sa čuđenjem i strahom spozna koga je ugostio. U strahu se oboje stanu moliti uzdignutih ruku i smjerno oborenih očiju da gosti milostivo pogledaju na oskudnu večeru i da se ne srde što su slabo pogošćeni! Ah, što da još ponude nebeskim gostima? Zaista, padne im na pamet: vani u stajici nalazi se jedina guska, nju će odmah prinijeti za žrtvu. Oboje pohiti van, ali guska je brža od njih: gaćući i lepršajući krilima bježi ona pred zadihanim starcima i vara ih čas ovamo čas onamo. Napokon pobježe u kuću i zavuče se za goste, kao da od besmrtnika moli zaštitu. To joj se i ispunilo: gosti se usprotiviše revnosti staraca i s prijaznim osmijehom na usnama rekoše:

— Mi smo bogovi! Da bismo iskušali gostoljubivost ljudi, sišli smo na zemlju. Vaši su susjedi opaki, kako smo se uvjerali, i zato neće izmaći kazni. Ali vi napustite ovu kuću i pođite za nama na vrh brda da ne biste nedužni nastradali zajedno s krivcima.

Starci ih poslušaju. Oslanjajući se na štapove s naporom su se penjali uza strmi brijeg. Kad su od najvišeg vrha bili udaljeni još samo na strelomet, obazreše se bojažljivo i vidješe da se čitava dolina pretvorila u uzbibano jezero, samo je njihova kućica jedina do

svih zgrada preostala. Dok su se još čudili oplakujući sudbinu drugih, gle, stara jadna koliba pretvorila se u visoki hram: na stupovima bljeskao se zlatan krov, a mramor je pokrivao pod. Sad se Zeus s prijaznim licem obrati starcima, koji su drhtali, i reče:

— Recite mi, čestiti starce, i ti, čestitog starca vrijedna ženo, što želite?

Samo nekoliko riječi izmijeni Filemon sa svojom ženom, a onda reče:

— Želimo biti vaši svećenici! Dopustite da se brinemo za onaj hram. I budući da smo tako dugo živjeli u slozi, dajte da oboje umremo u isti sat. Tada neću nikada vidjeti groba svoje drage žene niti će me ona morati pokopati.

I želja im se ispuni. Oboje su čuvali hram dok im je bilo suđeno živjeti. A kad su jednom, iznemogli od starosti i godina, stajali pred svetim stepenicama sjećajući se čudesnog udesa, opazi Baukida svoga Filemona, a Filemon svoju Baukidu kako nestaje u zelenu lišću. Već su im oko glave visoko izrasle sjenovite krošnje, »Zbogom, dragi! Zbogom, ljubljena!« govorahu naizmjenice dok su još mogli govoriti. Tako je završio ovaj poštovani par: on se pretvorio u hrast, a ona u lipu, i još poslije smrti stoje vjerno jedno uz drugo kao što su bili nerazduživi za života.

Arahna

U Hipepi, malom gradiću Lidije, živjela djevojka niska roda po imenu Arahna. Njezin otac Idmon bio je bojičar grimiza u Kolofonu, a i njezina mati, koju joj je rano ugrabila smrt, bila je kći siromašnih roditelja. Pa ipak se ime Arahno hvalilo po svim gradovima Lidije, jer je kao tkalja svojom umjetnošću i marljivošću natkriljivala sve smrtne žene. Često su i nimfe s brda Tmola, obrasla vinovom lozom, i nimfe iz rijeke Paktola dolazile u siromašnu kolibu djevojčinu da s udivljenjem gledaju njezin rad. Nikada nije vještina bila tako tijesno združena s ljupkošću. Bilo da je najprije namatala grubu vunu, bilo da je sve tanje i tanje ispredala konce, bilo da je hitrim palcem vrtjela vreteno ili vezla iglom, uvijek se činilo kao da ju je sama Palada Atena poučavala. Ali o tome Arahna nije htjela ni čuti, nego je često puta znala uvrijeđeno kazati:

— Nisam od božice naučila tu umjetnost! Neka dođe i neka se ogleda sa mnom! Ako me pobijedi, spremna sam podnijeti svaku kaznu!

Atena se srdila na njezino hvastanje. Jednom se preobrazi u staru bakicu, ovi čelo sijedom kosom i uze štap u smežurane ruke. Tako prerusena stupa u kolibu Arahninu i započne ovako:

— Ne donosi starost samo nedaće, s godinama sazrijeva i iskustvo. Zato nemoj prezreti moga savjeta! Traži slavu u tome da umiješ vještije od svih smrtnica tkati vunu, ali božici smjerno ustupaj. Moli je da ti oprostí tvoje presmione riječi, pa će ona rado moliteljici oprostiti.

Mrka pogleda pusti Arahna konce iz ruku i poviče tresući se od srdžbe:

— Ti si luda, starice! Teret godina oslabio ti je pamet! Predugo živjeti nije dobro! Takve gluposti pripovijedaj svojoj kćeri, ako je imaš, ja ne trebam tvoga savjeta i prezirem tvoju opomenu! Zašto ne dođe sama Palada?

Zašto neće da se natječe sa mnom?

Sada je božicu ostavila strpljivost.

— Ona je već tu! — poviče i iznenada bijesnu u svom pravom nebeskom obličju.

Nimfe i Liđanke koje su bile nazočne padoše na koljena pred božicom. Samo Arahna ne zadrhta, prkosno joj se lice obasu lakim rumenilom i ona drsko osta pri svojoj odluci. Tjerana ludim

slavohlepljem, pojuri sama u svoju propast. A Zeusova je kći nije više opominjala, nego je prihvatila borbu.

Odmah obje postavke tkalačke stanove svaka na svojoj strani i počnu s veseljem premetati konce vještim rukama.

Grimiz i tisuću drugih boja, koje zbunjuju nevjesto oko, utkivale su vješte tkalje jednu u drugu. I zlatni su se konci provlačili tkanjem te su naskoro pred začuđenim očima gledalaca iskršli divni likovi. Božica je naslikala stijenu atenske tvrđave i svoju mnogo opijevanu svađu s morskim bogom komu će pripasti atička zemlja.

Dvanaest bogova sjedi sa Zeusom u sredini, a resi ih časna i sveta ozbiljnost. Tu je prikazan Posidon kako ogromnim trozubom udara o stijenu tako da iz nje izbija slana morska voda. Malo dalje prikazana je ona sama, božanska umjetnica, oboružana štitom i kopljem, s kacigom na glavi i sa strašnom egidom na prsima, kako vrškom koplja iz neplodnog tla istjeruje maslinu, na čuđenje bogova i na dobro zemlji.

Tako je Atena u tkanje utkala svoju vlastitu pobjedu. U četiri pak ugla utkala je četiri primjera ljudske oholosti koji su svi po kazni bogova žalosno svršili. Tu se mogao vidjeti trački kralj Hem sa ženom Rodopom koji su u svojoj objesti uzeli imena Zeusa i Here pa su zato bili pretvoreni u visoka brda.²⁸ Tamo je bila nesretna mati Pigmeja²⁹ koju je Hera pobijedila i pretvorila u ždrala da se bori s rođenom svojom djecom. U trećem uglu vidjela se Antigona, dražesna kći Laomedontova, koja se tako ponosila svojom ljepotom, a osobito svojom krasnom kovrčavom kosom da se uspoređivala s Herom; ali kraljica bogova pretvori joj kosu u zmije, koje su je grizle i mučile dok se Zeus nije smilovao nesretnici i pretvorio je u rodu, koja još i sada klepećući kljunom klikće od radosti zbog svoje ljepote. Napokon je Palada utkala i nesretnoga Kiniru kako oplakuje sudbinu svojih kćeri koje su svojom ohološću izazvale gnjev Herin, te ih je ona pretvorila u kamene stepenice pred svojim hramom; otac se jadikujući bacio ničice na njih, kvaseći vrelim suzama bešćutni mramor. Sve te slike utkala je Atena u sag i obrubila ih vijencem od maslinova lišća.

Arahna je, naprotiv, u svoje tkanje utkala kojekakve slike kojima je nastojala narugati se bogovima, osobito Zeusu kako sad kao bik, sad kao orao ili labud, sad kao pohotljivi satir ili pretvoren u

rasplamsam vatru ili u zlatnu kišu zavodi ljudske kćeri. Sve to okružila je bršljanovim vijencem i utkanim cvijećem. Kad je djevojka dovršila svoj rad, nije ni Palada Atena mogla pokuditi njezinu umjetnost, ali se razgnjevi nazirući u tom radu bezbožno srce umjetnice. Ljutito rastrga uvredljive slike i udari čunkom, koji je još držala u ruci, oholu djevojku tri puta po čelu. To nesretnica nije mogla podnijeti, spopadne je ludilo te u očaju obavije sebi uže oko vrata. Već je visjela u zraku trzaj ući se, kad je božica požali, oslobodi je iz stegnute zamke i reče:

— Ostani živa, ali visi, drznice. I tako neka bude kažnjen čitav tvoj rod do najpoznijih potomaka!

S tim riječima poprska Arahnu s nekoliko kapi soka od vračarske trave i ode. Odmah isčezoše djevojci vlasi, nos i uši, te se skupi u sićušnu, ružnu životinju. Kao pauk ona još i danas prede konac na konac i bavi se svojom starom umjetnošću.³⁰

Mida

Jednom je moćni bog Dioniz odlutao sa svojim bakhanticama i satirima prijeko u Malu Aziju. Ondje je vrludao po visovima brda Tmola, obraslim vinovom lozom, a pratila ga njegova družina. Samo Silena, stare pijanice, nije bilo s njima. Njega je svladalo vino pa je zaspao i tako zaostao. Zaspala starca našli su frigijski seljaci, svezali ga vijencima od cvijeća i povelili ga pred svoga kralja Midu. Kralj s poštovanjem pozdravi prijatelja svetog boga, primi ga srdačno i gostio ga deset dana i deset noći. Jedanaesto jutro izvede kralj svoga gosta na lidijska polja, gdje ga preda Dionizu. Obradovan što je ponovno uz njega stari drug, Dioniz nagovori kralja neka zatraži od njega bilo kakav dar. Tada Mida reče:

— Ako smijem birati, veliki bože Bakho, onda učini da se sve čega se dotaknem pretvori u sjajno zlato.

Bog požali što Mida nije pogodio bolje izabrati, ali mu ipak dade znak da će mu se želja ispuniti. Radujući se kobnom daru, pohrli Mida natrag i odmah pokuša da li se obećanje obistinjuje. I gle, zelena grana koju je otkinuo s jednoga hrasta pretvori se u zlato. Brzo podigne kamen sa zemlje, a kamen se stvori sjajnim grumenom zlata. Kidao je zrelo klasje s vlatova, a žeo je zlato. Voće što ga je ubirao sa stabla svijetlilo se kao zlatne jabuke Hesperida. Sav ushićen potrči u svoju palaču. Ali tek što se prstom dotakao dovratka, već su se stupovi sjajili kao vatra. Dapače, i voda u koju je umočio ruke pretvorila se u zlatnu tekućinu.

Izvan sebe od radosti, zapovjedi slugama da mu prirede obilan ručak. Začas je stajao spremljen stol, krcat izvrsna pečenja i bijela kruha. Kralj posegne za kruhom — i sveti dar Demetrin pretvori se u tvrdu kovinu. Stavi komad mesa u usta — i sjajni mu lim zazveči među zubima. Uzme pehar da srkne mirisava vina — a grlom kao da mu kliznu tekuće zlato. Sada mu sine kakvo je strahovito dobro izmolio za dar. Tako bogat, a ipak tako siromašan, proklinjao je svoju ludost, jer nije mogao da utaži glada ni žeđe, užasna smrt bila je neizbježiva. U očaju udari se pesnicom po čelu — o, užasa! i lice mu se zasja i zaiskri kao zlato. Tada u strahu podiže ruke k nebu i pomoli se:

— Milost, milost, oče Dionize! Oprosti meni slaboumnom grešniku i oduzmi od mene ovo blještavo zlo!

Bakho, milostivi bog, usliši molbu raskajana luđaka, skine s njega čaroliju i naloži mu:

— Pođi do rijeke Paktola i idi uz nju dok ne dođeš do njezina izvora u gorama. Ondje gdje pjenušava voda izbija iz stijene zagnjuri glavu u hladni mlaz, da se oslobodiš zlatnoga sjaja. Sa zlatom speri zajedno i svoj grijeh!

Mida se pokori božjoj zapovijedi, i, gle, istoga časa ostavi ga čarolija, ali zlatotvorna snaga prijeđe na rijeku, koja otada nosi sa sobom dragocjenu kovinu u velikoj količini.

Od toga vremena mrzio je Mida svako bogatstvo, napustio je svoju veličanstvenu palaču i rado je vrludao po poljima i šumama poštujući poljskoga boga Pana čija su omiljela boravišta bile hladovite pećine u gorama. Ali srce kraljevo ostalo je ludo kao i prije te mu je uskoro pribavilo novi dar, kojega se nije nikada mogao riješiti.

Na bregovima Tmola običavao je Pan, bog s jarčjim nogama, svirati nimfama svoje vragoljaste pjesme u sviralu od trske. Jednom se usudio upustiti se u natjecanje sa samim bogom Apolonom. Stari gorski bog Tmol, ovivši plavu kosu i sljepoočice vijencen od hrastova lišća, sjedio je na stijeni da kao sudac presudi ovu utakmicu.

Naokolo sjedile su ljupke nimfe i smrtni ljudi i žene da slušaju pjesmu, a među njima bio je i kralj Mida.

Tada Pan započne svirati u siringu izmamljujući iz trske nestašne barbarske zvukove. Mida ga je slušao s ushićenjem. Kad je Pan dovršio, nastupi Apolon: zlatni su mu uvojci ovjenčani lovorovim vijencem, duga mu se grimizna haljina vuče za njim, u ljevici drži bjelokosnu liru, a iz lica i držanja odsijeva božanska uzvišenost.

Tako je prebirao po strunama da su nebeski zvukovi iz njih izlazili ispunjujući sve slušatelje užitkom i strahopočitanjem. I Tmol, stručni sudac, dosudi pobjedu Apolonu. Dok su svi drugi jednodušno odobrili tu presudu, nije Mida mogao da zaveže svoga brbljava jezika, nego glasno pokudi presudu tvrdeći da nagrada pripada Panu. Tada Apolon, nevidljiv, pristupi ludom kralju i pograbi ga za oba uha. Laganim trzajem izvuče ih u visinu i, gle, uši se zašiljiše i obrastoše sivim dlakama. Bog ih učini ozdo lako pokretljivima, jer nije mogao trpjeti da bi tako lude uši još zadržale ljudski oblik. Duga magareća ušesa resila su glavu jasnoga kralja, koji se užasno stidio nagrdnog privjeska. Golemim turbanom nastojao je da sakrije svoju

sramotu i da je zataji pred čitavim svijetom. Ali momku koji ga je obično šišao nije to moglo ostati tajnom. Čim je ugledao novi ures svoga gospodara, počne gorjeti od želje da izbrblja tajnu. Samo se nije usudio odati je kojem čovjeku. Ali da bi ipak olakšao dušu, pođe na obalu rijeke, iskopa rupu u zemlji i prošapta u nju svoju neobičnu tajnu. Zatim opet brižljivo zatrpa rupu i pođe olakšan kući. Ali ne potraj a dugo i na onome mjestu izraste gusta šuma od trske, a stabljike su tako čudnovato šuštale kad bi preko njih pirnuo povjetarac i šaputale tiho, ali ipak tako razumljivo, jedna drugoj:

»U kralja Mide magareće uši!«

Tako je tajna izašla na vidjelo.

Hijakint

Najmlađi među sinovima lakonskoga kralja Amikle bijaše Hijakint. Ljupkog dječaka vidje jednom Feb Apolon, te ga obuzme srdačna sklonost prema njemu. Smišljao je, dapače, da ga jednom podigne na Olimp kako bi mu uvijek bio blizu. Ali žalosna sudbina uskratila je smrtnom mladiću tu čast pokosivši ga u nježnoj mladenačkoj dobi. Često je Apolon napuštao svete Delfe da na obali Eurote, u blizini neutvrđenoga grada Sparte, uživa u društvu svoga miljenika. U vedroj igri zaboravljao je liru i luk i nije se ustručavao da s Hijakintom luta u lovu po strmim visovima Taj geta.

Jednoga dana oko podne, kad je sunce okomito bacalo svoje vruće zrake na zemlju, svukoše obojica odijelo, namazaše tijelo uljem i počеше bacati kolut. Tada najprije Apolon uze teški kolut, zamahnu njime mjereći ga u ruci i snažno ga zatim baci u visinu tako da je na nebu razdvojio jedan oblak. Želeći da učini isto što i njegov božanski učitelj, priskoči dječak da pograbi kolut. Ali kolut naglo odskoči od kamena tla i jao! udari ljupkog mladića u lice. Blijed, kao da je sam ranjen, dotrči Apolon i klonula mladića prihvati na ruke. Čas se trudio da ugrije ukočene udove, čas je brisao krv sa strašne rane, čas je stavljao na nju ljekovite trave da zadrži dušu svoga miljenika koja se dijelila od tijela. Ali sve je bilo uzalud! Kao što nježni cvijet, ubran u vrtu, najednom obori svoju uvelu glavicu, tako je glava jadnog dječaka, uvela i iznemogla, klonula na grudi Apolonove. Oblivši mu lice gorkim suzama, Apolon ga dozivaše najnježnijim imenima. Ah, zašto je on bog da ne može za njega ili bar s njim umrijeti! Napokon klikne:

»Ne, slatko dijete, nećeš potpuno umrijeti! Moja će pjesma pjevati o tebi, a ti ćeš postati cvijet i kao cvijet objavljuvat ćeš moju bol!«

Tako reče Apolon, i, gle, iz mlaza krvi, od koje se trava zacrvenjela, izniknu cvijet tamna sjaja kao tirski grimiz.

Poput ljiljana rastu na jednoj stabljici mnogobrojni cvjetovi, i svaki od njih na svojoj latici jasnim pismom naznačuje uzdahe božje: Al, Al, što će reći: Jao, jao!

Tako sada svakoga proljeća nikne cvijet koji nosi ime božjeg miljenika, a vene opet brzo kao i on: slika prolaznosti svega lijepoga na zemlji. U Lakoniji se pak svake godine, kad bi nadošlo ljeto, slavila u čast Hijakintu i njegovu božanskom prijatelju velika

svetkovina, Hijakintije, kod koje su s tugom spominjali dječaka zato što je prerano umro, i s radošću zato što su ga smatrali bogom.

Druga knjiga

Zlatni naraštaj ljudskog roda

Meleagar i lov na kalidonskog vepra

Enej, kralj u Kalidonu, prinio je bogovima kao žrtvu jedne izvanredno rodne i blagoslovljene godine prvine plodova: Demetri žito, Bakhu vino, Ateni ulje, i tako svakom božanstvu onaj plod koji mu je najmiliji. Samo je zaboravio Artemidu, i njezin je žrtvenik ostao bez tamjana. Zato se božica razljuti i odluči da se osveti kralju koji ju je zanemario, te pošalje strašnoga vepra da pustoši kraljeva polja. Iz crvenih očiju sijevala mu vatra, a vrat mu se kočio. Poput kolaca na opkopima stršile mu kuštrave čekinje u zrak, iz zapjenjenih ralja kao da je sipao munje, a očnjaci su mu bili kao golemi slonovi zubi. Tako je gazio preko usjeva i žitnih polja, a gumna i žitnice uzalud su čekali obećanu ljetinu. Grožđe je proždirao zajedno s lozom, masline zajedno s granama. Ovčari i ovčarski psi nisu mogli od toga čudovišta obraniti svoja stada, ni najprkosniji bikovi svoja goveda.

Napokon se podiže kraljev sin, divni junak Meleagar, skupi momaka i pasa da uništi groznoga vepra. Najslavniji junaci iz čitave Grčke dođoše na njegov poziv u veliki lov, a među njima i junačka djevojka Atalanta iz Arkadije, kći Jazonova.³¹ Nju je kao dijete njezin otac izložio u šumi, gdje ju je dojila jedna medvjedica dok je nisu našli lovci i othranili je. Lijepa neprijateljica muževa provela je život u šumi živeći od lova. Sve je muškarce odbijala od sebe, a svojim je strijelama ubila dva Kentaura koji su je vrebali u njezinoj samoći. Sad ju je želja za lovom izmamila u društvo junaka. Došla je svezavši svoju jednostavnu kosu u čvor, preko ramena visio joj je tobolac od slonove kosti, a ljevicom je držala luk. Njezino lice bilo bi na dječaku djevojačko, a na djevojci bilo je slično dječačkom. Kad je ugleda Meleagar u njezinoj ljepoti, reče sam sebi:

»Sretan muž kojega će ona udostojati da mu bude ženom!«

Vrijeme nije dopustilo da o tome dulje misli, jer se opasni lov nije smio više odgađati.

Lovci krenu prema jednoj šumi s prastarim drvećem koja se počinjala u nizini, a dizala se uz obronke brijega.

Kad lovci stigoše onamo, jedni postavljaju mreže, drugi odvežu pse, a neki odmah pođu za veprovim tragom.

Doskora prispješe u strmu dolinu koju su izrovali nabujali šumski potoci. Sita, močvarna trava, vrba i trska bujale su dolje u ponoru. Tu je vepar ležao u skrovištu. Potjeran od pasa, pojuri kroz šumu, kao što se munja prolomi oblakom, i bijesno srne među neprijatelje. Momci povikaše glasno i uperiše u njega željezne šiljke svojih kopalja, ali vepar izmače i probi se kroz lanac pasa. Koplje za kopljem poletje za njim, ali ga samo okrznuše i još jače raspališe njegov bijes. Zakrvavljenih očiju i zadihanih grudi okrene se vepar, poleti kao kamen iz bojne naprave na desno krilo lovaca i trojicu smrtno ranjene sruši na zemlju. Četvrti — to je bio Nestor, kasnije tako glasoviti junak — spasi se na granama hrasta, o kojega je deblo vepar bijesno stao brusiti svoje očnjake. Tu bi ga blizanci Kastor i Polideuk, koji su visoko jahali na snježnobijelim konjima, bili pogodili svojim kopljima da se čekinjava zvjer nije zavukla u neprohodnu guštaru. Sada Atalanta stavi strijelu na tetivu i odapne je na zvijer u grmlju. Strijela pogodi vepra ispod uha, i prvi put krv zacrveni njegove čekinje. Meleagar prvi opazi ranu, pokaže je kličući svojim drugovima i poviče:

— Doista, djevojko, nagrada za hrabrost pripada tebi!

Tada se muškarci postide da bi im žena mogla osporiti pobjedu, pa svi zajedno izmetnu svoja koplja. Ali upravo to mnoštvo hitaca skrivi da su promašili zvijer. Tada uz hvastave riječi podiže Arkadanin Ankej objema rukama dvosjeklu bojnu sjekiru, stane na prste i zamahne da udari. Ali vepar mu zarine oba očnjaka u slabine prije nego što je mogao udariti, i on se obliven krvlju i rasporena trbuha sruši na zemlju. Tada baci koplje Jazon, proslavljeni vođa Argonauta, ali slučaj upravi koplje u leđa nedužnoga hrta. Napokon baci Meleagar dva koplja jedno za drugim. Prvo se zabode u zemlju, a drugo vepru usred leđa. Životinja počne bjesnjeti i vrtjeti se u krugu. Pjena i krv poteku joj iz usta. Meleagar joj lovačkom sulicom zada novu ranu u vrat, a zatim joj sa svih strana poletješa koplja u tijelo. Vepar se ispružio daleko po zemlji valjajući se i izdišući u vlastitoj krvi.

Meleagar stane nogom na glavu ubijene životinje, odreže joj mačem čekinjavu kožu s leđa i zajedno je s odsječenom glavom, iz koje su se sjajili snažni očnjaci, pruži hrabroj Arkadanki Atalanti.

— Uzmi plijen — reče joj — koji bi po pravu pripadao meni, ali dio slave treba da i tebe dopadne!

Tu su čast lovci zavidjeli ženi te naokolo u družini nastala mrmljanje. Stisnutih pesnica i vičući stupiše pred Atalantu sinovi Testijevi, braća Meleagrove majke.

— Smjesta ostavi plijen, ženo — povikaše — i ne prisvajaj nepravedno ono što pripada nama. Inače će ti tvoja ljepota slabo koristiti, a neće ti pomoći ni tvoj zaljubljeni darovatelj!

S tim riječima oduzeše joj dar, porekavši junaku pravo da ga dijeli. To Meleagar nije mogao podnijeti. Škripeći zubima od srdžbe poviče:

— Vi otimači tuđe zasluge! Naučite se od mene koliko su prijetnje daleko od djela!

S tim riječima zarine jednom i, prije nego se taj snašao, drugom ujaku mač u grudi.

Alteja, mati Meleagrova, upravo je išla u hram da prinese žrtvu zahvalnicu za pobjedu svoga sina, kad ugleda kako donose mrtva tjelesa njezine braće. Naričući stane se udarati u prsa, povrati se žurno u palaču, skine pozlaćene vesele haljine i obuče crninu te lelekom ispuni čitav grad. Ali kad sazna da joj je braću ubio njezin rođeni sin Meleagar, presahnu joj suze, a žalost joj se pretvori u želju za osvetom. I najednom kao da se sjetila nečega što je davno iščezlo iz njezina pamćenja.

Kad je, naime, Meleagar bio tek nekoliko sati na svijetu, kraj postelje njegove majke Alteje pojavile su se Suđenice.

— Tvoj će sin biti hrabar junak — najavila joj je prva.

— Tvoj će sin biti velikodušan čovjek — prorekla je druga.

— Tvoj će sin živjeti — završila je treća — dok ne izgori cjepanica koja upravo sada gori na ognjštu.

Čim su se Suđenice udaljile, izvadila je majka iz vatre razgorjelu cjepanicu, ugasila je mlazom vode i, s ljubavlju zabrinuta za život svoga sina, spremila je u najtajnijoj svojoj odaji.

Raspaljena sada mišlju na osvetu sjeti se Alteja te cjepanice i pohrli u odaju gdje je na tajnom mjestu pod ključem ležalo drvo brižno čuvano. Tada naredi da se luči stave na granje, a sama raspiri vatru koja se razbuktjela, i dohvati pronađenu cjepanicu. Ali u njezinu srcu borila se majka sa sestrom, lice joj je naizmjenice sad blijedjelo od straha, sad se žarilo od srdžbe. Četiri puta htjela je staviti drvo na

vatru, četiri puta trgnula je ruku natrag. Napokon sestrińska ljubav nadvlada majčinske osjećaje.

— Svrnite svoje poglede ovamo — reče — vi božice osvete, na ovu žrtvu koju vam prinosim! A vi, netom otprhnule duše moje braće, osjetite što za vas činim, budite pobjednice i primitite skupo plaćeni posmrtni dar — zlosretni plod moga vlastitog tijela! Meni samoj kida se srce od majčinske ljubavi, pa ću i ja brzo poći za utjehom koju vama šaljem!

Tako rekavši odvrati pogled i drščućom rukom stavi drvo usred plamena.

Meleagar se međutim također vratio u grad razmišljajući o svojoj pobjedi, svojoj ljubavi i ubojstvu, izmjenjujući osjećaje. Najednom osjeti, ne znajući otkuda, kako mu je utrobu zahvatila tajanstvena vrućina te se, uništavan bolima, baci na postelju. Junački je svladavao boli, ali ga je u dnu duše boljelo što mora umrijeti neslavnom smrću ne prolivši ni kapi krvi. Žaviđao je drugovima koji su pali od udaraca veprovih. Dozove k sebi brata, sestre, starog oca, a s bolnim stenjanjem i majku, koja je još uvijek stajala kraj ognjišta ukočenim očima gledajući vatru kako izgara. Bol njezina sina rastao je s vatrom, a kad su žeravice malo—pomalo nestajale u blijedom pepelu, ugasila se i njegova muka: ispustio je dušu s posljednjim iskrama vatre. Nad mrtvim tijelom njegovim naricali su otac i sestre, i čitav ga je Kalidon žalio. Samo majke nije bilo blizu. Sa svezanim uzetom oko vrata našli su njezino tijelo ispruženo kraj ognjišta, na kojemu je ležao pepeo koji je još tinjao.

Starija i jednostavnija verzija priče o Meleagru, koja se od gore ispričane potpuno razlikuje i koja uopće ne spominje Atalantu, glasi ukratko ovako: Kad je Meleagar ubio bijesnog vepra, izazove razljućena Artemida žestoku svađu između Meleagrovih Etoļjana i plemena Kmeta koji su prebivali u susjednom gradu Pleuronu, a koji su također sudjelovali u lovu. Dokle god je silni Meleagar sudjelovao u boju, uvijek je Kurete stizala nesreća te su morali tražiti zaštitu iza zidova svoga grada. Tada se jednom dogodilo da je Meleagar u boju ubio brata svoje majke, jednog od Kmeta. Kad je to Alteja čula, prokune u prvoj navali srdžbe svoga sina, a Erinija, grozna noćna božica osvete, čula je tu kletvu. Meleagar se ojađen i srdit povukao iz rata, i odmah su pobjedonosni neprijatelji bjesnili pred gradskim

vratima Kalidona. K rasrđenu junaku pristupe s molbama starci i svećenici gradski, njegov stari otac Enej padne mu pred noge, sestre i najmiliji prijatelji, dapače i raskajana majka, svi su došli u njegovu odaju moleći ga za pomoć. Ali nisu mogli ganuti njegovo srce. Napokon, kad su već neprijateljske strijele padale na njegovu kuću, a grad naokolo gorio u plamenu, pristupi k njemu njegova žena, ljupka Kleopatra. Njezinim dirljivim molbama junak ne mogaše odoljeti. U sjajnu oružju pohrli u boj i protjera Kurete. Ali više se nije vratio. Erinija je ispunila majčinu kletvu: u cvijetu mladosti našao je divni junak smrt pošto ga je, kako se mislilo, pogodila Apolonova strelica.³²

Atalanta

Junačku djevojku, koja je tako slavno sudjelovala u lovu na kalidonskog vepra, izložio je njezin otac odmah iza poroda, jer je želio muško čedo. Rasplakano djetešce našla je u bregovima medvjedica kojoj su ubili mlade, uzela ga pomno u ralje i ponijela ga u svoju pećinu gdje ga je dojila svojim mlijekom. Kad su jednom tim krajem prolazili lovci, našli su dijete, uzeli ga sa sobom i othranili ga do pristale djevojke. Odrasla u hladovitim šumama Arkadije, Atalanta je bila izvanredno snažna, jaka i brzonoga kao najbrža košuta. Zrak i sunce opalilo joj lice i tijelo, ali njezina ljepota blistala je poput ljepote kakve šumske nimfe ili djevičanske božice Artemide. Tako je ona živjela neokaljana i ponosna u gorskoj samoći, s prezirom odbijajući udaju. Najveći joj je užitak bio kad je mogla u trku kopljem dohvatiti plemenita jelena. Jednom dva Kentaura, Rek i Hilej, ugledaše lijepu lovinju kako juri, te se dogovore da će je odvesti. Ali kad joj se približiše, ubi ona obojicu strelicama. Osim u lovu na kalidonskog vepra, sudjelovala je i u mnogim drugim smionim junačkim pothvatima te je nerijetko svojom besprimjernom hrabrošću posramila muškarce. Tako je sudjelovala i na glasovitim bojnim igrama što ih je priredio Pelijin sin u čast svoga umrlog oca u Jolku. Ondje se rvala sa snažnim Pelejem, sinom Eakovim, i doista ga je, kako kažu, pobijedila.

Kad je kasnije našla svoje roditelje, njezin je otac, kojega neki zovu Jazije ili Jazion, drugi Shenej ili Menal, nagovarao kćer moleći je neka se već jednom uda za kojega valjana junaka. Ali Atalanta nije htjela o tome ni da čuje, nego je zazirala od bračnoga jarma, pogotovo jer joj je jednom bilo ovako prorečeno: »Bježi od muža, Atalanto, ali uteći mu nećeš!« Da bi rastjerala dosadno mnoštvo nametljivih prosaca, smisli ovo: Na kraju jedne ravnice, pogodne za utrku, zabije tri lakta visok stup u zemlju i odredi da to bude polazište za prosce. Objavi da će poći samo za onoga koji je pobijedi u trčanju; ali koji iza nje stigne cilju, tome će nagrada biti smrt. Unatoč toj teškoj pogodbi, moć njezine ljepote bila je tako velika da su se prijavili mnogobrojni natjecatelji. Među gledaocima te neobične utrke bio je i lijepi mladić Hipomen (ili Milanion), koji je glasno zamjerao ludosti prosaca. Ali čim je Atalanta u sjaju svoje ljupkosti stupila na trkalište i čim ju je Hipomen ugledao, zanijemje i reče u sebi:

»Oprostite mi vi koje sam maloprije grdio. Nisam poznavao nagradu zbog koje stavljate na kocku svoj život i čast. Doista, kao blažene bogove cijelit ću onoga koji stekne ovu divnu djevojku!«

Utrka započe. Smiona Atalanta, unaprijed sigurna u pobjedu, pusti da prosci malo prije krenu, a ona zatim poletje kao strelica s napeta luka. Kretnja je još povećavala draž njezine ljepote. I gle, već se kličući pojavila na cilju, a daleko iza nje zaostali su pobijeđeni trkači, koji uzdišući pretrpješe predviđenu kaznu.

Tada na trkalište stupi Hipomen i klikne:

— Zašto, Atalanto, težiš za jeftinom pobjedom mjereći će s nesposobnima? Dođi i pokušaj sa mnom! Ako mi sudbina priušti pobjedu, znaj da nećeš pružiti ruku neznatnu čovjeku: ja sam Hipomen, sin Megarejev, praunuk morskoga vladara Posidona! Ako li padnem, tvoja će slava biti to veća što si pobijedila Hipomena.

Atalanta nježno pogleda govornika u lijepo lice.

— Mladiću — progovori ona — odustani od svoje namjere! Vidiš, žao mi je tvoje mladosti. Činiš mi se plemenit i dobra srca. Svaka će se djevojka smatrati sretnom što te može nazvati svojim mužem. Ako se jednom usudiš utrkivati se sa mnom, ja te neću moći poštediti, jer ne mogu podnijeti sramotu da budem pobijeđena.

Tako reče gledajući uzbuđeno krasnog mladića, a nije ni primijetila da joj je ljubav ranila srce. A Hipomen se potajno molio božici ljubavi:

»Sveta Afrodito, budi blagonaklona mome pothvatu i milostivo mi pomoz!«

Božica usliši njegovu molbu. Spusti se na otok Kipar i ubere tri zlatne jabuke s čudesnog stabla koje joj je bilo posvećeno. Tada pristupi, nevidljiva za sve druge, Hipomenu, dade mu dragocjeno voće i brzo ga pouči kako će ga upotrijebiti. Tada po drugi put započe utrka, trublja odjekne, i Hipomen pojuri prvi. Ohrabren uzvicima gledalaca, napregne sve svoje snage, ali još je bio daleko od cilja, a već mu je Atalanta bila za petama. Tada on ispusti jednu zlatnu jabuku Afroditinu, i gle, djevojka se zabezeknu, primamljena sjajnim voćem sagnu se, usporavajući trčanje, i začuđena ga podiže. Međutim je mladić ponovno mnogo odmakao, i kad ga Atalanta ponovno dostiže, baci on drugu jabuku na trkalište. Djevojka i opet nije mogla odoljeti napasti, a Hipomen je jurio sve bliže k cilju.

»Sad mi pomози, milostiva božice!« — pomoli se glasno ispustivši posljednju čudotvornu jabuku.

Djevojka po treći put zastane, i dok je sa zemlje podizala zlatno voće, stiže Hiponen na kraj staze, pozdravljen od razdraganog mnoštva kao pobjednik. Rado se, kažu, pobijeđena djevojka udala za krasnog mladića, i nikada nije bilo nježnijeg para od Hipomena i Atalante. Iz njihova braka rodio se sin, tako lijep i ljubak kao i njegovi roditelji. Partenopej zvao se junak, koji je kasnije našao slavnu smrt pod Tebom.

Tantal

Tantal, sin Zeusov, bio je kralj u Sipilu u Lidiji, izvanredno bogat i slavan. Ako su ikada olimpski bogovi kojega smrtnika poštovali, bio je to Tantal, Zbog njegova božanskog podrijetla počastili su ga svojim povjerljivim prijateljstvom tako da je čak smio jesti za stolom Zeusovim i slušati sve o čemu besmrtnici među sobom razgovaraju. Ali njegova ljudska taština nije mogla podnositi nadzemaljske sreće, te on poče svakojako vrijeđati bogove. Odavao je ljudima njihove tajne, s njihova je stola krao nektar i ambroziju te ih dijelio svojim prijateljima na zemlji. Sakrio je skupocjenoga zlatnog psa kojega je netko drugi ukrao iz Zeusova hrama na otoku Kreti, a kad ga je Zeus od njega zatražio natrag, zakleo se Tantal tvrdeći da ga nije nikad ni primio.

Napokon u obijesti pozove bogove u goste, i da bi iskušao jesu li sveznajući, dade zaklati svoga rođenog sina Pelopa i prirediti im ga za jelo. Samo Demetra, koju su obuzimale tužne misli na ugrabljenu kćer Perzefonu, pojela je od groznoga jela jedno pleće, dok ostali bogovi primijetiše strahotu. Raskomadane udove dječaka bace u kotao, a Suđenica Klota izvadi iz kotla dječaka još ljepšeg nego što je bio prije. Mjesto pojedenoga pleća namjesti mu pleće od bjelokosti.

Kad je Tantal prevršio mjeru zločina, bogovi ga vrgoše u podzemni svijet da ondje u Tartaru trpi teške muke.

Stajao je usred jezera. Voda mu je poigravala oko podbratka, a ipak je gorio od silne žeđi, jer nikada nije mogao dohvatiti piće koje mu je bilo tako blizu. Kad god bi se sagnuo da usta pohlepno prinese k vodi, voda bi uzmakla pred njim presahnjujući, i tamno bi se dno pokazalo pred njegovim nogama; činilo bi se kao da je neki demon isušio jezero. Pritom je ujedno trpio i najstrašniju glad. Iza njega rasle su na obali jezera krasne voćke svijajući svoje grane nad njegovu glavu. Kad bi se uspravio, u lice bi mu se smijale sočne kruške, rumene jabuke, žarki mogramji, ljupke smokve i zelene masline. Ali čim bi pružio ruku da ih dohvati, olujni bi vjetar nenadano nahrupio i digao grane visoko pod oblake. Tim paklenim mukama pridružio se stalan smrtni strah, jer je nad njegovom glavom u zraku visjela velika stijena neprestano prijeteći da će se srušiti na

njega. Tako je preziratelju bogova, opakom Tantalu, u podzemnom svijetu bila dosuđena trostruka muka bez kraja i konca.

Srebrni naraštaj ljudskoga roda

Pelop

Koliko se Tantal teško ogriješio o bogove, toliko ih je pobožno štovao njegov sin Pelop. Pošto mu je otac bio prognan u podzemni svijet, zaratio se Pelop s Ilom, susjednim kraljem trojanskim, a onda je bio protjeran iz očeve države te se iselio u Grčku. Jedva se mladiću podbradak osuo crnim maljama, kad već u svom srcu odabra ženu. To je bila lijepa kći elidskoga kralja Enomaja, po imenu Hipodamija. Ali ona je bila bojna nagrada koju nije bilo lako izvojevati. Proročište je, naime, proreklo njezinu ocu da će umrijeti kad njegova kći nađe muža.

Stoga je prestrašeni kralj upotrijebio sve da svakoga prosca od nje odvрати. Zato po svim zemljama objavi da će njegovu kćer dobiti za ženu onaj koji njega pobijedi na kolnim utrkama. Ali koga on, kralj, pobijedi, taj će izgubiti glavu. Utrka se vršila od kraljevskoga grada Pize u Elidi do žrtvenika Posidonova na Korintskoj prevlaci. Vrijeme polaska pri utrci određivao je kralj ovako: on će sam najprije sasvim bez žurbe žrtvovati Zeusu ovna, a dotle će prosac poći sa četveropregom. Istom kad dovrši žrtvu, započet će kralj trku i gonit će prosca na svojim kolima, kojima će upravljati njegov vozač Mirtil. Kralj će držati koplje, pa ako mu pođe za rukom dostići kola koja su pred njim odjurila, imat će pravo da probode prosca svojim kopljem.

Kad su to čuli mnogobrojni prosoci koji su Hipodamiju prosili zbog njezine ljepote, svi su potpuno bili mirni.

Kralja Enomaja smatrali su iznemoglim starcem koji je svjestan da se ne može utrkivati s mladićima pa im zato namjerice daje toliku prednost da bi svoj vjerojatni poraz mogao objasniti kao posljedicu svoje velikodušnosti. Stoga dođu jedan za drugim u Elidu, predstave se kralju prošeci njegovu kćer za ženu. Ovaj bi ih svaki put primio prijazno, prepustio im lijepi četveropreg za utrku i pošao da Zeusu žrtvuje ovna, pri čemu se uopće nije žurio. Tada bi se istom uspeo na laka kola, u koja su bila upregnuta njegova dva konja, Psila i Harpina, koji su jurili brže od Sjevernjaka. S njima bi njegov vozač svaki put dostigao prosca još mnogo prije kraja trkališta, a koplje bi

ga groznoga kralja nenadano probolo s leđa. Na taj je način kralj ubio već više od dvanaest prosaca, jer bi ih uvijek dostigao sa svojim brzim konjima.

Sad je Pelop na putu k svojoj odabranici došao na poluotok koji će se poslije zvati njegovim imenom (Peloponez). Daskora sazna što se u Elidi događa s proscima. Stoga pođe noću na morsku obalu i pomoli se svome zaštitniku, moćnom bogu Posidonu, koji vitla trozubom. Voda zašumi, a iz mora do njegovih nogu izroni Posidon.

»Moćni bože« — zazove ga Pelop — »ako su i tebi dragi darovi Afroditini, onda otkloni od mene mjedeno koplje Enomajevo. Pošalji me na najbržim kolima u Elidu i povedi me k pobjedi. Kralj je već upropastio trinaest zaljubljenih mladića, i još uvijek odgađa udaju svoje kćeri. Velika opasnost traži borbena čovjeka, i zato sam odlučio da je nadvladam. Tko već jednom mora umrijeti, zašto da čeka neslavnu starost sjedeći u mraku, lišen svega što je plemenito? Stoga želim prihvatiti borbu. Udijeli mi željeni uspjeh!«

Tako se pomoli Pelop, i molba mu bi uslišena. Još jednom nastaje šum u vodama, a iz valova izroniše sjajna zlatna kola sa četiri krilata konja, brza poput strelice. Pelop skoči na njih i poleti kao vjetar na utrku u Elidu, upravljajući božjim konjima po svojoj volji. Kad ga Enomaj spazi, prestraši se, jer je na prvi pogled prepoznao božansku zapregu morskoga boga. Ali ipak ne odbi strancu utrku uz uobičajene uvjete, jer se i sam pouzdavao u čudesnu snagu svojih vlastitih konja, bržih od vjetra.

Pošto su mu se konji odmorili od puta po poluotoku, stupi Pelop s njima na trkalište. Već je bio sasvim blizu cilju, kad mu kralj, koji je po običaju žrtvovao ovna, iznenada sa svojim lakim konjima dojuri iza leđa. Već je zamahnuo kopljem da smionom proscu zada smrtni udarac, kad Posidon, koji je štitio Pelopa, učini da su se usred trke razišli točko vi kraljevih kola, i kola se rasula. Enomaj pade na zemlju i izdahnu. U isti čas stiže Pelop sa svojim četveropregom na cilj. Kad se ogledao iza sebe, vidio je kraljevu palaču u plamenu. Grom ju je zapalio i uništio do temelja, tako da je od nje na svom mjestu ostao samo jedan stup. Pelop se sa svojim krilatim konjima požuri prema zapaljenoj palači te zaručnicu izvuče iz požara. ³³

Zet i Amfion

Kad je tebanski kralj Polidor, sin Kadmov, ležao na smrtnoj postelji, preporučio je svoga maloljetnog sina Labdaka brizi svoga tasta Nikteja. Ovaj je vladao više godina u ime Labdakovo dok mladić nije postao punoljetan. Ali Labdak je uživao novo dostojanstvo samo godinu dana. Tada je umro, a Niktej preuze skrbništvo nad Laj em, malim sinom Labdakovim.

Niktej je imao lijepu kćer imenom Antiopu, koju je Zeus ljubio. Ali sikionski kralj Epopej, koji je također čuo za njezinu ljepotu, dođe potajno u Tebu i odvede djevojku. U Sikionu je učini svojom ženom. Zbog toga se Niktej razljuti i provali s vojskom u zemlju Epopejevu. Dođe do bitke, u kojoj dopadnu rana i Niktej i otmičar Epopej.

Ali pobjeda osta na strani Epopejevoj, a Tebanci se sa svojim vladarom koji je umirao moradoše povratiti kući.

Pred smrt odredi Niktej svoga brata Lika za nasljednika na prijestolju dok ne odraste mali Laj. Ujedno ga je usrdno zaklinjao da se osveti Epopeju i Antiopu dovede natrag u Tebu. Lik svečano obeća bratu na umoru da će mu ispuniti želju, pa se stane spremati na rat protiv Epopeja. Ali i ovaj je, međutim, umro od zadobivenih rana, a njegov nasljednik Lamedont pusti dobrovoljno Antiopu. Kad se Lik vraćao s njom kući, rodila je ona putem u okolici Eleutere dva sina. Sinove su odmah izložili u planini, ali se za njih zauzeo neki pastir dobra srca i othranio ih do divnih mladića. Nitko ni slutio nije da su Amfion i Zet — tako su se zvali mladići — sinovi samoga kralja bogova. Premda su obojica bili povezani iskrenom ljubavlju, ipak su im se čudi razvile sasvim različito.

Zet je postao snažan pastir, smiona srca i obdaren velikom tjelesnom snagom. Amfion se, naprotiv, vježbao u pjevanju i sviranju u liru koju je dobio na dar od samoga Herma. U svojoj je umjetnosti postigao toliko savršenstvo da ga je i uzvišeni bog Apolon udostojao svoga društva.

Dok su braća tako nepoznati živjeli u samoći, morala je njihova majka podnositi teške patnje. Kralj Lik bio je, doduše, vrlo blag i dobar čovjek, ali je imao opaku ženu po imenu Dirku. Ona je bila zalučena ljubomorom, misleći da njezin muž ljubi kćer svoga brata. U slijepom bijesu osvećivala se nesretnici na najokrutniji način.

Često joj je usijanim željezom spaljivala zlatne uvojke, udarala je pesnicom po nježnom licu i mučila je na najpakosniji način. Sirota Antiopa morala je presti vunu i raditi poslove kao prosta robinja, a za to je često dobivala jedva vode i kruha za hranu. Dane i dane ginula je u mraku okužene tamnice, a ležaj joj je bio tvrdi kamen. Ali napokon se mjera njezinih patnja prevršila. Jedne noći učini Zeus te joj lanci spadoše s ruku, a vrata se tamnice otvoriše. Nesretnica pohrli prema vrhovima Kiterona, sama, ne znajući puta, u tamnoj noći, gonjena hladnim olujnim vjetrom, dok nije došla do osamljene pastirske kolibe usred šume. Ondje zamoli da je prime pod krov. Dva mladića izađu, njezini rođeni sinovi, koji nisu poznavali svoje majke. Amfion je odmah bio voljan da siroticu primi, njegovo je nježno srce nešto nesvjesno privlačilo k njoj. Prkosni Zet htio je, doduše, da joj zabrani ulaz, ali naposljetku pobijedi priroda, i oni puste moliteljicu pod krov.

Ali sad je već dojurila i Dirka. Ona je primijetila bijeg zatočenice te je pošla za njezinim tragom. Izmišljenim optužbama znala je mladiće uvjeriti da je Antiopa obična zločinka. Molbama i prijetnjama kraljičinim nisu se braća usudila opirati. Dovukoše divljega bika za kojega su htjeli svezati svoju rođenu mater da na Dirkin nalog bude povlačena dok ne umre, ali u taj čas dojuri stari pastir koji je nekoć blizance spasio od smrti i otkri tajnu:

Antiopa je majka Zeta i Amfiona! Sada se pravedni gnjev braće okrene protiv nedostojne Dirke. Nju svezu za divljega bika, koji ju je vukao po planini dok nije izdahнула u najgroznijim mukama. Njezino tijelo pretvori bog Dioniz u izvor nedaleko Tebe, koji je još u pozna vremena nosio ime opake kraljice Dirke.

Nato pođu Amfion i Zet sa svojom nađenom majkom u Tebu, gdje protjeraju slaboga Lika i sami preuzmu vlast.

Ali budući da grad, koji je ležao ispod staroga grada što ga je sagradio Kadmo, još nije imao zidova, odlučiše braća da opašu grad zidovima. Zet je lomio golemo kamenje u bregovima i nosio ga dolje za gradnju. Amfion je naprotiv stao da svira u svoju liru, i gle, dva puta veće stijene počеше se same od sebe pokretati, ići za zvukom lire i slagati se u zidove. Tako nastadoše glasoviti zidovi Tebe, a budući da je Amfion izumio liru sa sedam žica, dobio je grad njemu u čast sedmera vrata.

Nioba

Nioba, kraljica tebanska, imala je mnogo razloga da bude ponosna. Njezin muž Amfion dobio je od muza prekrasnu liru, na čiju se svirku samo od sebe slagalo kamenje tebanskih gradskih zidova. Otac joj je bio Tantal, uzvanik bogova. Ona je bila vladarica moćne države, žena puna uzvišena duha i veličanstvene ljepote. Ali od svega toga nije joj ništa toliko godilo koliko lijepi broj njezine četrnaestero prekrasne djece, od kojih su polovina bili sinovi, a druga polovina kćeri.³⁴ Zato se Nioba zvala najsretnijom od svih matera, a to bi bila i ostala da se sama nije takvom smatrala. Ali tako joj je svijest o njezinoj sreći donijela propast.

Jednom je proročica Manta, kći proroka Tirezije, u božanskom nadahnuću stala posred gradskih ulica pozivati tebanske žene neka počaste Letu (Latonu) i njezine blizance Apolona i Artemidu. Nalagala im je da kosu ovjenčaju lovorom i da se pobožno pomole prinesavši tamjan na žrtvu. Kad su se Tebanke skupile sa svih strana, dođe odjednom Nioba s velikim mnoštvom kraljevske pratnje, odjevena u zlatom protkanu haljinu koja je raskošno šuštila. Blistala se od ljepote, koliko je srdžba dopuštala, a krasna joj se glava tresla s kosom koja joj je valovito padala na oba ramena. Tako je stala sred žena koje su bile zabavljene žrtvom pod vedrim nebom. Zaokružila je oholim pogledom okolo po sakupljenom zboru te po vikala:

— Zar ste poludjele kad poštujete bogove o kojima vam se samo pričaju bajke, dok u vašoj sredini borave bića što ih nebo obdaruje većom srećom? Kad već podižete žrtvenike Leti, zašto moje božanstvo ostaje bez tamjana? Ta moj je otac Tantal, jedini od smrtnika koji je sjedio za stolom nebesnika, moja je majka Diona, sestra Plejada, jasnih zvijezda što na nebu sjaju. Jedan od mojih djedova je snažni Atlant koji drži na plećima svod nebeski; drugi djed mi je Zeus, otac bogova. Meni se pokoravaju narodi Firigije, meni i mome mužu podložan je Kadmov grad, podložni su zidovi koji su se pokorili liri moga muža. Svaki kut moje palače pokazuje mi neizmijerna blaga.

Osim toga, imam lice dostojno božice, a broj djece kojega nijedna majka ne može pokazati: sedam ljupkih kćeri, sedam snažnih sinova, a doskora će biti isto toliko zetova i snaha. Pitajte sada imam li razloga biti ponosna!

Usuđujte se samo i dalje davati prednost Leti, neznanjoj kćeri Titanovoj, kojoj nekoć prostrana zemlja nije pružila mjesta gdje bi mogla Zeusu roditi djecu, dok se nije lualici smilovao lutajući otok Del i ponudio joj nestalno mjesto. Tamo je rodila dvoje djece, sirotica! To je samo sedmi dio moje majčinske radosti! Tko može poreći da sam sretna, tko smije sumnjati da ću i ostati sretna? Sudbina bi imala mnogo posla kad bi htjela uzdrmati moju sreću! Neka mi uzme ovo ili ono, pače i nešto od moje djece, nikada se neće njihov broj sniziti na jednu množinu Letinih blizanaca! Zato uklonite žrtve, skinite lovor s kose! Raziđite se svojim kućama i nemojte da vas opet zateknem pri ovako ludom poslu!

Prestrašene žene skinuše vijence s glave, napustiše nedovršene žrtve i odmiliše kući odajući počast uvrijeđenom božanstvu tihim molitvama.

Na vrhu delskog brda Kinta stajala je sa svojim blizancima Leta gledajući božanskim očima što se događa u dalekoj Tebi.

— Vidite, djeco! Ja, vaša majka, koja se ponosim vašim porodom, koja ne uzmičem ni pred kojom božicom osim pred Herom, ja moram slušati uvrede od drske smrtnice! Odgurnut će me od starih svetih žrtvenika ako mi vi ne pomognete, djeco moja! Dapače i vas Nioba vrijeđa stavljajući vas prezirno iza gomile svoje djece!

Leta još htjede svome pričanju dodati molbe, ali Feb je prekide rekavši:

— Okani se tužbe, majko, jer ona samo odgađa kaznu!

Isto reče i njegova sestra. Odmah se oboje zavise u oblake i brzo leteći zrakom stigoše do grada i tvrđave Kadmove. Tu se pred zidovima gradskim pružala prostrana ravnica koja nije bila određena za usjev, nego namijenjena utrkama i vježbama na konjima i kolima. Tu se upravo bavljalo sedam sinova Amfionovih: jedni su jahali srčane konje, drugi uživali u rvanju. Najstariji, Izmen, upravo je tjerao svoga konja sitnim kasom sigurno uokrug, pritežući mu zapjenjene žvale, kad odjednom vikne: »Jao meni!« i ispusti uzde iz klonule ruke i polako se sa strijelom usred srca spuzne konju s desne strane niz pleća. Njegov brat Sipil, koji je odmah za njim poigravao konja, čim začuje zveku tobolca u zraku, stane popuštati uzde i bježati, kao što brodar pred buru hvata jedrima svaki povjetarac da bi što brže

uplovio u luku. Pa ipak i njega dohvati strijela koja je zazujala zrakom.

Dršćući zape mu držak visoko u zatiljku, a golo mu željezo proviri iz grla van. Smrtno ranjen skliznu se preko konjske grive po ispruženu vratu na tlo i poprska zemlju toplom krvi.

Druga dvojica — jedan se zvao kao djed mu Tantal, a drugi Fedim — ležali su rvući se jedan s drugim, privivši u čvrstom zagrljaju prsa o prsa. Uto ponovno zaječi luk, a strelica probode obojicu kako su bili zagrljeni. Obojica zajedno jauknuše, zgrčiše od bola udove po zemlji, izvrnuše umirući oči i jednim dahom izdahnuše dušu u prašini. Peti sin, Alfenor, vidjevši kako padoše, pohrli udarajući se u prsa k braći hoteći im hladna tjelesa opet oživiti svojim zagrljajima. Ali u tom pobožnom poslu pade, jer mu je? Feb Apolon poslao smrtonosno željezo duboko u srce, a kad ga je mladić izvukao, šiknula mu je skupa s dahom krv i komadići pluća u zrak. Damazihtona, šestog sina, nježnog mladića s dugim uvojcima, pogodi strijela u koljeno, i dok se svinuo unatrag da rukom izvuče neočekivano oružje, prodre mu druga strelica sve do pera kroz otvorena usta u grlo, a mlaz mu krvi šikne iz ždrijela visoko kao vodoskok. Posljednji i najmlađi sin, dječak Ilionej, videći sve to, spusti se na koljena, raširi ruke i poče se moliti:

— O, svi bogovi zajedno, poštedite me!

I strašni strijelac bio je ganut, ali strijelu više nije bilo moguće povratiti. Mladić klonu, ali ipak pade od najlakše rane, koja je jedva prodrla do srca.

Glas o nesreći ubrzo se proširio gradom. Amfion, otac, čuvši užasnu vijest, probode sebi grudi mačem. Glasno kukanje njegovih slugu i čitavoga naroda doprlo je brzo i u ženske odaje. Nioba dugo vremena nije mogla shvatiti svu strahotu. Nije htjela vjerovati da nebesnici imaju toliko moći da bi se to usudili učiniti, i toliko snage da bi to mogli izvršiti; Ali doskora nije više sumnjala o tome. Ah, kako se sadašnja Nioba razlikovala od one koja je maloprije rastjerala narod od žrtvenika moćne božice i uzdignute glave koračala kroz grad! Onoj Niobi mogli su i njezini najmiliji prijatelji biti zavidni, a ovu je morao požaliti i neprijatelj. Ona dojuri na poljanu, baci se na ohlađena tjelesa dijeleći posljednje cjelove čas jednom, čas drugom sinu. Tada podiže izubijane ruke k nebu i poviče:

— Naužij se moga jada, nasiti svoje gnjevno srce, okrutna Leto! Smrt ove sedmorice baca me u grob! Slavi slavlje, nemila pobjednice!

Sad je već došlo i njezinih sedam kćeri. Odjevene u crninu stajale su raspuštene kose oko poginule braće. Zračak zloradosti preleti preko blijeda lica Niobina kad ugleda kćeri. Ona se zaboravi, digne porugljivi pogled prema nebu i reče:

— Pobjednice! Ne! I u mojoj nesreći ostaje mi još uvijek više nego tebi u tvojoj sreći! I nakon toliko mrtvacu ja sam još pobjednica!

Jedva je to izrekla, kad se začu zvuk tetive kao zvuk jako nategnuta luka. Sve se prestraši, samo Nioba ne trenu: nesreća ju je učinila srčanom. Tada se jedna od sestara iznenada rukom zgrabi za srce i izvuče strelicu koja joj se zabola u tijelo. Onesviještena pade na zemlju i umirući klonu licem na najbližega brata. Druga sestra poleti k nesretnoj majci da je tješi, ali se previ od nevidljive rane i nenadano zanijemje. Treća klonu na zemlju u bijegu, a druge padoše kad se sagnuše nad klonulu sestru. Napokon je preostala još samo posljednja, koja je pobjegla u naručje majci i djetinjski se privila uz nju sakrivši se u nabore njezine haljine.

— Samo mi jednu ostavi — zavapi Nioba jadikujući prema nebu — samo najmlađu od tolikih!

Ali dok je još molila, pade dijete iz njezina naručja. Osamljena sjede Nioba sred mrtvih tjelesa muža, sinova i kćeri. Od jada se ukočila. Nikakav povjetarac ne pokreće više njezinu kosu, iz lica joj je nestalo krvi, oči joj stoje nepomično u žalosnim obrazima, u čitavu liku nema više života. Žile su prestale kucati, vrat se više ne može okretati, ruka se ne miče, noga ne može ići, i utroba joj se pretvorila u hladan kamen. Ništa više ne živi u njoj osim suza koje neprestano teku iz kamenih očiju. Tada se podiže snažna oluja, zahvati kamen, ponese ga zrakom preko mora i spusti ga istom u staroj postojbini Niobinoj, u Lidiji, u pustom gorju, među grebenima Sipila. Tu se zaustavila Nioba kao mramorna stijena na vrhu brda, a mramor još i sada lije suze.

Mjedeni naraštaj ljudskoga roda

Sizif i Salmonej

Sizif, sin Eolov,³⁵ najlukaviji od svih smrtnika, sagradio je krasan grad Korint na uskoj prevlaci između dva kopna te je prvi vladao njime. Kad je Zeus odveo Eginu, pokazao ga je Sizif iz koristoljublja ocu otete djevojke, riječnom bogu Azopu, zatraživši od njega da mu za uzvrat učini da na korintskoj tvrđavi poteče izvor. Azop doista izbije iz stijene glasovito vrelo Pirenu. Zeus odluči da kazni prokazaoca pa pošalje k njemu Smrt (Tanata). Ali Sizif je okuje čvrstim lancima, tako da nitko nije mogao umrijeti na zemlji dok nije došao snažni ratni bog Ares i oslobodio Smrt, koja odmah povede Sizif a u podzemni svijet. Ali ovaj je naredio svojoj ženi da ne prinese posmrtnu žrtvu za njega. Zbog toga su se Had i Perzefona ljutili, a Sizif ih je uspio nagovoriti te su ga pustili natrag na gornji svijet da opomene nemarnu ženu. Izmakavši tako iz carstva sjena Sizif nije više ni mislio da se vrati onamo, nego je dalje uživao na svijetu. Ali dok je sjedio za obilnim stolom veseleći se uspjeljoj prijeveri, dođe iznenada Smrt i odvuče ga neumoljivo u podzemni svijet. Tamo ga dostiže vječna kazna: morao je gurati teški mramorni kamen iz ravnice na uzvisinu upirući se rukama i nogama. Kad je već mislio da ga je dogurao do vrha, teret bi se okrenuo i pakosni bi se kamen ponovno skotrljao u dubinu. Stoga je mučeni zločinac morao uvijek iznova gurati stijenu uzbrdo da mu je hladan znoj tekao po tijelu.

Salmonej, brat Sizifov, kralj u Elidi, bio je bogat, nepravedan i u srcu objestan vladar. Osnovao je prekrasan grad nazvavši ga imenom Salmona, a u svojoj je oholosti išao tako daleko da je od svojih podanika tražio da mu iskazuju božanske počasti, da mu prinose žrtve i da ga smatraju Zeusom. Kao Zeus putovao je svojom zemljom i kroz grčke narode na kolima koja su bila nalik na kola Gromovnikova. Pritom je oponašao Zeusove munje bacajući uvis zapaljene baklje, a Zeusov grom topotom divljih konja koje bi potjerao preko mjedenih mostova.

Dao je ubijati ljude, a tvrdio je da ih je ubila munja. Zeus je s Olimpa gledao to ludovanje. Napokon pograbi iz gustih oblaka pravu munju, zavitla je i baci na smrtnika koji se u pomahnitaloj objesti vozio amo

—tamo. Grom smrvi kralja i uništi njegov grad zajedno sa svim njegovim stanovnicima.³⁶

Belerofont

Belerofont je bio unuk Sizifov, a sin korintskoga kralja Glauka. Zbog nehotičnog ubojstva pobježe mladić od kuće i skloni se u Tirint gdje je vladao kralj Pret. Ovaj ga lijepo primi i očisti od ubojstva. Belerofont je imao od bogova lijep stas i muževne vrline. Stoga kraljeva žena Ante ja plane nedopuštenom ljubavlju prema njemu pa ga htjede navesti na zlo, ali je plemeniti Belerofont odbije. Tada se njezina ljubav pretvori u mržnju. Zato smisli kako će ga upropastiti lažju, pa pristupi k svome mužu i reče mu:

— Ubij Belerofonta, mužu moj, ako nećeš da tebe zadesi neslavna smrt, jer mi je taj vjerolomnik izjavio svoju grešnu sklonost hoteći me navesti na nevjeru prema tebi.

Kad je kralj to čuo, obuze ga slijepa ljubomora. Ali budući da je jako volio razboritog mladića, nije mogao pristati na misao da ga ubije, jer se od nje zgražao. No ipak je smišljao kako da ga upropasti. Zato pošalje nedužnog mladića svome tastu Jobatu, kralju Likije, i dade mu da ponese složenu pločicu koju će na dolasku u Likiju pokazati kralju kao pismenu preporuku. Na pločici su bili urezani neki znakovi koji su sadržavali uputu da donosioca treba ubiti. Bezbrizno i mirno pođe Belerofont na put, ali ga svemogući bogovi uzeše u svoju zaštitu. Kad je prešao preko mora u Aziju i stigao do lijepe rijeke Ksanta i tako došao u Likiju, stupi pred kralja Jobata. Ali ovaj je bio dobar i gostoljubiv vladar staroga kova pa dočeka plemenitog stranca ne pitajući ga ni tko je ni otkuda dolazi. Njegov dostojanstveni izgled i otmjeno ponašanje bili su dovoljni da ga uvjere kako mu nije došao pod krov običan gost. Zato je mladiću iskazao počast na različite načine, priredio mu je svaki dan novu gozbu prinoseći svako jutro po jednoga bika bogovima kao žrtvu. Tako je prošlo devet dana, a kad je zarudjela deseta zora, zapita gosta tko je i zašto je došao. Tada mu Belerofont reče da dolazi od njegova zeta Preta, i pokaza mu pločicu kao dokaz. Kad kralj Jobat razabere smisao pogubnih znakova, prestraši se u dnu duše, jer je jako zavolio plemenitog mladića. Ipak nije mogao misliti da je njegov zet bez jakoga razloga namijenio nesretniku smrtnu kaznu. Zato povjerova da je ovaj svakako izvršio zločin koji zaslužuje smrt. Ali ni on se nije mogao odlučiti da jednostavno ubije čovjeka koji je tako dugo bio njegovim gostom i koji je cijelim svojim držanjem znao steći

njegovu naklonost. Stoga namisli da mu samo nametne borbe u kojima svakako mora zaglaviti.

Najprije mu naloži da ubije neman Himeru koja je pustošila Likiju i koja je bila božanskoga, a ne ljudskog podrijetla, jer ju je rodio užasni Tifon s gorostasnom zmijom Ehidnom. Sprijeda je bila lav, straga zmaj, a u sredini koza, iz ždrijela joj je izbijala vatra i nesnosna vrućina. Samim se bogovima sažali nedužni mladić kad vidješe kakvoj je opasnosti izložen. Zato mu na njegovu putu k nemani pošalju besmrtnoga krilatog konja Pegaza, kojega je rodila Meduza s Posidonom. Ali kako mu je ovaj mogao pomoći? Božanski konj nije još nikada nosio smrtnoga jahača, pa se nije dao uhvatiti ni ukrotiti. Umoran od uzaludnih napora, zaspao mladić kod izvora Pirene gdje je našao konja. Tada mu se u snu javi njegova zaštitnica Atena, stado pred njega držeći u ruci skupocjene uzde zlatom okovane i reče mu:

— Što spavaš, potomče Eolov? Uzmi ovu konjokrotnu napravu, žrtvuj Posidonu lijepoga bika i upotrijebi uzde!

Tako reče Atena junaku u snu, potrese svojom mračnom egidom i iščezne. Belerofont se trgne, skoči i posegne rukom za uzdama. I gle čuda! Uzde za kojima je u snu posegnuo držao je budan uistinu u ruci. Odmah potraži proroka Poliida i ispriповjedi mu svoj san kao i čudo što mu se pritom dogodilo. Prorok mu savjetova neka bez otezanja ispuni želju božičinu, neka žrtvuje Posidonu bika i neka svojoj zaštitnici božici Ateni podigne žrtvenik.

Kad je to sve izvršio, Belerofont uhvati i ukroti krilatoga konja bez svake muke, zauzda ga zlatnim uzdama i zajaha na nj u mjedenom oklopu. Tada je iz visine gađao Himeru dok je nije ubio svojim strijelama.

Poslije toga pošalje ga Jobat protiv naroda Solimaca, ratobornog muškog plemena što je stanovalo na granicama Likije. Pošto je Belerofont protiv očekivanja sretno izdržao najteži boj s njima, pošalje ga kralj protiv ženskog plemena Amazonki koje su živjele poput muškaraca. Iz te borbe vrati se mladić neozlijeđen i kao pobjednik.

Da bi napokon ipak izvršio poruku svoga zeta, postavi Jobat Belerofontu na povratku iz zadnje borbe zasjedu izabравši u tu svrhu najhrabrije muževe iz likijske zemlje. Ali nijedan od njih ne vrati se

kući, jer Belerofont uništi svoje napadače sve do jednoga. Sada kralj uvidje da njegov gost nije zločinac, nego miljenik bogova.

Mjesto da ga progoni, zadrža ga u svojoj zemlji, podijeli s njim prijestolje i dade mu svoju krasnu kćer Filonoju za ženu. Likijci mu prepustiše najljepše njive i nasade da ih obrađuje. Žena mu rodi troje djece, dva sina i jednu kćer. Ali uto je Belerofontovoj sreći došao kraj. Njegov stariji sin Izandar odrastao je, doduše, do snažnog junaka, ali je poginuo u jednoj bitki protiv Solimaca. Njegova kći Laodamija, pošto je Zeusu rodila junaka Sarpedona, pogibe od strijele Artemidine. Samo njegov mlađi sin Hipoloh doživje slavnu starost, pa je u ratu Trojanaca protiv Grka poslao Trojancima u pomoć s odabranom četom Likijaca svoga junačkoga sina Glauka, kojega je pratio njegov bratić Sarpedon.

Sam Belerofont uzobijestio se zbog toga što je imao besmrtnoga krilatoga konja, pa je zaželio da se na njemu uspne na Olimp i da se on, smrtnik, uvuče u zbor besmrtnika. Ali sam božanski konj usprotivi se tomu smionom pothvatu, propne se u zraku i zbaci smrtnoga jahača dolje na zemlju. Belerofont se, doduše, oporavio od toga pada, ali je otada bio mrzak besmrtnicima, a od ljudi se stidio, te je lutao osamljen naokolo, izbjegavajući putove ljudske, i polagano ginuo u neslavnoj i brigama ispunjenoj starosti.

Dioskuri

Leda, mati lijepe Helene, imala je dva sina, Kastora i Polideuka (Poluksa). Prvi je bio sin spartanskoga kralja Tindareja, ali ocem Polideukovim bio je smatran sam Zeus. Stoga je Polideuk bio besmrtni, a Kastor naprotiv smrtni. Ali budući da su blizanci, rođeni uz more na strmom obronku planine Taj geta, bili jedan drugom potpuno jednaki po stasu i naravi i vrlo se srdačno ljubili, nazivali su ih također »obojicu Tindaridima, po ocu Kastorovu, ili obojicu Dioskurima, što će reći Zeusovi sinovi. Čitav svoj život, dapače i u smrti, bili su nerazdruživi, poduzimajući uvijek zajedno svoje katkada smionie junačke pothvate.

Blistajući od ljepote i ljupkosti, skloni veselju i uvijek spremni pružiti pomoć, odrasli su do zornih momaka.

Kastor je iznad svega bio vješt upravljanju neukrotivih konja, a Polideuk je bio najslavniji šakač. Već u ranoj mladosti imali su prilike da pokažu izvanrednu srčanost kad im je Teze j odveo ljubljenu sestru Helenu. Na svojim poput vjetra brzim konjima, koje su im darovali bogovi, pojurili su za smionim otmičarom i oslobodili sestru iz tvrdoga grada Afidne gdje je bila zatočena. Kasnije su sudjelovali u lovu na kalidonskog vepra, a osobito na plovidbi Argonauta, gdje je Polideuk izdržao glasovito šakanje s gorostasnim bebičkim kraljem Amikom. Tim i mnogim drugim junačkim djelima stekoše Dioskuri besmrtnu slavu, tako da ih je veliki Heraklo odabrao da vode olimpijske igre koje je on obnovio.

U Meseniji vladaše u to vrijeme kralj Afarej, šurjak Tindarejev, koji je također imao dva silna junačka sina, Linkeja i Idu. Linkej, što će reći Risje oko, s pravom se zvao tim imenom, jer su mu oči mogle vidjeti kroz stablo, i čak duboko kroz zemlju. Njegov brat Ida bio je goleme tjelesne snage i tako smionie ćudi da se jednom uhvatio u koštac i sa samim uzvišenim Apolonom. Apolon je, naime, ljubio kćer riječnoga boga Eueni, lijepu Marpesu, pa ju je zatvorio u svoj hram. Ali Ida, koji je također bio obuzet žestokom ljubavlju prema toj djevojci, provali u svetište i ugrabi odabranicu. Kad je rasrđeni bog pošao za njim prijeteći mu, Ida neustrašivo nape luk na njega, i bilo bi došlo do borbe da sam Zeus nije učinio kraj sukobu tako da je Marpesi ostavio na volju hoće li se prikloniti božanskom ili smrtnom proscu.

Ona odabere Idu, koji je veselo povede kući, ali je okrutna sudbina ženu doskora odnijela u cvijetu mladosti.

Isprva su Dioskuri bili iskreni prijatelji s oba Afarejeva sina, Linkej em i Idom, ali su poslije od prijatelja postali smrtni neprijatelji, a to se dogodilo ovako: Jednom su sva četvorica pošla zajedno u pljačku. U Arkadiji zarobiše krasno stado goveda koje odlučiše među sobom podijeliti, složivši se da diobu izvrši Ida. On rasiječe jednog bika na četiri dijela i odredi da onaj koji prvi pojede svoj dio dobije polovicu plijena, a drugi po redu preostalu polovicu. Tada započne neobično natjecanje. Ali jedva su počeli jesti, kad je Ida već bio gotov sa svojim dijelom pa je odmah pomogao bratu pojesti njegov dio. Tako Afarejevi sinovi dobiše okladu pa povedoše čitav plijen sa sobom smijući se, dok su Dioskuri otišli praznih ruku.

Razljućeni zbog toga, Dioskuri provale u Meseniju i odvedu lijepe kćeri Leukipove, Febu i Hilairu, zaručnice Afarejevih sinova, i ožene se njima. Smjestivši plijen na sigurno mjesto sakriju se blizanci u jedan šuplji hrast. Iz te zasjede vrebahu Afarejeve sinove da na njih navale, jer su dobro znali da ovi neće mirno podnijeti uvredu, nego će poći u potjeru za njima. Ali Linkej pohrli hitro na Tajget i popne se na najviši vrh. Odande pregleda cijeli Pelopov otok, sve do obala plavoga mora, i brzo svojim prodornim očima ugleda blizance sakrivene u šupljemu deblu, Kastora konjokrotu i slavnog junaka Polideuka. Pokazavši ih svomu bratu Idi, prikradu se obojica brzo onamo, i prije nego su ih Dioskuri opazili, Ida baci teško koplje i probode Kastorove grudi tako da je ovaj pao na zemlju. Polideuk, vidjevši okrvavljena brata do svojih nogu, skoči bijesno iz drveta da se bori u isti čas protiv oba neprijatelja. Njegovoj navali ne mogoše oni odojeti, nego u divljem bijegu dotrčaše sve do groba svoga oca Afareja. Ondje snažni Ida podiže kamen s groba i baci ga na prsa progoniteljeva. Ali poput stijene u moru ost a Polideuk nepokolebljiv od težine mramora koji ga je udario. Zatim odmah navali na Linkeja i zabode mu koplje duboko u slabine, tako da je smrtno ranjen pao na zemlju.

Strašna borba nastala sada između Polideuka i Ide. Svaki je gorio od želje da osveti svoga mrtvova brata. Tada Zeus pogleda s visine dolje i zauze se za svoga dragog sina. Upravo je Ida zamahnuo da baci golemi kamen na glavu protivnikovu, kad Gromovnik pošalje

plamenu munju. Nebeskom vatrom uništen pogibe i posljednji potomak Afarejev.

Polideuk upravi zahvalan pogled ocu Zeusu, a onda se žurno vrati bratu koji je umirao. Još nije bio mrtav, ali su mu ranjene grudi teško hroptale u samrtnoj borbi. Tada se Polideuk glasno plačući sruši pokraj žarko ljubljenog brata i snažnim glasom povika:

»Oče Zeuse, kako će svršiti moja nevolja? O daj mi, gospodaru, da umrem zajedno s bratom! Čast i veselje izgubio je čovjek koji je lišen svoga najdražeg prijatelja.«

Tada se kralj bogova spusti dolje k njemu i reče:

— Ti si besmrtn jer si moj sin. Ali ovaj tvoj brat potječe od smrtnoga oca. Ali dajem ti slobodan izbor: ako želiš izbjeći smrti i mrskoj starosti pa vječno stanovati na Olimpu kod blaženih bogova, i sam kao bog, ali bez Kastora, neka ti bude; ako li hoćeš da sve dijeliš s dragim bratom, onda možeš zajedno s njim polovicu vremena boraviti u mračnom podzemnom svijetu, a drugu polovicu u zlatnoj nebeskoj dvorani.

Tako reče Zeus, a Polideuk se ni časak ne uskoleba, nego veselo i bez oklijevanja odabra zajedničku sudbinu s bratom. Tada Zeus razveza Kastoru oči i jezik. I tako zajedno provode blizanci, nerazdvojivi kao u zemaljskom životu, jedan dan kod oca Zeusa i ostalih bogova, a drugi u mračnom Hadu.

Ljudi im se mole u svim nevoljama života, jer poštuju Dioskure kao milostive pomagače u opasnosti. U bojnoj vrevi pojavljuju se braća kao sjajne zvijezde junaku u stisci vodeći ga k pobjedi. Na uzburkanu moru, u buri i oluji, spuštaju se lebdeći na zlatnim krilima da pomažu brodolomcima koji očajavaju. Vatrom svetog Ilije naziva danas pomorac čudesnu svjetlost koja u mraku nevremena zasvjetluca oko jarbola, jedara i konopaca, a u njoj je Grk vidio silazak Blizanaca da pruže svoju pomoć.

Melampod i Amitaon, sin Kretejev, živio je u Meseniji u gradu Pilu koji je sam osnovao. Žena Idomena rodila mu dva sina, jedan se zvao Bijant, a drugi Melampod, što će reći Crnonogi. Ovaj je, naime, kao dijete jednom zaspao vani u prirodi, pa mu je sunce opalilo tabane, tako da su sasvim pocrnjeli. Oba su se brata nježno ljubila, i dok su još bili maleni, poslao ih je otac na selo, gdje su živjeli i odrasli u međusobnoj ljubavi. Pred njihovom kućom stajao je visok

hrast, a u njegovu se deblu nalazilo zmijsko gnijezdo. Melampod se često zabavljao s pametnim životinjama. Kad su jednom radnici ubili stare zmije, sažale se dječaku napuštene mlade zmije, pa on naslaže drva na lomaču, zapali je i spali tjelesa starih zmija, a mlade ponese sa sobom kući i othrani ih. Kad su mladi odrasli, dogodi se jednom da je Melampod zadrijemao. Tada se njegovi štíćenici došuljaju do njega, popnu se na njegova ramena pa mu svojim jezicima izližu i pročiste uši. Kad se Melampod prestrašen probudi, vrlo se začudi, jer je najednom razumio sve što su pjevale ptice koje su letjele nad njim. Otada je on bio glasovit prorok jer su mu ptice objavljivale budućnost. Kasnije je naučio i vještinu gatati iz utrobe žrtvenih životinja, pa je postao miljenik Apolona, boga proroka, koji se rado s njim zabavljao.

Uz Amitaona bio je u Pilu moćan i junak Nelej. On je imao prekrasnu kćer po imenu Peru, koja je bila tako ljupka da su je prosili prosci sa svih strana. Ali Nelej je ne htjede dati nikomu. I Bijant, brat Melampodov, vidje lijepu Peru pa ga obuze nježna ljubav prema njoj. Zato pođe k Neleju i zaprosi ruku njegove kćeri. Ali Nelej odgovori da će je dati samo onomu koji mu dobavi goveda Ifiklova, jedan dio baštine njegove majke. Ta su goveda bila izvanredno krasna, a nalazila su se u Filaki u Tesaliji, gdje ih je jedan pas tako dobro čuvao da u njihovu blizinu nije mogao doprijeti ni čovjek ni životinja. I Bijant se, dakle, uzalud trudio da ukrade goveda, pa zato zamoli svoga brata da mu pomogne doći do njih. Melampod, koji je iskreno ljubio svoga brata, pristade odmah na to, premda je unaprijed znao da će pri tom vratolomnom pothvatu biti uhvaćen i bačen u tamnicu kao tat. No znao je i to da će unatoč tome za godinu dana imati goveda u svojim rukama. Zato se pouzda u nenadanu pomoć i otputuje, kako je obećao, u Filaku. Ondje ga doista uhvate kad je pokušao ukrasti goveda, okuju ga lancima i bace u tamnicu. Kad je prošla gotovo godina dana, sjedio je Melampod jednoga dana zamišljen u tamnici. Tada začuje kako pod krovom u gredama griskaju crvi i razgovaraju među sobom. Smjesta ih zapita dokle su doprli sa svojim razornim radom.

— Treba rastočiti još samo vrlo mali dio — odgovore crvi — još samo časak vremena, i naš je posao gotov.

Čim je to Melampod čuo, pozove glasno čuvara tamnice i zatraži da ga odmah odvedu u drugu zgradu, jer će se ova još danas srušiti. Tek što su mu ispunili tu molbu, napuštena se kuća raspade.

Glas o vidovitosti zatočenika brzo dopre do kralja Filaka, oca Ifiklova. On se vrlo začudi pa, razabravši da u tamnici ima najizvršnijega gataru, zapovjedi da ga oslobode okova i dovedu pred njega. Nato ga povede u stranu i reče mu da će mu rado dati goveda ako uspije izliječiti njegova sina Ifikla. Ovaj je, naime, u djetinjstvu bio sasvim zdrav i snažan, ali je neobičnim slučajem još u svojoj mladosti izgubio zdravlje tako da je odonda uvijek bio boležljiv i slabunjav. Melampod obeća kralju da će ispitati stvar, a Filak ponovi obećanje da mu je voljan izručiti goveda.

Nato Melampod zakla Zeusu dva bika, rasiječe ih u komade i pozove ptice neka dođu na gozbu. Kad su se one sletjele sa svih strana, zapita ih gatar mogu li mu otkriti uzrok Ifiklove bolesti. Ali nijedna ptica nije znala ništa, samo je među njima bio jedan mladi jastreb koji ispriповjedi da mu je stari otac ostao kod kuće u gnijezdu, možda on zna štogod o toj tajni. Melampod odmah pošalje nekoliko izaslanika k starom jastrebu koji se doista nakon kratkog vremena i pojavi te priopći gataru ovo: Jednom je Filak sjekao drva u šumi, a njegov se mali sin u blizini igrao. Da bi se našalio i sina malo zaplašio, otac je bacio sjajnu sjekiru tik pred njega u jedno drvo u koje se zabila i otada ostala ondje. Ifiklu je tom prilikom ušao strah u kosti, i otuda potječe njegova bolest.

— Ako ti sada — nastavi jastreb govoreći Melampodu — nađeš onu sjekiru, ostruzi s nje rđu i daj je Ifiklu da je deset dana pije u vinu pa će ozdraviti.

To je, eto, Melampod saznao od starog jastreba. On učini po njegovu savjetu, potraži i nađe sjekiru, ostruže s nje rđu i dade je Ifiklu da je deset dana pije. Odmah zatim postade mladić svjež i zdrav. Obradovan, kralj dade Melampodu goveda, koji ih potjera u Pil i preda Neleju. Od njega dobije za to lijepu Peru, koju dade svome bratu za ženu. Tako su živjeli nekoliko godina u Meseniji. Ifiklo je pak postao krasan junak, nepobjediv u trčanju, jer je brzina njegovih nogu bila tako izvanredna da je mogao trčati preko žitnog polja ne lomeći klasja i preko morskih valova ne kvaseći gležanj a.

U zemlji Argolidi vladahu u to vrijeme blizanci Akrizije i Pret, unuci Danajeve kćeri Hipermnestre i Egiptova sina Linkeja. Oni se nisu tako bratski voljeli kao Melampod i Bijant, nego su se svađali već onda dok su još ležali na majčinim grudima. Kad su odrasli, prepirali su se oko vlasti, dok nije nadvladao Akrizije i protjerao Preta iz zemlje. Pret pobježe u Likiju kralju Jobatu, koji mu daje svoju kćer Anteju za ženu i vrati ga s vojskom u Argolidu. Ondje Pret zauze grad Tirint, gdje mu Kiklopi sagrađe goleme zidine i neosvojivu tvrđavu. Akrizije je sada morao podijeliti vlast s bratom, tako da je sam bio kralj u Argu, a Pret u Tirintu.

Željezni naraštaj ljudskoga roda

Sa svojom ženom Antejom Pret je imao tri kćeri, koje su bile tako lijepe da su ih svi Heleni željeli za žene. Ali one su bile bezbožne i ohole. Kad su jednom došle u neki stari hram kraljice bogova, narugale su se što je tako jednostavan i bez ukrasa, dok je kuća njihova oca mnogo raskošni ja i sjajnija. Božica nije mogla podnijeti da se njezino časno svetište tako vrijeđa, pa bezbožne djevojke kazni užasnim ludilom, tako da su same sebe smatrale kravama te su mučuci jurile zemljom. Po Argolidi i Arkadiji, po cijelom Peloponezu besmisleno su lutale naokolo. Zbog toga je njihov otac Pret bio vrlo tužan, a kad je čuo za veliku slavu gatara Melampoda, dao ga je dozvati k sebi, moleći ga da izliječi njegove nesretne kćeri. Melampod odgovori:

— Ispunit ću ti želju ako mi odstupiš trećinu svoje države.

To je škrtome kralju bilo odviše, pa ne htjede na to pristati, a posljedica je bila da su djevojke postale još mahnitije. Dapače, njihova mahnitost zarazi ostale Argejke, koje stanu napuštati svoje domove, ubijati vlastitu djecu i lutati naokolo mučuci kao i kraljeve kćei. Kad je zlo dostiglo najviši vrhunac, Pret sav prestravljen pozove još jednom Melampoda k sebi i zamoli ga da mu pomogne, obećavši mu trećinu svoje države. Ali gatar odgovori da mu neće pomoći ako ne odstupi i njegovu bratu Bijantu drugu trećinu. Koliko god je kralju bilo teško, ipak napokon pristane na to, jer se bojao, ako dulje bude oklijevao, da će Melampod na kraju tražiti čitavu kraljevinu od njega.

Tada Melampod sakupi odmah najsnažnije argejske mladiće oko sebe, povede ih u bregove i s njima uz glasnu viku i bučne plesove potjera pomahnitale žene sve do okolice Sikiona. Za te hajke umrije nastarija kći Pretova, ali druge dvije budu svečano očišćene, pošto je Melampod molitvama i žrtvama ublažio rasrđenu božicu Heru.

Tako se njima opet sretno vrati razum, a njihov otac osim obećane zemlje daje jednu kćer Melampodu, a drugu Bijantu za ženu, zbog čega su braća postali moćni kraljevi. Od njih je poteklo veliko i slavno potomstvo, Melampodidi, na koje je prešao proročki dar njihova pretka.

Orfej i Euridika

Nenadmašivi pjevač Orfej bijaše sin tračkoga kralja i riječnog boga Eagra i muze Kaliope. Sam Apolon, milozvučni bog, darovao mu je liru, i kad bi je Orfej dodirnuo i usto pjevao da se razlijegao njegov divni pjev koji ga je naučila njegova mati, dolazile su ptice iz zraka, ribe iz mora, zvijeri iz šume, dapače drveće i stijene, da slušaju čarobne zvukove. Njegova žena bijaše ljupka najada Euridika, s kojom je bio povezan najnježnijom ljubavlju. Ali jao! prekratka bijaše njihova sreća, jer tek što su zamuknule vesele svadbene pjesme, prerana smrt pokosi mladu ženu. Na zelenoj livadi šetala se lijepa Euridika među drugim nimfama, kad je najednom u nježnu petu ujede zmija otrovnica što je ležala sakrivena u travi. Umirući sruši se ljupka žena na ruke prestrašenih prijateljica. Neprekidno sada odjekivahu bregovi i doline od jecaja i naricanja nimfa, a među njima jadikovaše i pjevaše Orfej izlijevajući svoju bol i tužne pjesme. S ostavljenim mužem tugovale su ptičice i mudri jeleni i košute. Ali njegove molitve i suze ne povratit će izgubljene žene.

Tada pjevač zamisli nešto nečuveno: poći će dolje u užasno carstvo sjena da od mračnog vladara i vladarice izmoli da mu vrate Euridiku. Neustrašivo spusti se dolje kroz vrata podzemnog svijeta kod Tenara. Jezovito su lebdjele sjene pokojnika oko živa došljaka, ali on neustrašivo prođe kraj njih dok ne stupi pred prijestoje blijedoga Hada i njegove stroge žene. Ondje dohvati svoju liru i zapjeva uz slatke zvukove struna:

— O vladari podzemnoga carstva, dopustite mi da kažem istinu i saslušajte milostivo moju molbu! Nije me ovamo dotjerala radoznalost da vidim Tartar, nisam došao da sputam troglavoga psa. Ah, ne! Zbog svoje žene pristupam k vama. Otrovana ujedom pakosne zmije umrla je draga u cvijetu mladosti, samo malo dana bila je ponos i radost moje kuće. Gledajte, htio sam to podnijeti, tu neizmjernu žalost. Dugo sam se muški borio, ali ljubav mi razdire srce, ne mogu biti bez Euridike! Stoga vas zaklinjem, strašni, sveti bogovi smrti! Tako vam ovih užasnih prostora, tako vam šutljive pustoši vaših polja, vratite mi dragu ženu, oslobodite je i ponovno joj poklonite život koji joj je prerano usahnuo! A ako to ne može biti, uzmite onda i mene među mrtve, jer bez nje se ne vraćam!

Tako je pjevao Orfej dodirujući prstima strune. I gle, slušale su ga plačući beskrvne sjene. Nesretni Tantal nije više posizao za vodom koja mu je izmicala, Iksionov se brzi točak prestao vrtjeti, kćeri Danajeve odustale su od uzaludnih napora i slušajući naslonile se na svoje vrčeve, a i sam je Sizif zaboravio svoju muku pa sjeo na pakosni kamen da sluša nježne zvukove Orfejeve tužaljke. Tada, kako vele, i strašnim Erinijama potekoše suze niz obraze, a sumorni vladarski par prvi put osjeti samilost. Perzefona dozove sjenu Euridikinu, koja se približi sporim korakom.

— Uzmi je sa sobom — reče kraljica mrtvih — ali znaj: Samo onda ako se na nju koja će te slijediti nijednom ne osvrneš dok ne prekoračiš vrata podzemnoga svijeta, samo onda će biti tvoja. Ali ako se prije obazreš za njom, bit će ti uskraćena ta milost.

Šutke i brzim korakom uspinjali su se oboje mračnim putem, okruženi groznom tamom. Najednom Orfej a obuze neizreciva čežnja. Prisluhne ne bi li čuo dah drage žene ili šuštanje njezine haljine. Ali tišina, mrtva tišina vladala je svuda oko njega. Svladan strahom i ljubavlju, jedva gospodar nad sobom, usudi se brzim pogledom obazreti za žuđenom dragom. O jada! U taj čas poče ona padati natrag u jezovitu dubinu, upirući u njega pogled pun tuge i nježnosti. Očajan pruži on ruke za dragom koja je nestajala. Ali uzalud! Po drugi put umire ona, ali se ne tuži! Zar se mogla tužiti što je tako žarko ljubljena? Već mu je gotovo nestala iz vida. »Zbogom, zbogom!« odjekne tiho i sve slabije iz daljine.

Orfej je najprije stajao kao ukočen od žalosti i užasa, zatim jurne natrag u tamni ponor. Ali ovaj put ga zaustavi Haron usprotivivši se da ga vozi preko crne Stige. Sedam dana i sedam noći sjedio je jadnik na obali, bez jela i pića, lij ući bezmjerne suze i moleći milost od podzemnih bogova. Ali oni su neumoljivi i ne daju se po drugi put smekšati. Zato se Orfej žalostan vrati na gornji svijet u osamljene gorske šume Trakije. Tako je životario tri godine osamljen, izbjegavajući društvo ljudi. Mrzak mu je bio pogled na žene, jer mu je uvijek lebdjela pred očima ljupka slika njegove Euridike; njoj su posvećeni svi njegovi uzdasi i pjesme, njezinoj uspomeni svi slatki i tužni zvukovi koje je izmamljivao iz svoje lire.

Jednom je tako božanski pjevač sjedio na zelenom brežuljku na kojem nije bilo hlada, započinjući svoju pjesmu.

Smjesta se stane micati šuma, sve bliže i bliže prilazila su golema stabla dok nisu svojim granama načinila hlada pjevaču. I šumske zvijeri i vesele ptičice priđoše i okružiše pjevača slušajući divne njegove zvukove. U to su vrijeme brdima mahnito jurile rulje tračkih žena što su slavile divlju svetkovinu Dionizovu. One su mrzile pjevača koji je iza smrti svoje drage prezirao sve žene. Sada ugledaše svoga preziratelja.

— Vidite ga ondje, tamo je onaj koji nas prezire! — poviče prva među mahnitim Menadama.

I u tren oka navališe bijesno na njega bacajući kamenje i tirsove palice. Još dugo su vjerne zvijeri štatile ljubljenog pjevača, ali kako se zvuk njegovih napjeva malo—pomalo gubio u bijesnom urlanju mahnitih žena, pobjegoše prestrašene u šumsku gustu. Tada jedan zavitlani kamen pogodi nesretnog pjevača u sljepoočicu, i on okrvavljen pade na zelenu travu. Ah! Duša mu izleti kroz milozvučna usta koja su znala ganuti stijene i gorske zvijeri.

Čim se ubilačka rulja udaljila, dolepršaše ptice jecajući, tužno se približiše stijene i sve zvjerinje. I nimfe izvora i stabala žurno se skupiše, obučene u crne haljine. Za Orfejem naricahu sve i pokopaše njegove osakaćene udove.

Ali glavu i liru prihvatiše nabujali valovi rijeke Hebra i ponesoše ih sredinom struje. Još je uvijek sa struna i mrtva jezika brujalo kao slatka tužaljka, a tiho su se odzivale obale s bolnom jekom. Tako je riječna struja ponijela glavu i liru sve do morskih valova i dalje do obale otoka Lezba, gdje su pobožni stanovnici oboje izvadili iz mora. Glavu ukopaše, a liru objesiše u jednom hramu. Otuda dolazi da je taj otok rodio tako divnih pjesnika i pjevača. Štoviše, i slavuji pjevahu ondje ljupkije nego drugdje, da počaste grob besmrtnog pjevača.

Orfejeva je duša odlepršala u carstvo sjena. Ondje je on ponovno našao svoju dragu Euridiku, i otada borave oni, nerazdvojeni i blaženo zagrljeni, na poljanama Elizija, zauvijek međusobno združeni.

Keik i Halkiona

Keik je bio sin Hespera i nimfe Filonide. Zaplašen nepovoljnim proročanstvima, odluči da otplovi preko mora u Klar, u Malu Aziju, gdje je bilo glasovito proročište Apolonovo. Njegova vjerna žena Halkiona, kći Eola, boga vjetrova, s kojom ga je vezala najsrdačnija ljubav, nastojala je da ga suzama i nježnim prekoravanjima odvraći od njegova nauma ili da ga bar nagovori da i nju povede sa sobom na opasno putovanje. Premda su ga njezine riječi i suze duboko u srcu dirale, ipak nije odustao od svoje namjere, nego je ženu pokušao ohrabriti utješnim riječima:

— Dug je, doduše, za nas oboje svaki rastanak — govoraše joj — ali ja ti se kunem svojim svijetlim ocem: ako mi sudbina dosudi povratak kući, vratit ću se prije nego se mjesec dva puta pomladi.

Nato odmah dade porinuti lađu u more i spremiti sve za plovidbu. Na rastanku Halkiona nije mogla sakriti svoju neizrecivu bol. »Zbogom!« rekla je samo i srušila se bez svijesti na obali. Rado bi se nježni muž još bio zadržao, ali su momci na brodu već počeli veslati da se more zapjenilo. Zato nije smio dulje oklijevati, nego se požuri na brod. Kad je Halkiona podigla suzne oči, vidjela je ljubljenog muža gdje stoji na krmi broda i domahuje joj rukom posljednji pozdrav. Ona mu je odvrćala istim načinom, prateći pogledom brod koji je brzo odmicao. Istom kad je bijelo jedro iščezlo iz vidika, ponovno se vratila u svoju praznu kuću, bacila se plačući na postelju, tugujući za mužem koji je bio daleko.

Međutim su mornari plovili sve dalje na debelo more. Blagi vjetar počeo da puše, momci odlože vesla, a jedra se napeše od povoljnoga povjetarca. Već su prevalili polovinu puta. Brod je plovio podjednako udaljen od obje obale, kad gle, odjednom podvečer zapuše strašan Eur s juga i ukrasi valove bijelom pjenom. Bijesna se oluja podiže.

— Brzo spustite križeve — vikao je kormilar — omotajte jedra čvrsto oko motaka!

Ali njegove se riječi izgubiše nečujno u huci oluje i šumu valova. Tada se svaki žurio da učini što mu se činilo najbolje. Jedni uvlače vesla, drugi začepuju rupe od vesala na palubi, ovdje se skidaju jedra, ondje se ispljuskuje voda što je s valovima prodrila u brod.

Za te zabune rastao je bijes vjetrova, koji su prerovali more do dna. Malodušan stajao je kormilar broda priznajući da ne zna u kakvom

su položaju ni što bi nalagao, što li zabranjivao. Sada crne oblačine zakriju eter, spusti se tamna noć, obasjavana samo unakrsnim sijevanjem munja. Grom za gromom udara, valovi se dižu sve više i više pokrivajući lađu slanom vodom. Momčad glasno viče, grede samo što se ne sruše. Napokon zapljusne golem val u unutrašnjost broda. Većinu obuze očaj. Jedan plače, drugi se čudi kao okamenjen. Jedan naziva sretnikom onoga kojega na kopnu čeka grob, drugi se moli bogovima za spas pružajući uzalud ruke prema sakritom nebu. Jedan misli na svoje mile što ih je ostavio kod kuće, na starog oca, nježnu ženu, nejaku djecu.

Keik misli samo na Halkionu, samo njezino ime neprestano se čuje s njegovih usana. Koliko god njegovo srce za njom čezne, toliko se ipak veseli što je ona sada daleko. Ah, tako bi rado okrenuo svoje lice prema domaćoj obali, umirući ispružio ruke prema kraju gdje mu živi draga žena. Ali u mrklom mraku noći ne zna na koju stranu da se okrene.

Najednom se napuknuti jarbol sruši i uz prasak razbije i krmu. Ponosan na svoj plijen, podiže se val kao pobjednik i potopi brod na dno mora. Mnogi mornari padoše zajedno u vrtlog i ne pojaviše se više živi na površini. Keik držaše bijednu dasku u ruci u kojoj je nekoć držao žezlo. »Halkiona!« vikao je dok su mu umorne ruke malaksavale. »Halkiona!« uzdisao je kad su mu se valovi sklapali nad glavom. »Halkiona!« šaptala su mu posljednji put usta dok se utapao. Njegov božanski otac, koji nije smio sići sa svoda nebeskoga, zakri lice crnim oblacima da ne vidi kako mu umire ljubljani sin.

Međutim je Halkiona, ne znajući za svu tu nevolju, brojila dane i noći što su još imali proteći do povratka dragoga muža. Spremila je već i odjeću koju će on i koju će ona obući. Nije zaboravila ni žrtava prinostiti bogovima, osobito Heri, moleći je da joj ljubljenoga muža zdrava vrati kući. Hera je to sa žalošću gledala, pa reče Iridi, glasnici bogova:

— Požuri se u dvor boga Sna i poruči mu neka Halkioni, koja čeka muža, pošalje san u liku mrtvoga Keika da joj objavi što se dogodilo!

Irida odmah obuče svoju šarenu haljinu sa tisuću boja te se žurno preko blistavog luka spusti u stjenoviti dvor boga Sna. Daleko na

zapadnom rubu svijeta leži brdo s dubokom i prostranom pećinom. Ondje vlada bog San.

Nikada onamo ne dopiru zrake Helijeve, mračna se magla diže iz tla i obavija sve u sumrak. Nikakav glas, ni lavež pasa ni ljudski govor, ne remeti vječnu tišinu. Samo tihi potok s uspavljivim žuborom teče kod ulaza u pećinu. Na njegovim obalama rastu nebrojene mirisne biljke, iz kojih Noć sabire omamljive sokove. Nema škripavih vrata na dvoru, ulaz je širom otvoren. Duboko u nutrini odaje stoji postelja od ebanovine, pokrivena mekanim jastucima. Na njoj leži bog San, razglobivši udove od slatke tromosti, a oko njega leže u tisuću likova Sanci, sinovi njegovi.

Čim je Irida stupila u pećinu, odmah čitav prostor obasja sjaj njezine odjeće. Bog San tromo podiže oči, klonu opet i opet natrag, kao opijen kimnu glavom, sam se iz sebe strese i nalakti se.

— Kakvu mi poruku donosiš, sjajna Irido? — zapita napokon. Glasnica bogova odmah izruči poruku te se opet brzo vrati na Olimp, jer nije mogla dulje podnositi opojni miris koji je prožimao cijelu pećinu. Tada San između tisuće svoje djece izabere Morfeja neka izvrši nalog božičin. On je bio najspretniji od svih da prikaže korak i glas, uzrast i lice ljudi. Stari se spusti natrag na postelju i ponovno sakri lice u meki jastuk, a Morfej bešumnim krilima poleti kroz noć i nadvije se nad postelju usnule Halkione. U liku utopljena Keika, blijed kao mrtvac, potpuno gol, mokre brade i kose, lij ući suze niz obraze govoraše ovako:

— Poznaješ li još svoga Keika, jadna ženo? Ili mi je smrt izmijenila crte lica? Poznaješ me! Ah, ja nisam Keik, ne, nego samo sjena njegova. Ja sam mrtav, draga! U Egejskom moru, gdje je bura razbila naš brod, pliva moje tijelo. Stoga obuci crninu i oplači me da ne moram neoplakan poći u tužni podzemni svijet.

Dršćući ispruži žena ruke u snu, a vlastito je jecanje probudi.

— O, ostani! Kamo se žuriš? — poviče za utvarom koja je nestajala. — Povedi me sa sobom!

Kad joj se malo—pomalo vratila potpuna svijest, stane se udarati rukama po glavi, raščupa zlatnu valovitu kosu, rastrga odjeću i od beskrajnog bola glasno zaplače.

Uto se približi jutro. Halkiona pođe na morsku obalu da potraži mjesto odakle je nekoć poslala zadnje pozdrave dragom mužu. Dok

je suznih očiju zurila u plavu daljinu, najednom se daleko od obale u valovima pojavi nešto kao ljudsko tijelo.

Valovi su to valjali sve bliže i bliže, i što je bliže dolazilo, jadnici su sve više nestajale misli. Sada, sada eno doplovi sasvim blizu k obali.

»On je!« — krikne nesretnica pružajući ruke prema truplu dragoga muža. — »Tako mi se vraćaš, jadnice! Naprijed!

Primi me onda, dolazim k tebi!«

Hoće da se baci u valove, ali gle čuda! Krila je dižu u zrak, tužno jadikujući lepeće kao ptica tik nad vodom i spušta se jecajući na grudi mrtvoga muža. Ali i on kao da je osjetio blizinu drage žene! Da, doista, bogovi se smilovaše i preobraziše i njegov lik davši mu nov život. Kao ptice zimorodi još uvijek oboje vjerno održavaju staru nježnu ljubav, živeći dalje u nerazdvojenu braku. Sredinom zime vraća se svake godine sedam mirnih dana bez vjetra; tada Halkiona sjedi na jajima u gnijezdu što plovi po glatkoj morskoj površini, jer njezin otac Eol u to vrijeme drži vjetrove kod kuće, pružajući tako svojim unucima tišinu i zaštitu.

Treća knjiga

Jazon dolazi u Jolk

Priča o Argonatima

Jazon i Pelija

Od Ezona, sina Kretejeva,³⁷ rodio se Jazon. Njegov djed Kretej osnovao je u jednom zaljevu zemlje Tesali je grad i kraljevinu Jolk, koju je prepustio starijemu sinu Ezonu. Ali mlađi sin Pelija dočepa se prijestolja, a Ezon skloni svoga malog sina Jazona kod Kentaura Hirona, odgojitelja mnogih velikih junaka. Kod njega je Jazon odrastao u strogom junačkom odgoju. Kad je Pelija već ostario, uplaši ga jedno nejasno proročanstvo koje ga opomenu neka se čuva čovjeka s jednom sandalom. Pelija je dugo uzalud razmišljao o značenju tih riječi, kad se Jazon, kojega je već dvadeset godina poučavao i odgajao Hiron, potajno diže da otputuje u svoju postojbinu Jolk i da protiv Pelije izvojuje pravo na prijestolje svoga roda. Po običaju starih junaka bio je oboružan sa dva koplja, jednim za bacanje, drugim za bodenje. Na sebi je imao putno odijelo, a preko njega kožu pantere koju je zadavio. Duga mu je kosa padala preko ramena. Putem dođe do široke rijeke, gdje vidje staricu, koja ga usrdno zamoli da joj pomogne prijeći preko rijeke. To je bila mati bogova, Hera, neprijateljica kralja Pelije. Jazon je onako prurušenu ne prepoznade, sažali se na nju, uze je na ruke i zagazi s njom u rijeku. Pri tom prijelazu osta mu u blatu jedna sandala. On krene dalje i prisprije u Jolk upravo kad je njegov stric Pelija na gradskom trgu, okružen od naroda, prinosiso svečanu žrtvu morskome bogu Posidonu. Sav se narod zadivi Jazonovoj ljepoti i njegovu veličanstvenom uzrastu. Pomisliše da je sam Apolon ili Ares nenadano stupio u njihovu sredinu. Uto i pogled kraljev, dok je prinosiso žrtvu, pade na stranca, i on s užasom opazi da ovaj ima samo jednu sandalu. Kad se završio sveti čin, pode kralj u susret došljaku i s pritajenim ga strahom upita za ime i zavičaj. Jazon odrješito, ali prijazno odgovori da je sin Ezonov, da je odrastao u špilji Hironovoj i da sada dolazi da vidi kuću svoga oca. Lukavi Pelija primi ga nakon tih riječi prijazno, ne pokazujući svoga straha. Dao ga je voditi svuda naokolo po palači, a Jazon se naslađivao gledajući čeznutljivim pogledima prvo boravište svoje mladosti. Nato je pet

dana u velikom veselju slavio ponovni sastanak sa svojim bratićima i rođacima.

Šestoga dana napustiše šatore koji su bili razapeti za goste, i zajedno stupiše pred kralja Peliju. Prijazno i čedno govoraše Jazon svome stricu:

— Ti znaš, kralju, da sam ja sin zakonitoga kralja i da je sve što ti posjeduješ moje vlasništvo. Pa ipak ti ja prepuštam stada ovaca i goveda i sva polja što si ih oteo mojim roditeljima. Ništa od tebe ne tražim natrag, već samo kraljevsko žezlo i prijestolje na kojemu je nekoć sjedio moj otac.

Pelija se brzo snašao te ljubezno odgovori:

— Spreman sam ispuniti tvoj zahtjev, ali zato moraš i ti meni ispuniti jednu molbu i za mene izvršiti djelo koje tvojoj mladosti dobro pristaje, a moja starost nije više sposobna za nj. Meni se već dulje vrijeme noću javlja u snu sjena Friksova tražeći od mene da smirim njegovu dušu, da pođem u Kolhidu kralju Ejetu i da odande donesem njegove kosti i runo zlatnoga ovna. Slavu toga pothvata namijenio sam tebi: kad se vratiš s prekrasnim plijenom, dobit ćeš kraljevstvo i žezlo.

Povod i početak argonautskog pohoda

Sa zlatnim runom bilo je ovako: Friks, sin beotskoga kralja Atamanta³⁸, morao je mnogo trpjeti od druge žene svoga oca, opake maćehe Ine. Da ga spasi od njezinih zasjeda, ugrabi ga vlastita mati Nefela uz pomoć njegove sestre Hele. Djecu stavi mati na krilatoga ovna kojega joj je darovao bog Hermo, a čije je runo bilo od čistoga zlata. Na toj čarobnoj životinji jahali su zrakom brat i sestra preko kopna i mora. Putem uhvati djevojčicu vrtoglavica te ona pade u dubinu našavši smrt u moru koje se po njoj prozvalo Helino more ili Helespont. Friks sretno prispije u zemlju Kolšana na obali Crnoga mora. Tu ga kralj Ejet gostoljubivo primi i daje mu svoju kćer Halkiopu za ženu. Ovna Friks žrtvuje Zeusu, pomoćniku na bijegu, a runo pokloni kralju Ejetu. Kralj ga posveti Aresu i čavlina ga prikuje o jedan hrast u njegovu gaju. Za čuvanje zlatnog runa postavi Ejet golema zmaja, jer mu je proročanstvo bilo objavilo da mu život zavisi od posjedovanja tog runa.

Runo se u cijelom svijetu smatralo velikim blagom, a dugo se i po Grčkoj o njemu pripovijedalo. Mnogi su junaci i knezovi čeznuli za njim. Zato je Pelija dobro računao kad se nadao da će svoga sinovca Jazona razdražiti ako u njemu pobudi nadu da će steći tako krasan plijen. Jazon je odmah pristao, jer nije prozreo namjeru svoga strica, koji je htio da mladić pogine u opasnostima toga pohoda. Zato se svečano obveze da će izvršiti tu pustolovinu. Odmah stane pozivati najglasovitije junake Grčke na taj smioni pothvat. Na podnožju brda Pelija sagradio mu je od drveta koje u moru ne trune najsposobniji graditelj Grčke, pod Ateninim nadzorom, krasan brod sa pedeset vesala. Po svom graditelju Argu, sinu Arestorovu, dobio je brod ime Arga.³⁹ To je bio prvi veliki brod na kojem su se Grci usudili zaploviti na debelo more. Božica Atena načinila je usto proročansku dasku od jednoga govorom obdarenog hrasta iz proročišta u Dodoni, a mjesto joj je bilo u glavnoj brodskoj gredi. Brod je izvana bio ukrašen mnogim rezbarijama, a ipak je bio tako lagan da su ga junaci mogli na ramenima nositi dvanaest dana hoda.

Kad je brod bio sagrađen i junaci okupljeni, budu kockom podijeljena mjesta Argoplovaca ili Argonauta. Jazon je bio zapovjednik cijelog pohoda, Tifis kormilar, a oštro vidni Linkej vršio je

službu s pro vodnika broda. Na prednjem dijelu sjedio je krasan junak Heraklo, straga Pelej, otac Ahilejev, i Telamon, otac Ajantov. U unutrašnjosti broda nalazili su se, između ostalih, Kastor i Polideuk, Zeusovi sinovi, Nelej, otac Nestorov, Admet, muž pobožne Alekstide, Meleagar, kasniji pobjednik kalidonskoga vepra, Orfej, čarobni pjevač, Menetije, otac Patroklov, Tezej, potonji kralj atenski, i njegov prijatelj Piritoj, Hila, mladi drug Heraklov, Eufem, sin Posidonov, i Oilej, otac maloga Ajanta. Jazon je brod posvetio Posidonu, a prije polaska prinesoše njemu i svim morskim božanstvima svečanu žrtvu s molitvama.

Kad su svi na lađi zauzeli mjesta, digoše sidra, pedeset vesala poče pravilno veslati po taktu, povoljan vjetar nadme jedra i lađa brzo ostavi luku Jolka za sobom. Orfej je ljupkim zvucima lire i zanosnim pjevanjem oživljavao srčanost Argoplovaca: veselo su plovili pokraj rtova i otoka. Drugoga dana podiže se oluja i potjera ih u luku otoka Lemna.

Argonauti na Lemim

Na tom su otoku godinu dana prije toga žene poubijale sve svoje muževe, dapače sve muškarce, jer ih je proganjao Afroditin gnjev i tjerao ljubomor što su muževi doveli sebi inoče iz Trakije. Samo je Hipsipila poštedjela svoga oca, kralja Toanta, pa ga u kovčegu pustila u more da ga spasi.⁴⁰ Otada su se žene neprestano bojale da će ih napasti Tračani, rođaci njihovih suparnica, te su često bojeći se bacale pogled na debelo more. I sada, kad ugledaše da se približuje lađa Arga, jurnuše sve zajedno u uzbuđenju na gradska vrata i naoružane kao Amazonke nahrupiše na obalu. Argonauti se silno začudiše kad ugledaše cijelu obalu punu naoružanih žena bez ijednog muškarca. Oni otprave u jednom čamcu izaslanika s palicom mira k toj neobičnoj skupštini. Žene ga odvedu pred neudatu kraljicu Hipsipilu, i on joj čednim riječima iznese molbu Argoplovaca, koji žele da se kao gosti odmore. Kraljica sazove svoj ženski narod na gradski trg, sjedne na kameno prijestolje svoga oca, a odmah do nje smjestila se, naslonivši se na štap, njezina stara dadilja, a s desne i s lijeve strane sjedile su po dvije plavokose nježne djevojke. Izloživši skupštini miroljubivu molbu Argonauta, kraljica reče digavši se:

— Drage sestre! Mi smo počinile težak zločin i u svojoj se ludosti lišile muževa. Mi ne smijemo odbiti dobre prijatelje ako nam se nude. Ali moramo se pobrinuti i za to da oni ništa ne saznaju o našem nedjelu. Stoga predlažem da strancima pošaljemo hrane, vina i svakojakih potrepština u njihovu lađu te da ih takvom susretljivošću zadržimo daleko od svojih zidina.

Kraljica nato sjede, a ustade stara dadilja. S mukom uspravi glavu na ramenima i progovori:

— Pošaljite, ako hoćete, strancima darova, to je svakako dobro. Ali mislite i na to što vas čeka ako dođu Tračani.

Pa ako ih i koji milostivi bog zadrži daleko od nas, zar ste time zaštićene od svakoga zla? Stare žene kao ja mogu, doduše, biti mirne: mi ćemo umrijeti prije nego nužda pritisne, prije nego se iscrpu sve naše zalihe. Ali vi mlade, kako vi mislite onda živjeti? Hoće li se volovi za vas sami od sebe ujarmljivati i vući plug preko njive?

Hoće li oni mjesto vas, kad prođe godina, žeti zrelo klasje? Jer vi nećete ni taj ni druge teške poslove same htjeti da obavljate! Ja vas

savjetujem, ne odbijajte željenu zaštitu koja vam se nudi. Povjerite sve što imate plemenitim strancima i prepustite im da upravljaju vašim lijepim gradom!

Taj se savjet svidje svim ženama na Lemnu. Kraljica pošalje jednu od nazočnih djevojaka s glasnikom na brod da objavi Argonautima povoljan zaključak ženske skupštine. Junaci se na tu vijest vrlo obradovaše, jer nisu ništa drugo mislili nego da je Hipsipila naslijedila svoga oca nakon njegove smrti, mirno preuzevši vlast. Jazon prebaci preko ramena grimizni ogrtač, dar Atenin, i pođe prema gradu, sličan sjajnoj zvijezdi. Kad je ušao na gradska vrata, povrveše žene za njim glasno ga pozdravljajući i veseleći se gostu. Ali on stidljivo oborenih očiju pođe ravno prema kraljičinoj palači. Dvorkinje otvoriše pred njim visoka vrata, a djevojka ga povede u odaju svoje gospodarice. Ondje sjede mladić nasuprot kraljici na raskošnu stolicu. Hipsipila obori oči, a djevojački joj se obrazi zarumenješe. Stidljivo se okrene prema Jazonu i laskavim riječima progovori:

— Stranci! Zašto se tako strašljivo zadržavate izvan naših vrata? U ovom gradu nema muškaraca da biste se morali bojati. Naši su nam se muževi iznevjerili pa su se s tračkim ženama koje su zarobili u ratu odselili u njihovu zemlju povedavši sa sobom svoje sinove i sve muške sluge, a mi smo ostale ovdje same bespomoćne.

Zato, ako vam se sviđa, navratite se ovamo k našem narodu, a ti, ako hoćeš, možeš mjesto moga oca vladati svojim ljudima i nama. Zemlji nećeš naći prigovora, jer je to kudikamo najplodniji otok u ovom moru. Pođi dakle, dobri prijatelju, javi svojim drugovima ovaj prijedlog, i nemojte dalje ostajati izvan grada.

Tako reče Hipsipila, prešutjevši jedino pokolj muškaraca. Jazon joj odgovori:

— Kraljice! Pomoć koju nam u potrebi nudiš primamo zahvalna srca. Čim svojim drugovima javim tu poruku, vratit ću se u vaš grad, ali žezlo i otok zadrži za sebe! Ne zato što bih to prezirao, nego mene čekaju teške borbe u dalekoj zemlji.

Jazon pruži mladoj kraljici ruku za oproštaj pa se požuri natrag na obalu. Za njim uskoro dođoše i žene na brzim kolima s mnogim gostinskim darovima. Bez muke nagovoriše junake, koji su već bili čuli poruku svoga vođe, da uđu u grad i svrate se u njihove kuće.

Jazon se nastani u kraljevskom dvoru, a ostali kojekuda. Samo Heraklo, neprijatelj mekoputna života, osta s nekolicinom izabranih drugova na lađi.

Sada čitavim gradom zaredaše vesele gozbe i plesovi. Miris od žrtava uspinjao se k nebu. Stanovnice i gosti odavahu počast zaštitniku otoka, bogu Hefestu, i njegovoj ženi Afroditi. Iz dana u dan odgađao se odlazak, i junaci bi se još dugo zadržali kod prijaznih domaćica da nije došao Heraklo s broda i sazvao oko sebe drugove bez znanja žena.

— Čujte, bijednici — poče ih koriti — zar nemate dosta žena u vlastitoj zemlji? Zar ste došli ovamo željni svadbe?

Zar ćete kao ratari orati njive na Lemnu? Dakako, neki će bog mjesto nas poći po runo i položiti nam ga pred noge! Radije dajte da se svaki od nas vratimo u domovinu, a onaj neka se oženi Hipsipilom, neka svojim sinovima napuči otok Lemnos i neka sluša priče o tuđim junačkim djelima!

Nijedan se nije usudio da podigne oči na junaka koji je tako govorio, ni da mu se usprotivi. Odmah poslije sastanka spremiše se na odlazak. Ali Lemnjanke, prozrevši njihovu namjeru, okružiše ih kao roj pčela plačući i moleći. Napokon se pomiriše s odlukom junaka. Hipsipila istupi suznih očiju iz mnoštva, uze Jazona za ruke i reče:

— Idi, i neka bogovi tebi i tvojim drugovima, kako to želiš, podadu zlatno runo! Ako se ikada poželiš vratiti k nama, čekat će te ovaj otok i žezlo mojega oca. Ali ja dobro znam da ti nemaš takve namjere. Zato*bar misli na mene u daljini!

Jazon se s udivljenjem oprostio od plemenite kraljice i prvi se pope na brod, a za njim svi ostali junaci. Nato odriješe užeta kojima je lađa bila privezana za kopno, veslači zaveslaše i za kratko vrijeme Helespont osta za njima.

Argonauti u zemlji Dolionaca

Trački vjetrovi potjeraše lađu u blizinu frigijske obale gdje su na otoku Kiziku živjeli jedni uz druge neobuzdani i divlji divovi, rođeni iz zemlje, i miroljubivi Dolionci. Divovi su imali po šest ruku, dvije su im visjele iz snažnih ramena, a ostale četiri sa strahovitih bokova. Dolionci su potekli od morskoga boga Posidona, koji ih je štitiio protiv onih grdosija. Njihov kralj bio je pobožni Kizik. On i čitav njegov narod, čuvši za dolazak broda i kakvoga su roda ljudi na njemu, pođoše Argonautima prijazno u susret, primiše ih gostoljubivo i nagovoriše ih neka zaveslaju još dalje i usidre brod u gradskoj luci. Kralj Kizik je davno jednom primio proročanstvo: kad dođe božanska družba junaka, neka ih ljubezno dočeka i neka nipošto ne ratuje s njima. Zato sada Argonaute obilno opskrbi vinom i stokom za klanje. Kralj je bio još sasvim mlad, jedva mu je porasla brada. U palači mu je ležala teško bolesna žena, ali on je ipak ostavi da može prisustvovati gozbi stranaca pokoravajući se proročanstvu božjem. Argonauti su mu pripovijedali o cilju i svrsi svoga putovanja, a on ih pouči o putu što su ga imali prevaliti. Iduće jutro uspnu se na visoko brdo da sami pregledaju položaj otoka i more naokolo. Međutim su s druge strane otoka navalili divovi i zatvorili luku gromadama kamenja. U luci je ležao brod Arga, a čuvao ga je Heraklo, koji ni ovaj put nije izašao na kopno.

Kad je vidio da grdosije vrše zlobno djelo, ubije mnogo njih svojim strelicama. U isto vrijeme vratiše se i ostali junaci i počiniše strelicama i kopljima strahovit pokolj među divovima, tako da su u tijesnoj luci ležali kao posječena šuma, jedni s glavom i prsima u vodi, a s nogama na pijesku, drugi s nogama u moru, a s glavom i prsima na obali, svi određeni za plijen ribama i pticama. Izvojevavši tu sretnu bitku, odriješiše Argonauti pri povoljnu vjetru sidrena užeta i odjedriše na otvoreno more. U noći se stiša vjetar, ali se brzo podiže oluja sa suprotne strane. Tako su morali ponovno pristati na gostoljubivoj obali Dolionaca, da to nisu ni znali, nego su mislili da se nalaze na frigijskom kopnu. Isto tako nisu ni Dolionci, koji su se, čuvši buku od iskrccavanja, digli iz noćnoga počinka, prepoznali svojih prijatelja s kojima su se jučer tako veselo gostili i pili. Latiše se oružja jedni i drugi, i zametnu se nesretna bitka između domaćina i gosti. Sam Jazon zarine dobromu kralju Kiziku koplje u prsa ne

prepoznavši ga, a ni ovaj nije njega prepoznao. Dolionci budu napokon natjerani u bijeg te se zatvoriše među zidove svoga grada.

Iduće jutro spoznaše jedni i drugi svoju zabludu. Gorka bol obuze vođu Argonauta i sve njegove junake kad vidješe dobrog kralja Dolionaca kako leži u svojoj krvi. Tri su dana zajedno žalili kao prijatelji Argonauti i Dolionci, čupajući kosu i priredivši u čast poginulih posmrtnu bojnu igru, a zatim strani junaci otploviše dalje.

Klita, žena poginulog kralja Dolionaca, zadala je sebi smrt konopcem, jer nije mogla preživjeti gubitak ljubljenoga muža.

Heraklo zaostao

Poslije burne plovidbe pristadoše Argoplovci u jednom zaljevu Bitinije, kod grada Kija. Mižani, koji su ondje stanovali, dočekaše ih vrlo prijateljski. Odmah nagomilaše suha drva da načine vatru za grijanje, prostriješe došljacima meki ležaj od zelena lišća i još im u večernji sumrak iznesoše dovoljno vina i jela. Heraklo, koji je prezirao sve udobnosti putovanja, ostavi drugove kod večere pa krene da prođe šumom, da bi od jelova stabla načinio sebi bolje veslo za iduće jutro. Brzo nađe jelu koja mu je bila po volji: nije bila vrlo granata, a veličinom i opsegom bila je kao grana vitke topole. Tobolac i luk odmah odloži na zemlju, skine lavlju kožu, baci mjedenu kijaču na tlo i iščupa stablo, uhvativši ga objema rukama, zajedno s korijenjem i zemljom koja ga se držala, tako da je jela ležala kao da ju je oluja iščupala iz korijena.

Međutim se mladi Heraklov drug Hila također udaljio od stola svojih drugova. Ustao je s mjedenim vrčem da svom gospodaru i prijatelju donese vode za večeru i da pripremi sve što mu je potrebno za povratak. Heraklo je nekada na svom pohodu protiv Driopa bio ubio njegova oca u svađi, ali je dječaka uzeo iz očeve kuće sa sobom i odgojio ga za svog slugu i prijatelja. Kad je sada lijepi mladić grabio vodu na izvoru, svijetlio je pun mjesec. I kad se s vrčem upravo nagnuo nad vodenu površinu, ugleda ga nimfa toga izvora. Zatravljena njegovom ljepotom, objuči ga lijevom rukom, a desnom ga pograbi za lakat i povuče u dubinu. Jedan od junaka, imenom Polifem, koji je nedaleko od toga vrelo očekivao povratak Heraklov, čuo je zapomaganje dječakovo, ali dječaka više nije našao, nego je putem sreo Herakla koji se vraćao iz šume.

— Nesretnice — poviče mu izdaleka — zar ja moram biti prvi koji ti javljam žalosnu vijest? Tvoj je Hila pošao na vrelo i nije se više vratio! Razbojnici su ga uhvatili pa ga odvede, ili ga trgaju divlje zvijeri: čuo sam njegov tjeskobni zov.

Heraklu poteče znoj sa čela kad je to čuo, a krv mu navali u grudi. Ljutito baci jelu na zemlju, pa kao što bik ostavlja pastire i stado kad ga ubode obad, tako i on pojuri do izvora vičući prodornim glasom kroz šumsku guštaru.

Uto se zvijezda Danica digla iznad brijega, i povoljan je vjetar dunuo. Kormilar opomene junake neka iskoriste vjetar i ukrcaju se

na brod. Već su zorom plovili veselo dalje, kad se prekasno sjetiše da su im dva druga, Polifem i Heraklo, ostali na obali. Burna svađa nastaje među junacima hoće li jedriti dalje bez najhrabrijih drugova. Jazon ne reče ni riječi, nego je samo šutke sjedio, a briga mu je izjedala srce. Telamona zato nadvlada srdžba.

— Kako možeš tako mirno sjediti? — poviče vođi. — Sigurno se bojiš da će Heraklo zasjeniti tvoju slavu! Ali što tu pomažu riječi? Ako bi se i svi drugovi s tobom složili, ja ću se sam vratiti k ostavljenom junaku.

S tim riječima pograbi kormilara Tifisa za prsa; oči su mu se svijetlile kao plamen vatre, i sigurno bi bio prisilio drugove da se vrate na obalu Mižana da se nisu oba sina Borejeva, Kalais i Zet, upleli i uz pogrdne ga riječi zadržali. U isti čas izroni iz zapjenjenih valova morski bog Glauk, snažnom rukom pograbi stražnji kraj broda i poviče užurbanim mornarima:

— Junaci, što se svađate? Zašto želite da protiv volje Zeusove vodite sa sobom junačkoga Herakla u zemlju Ejetovu? Njemu je sudbina dosudila da izvrši sasvim druge poslove. Hilu je ugrabila zaljubljena nimfa, a Heraklo je zaostao iz čežnje za njim.

Pošto im je otkrio tu činjenicu, Glauk opet zaroni u dubinu, a tamna se voda zapjeni u virovima oko njega.

Telamon, postidjen, pođe k Jazonu, stavi svoju ruku u junakovu i reče mu:

— Ne srdi se na me, Jazone! Bol me zavela da govorim nerazumne riječi! Predaj moju pogrešku vjetrovima i budimo prijatelji kao i dosad!

Jazon rado prihvati pomirbu, i oni uz jak i povoljan vjetar otploviše dalje. Polifem se dobro snašao kod Mižana pa im je sagradio i jedan grad. Heraklo je pak pošao dalje, kamo ga je zvala Zeusova odluka.

Bebrički kralj Amik

Drugi dan se o sunčevu izlasku usidriše na jednom daleko u more ispruženom rtu. Ondje su se nalazile staje i poljske nastambe divljeg bebričkoga kralja Amika. On je svakom strancu nametnuo težak uvjet da nijedan ne smije napustiti njegovo područje dok se nije ogledao s njim u šakanju. Na taj način poubijao je već mnogo susjeda. I sada se s prezirnim riječima približio usidrenu brodu.

— Čujte, vi, morske skitnice — dovikne im — što treba da znadete! Nijedan stranac ne smije napustiti moju zemlju dok se nije sa mnom ogledao. Zato izaberite svoga najboljeg junaka i pošaljite mi ga, inače ćete zlo proći!

Među Argoplovcima baš se nalazio najbolji šakač Grčke, Polideuk, sin Ledin. Njega razdraži izazov kraljev pa mu dovikne:

— Ne galami! Pokorit ćemo se tvojim zahtjevima, a u meni si našao čovjeka kakav ti treba!

Bebričanin pogleda smionog junaka prevrćući očima, kao ranjeni gorski lav onoga koji ga je prvi pogodio. Ali Polideuk, mlad junak, bio je veseo kao zvijezda na nebu. Zamahnuo je rukama po zraku da okuša jesu li se od duga veslanja ukočile. Kad junaci napustiše brod, oba se borca postaviše jedan nasuprot drugomu. Kraljev rob baci među njih dva para šakačkih rukavica na zemlju.

— Izaberi koji par hoćeš — reče Amik — neću te pustiti da dugo biraš! Iz iskustva ćeš moći kazati da sam dobar kožar i da znam dijeliti krvave zaušnice!

Polideuk se tiho smješкао, zatim podiže par rukavica koji je do njega ležao i dade da mu ih prijatelji pričvrste na ruke. Isto učini i bebrički kralj. Tada započe šakanje. Poput morskog vala što se valja prema brodu, a kormilareva ga vještina s mukom odbija, navaljivaše barbarski šakač na Grka, ne puštajući mu ni časka mira. Ali ovaj je njegovoj navali izmicao vješto i bez ozljeda. Brzo je također pronašao slabu stranu svoga protivnika pa mu zada i pokoji neobranjivi udarac. No i kralj je otkrio svoje prednosti, pa stadoše pucketati čeljusti i škripati zubi od uzajamnih udaraca, i oni ne prestadoše prije dok nisu obojica ostala bez daha. Tada se skloniše u stranu da udahnu svježega zraka i otaru potoke znoja što im je oblio tijelo. U ponovnoj borbi Amik promaši glavu svoga protivnika i pogodi ga rukom samo po ramenu, ali Polideuk pogodi barbarina

preko uha da su mu se razbile kosti u glavi, a on od boli pao na koljeno.

Argonauti glasno kliknuše od radosti, ali Bebričani priskočiše u pomoć svome kralju okrenuvši toljage i lovačka koplja na Polideuka i navališe na njega. Pred njega se postaviše da ga zaštite njegovi drugovi s golim mačevima.

Nasta krvavo kreševo. Bebričani, natjerani u bijeg, moraše se povući u unutrašnjost zemlje. Argonauti se baciše na njihova stada i zadobiše bogat plijen. Noć provedoše na kopnu previjajući rane, žrtvujući bogovima i bdijući uz pune vrčeve. Okitiše čela obalnim lovorom, za koji je i brod bio privezan uzetima, pa uz Orfejevu liru pjevahu glasnu himnu. Tiha obala kao da ih je s užitkom slušala, a njihova je pjesma opijevala Polideuka, pobjedonosnog sina Zeusova.

Finej i Harpije

Jutro prekide njihovu gozbu, i oni otpio više dalje. Nakon nekoliko doživljaja spustiše sidra nasuprot bitinskoj zemlji, na obalnom kraju, gdje je živio kralj Finej, sin junaka Agenora.⁴¹ Njega je pritisnula velika nevolja. On je zloupotrijebio proročki dar kojim ga je obdario Apolon, pa je zato u dubokoj starosti bio kažnjen sljepoćom, a strašne čudesne ptice Harpije nisu mu dopuštale da pojede u miru ni jedno jedino jelo. Što su mogle, ugrabile su, a ostatak su jela zagadile tako da ga nitko nije mogao ni taknuti, štoviše, nitko nije mogao ni izdržati blizinu tih jela. Ipak je Finej iz Zeusova proročišta primio utješno proročanstvo: kada dođu Borejevi sinovi s grčkim mornarima, opet će moći jesti. Zato je starac na prvi glas o dolasku broda napustio svoju odaju. Omršavio do kosti, bio je kao sjena, udovi su mu drhtali od staračke iznemoglosti, pred očima mu se maglilo, a štapom je podupirao svoje nesigurne korake. Kad je stigao do Argonauta, srušio se iznemogao na zemlju. Oni okruže nesretnog starca i preneraziše se od njegova izgleda. Kad je kralj osjetio njihovu blizinu i svijest mu se ponovno vratila, poče ih usrdno moliti:

— O dragi junaci, ako ste doista oni koje mi je proročanstvo označilo, pomozite mi. Božice osvete nisu mi oduzele samo očinji vid, nego mi u mojoj starosti i hranu otimaju užasne ptičurine koje mi one šalju. Nećete pomoći nikakvu tuđincu: ja sam Finej, sin Agenorov, Grk. Nekoć sam vladao među Tračanima, a sinovi Borejevi, sudionici vašega pohoda, kojima je suđeno da me spase, mlada su braća Kleopatre koja je ondje bila moja žena.⁴²

Argonauti potiskuju lađu u more

Poslije toga otkrića baci mu se Zet, sin Borejev, u naručje i obeća mu da će ga sa svojim bratom osloboditi od Harpija i njihova mučenja. Argonauti smjesta za Fineja pripreve ručak, koji je grabežljivim pticama imao biti posljednji. Tek što se kralj dotakao jela, već su se ptice poput nenadane oluje spustile iz oblaka udarajući krilima i pohlepno navalile na jelo. Junaci glasno povikaše, ali Harpije se ne dadoše smesti, već ostadoše dok nisu proždrlle sve, a onda se ponovno vinuše u zračne visine ostavivši za sobom nepodnošljiv smrad. Ali Zet i Kalais, sinovi Borejevi, poletješe za njima s trgnu tim mačevima. Zeus im podade krila i neumornu snagu, koja im je doista bila potrebna, jer su Harpije u svom letu prestizale i nabrži zapadni vjetar. Borejevi sinovi smjelo su ih slijedili i više puta pomisliše da već rukama mogu dohvatiti nemani. Napokon im se toliko primakoše da bi ih bez sumnje bili ubili da se najednom Zeusova glasnica Irida nije spustila s nebeskih visina i obojici junaka progovorila ovako:

— Sinovi Borejevi, nije vam dopušteno mačem ubijati Harpije, lovačke pse velikoga Zeusa. Ali ja vam se kunem Stigom, velikom zakletvom bogova, da ptice grabilice neće više uznemirivati Agenorova sina.

Sinovi Borejevi uzmakoše pred velikom zakletvom i okrenuše se da se vrate k brodu.

Međutim su grčki junaci njegovali starog Fineja. Priredili su žrtvenu gozbu i pozvali izgladnjela starca, koji je pohlepno jeo čista i obilna jela. Bilo mu je kao da u snu taži glad. Dok su junaci čitavu noć čekali povratak Borejevih sinova, stari im je kralj Finej u znak zahvalnosti podijelio nekoliko plodova svoga proročkog dara.

— Prije svega — rekao je — naići ćete u jednom morskome tjesnacu na Simplegade. To su dvije vrletne stijene kojima donji krajevi ne sežu do morskoga dna, nego one plove po moru. Često naleti jedna na drugu, i tada među njima s užasnim bijesom nabuja morski val. Ako nećete da vas sve do jednoga zgnječe, veslajte između njih brzo kao što golub leti. Zatim ćete doći na obalu Marijandinaca, gdje je ulaz u podzemni svijet. I plovit ćete pokraj mnogih glavica, rijeka i obala, pokraj ženskih gradova Amazonki, pokraj zemlje Halibljana, koji u znoju lica svoga kopaju željezo iz zemlje. Napokon ćete

doploviti do kolhidske obale gdje virovita rijeka Fazis svoje široke valove izlijeva u more. Ondje ćete ugledati tvrđavu kralja Ejeta s kulama. Tu uvijek budan zmaj čuva zlatno runo, rasprostrto preko krošnje hrastova stabla.

Junaci su s jezum slušali starca, i upravo su htjeli dalje pitati, kad se sinovi Borejevi spustiše iz zraka među njih i obradovaše kralja utješnom porukom Iridinom.

Simplegade

Finej se zahvalno i dirljivo oprostio od svojih spasitelja, koji zaploviše dalje u susret kojekakvim novim doživljajima. Najprije su ih četrdeset dana zadržavali sjeverozapadni vjetrovi, dok im ne pomogoše žrtve i molitve dvanaestorici velikih bogova⁴³ te su mogli ploviti dalje. Upravo su najljepše jedrili, kadno im izdaleka do ušiju dopre velika huka. To je bila trijeska Simplegada, koje su se neprestano sudarale i opet odbijale, odjekivanje od obala i lomljava stisnuta mora. Kormilar Tifis budno stajaše uz kormilo. Junak Eufem diže se na sredini lađe držeći na dlanu desne ruke goluba. Ako golub — tako im je prorekao Finej — bez straha proleti između stijena, onda i oni mogu pokušati odvažno proploviti kroz njih. Upravo se stijene razmakoše, Eufem pusti goluba, a svi očekivajući digoše glave uvis. Golub poletio po sredini kroz njih, ali već se stijene ponovno primakoše, a zapjenjeno je more poput oblaka uskipjelo i zašumilo. Hujanje ispuni vodu i zrak, stijene se sudariše i pritisnuše golubu perje na repu, ali on sretno proleti. Snažnim glasom ohrabri Tifis veslače, i uto se stijene ponovno razmakoše, i valovi koji prodriješe u otvor povukoše i lađu sa sobom unutra. Sad im je propast lebdjela nad glavom: val visok kao kula valjao se prema njima. Ugledavši ga, svi sagnuše glave. Tifis zapovjedi da se prestane veslati. Zapjenjeni val projuri ispod kljuna ne načinivši nikakvu štetu, već podiže lađu visoko nad stijene koje su se ponovno približavale. Junaci nato opet upru da su se vesla svijala. I vrtlog ponovno povuče lađu dalje među stijene, koje su se već s obje strane doticale brodske trupine, ali je tada božica Atena nevidljivim udarcem potisne tako da je sretno prošla, a stijene, srazivši se, smrviše samo krajnje daske stražnjega dijela. Istom kad junaci opet vidješe pred sobom nebo i otvoreno more, odahnuše od smrtnoga straha. Bilo im je kao da su izašli iz podzemnoga svijeta.

— To nije izvršila naša snaga — povika Tifis. — Dobro sam iza sebe osjetio božansku ruku Ateninu, koja je brzim udarcem lađu protjerala kroz stijene! Sada se više nemamo čega bojati: sve ostale muke poslije ove opasnosti Finej nam je prorokovao kao lake.

Ali Jazon žalosno strese glavom i reče:

— Dobri Tifisu! Ja sam iskušavao bogove kad sam pristao da mi Pelija zada ovaj pothvat. Trebao sam radije dopustiti da me sasiječe

na komade! Sada dane i noći provodim uzdišući! Nisam zabrinut za sebe, nego mislim samo na vaš život i spas i kako da vas iz tako užasnih opasnosti žive vratim u domovinu.

Tako govoraše junak iskušavajući svoje drugove, ali oni mu klicahu radosno zahtijevajući da se ide naprijed.

Daljnji doživljaji Argonauta

Doživljavajući različite zgrade i nezgode, junaci su plovili dalje. Na putu im se razbolje njihov vjerni kormilar Tifis i umrije te su ga morali pokopati na tuđoj obali. Na njegovo mjesto izaberu onoga junaka koji je bio najvještiji kormilu. Zvao se Ankej, a dugo se nećkao da preuzme težak posao, dok mu božica Hera nije u srce ulila hrabrost i pouzdanje. Tada preuze kormilo te brodom upravljaše kao da je sam Tifis još uvijek sjedio na krmi. Nakon dvanaest dana uploviše s punim jedrima u ušće rijeke Kalihora. Ondje na jednom brežuljku vidješe grob junaka Stenela, koji je s Heraklom bio pošao u rat na Amazonke i poginuo ovdje na morskoj obali, pogođen strelicom.⁴⁴

Upravo su htjeli otploviti dalje, kad im se ukaže tužna sjena junakova, koju je Perzefona pustila iz podzemnoga svijeta. Čeznutljivo je gledao junake svoga naroda stojeći navrh svoga groba onakav kakav je pošao u boj: grimizna perjanica sa četiri lijepa pera vijala mu se na kacigi. Ali samo nekoliko časaka mogli su ga vidjeti, a onda je ponovno zaronio u mračnu dubinu. Prestrašeni junaci ispustiše vesla iz ruku. Samo vrač Mopso shvati molbu duše pokojnikove pa svoje drugove svjetova da dušu poginuloga umire žrtvom ljevanicom. Oni brzo smotaju jedra, privežu brod za obalu, okruže grobni humak, poprskaju ga žrtvama ljevanicama i spale zaklane ovce.

Zatim su plovili dalje i dalje. Napokon stigoše do ušća rijeke Termodonta. Toj rijeci nije bila slična nijedna druga rijeka na svijetu. Izvirući iz jednoga jedinog izvora duboko u brdima, dijelila se odmah u mnoštvo manjih rukava i izlivala se u more u toliko ušća da ih je trebalo još samo četiri do stotine. Kao mnoštvo zmija vrvjeli su rukavi u otvoreno more. Na najširem ušću živjele su Amazonke. To žensko pleme potjecalo je od Aresa i voljelo je ratni zanat. Da su se Argonauti tu iskricali, bili bi se bez sumnje zapleli u krvav rat sa ženama, jer su one bile sposobne da se bore i s najhrabrijim junacima. Nisu živjele na okupu u gradu, nego raštrkane po poljima i razdijeljene na pojedina plemena. Povoljan zapadnjak priječio je Argonautima prilaz do toga ratobornog ženskog naroda.

Nakon vožnje od jednog dana i jedne noći stigoše, kako im je Fine j prorekao, u zemlju Halibljana. Oni nisu orali zemlju, nisu sadili voćaka, niti su pasli stada na rosnim livadama, već su samo iz kršne

zemlje kopali mjed i željezo i davali ih u zamjenu za životne potreštine. Nikada ih nije sunce našlo bez teškoga rada: radeći u crnoj tami i gustom dimu provodili su svoje dane.

Prošli su još pokraj kojekakvih naroda. Kad su bili nadomak otoku koji se zvao Artijada ili Aresov otok, doleti im u susret jedan stanovnik toga otoka, golema ptica, snažno mašući krilima. Dok je letjela nad lađom, strese krila i spusti na lađu šiljato pero, koje se zabode u pleće junaka Oileja. Ranjen ispusti junak veslo iz ruku.

Drugovi se začudiše vidjevši krilato oružje što mu se zabolo u pleće. Onaj što je do njega sjedio izvuče mu pero i zavi ranu. Ubrzo se pojavi i druga ptica, ali nju u letu pogodi Klitije, koji je već držao napet luk, te pogođena pade nasred broda.

— Zacijelo je blizu otok — reče Amfidamant, iskusan junak — ali ne vjerujte tim pticama. Sigurno ih ima toliko da ne bismo imali dosta strelica da ih poubijamo kad bismo se iskrkali. Razmislimo kako da protjeramo te ratoborne ptičurine. Ustaknite svoje kacige s visokim lepršavim perjanicama. Zatim neka naizmjenice jedna polovina vesla, a drugi neka načičkaju brod blistavim kopljima i štitovima. Tada ćemo svi udariti u strahovitu viku. Kad to ptice čuju i usto vide lepršave perjanice, naperena koplja i blistave štitove, preplašit će se i odletjeti.

Prijedlog se svidje junacima, te učiniše sve kako ih je svjetovao iskusni Amfidamant. Nijedna se ptica nije pojavila dok su veslali k obali, ali kad su se približili otoku zvekećući štitovima, nebrojene, prestrašene, uzletješe s obale i u divljem letu preletješe preko broda. Ali, kao što se prije tuče zatvaraju kapci na kućnim prozorima, tako se junaci pokriše štitovima, te su bodljikava pera padala na njih ne ozljeđujući ih. Same ptice, a to su bile strašne Stimfalide,⁴⁵ odletješe daleko preko mora na drugu obalu. Argonauti se iskrcaše na taj otok, kako ih je svjetovao kralj Finej.

Tu im je bilo suđeno da nađu prijatelje i pratioce kojima se nisu nadali. Tek što su malo pošli obalom, dođu im u susret četiri mladića u jednoj odjeći, sasvim bez ičega. Jedan od njih poteče u susret junacima koji su se približavali te im progovori:

— Tko god vi bili, dobri ljudi, pritecite u pomoć jadnim brodolomcima! Udijelite nam odjeće da pokrijemo svoju golotinju, i jela da utažimo glad.

Jazon im prijateljski obeća svaku pomoć i zapita ih za njihovo ime i rod.

— Sigurno ste već čuli za Friksa, sina Atamantova — odgovori mladić — koji je donio zlatno runo u Kolhidu? Kralj Ejet dao mu je svoju stariju kćer Halkiopu za ženu. Mi smo njegovi sinovi, a ja se zovem Argo. Naš otac Friks umro je nedavno. Po njegovoj posljednjoj volji ukrkali smo se na brod i pošli po blago što ga je on ostavio u gradu Orhomenu.

Junaci se vrlo obradovaše, a Jazon pozdravi mladiće kao svoje rođake, jer su im djedovi Atamant i Kretej bili braća. Mladići im ispriповjede i to kako im se brod u bijesnoj oluji razbio i kako su na jednoj dasci doplivali na taj divlji otok. Kad su im Argonauti kazali svoju namjeru i pozvali ih da i oni sudjeluju u njihovoj pustolovini, mladići se očito zaprepastiše.

— Naš djed Ejet vrlo je okrutan čovjek — napomenu Argo. — On je, kažu, sin sunčanoga boga, stoga je obdaren nadčovječnom snagom. Vlada nebrojenim plemenima Kolšana, a runo čuva užasan zmaj.

Neki junaci problijedješe kad to čuše. Ali Pelej,⁴⁶ jedan od njih, diže se i reče:

— Nemoj misliti da mi moramo podleći kralju Kolšana: i mi smo božanski sinovi! Ako nam ne htjedne dati runo milom, onda ćemo ga, usprkos njegovim Kolšanima, oteti na silu.

Tako su se još dugo uz obilnu gozbu među sobom razgovarali. Drugo se jutro Friksovi sinovi, odjeveni i okrijepljeni, ukrcaše s Argonautima, i plovidba se nastavi. Pošto su veslali dan i noć, vidješe kako se iznad morske površine pomaljaju vrhovi gore Kavkaza. Kad se već mračilo, začuše šum iznad svojih glava: bio je to orao Prometejev, koji je letio svome plijenu prelijećući visoko iznad broda, ali ipak je udar njegovih krila bio tako jak da su se sva jedra od njega nadimala kao na vjetru. To je bila golema ptica koja je svojim krilima mlatila po zraku kao velikim jedrima. Brzo zatim čuli su iz daljine duboko uzdisanje Prometejevo, jer je ptica već kopkala u njegovim jetrima. Nakon nekog vremena uzdisaji utoliše i junaci ponovno vidješe orla visoko iznad sebe kako zrakom vesla natrag.

Još iste noći stigoše Argonauti na cilj, u ušće rijeke Fazisa. Veselo se uspeše na križeve i poskidaše užeta. Zatim veslima dotjeraše

lađu u široko korito rijeke, a valovi kao da su se strašljivo povukli pred silnom plovnom gromadom. S lijeve strane bili su im Kavkaz i Kiteja, glavni grad Kolhide. S desne se širilo polje i sveti gaj Aresov, gdje je zmaj oštrim očima čuvao zlatno runo što je visjelo na lisnatim granama visokoga hrasta. Tada se digne Jazon na palubi broda, zamahne visoko zlatnim peharom punim vina i prinese žrtvu ljevanicu rijeci, majci Zemlji, domaćim bogovima i junacima koji su im pomrli na putu. Zamoli ih sve da ljubezno pomognu i da bdiju nad uzetima broda, što su ga upravo htjeli privezati.

— Tako bismo, eto, sretno prispjeli u kolšansku zemlju — reče kormilar Ankej. — Sad je vrijeme da se ozbiljno posavjetujemo hoćemo li kralju Ejetu pristupiti na lijep način ili ćemo bilo kako drukčije pokušati izvesti našu namjeru.

— Sutra! — povikaše umorni junaci.

I tako naredi Jazon da se brod usidri u sjenovitom zaljevu rijeke. Nato svi polijegaše da se okrijepe slatkim snom, koji ih je ipak samo kratkim odmorom osvježio, jer im je zora brzo otvorila očne kapke.

Jazon u palači Ejetovoj

Rano jutro okupi junake u skupštinu. Jazon ustade i progovori:

— Ako vam se moje mišljenje sviđa, drugovi i junaci, onda vi drugi ostanite u lađi mirni, ali s oružjem u ruci, a samo ja, Friksovi sinovi i dvojica iz vaše sredine poći ćemo u palaču kralja Ejeta. Ondje ću iskušati kralja i najprije ga lijepim riječima pitati hoće li nam drage volje prepustiti zlatno runo. Ali ja ne sumnjam da će nam odbiti molbu razmećući se svojom snagom. Mi ćemo na taj način iz njegovih vlastitih usta čuti što nam je činiti.

A tko može jamčiti da ga naše riječi neće možda i udobrovoljiti? Pa i prije je na njega utjecao govor, te je nedužnog Friksa, koji je bježao od svoje maćehe, primio gostoljubivo u svoju zaštitu.

Mladi junaci odobriše riječi Jazonove. On nato uze Hermovu palicu mira i u društvu Friksovih sinova i svojih drugova Telamona i Augije⁴⁷ napusti lađu. Odmah dođoše na polje obraslo vrbom, nazvano Kirkejsko polje. Tu ih spopade jeza kad opaziše mnoštvo tjelesa obješenih na lance. No to ne bjehu ni zločinci ni pobijeni stranci, nego se u Kolhidi smatralo grijehom spaljivati mrtve muškarce ili ih pokapati. Mjesto toga vješali su ih, uvijene u sirove volujske kože, na drveće, daleko od grada, prepuštajući da ih zrak posuši. Samo su se žene pokapale, da bi i zemlja dobila svoj dio. Kolšani su bili vrlo mnogobrojan narod. Da Jazon i njegovi pratioci ne bi nastradali od njih ili od sumnjičavog kralja Ejeta, navukla je Hera, zaštitnica Argonauta, dok su oni bili na putu, gustu maglu preko grada i raspršila je istom onda kad su sretno stigli do kraljeve palače. Tu se zaustaviše pred ulazom diveći se debelim zidovima kraljeve kuće, vratima s visokim lukovima, jakim stupovima, koji su tu i tamo iskakivali iz zida. Čitavu zgradu opasivaše izbočeni kameni vijenac koji je na rubu imao mjedene triglife.

Šutke uđoše preko praga u predvorje. Tu je bilo sve u zelenilu visoka lozova lišća, a pod njim su se pjenila četiri nepresušiva izvora: jedan je izbacivao mlijeko, drugi vino, treći mirisavo ulje, a četvrti vodu koja je zimi bila topla, a ljeti hladna. Sve te krasote izradio je umjetnik Hefest, a načinio je vlasniku i bikove od mjedi kojima je iz nozdrva izbijao strašan ognjeni dah, i skovao mu plug od samoga željeza. Sve je to Hefest izradio da iskaže zahvalnost ocu

Ejetovu, sunčanom bogu Heliju, jer ga je u boju s Gigantima uzeo jednom u svoja kola i spasio.

Iz toga predvorja dolazilo se do trijema u srednjem dvorištu koji se protezao s desne i s lijeve strane. Iza njega mogli su se vidjeti mnogi ulazi u odaje. Sučelice stajahu dvije glavne palače: u jednoj je stanovao sam kralj Ejet, a u drugoj njegov sin Apsirt. U ostalim odajama živjele su dvorkinje i kćeri kraljeve Halkiopa i Medeja. Mlađa kći Medeja rijetko se inače mogla vidjeti, jer je gotovo sve vrijeme provodila u hramu božice Hekate,⁴⁸ kojoj je bila svećenica. Ali ovaj put ju je Hera, zaštitnica Grka, nadahnula da oстане u palači. Upravo je izašla iz svoje odaje i uputila se u sobu svoje sestre, kadno sretne junake što se nenadano približavahu. Ugledavši stasite momke, krikne glasno. Na njezin povik istrči Halkiopa sa svim dvorkinjama iz svoje odaje. I ona glasno krikne od radosti i zahvalno dignu ruke k nebu, jer je u četvorici mladih junaka prepoznala svoju vlastitu djecu, sinove Friksove. Ovi padoše u naručje majci, i dugo nije bilo kraja pozdravljanju i plakanju.

Medeja i Ejet

Napokon izađe i Ejet sa svojom ženom Idijom, jer ih je izmamilo klica plakanje njihove kćeri. Odmah se u predvorju sve užurbalo: ovdje zakolju krasna bika za nove goste, ondje cijepaju suha drva za ognjište, tamo opet griju vodu u kotlovima na vatri: nema nikoga koji nije našao kakva posla služeći kralja. Dotle je, nevidljiv, visoko u zraku lebdio bog ljubavi. Brzo je izvukao strijelu što zadaje bol, s njom se nevidljiv spustio na zemlju, šćućurio se iza leđa Jazonovih i s napetog luka odapeo strijelu na kraljevu kćer Medeju. Brzo joj se strijela, koju nitko nije opazio u letu, pa ni sama ona, razgorjela u grudima kao plamen. Poput teška bolesnika morala je nekoliko puta duboko uzdahnuti. Svaki je čas bacala skrivene poglede na stasita junaka Jazona. Sve drugo bilo je iščezlo iz njezina pamćenja: jedna jedina slatka briga obuze joj dušu, a na licu joj se bljedoća izmjenjivala s rumenilom.

U radosnoj uzbuđenosti nitko nije opazio promjene što se dogodila u djevojci. Robovi su donosili pripravljena jela, a Argonauti, pošto su u toploj kupelji oprali znoj od teška veslanja, veselo su sjedili za stolom krijepeći se jelom i pićem. Za gozbe pripovijedali su Ejetu njegovi unuci o doživljajima koji su ih putem zadesili, a onda ih kralj potihom zapita za strance.

— Neću da ti krijem, djede — šapnu mu Argo. — Ovi ljudi dolaze da od tebe izmole zlatno runo našega oca Frikxa.

Neki kralj, koji bi ih rado istjerao iz njihove domovine i oteo im očevinu, zadao im je taj opasan pothvat. On se nada da mladići neće izmaći Zeusovoj srdžbi i Friksovoj osveti, već da će propasti prije nego se s runom vrate u zavičaj. Brod im je pomogla sagraditi Palada Atena, a nije takav kakve naši Kolšani upotrebljavaju i od kojih smo mi, tvoji unuci, dakako, dobili najgori, jer se u prvom naletu oluje razbio. Ne, ti stranci imaju brod koji je tako čvrsto građen da sve bure uzalud na njega jurišaju, a junaci sami neprestano sjede uz vesla. Najhrabriji momci čitave Helade sastali su se na ovom brodu.

Zatim mu po imenu navede najuglednije među njima, a napomenu mu i rod svoga rođaka Jazona.

Kad je kralj to čuo, uplaši se u srcu i naljuti na unuke, jer je mislio da su stranci na njihov poticaj došli na njegov dvor. Oči mu se zakrijesiše pod gustim obrvama, te reče glasno:

— Nosite mi se ispred očiju, zlotvori, sa svojim spletkama! Niste vi došli ovamo po zlatno runo, nego da mi otmete žezlo i krunu! Da ne sjedite kao gosti za mojim stolom, već bih vam dao iščupati jezike i odsjeći ruke, a ostavio samo noge da možete otići!

Kad je to čuo Telamon, Eakov sin, koji je sjedio najbliže do kralja, razjari se u duši, htjede se dići i odgovoriti kralju jednakim riječima. Ali Jazon ga zadrža i sam mirno odgovori:

— Umiri se, Ejete! Nismo mi došli u tvoj grad i u tvoj dvor da te opljačkamo. Tko bi htio ploviti tako dalekim i opasnim morem da otima tuđu imovinu? Samo sudbina i kruti nalog opakoga kralja natjerao me na tu odluku.

Pokloni nam zlatno runo na našu molbu i učini nam dobro djelo: za to će te u cijeloj Heladi veličati. Ujedno smo spremni da ti brzo uzvratimo hvalu: bude li u tvojoj blizini rata, poželiš li koji susjedni narod podjarmiti, uzmi nas za saveznike, poći ćemo s tobom.

Tako reče Jazon umirujući kralja, ali ovaj se kolebao u srcu bi li ih smjetao dao pogubiti ili bi prije iskušao njihovu snagu. Poslije kratka razmišljanja učini mu se ovo drugo zgodnijim, pa zato mirnije nego prije odgovori:

— Čemu te bojažljive riječi, strance? Ako ste uistinu božanski sinovi ili inače niste gori od mene pa vas vuče želja za tuđim blagom, onda neka vam bude zlatno runo, jer hrabrim ljudima rado dajem sve. Ali prije ćete mi dati dokaz o svom junaštvu te obaviti posao koji obično obavljam ja, iako je vrlo opasan. Na Aresovu polju pasu mi dva bika s mjedenim nogama, a iz nozdrva im liže plamen. S njima ja orem tvrdo polje, pa kad ga svega preorem, ne šijem u brazde Demetrino žuto zrnje, nego užasne zmajске zube. Iz njih izrastu ljudi, koji me sa svih strana opkole, a ja ih sve redom svojim kopljem poubijam. Rano ujutro uprežem bikove, a kasno uvečer odmaram se od žetve. Ako ti, vođo, izvršiš to isto, možeš još istoga dana ponijeti runo kući svome kralju, ali prije nikako, jer nije pravo da hrabar čovjek pred slabijim uzmiče.

Jazon je kod tih kraljevih riječi sjedio nijem i neodlučan, ne usuđujući se da smiono prihvati tako strahovit posao. No ipak se sabere i odgovori:

— Koliko je god velik taj posao, kralju, ipak ću ga se prihvatiti, makar pri njem poginuo. Gore od smrti nijednog čovjeka ne može

zadesiti. Pokoravam se nuždi koja me ovamo poslala.

— Dobro — odgovori kralj — pođi sada k svojoj družbi, ali dobre razmisli. Ne kaniš li sve to izvršiti, prepusti meni, a ti gledaj da se izgubi? odavde.

Argov savjet

Jazon i njegova dva druga ustanu sa svojih sjedišta. Od Friksovih sinove pođe s njima samo Argo, davši braći znak rukom da ostanu. Oni napuste palaču. Ezonov sin sjajio se od ljepote i ljupkosti. Mlada Mede ja gledala je za njim kroz koprenu, a mislima je pratila njegove korake kao u snu. Kac je opet bila sama u svojoj odaji, poče plakati, a onda sama sebi reče:

»Što se izjedam u boli? Što me se tiče onaj junak? Neka je i naj divniji od svih polubogova, ili najgori: ako mora propasti, neka bude! Pa ipak — o, da bi izmakao propasti! Daj, časna božice Hekato, da se vrati svo joj kući! Ako li mu je suđeno da ga bikovi svladaju, neka bar zna da se ja ne radujem njegovu žalosnom udesu!«

Dok se Medeja tako žalostila, junaci su išli k brodu, a Argo je govorio Jazonu:

— Ti ćeš možda osuđivati moj savjet, ali ću ti ga ipak reći. Poznajem djevojku koja se razumije u čarobne napitke koje ju je naučila pripravlјati Hekata, božica podzemnoga svijeta. Ako tu djevojku predobijemo za sebe, onda ne sumnjam da ćeš iz borbe izaći kao pobjednik. Ako pristaješ, poći ću k njoj da je predobijem za nas.

— Ako ti se to sviđa, dragi moj — odgovori Jazon — ne protivim se. Ali jao nama ako naš povratak ovisi o ženama!

U takvu razgovoru dođoše do broda i do drugova. Jazon im priopći što se od njega traži i što je obećao kralju.

Jedno su vrijeme drugovi sjedili gledajući nijemo jedan drugoga, napokon se diže Pelej i reče:

— Junače Jazone, ako si uvjeren da ćeš moći izvršiti svoje obećanje, spremaj se! Ali ako nemaš potpunog pouzdanja, odustani i ne obaziri se ni na jednoga od nas, jer što bismo drugo imali očekivati doli smrt?

Na te riječi skoči Telamon i četiri druga junaka, svi ratoborno raspoloženi. Ali Argo ih primiri i reče:

— Ja poznajem djevojku koja se razumije u čarobne napitke. To je sestra naše majke. Dopustite mi da odem k svojoj majci i da je nagovorim neka tu djevojku predobije za nas. Istom onda može opet biti govora o pothvatu za koji se Jazon ponudio.

Tek što je to izgovorio, javi im se znamenje u zraku: golubica, gonjena od jastreba, pobježe u naručje Jazonu, a jastreb koji je za njom jurio pade na stražnju palubu. Sad se jedan od junaka sjeti da im je i stari Finej prerekao da će im božica Afrodita pomoći da se vrate kući. Zato se svi junaci složiše s Argom, samo Ida, sin Afarejev,⁴⁹ podiže se zlovoljan sa svoga sjedišta i reče:

— Tako vam bogova, zar smo došli ovamo kao ženske sluge pa zazivamo Afroditu mjesto da se obratimo na Aresa? Zar će nas pogled na jastrebove i golubove odvratiti od borbe? Dobro! Onda zaboravite rat i pođite varati slabe djevojke!

Tako je ljutito govorio Ida, a mnogi su junaci potihom mrmljali. No Jazon se odluči za Argu. Zato privežu brod uz obalu i počekaju povratak« svoga izaslanika.

Ejet je međutim sazvao skupštinu Kolšana izvan svoje palače. Ispričovao im je sve o dolasku stranaca, o njihovoj želji i o propasti koju im je spremio. Čim bikovi ubiju vođu, dat će, kaže, posjeći čitavu šumu i spaliti lađu zajedno s junacima. I svojim unucima, koji su doveli te pustolove, smislio je strašnu kaznu.

Uto je Argo došao k majci i saletio je molbama neka nagovori svoju sestru Mede ju da im pomogne. Halkiopa je sama osjetila sućut za strance, ali se nije usudila da se usprotivi bijesnom gnjevu očevu. Zato joj je sinova molba došla kao naručena, pa mu obeća svoju pomoć.

Argonauti se opraštaju s Lemnjankama

Medeja je nemirno ležala na svojoj postelji sanjajući strašan san. Prisnilo joj se da se junak već spremio za borbu s bikovima. Ali tu borbu nije prihvatio zbog zlatnoga runa, nego zbog nje da je povede kući kao ženu. Sad joj se pričini u snu kao da se ona sama bori s bikovima, ali roditelji neće da održe riječ i da dadu Jazonu bojnu nagradu, jer nije njoj, nego njemu bilo naloženo da ujarmi bikove. Nato između njezina oca i stranca planu žestoka svađa, i obje strane izabraše nju da presudi. Ona u snu odabere stranca. Roditelje obuze gorka žalost, pa glasno zavikaše — i od toga se uzvika Medeja probudi.

Taj san potjera djevojku u odaje sestrine, ali ju je stid dugo zaustavljao neodlučnu u predsoblju. Četiri puta izašla je iz njega i četiri puta se opet vratila. Napokon se ponovno plačući baci na postelju u svojoj odaji. Tako je nađe jedna od njezinih mladih pouzdanih dvorkinja. Njoj se sažali za gospodaricom pa njezinoj sestri javi što je vidjela. Halkiopa je primila tu vijest upravo u času kad se, okružena od sinova, dogovarala s njima kako bi djevojku mogli predobiti. Ona pohrli u odaju svoje sestre i nađe je gdje razdire lice i kupa se u suzama.

— Što ti se dogodilo, jedna sestro? — zapita je s iskrenim suosjećanjem. — Kakav ti bol razdire dušu? Je li ti nebo poslalo kakvu nenadanu bolest, ili ti je otac rekao kakve strašne riječi o meni i mojim sinovima? O da sam daleko od roditeljske kuće, tamo gdje se ne čuje ime Kolšana!

Medeja obećava pomoć Argonautima

Djevojka pocrveni na ta pitanja svoje sestre, a stid je spriječi te ne odgovori na njih. Čas joj je riječ bila navrh jezika, čas joj je pobjegla natrag duboko u grudi. Napokon je ljubav ohrabri, pa lukavim riječima odgovori:

— Halkiopo! Srce mi je žalosno zbog tvojih sinova; bojim se da bi ih naš otac mogao smjesta pogubiti zajedno sa strancima. Tako mi je nešto objavio težak san. O da bi koji bog spriječio te se ne ispuni!

Sestru obuze nepodnošljiv strah.

— Upravo zato dolazim k tebi — reče. — Zaklinjem te da mi pomogneš protiv našega oca. Ako mi to uskratiš, znaj da ću te još iz podzemnoga svijeta sa svojim ubijenim sinovima progoniti kao Erinija.

Ona objema rukama obujmi koljena Medeji i spusti glavu u nezino krilo. Obje sestre plakahu gorko. Tada će Medeja:

— Što govoriš o Erinijama, sestro? Kunem ti se nebom i zemljom: što god uzmognem učiniti da spasim tvoje sinove, učinit ću vrlo rado!

— Dakle — odvratila sestra — onda ćeš i strancu iz ljubavi prema mojoj djeci dati neku čaroliju da sretno izdrži onaj strahoviti boj. Od njega dolazi moj sin Argo i moli me da od tebe izmolim pomoć za dragoga gosta.

Djevojci zaigra srce od radosti kad je to čula, lijepo joj se lice zarumeni, pred očima joj se za trenutak zamagli, a onda odgovori ovako:

— Halkiopo! Neka mi zora više ne obasja moje oči ako mi život tvoj i tvojih sinova nije prva briga! Ta ti si me, kako mi je često majka pripovijedala, zajedno sa svojim sinovima dojila dok sam bila malo dijete. Zato te ljubim ne samo kao sestra, nego i kao kći. Sutra u ranu zoru poći ću u hram Hekatin, odakle ću za stranca donijeti čaroliju koja će ukrotiti bikove.

Halkiopa ostavi sestrinu odaju i javi sinovima željenu poruku.

Čitavu noć ležala je Medeja boreći se teško u duši.

»Nisam li previše obećala?« — zapitala samu sebe. — »Zar smijem toliko učiniti za stranca? Gledati ga bez svjedoka, doticati ga se? To se svakako mora dogoditi ako varka treba da uspije! Da, spasit ću ga! Neka ide slobodno kamo hoće! Ali ja ću umrijeti istoga onog dana kad on sretno završi borbu. Konopac ili otrov moraju me

osloboditi morskoga života! Ali zar će me to spasiti? Zar me neće zlobna kleveta progoniti čitavom zemljom kolšanskom?

Reći će da sam osramotila svoju kuću, da sam umrla za volju tuđinca.«

S takvim mislima pođe Mede ja po kovčežić u kojem su se nalazile spasonosne i smrtonosne lijekarije. Postavi ga na krilo i otvori da iskuša smrtonosne otrove. Tada joj dođu na pamet sve lijepe životne brige, sve životne radosti, sve drugarice iz djetinjstva. Sunce joj se učini ljepšim nego prije, obuze je neki neodoljivi strah od smrti, pa stavi kovčežić na pod. Jazonova zaštitnica Hera preobrazila je srce Medeji. Jedva je djevojka dočekala zoru da ode po obećanu čaroliju i da s njom stupi pred ljubljena junaka.

Jazon i Medeja

Dok se Argo s veselom viješću žurio k brodu grčkih junaka, a zora jedva bila zarudjela, već je Medeja ustala iz postelje, povezala svoju plavu kosu, koja joj je dotada, u znak žalosti, u pletenicama padala na ramena, otrla suze i tugu s lica i namazala se dragocjenim mirisnim uljem. Obukla se u prekrasnu haljinu, zakopčala je lijepim zlatnim kopčama i bijelu koprenu prebacila preko zažarena lica. Sve je boli zaboravila. Lakim korakom projuri kroz kuću i zapovjedi svojim mladim dvorkinjama, kojih je bilo dvanaest u njezinim odajama, da brzo upregnu mazge u kola koja će je odvesti u Hekatin hram. Dotle je iz kovčežića izvadila pomast, takozvano Prometejevo ulje. Tko bi se pomolio božici podzemnoga svijeta pa se zatim namazao tim uljem, njega toga dana nije mogao raniti nijedan udarac mača, nikakva vatra uništiti, štoviše, on je čitav taj dan snagom bio nadmoćniji od svakog protivnika. Pomast je bila napravljena od crnog soka nekoga korijena koji je nikao iz krvi Prometejeve što mu je kapala iz izjedanih jetara na livadu kavkasku. Sama je Medeja u jednoj školjci nakupila soka te biljke kao dragocjen melem.

Kad su kola bila spremljena, popnu se na njih sa svojom gospodaricom dvije djevojke, a ona sama prihvati uzde i bič pa se poveze kroz grad, dok su je ostale dvorkinje pratile pješice. Svuda se kraljevoj kćeri narod s poštovanjem uklanjao s puta. Kad je preko otvorena polja stigla do hrama, spretno skoči s kola te svojim dvorkinjama prozbori ovako lukavo i hinjeno:

— Drage prijateljice! Ja sam teško zgriješila što se nisam držala daleko od stranaca koji su stigli u našu zemlju.

Sada čak moja sestra i njezin sin Argo traže od mene neka primim darove od njihova vođe, koji je obećao da će ukrotiti bikove, i neka ga čarolijama učinim neranjivim! Ja sam prividno pristala i pozvala ga ovamo u hram, gdje ću s njim govoriti nasamo. Tu ću primiti darove, koje ću poslije podijeliti s vama. Ali njemu ću dati pogubnu ljekariju da bi što sigurnije propao! Uklonite se zato čim on dođe, da ne bi što posumnjao i da ga mogu sama primiti kako sam mu poručila.

Djevojkama se svidjela lukava osnova. Dok su se sve zajedno u hramu zadržavale, krenuo je Argo sa svojim prijateljem Jazonom i s Mopsom, gatarom iz ptičjega leta. Tako lijep nije dotada bio nijedan

smrtnik, pače nijedan božanski sin, kao što je danas Zeusova žena ukasila svoga štíćenika Jazona svim darovima ljupkih Harita. I sami njegovi pratioci, kad god bi ga putem pogledali, morali su se diviti njegovoj krasoti. Mede ja je u to vrijeme bila sa svojim dvorkinjama u hramu, pa premda su prikraćivale vrijeme pjevanjem, ipak je kneginja bila obuzeta sasvim drugim mislima, i nijedna joj se pjesma nije mogla dulje vrijeme sviđati. Oči joj se nisu zaustavile u krugu njezinih dvorkinja, nego su u očekivanju bludile kroz vrata hrama duž ceste. Pri svakom koraku ili povjetarcu požudno bi podigla glavu uvis. Daskora Jazon sa svojim pratiocima stupi u hram, koračajući ponosito, a lijep kao najsjajnija zvijezda Sirius što se diže iz Okeana. Medeji je bilo kao da će joj srce iskočiti iz grudi, mrak joj se bio navukao pred oči, a vruće rumenilo oblilo joj obraze. Uto otpravi Medeja sve dvorkinje iz hrama. Dugo su junak i kraljeva kći stajali jedno prema drugom šuteći, nalik na vitke hrastove i jele što na visokim bregovima duboko ukorijenjeni jedni do drugih nepomično stoje u zatišju; ali najednom naiđe bura, te sve lišće uzdršće šušteći u gibanju: tako i oni, dirnuti daškom ljubavi, imahu daskora izmjenjivati uzbudljive riječi.

— Zašto me se bojiš — prekine Jazon prvi šutnju — sada kad sam sam kod tebe? Ja nisam kao drugi hvalisavi ljudi, a nisam ni kod kuće nikad bio takav. Ne boj se pitati i govoriti što hoćeš, ali ne zaboravi da se nalazimo na svetom mjestu gdje bi prijevara bila zločin: zato me ne varaj slatkim riječima. Ja dolazim kao pribjegar i molim da mi dadeš pomast što si mi je obećala po svojoj sestri. Teška nužda sili me da molim tvoju pomoć. Isti od mene kakvu god hoćeš zahvalnost, i znaj da ćeš majkama i ženama naših junaka, koje nas možda već oplakuju sjedeći na obali, svojom pomoći razagnati crne brige i tako steći besmrtnu slavu u čitavoj Heladi.

Djevojka ga pusti da izgovori sve do kraja. Obori oči sa slatkim osmijehom. Srce joj je uživalo u njegovoj hvali, pogled joj se ponovno podiže, riječi joj navališe na usnice te bi rado bila sve najednom iskazala. Ali ovako osta sasvim bez riječi pa samo odmota mirisni ovoj s kovčežića, koji joj Jazon veselo i brzo uze iz ruku. Ona bi mu bila rado dala i srce iz grudi da ga je tražio, tako joj je slatke plamenove raspirivao božić ljubavi s Jazonove plavokose glave.

Duša joj je bila prožeta žarom, kao što rosu na ružama prožmu tople zrake jutarnjega sunca.

Oboje su postišeni zurili u pod; tada ponovno upriješe oči jedno na drugo i čeznutljivo se pogledaše ispod trepavica. Nakon dulje stanke i s mukom započe Medeja:

— Poslušaj kako ti mislim pomoći. Kad ti moj otac preda pogubne zmajske zube da ih šiješ, okupaj se nasamo u riječnoj vodi, obuci se u crno odijelo i iskopaj u zemlji okruglu jamu. U njoj podigni lomaču, zakolji žensko janje i spali ga potpuno. Tada izlij Hekati žrtvu ljevanicu od slatkoga meda iz zdjelice i udalji se od lomače. Ali nemoj se osvrutati ni na kakve korake, ni na kakav lavež pasa, jer bi ti onda žrtva bila uzaludna. Drugo jutro namazi se ovom pomašću koju sam ti ovdje dala. U njoj se krije neizmijerna snaga i velika moć: osjetit ćeš da si ravan ne ljudima, nego besmrtnim bogovima. Isto tako namazi i svoje koplje, mač i štit, pa ti neće moći nauditi nikakvo oružje iz ljudske ruke, nikakav plamen od čudesnih bikova, niti će ti itko moći odoljeti. Ali nećeš dugo biti takav, nego samo toga jednoga dana, no ipak nipošto ne izmiči toj borbi. Kazat ću ti još jedan savjet. Kad upregneš bikove i preoreš čitavu poljanu, pa kad već iznikne zmajski usjev što ćeš ga ti zasijati, ratoborni divovi, baci među njih golem kamen: o njega će se ti pobjesnjeli luđaci potući kao psi o komad kruha. Tada možeš na njih navaliti i posmicati ih. Nakon toga moći ćeš besprijekorno ponijeti sa sobom zlatno runo iz Kolhide: onda ćeš moći otići! Da, idi samo kamo želiš! Tako je govorila, a potajne su joj suze tekle niz obraze. Mislila je na to kako će plemeniti junak otploviti daleko preko mora.

Govorila mu je tužno, uhvativši ga za desnicu, jer je u boli zaboravila što čini:

— Kad dođeš kući, ne zaboravi imena Medejina! I ja ću se sjećati tebe kad budeš daleko. Reci mi još gdje je tvoja domovina u koju ćeš se vratiti na svom krasnom brodu.

Nakon tih Medejinih riječi, i Jazona obuze neodoljiva naklonost pa ovako prozbori:

— Vjeruj mi, uzvišena kneginjo, da te ja, ako izbjegnem smrti, neću zaboraviti nijednoga časa ni danju ni noću.

Moja domovina je Jolk u Hemoniji⁵⁰, ondje gdje je dobri Deukalion, sin Prometejev, utemeljio mnogo gradova i podigao mnogo hramova.

Ondje za vašu zemlju ne znaju.

— Dakle ti stanuješ u Heladi, strance? — primijeti djevojka. — Ondje su ljudi sigurno gostoljubiviji nego ovdje kod nas. Zato nemoj pripovijedati kako su te ovdje dočekali, nego se samo u samoći sjećaj mene. Ja ću se tebe sjećati kad te svi ovdje zaborave. Budeš li me ipak mogao zaboraviti, oh, da onda vjetar nanese jednu pticu iz Jolka po kojoj bih te mogla podsjetiti da si s mojom pomoću pobjegao odavde! Da, još bi bolje bilo da sam onda sama u tvojoj kući da te mogu opomenuti!

Tako reče plačući.

— O, dobra moja — odgovori Jazon — pusti neka vjetrovi lepršaju i ptica s njima, jer govoriš suviše stvari! Ali kad bi ti sama došla u Heladu i u moju domovinu, oh, kako bi te i žensko i muško poštovalo, štoviše, svi bi te obožavali jer su im sinovi, braća, muževi po tvom savjetu izbjegli smrti i sretno se vratili kući. A meni, meni bi ti tada potpuno pripadala, i našu ljubav ništa ne bi moglo razoriti osim smrti.

Tako je govorio, a njezina se duša rastapala od milja dok je to slušala. Odmah joj u svijesti iskrsnu sva strahota koja je čeka ako ostavi domovinu, pa ipak ju je nešto neodoljivom snagom vuklo u Grčku, jer joj je to Hera stavila u srce. Htjela je, naime, da Kolšanka Medeja napusti svoju domovinu i da dođe u Jolk na propast Pelijinu.

Za to vrijeme čekale su u daljini Medejine dvorkinje tiho i žalosno, jer je već davno bilo vrijeme kad se kneginja morala vratiti kući. Ona sama bila bi zaboravila na povratak, jer joj je duša uživala u srdačnom razgovoru, ali oprezniji Jazon, premda i on dosta kasno, ovako prozbori:

— Vrijeme je da se rastanemo, kako se sunčano svjetlo ne bi razišlo prije nego mi, pa bi drugi mogli sve saznati.

Ponovno ćemo se sastati na ovome mjestu.

Jazon izvršuje Ejetov zahtjev

Tako se rastadoše. Jazon se radosno vrati k svojoj družini u lađu, a djevojka se uputi k svojim dvorkinjama. One joj sve pohrliše u susret, ali ona to ne vidje jer joj je duša lebdjela visoko u oblacima. Lakim skokom uspne se na kola, potjera mazge, koje same od sebe potrčāše kući, i vrati se u palaču. Tu ju je već dugo čekala Halkiopa puna tjeskobne brige za svoje sinove. Sjedila je na klupčici pognute glave, podbočivši je lijevom rukom. Oči su joj bile vlažne pod trepavicama, jer je mislila u kakvo se zlo zaplela.

Međutim je Jazon pripovijedao svojim drugovima kako mu je djevojka dala sjajnu čaroliju, pokazujući im ujedno pomast. Svi su se veselili, samo je junak Ida sjedio po strani škrgućući zubima od srdžbe. Drugo jutro poslaše dva poslanika k Ejetu da od njega izmole zmajske zube, a ovaj se nije dugo protivio. Dade im zube onog istog zmaja kojega je Kadmo ubio kod Tebe. Učinio je to potpuno miran, jer uopće nije držao mogućim da će Jazon doprijeti dotle da bi imao prilike sijati zube. U noći poslije toga dana okupa se Jazon i prinese žrtvu Hekati, točno kako mu je Medeja kazala. Sama božica čula je njegovu molitvu te je izašla iz svojih dubokih pećina, užasna, okružena strašnim zmajevima koji su u čeljjustima nosili goruće hrastove grane. Podzemni psi natiskivali su se lajući oko nje. Pašnjak je drhtao pod njezinim koracima, a nimfe rijeke Fazisa tužno su cvilile. I Jazona obuze jeza kad se vraćao, ali se nije osvrtao, imajući na umu nalog ljubljene djevojke, dok se ponovno nije našao među svojim drugovima. A zora se već pomaljala iznad snježnih vrhova Kavkaza.

Rano ujutro obuče Ejet svoj jaki okop što ga je zarobio Ares u borbi s Gigantima i darovao Ejetu. Na glavu natače zlatnu kacigu sa četiri perjanice pa uzme četverostruki štit, kojega osim Herakla ne bi nijedan junak mogao podići. Sin mu je pridržavao brze konje upregnute u kola. Kralj se uspne na njih, uhvati uzde i pojuri iz grada, a za njim silan narod. Kao kad sam ide u boj oboružan, tako je htio prisustvovati tome bojnomo prizoru. Jazon je, međutim, po uputi Medejinoj, čarobnim uljem namazao koplje, mač i štit. Oko njega okušali su njegovi drugovi svoje oružje na njegovu koplju, ali koplje je odoljelo, te oni ne mogoše da ga i najmanje u viju.

U Jazonovoj čvrstoj ruci postalo je ono tvrdo poput kamena. Zbog toga se naljuti Ida, sin Afarejev, pa udari po kopljištu ispod šiljka, ali mu čelični mač odskoči kao bat od nakovnja, a junaci veselo kliknuše, radnosno se nadajući pobjedi. Sada istom namaze Jazon svoje tijelo, i odmah osjeti strahovitu snagu u svim udovima. Ruke mu nabreknuše od snage i poželješe borbu. Kao što bojni konj prije bitke njišteći udara nogama o zemlju, propinje se i, načulivši uši, podiže glavu, tako se i Ezonov sin isprasio osjećajući u sebi borbenost, podiže noge, zamahnu mjedenim štitom i kopljem u ruci. Tada junaci sa svojim vođom pognaše lađu do Aresova polja, gdje već zatekoše kralja Ejeta i mnoštvo Kolšana, kralja na obali, a narod smješten po isturenim grebenima Kavkaza.

Kad privezaše brod, iskoči Jazon iz njega naoružan kopljem i štitom pa odmah prihvati sjajnu mjedenu kacigu punu šiljastih zmajskih zuba. Zatim objesi mač s remenom o pleća i stupi naprijed, krasan kao Ares ili Apolon.

Osvrćući se po poljani, Jazon brzo ugleda na zemlji mjedene jarmove za bikove, pa plug i raonik od samog željeza. Ogladavši izbliza taj pribor, pričvrsti željezni šiljak na jako kopljište i kacigu sa zubima položi na zemlju. Tada, zaklonjen svojim štitom, pođe dalje, tražeći tragove životinja. Ali one neočekivano do juriše s druge strane iz podzemnoga nadsvođenog prostora, gdje su bile njihove čvrste staje, sipajući plamen iz nozdrva i obavijene u gusti dim. Jazonovi se prijatelji zgroze ugledavši nemani, ali on je stajao raskoracivši noge i zaklonivši se za štit očekujući njihovu navalu, kao morska hridina valove. Bikovi se zaista i primakoše, zaletu se na njega, ali njihov nasrtaj nije mogao pokrenuti nijednoga njegovu uda. Kao što u kovačnicama mjehovi sopću čas raspirujući snažnu vatru, čas je svojim dahom uvlačeći, tako su bikovi ponavljali svoje nasrtaje mučući i sipajući vatru, da je junaka okružio žar kao same munje. Ali njega je štitila čarolija Medejina. Napokon uhvati jednoga bika s desne strane za vrh roga i povuče ga svom snagom do mjesta gdje je ležao mjedeni jaram. Tu udari bika po mjedenim nogama i obori ga na koljena. Isto tako sruši i drugoga bika, koji je poletio na njega, jednim jedinim udarcem na zemlju. Tada odbaci svoj široki štit pa, okružen plamenom životinja, čvrsto objema rukama uhvati oba poklekla bika. Ejet se morao diviti golemoj snazi junakovoj. Međutim

Kastor i Polideuk, kako je bilo dogovoreno, dodaše Jazonu jarmove što su ležali na zemlji, a on ih sa sigurnošću pričvrsti o vrat životinjama. Zatim podigne mjedenu rudu i zatakne je u kariku na jarmu. Blizanci brzo pobjegnu od vatre, jer nisu bili zaštićeni kao Jazon. On ponovno uze svoj štit i zabaci ga na leđa. Zatim ponovno dohvati kacigu sa zmajskim zubima, uze svoje koplje i podbadajući njime razjarene i vatrometne bikove natjera ih da povuku plug.

Njihova snaga i sila jakoga orača duboko zarinu plug u zemlju te u goleme grude pucale u brazdama. Jazon je čvrstim korakom išao za njima sijući zube u razoranu zemlju i oprezno se obzirući da li se već diže protiv njega usjev divova što su klijali u zemlji. Ali životinje su jurile naprijed sa svojim mjedenim kopitima.

Još je preostajala trećina dana, sunce je još visoko stajalo na nebu, a neumorni je orač već preorao čitavu poljanu, premda je obuhvaćala četiri jutra. Zatim je odriješio bikove od pluga i poplašio ih svojim oružjem da su pobjegli preko otvorena polja. Sam se junak vratio k lađi, jer je vidio da su brazde još prazne i da divovi još nisu iznikli iz zemlje. S glasnim poklicima okružuje ga sa svih strana njegovi drugovi, ali on ne reče ni riječi, nego napuni kacigu riječnom vodom i ugasi strahovitu žeđ. Tada okuša zglobove svojih koljena pa ispuni srce novom borbenošću, kao što zapjenjeni vepar brusi svoje zube protiv lovaca. Ali sad su već po cijeloj njivi iznikli divovi: čitavo je Aresovo polje bilo načičkano štitovima i šiljastim kopljima i sjalo se od kaciga te je bljesak odsijevao zrakom sve do neba. Tada se Jazon sjeti riječi lukave Medeje. Dohvati sa zemlje golem okrugao kamen — četiri snažna čovjeka ne bi ga mogla podići sa zemlje, ali on ga lako pograbi rukom i, skočivši daleko, baci ga među ratnike što su iznikli iz zemlje. Nato se spustio na koljena sakrivši se smjelo i oprezno za svoj štiti. Kolšani glasno povikaše, kao što more šumi kad se lomi o šiljaste klisure. Ejet je zadivljen gledao kako je poletio golem kamen. Divovi najednom počеше poput brzih pasa poskakivati oko kamena, navaljujući jedan na drugoga i ubijajući se međusobno uz muklo škrgranje. Od vlastitih kopalja padahu na majku Zemlju, kao jele ili hrastovi što ih poruši olujni vihor. Kad su se najljuće klali, baci se Jazon među njih kao meteor, koji kao čudesno znamenje sune posred mrkne noći. Potegne mač iz korica zadavajući svuda oko sebe rane: jedne obori koji su već stajali, druge pokosi kao travu

koji su istom do ramena iznikli, trećima rasiječe glavu kad su već pohrlili u borbu. Brazdama poteče krv kao voda u odvodnom potoku. Ranjeni i mrtvi padahu na sve strane, a mnogi s krvavim glavama zaroniše opet tako duboko u zemlju koliko su iz nje iznikli.

Dušu kralja Ejeta grizla je i izjedala nemoćna srdžba. Bez ijedne riječi okrenuo se i vratio u grad, razmišljajući samo o tome kako će što uspješnije nastupiti protiv Jazona. Tim se događajima završio dan, i Jazon se odmarao od napora uz čestitanje svojih prijatelja.

Zlatno runo

Čitavu noć zadržao je kralj Ejet glavare svoga naroda oko sebe u palači na okupu raspravljajući s njima kako bi nadmudrio Argonaute. Bilo mu je jasno da se sve ono što se taj dan dogodilo nije zbilom bez pomoći njegovih kćeri. Kad je božica Hera vidjela opasnost u kojoj se nalazi Jazon, ispuni srce Medeje nemirnim strahom.

Djevojka je stala drhtati kao košuta u dubokoj šumi kad je uplašila lovež lovačkih pasa. Odmah je naslutila da njezina pomoć nije ostala skrivena oči, a bojala se i zato što su to znale njezine dvorke. Stoga su joj oči gorjele od suza, a u ušima joj je šumjelo. Kosu je spustila raspletenu kao u znak žalosti, i da sudbina nije bila protiv toga, djevojka bi u jedan čas otrovom bila završila svoj jad. Već joj je u ruci bila zdjelica s otrovom, kad joj Hera ponovno ulije hrabrost u srce, te se ona predomisli i izlije otrov natrag u posudu. Nato se sabere i odluči pobjeći. Zato postelju i dovratke obasu oproštajnim cjelovima, još se jednom rukama dotakne sobnih zidova, odreže jedan uvojak svoje kose i stavi ga na postelju za uspomenu svojoj majci.

— Zbogom, draga majko! — reče plačući. — Zbogom, sestro Halkiopo! Zbogom, cijela kućo! O, strance! Kamo sreće da te je more progutalo prije nego si stigao u Kolhidu!

Tako Medeja ostavi svoju milu domovinu, kao što zarobljenica bježeći ostavlja gorku tamnicu ropstva. Vrata u palači otvarala su se sama od sebe na njezine čarobne riječi. Uskim sporednim puteljcima trčala je bosonoga, povlačeći lijevom rukom koprenu preko lica, a desnom čuvajući svoju noćnu haljinu da je putem ne uprlja. Brzo se, neprepoznata od stražara, našla vani pred gradom, gdje jednom stazom udari prema hramu, jer je kao čarobnica i trovateljica često tražila korijenje po polju pa je dobro poznavala sve putove. Selena, božica mjeseca, videći je kako hiti, reče u sebi porugljivo svijetleći dolje na Zemlju:

»Ne muči dakle samo mene ljubav prema lijepom Endimionu!⁵¹ Često si me svojim čarolijama otjerala s neba, a sada sama trpiš gorke muke zbog Jazona. Idi samo, ali, koliko si god lukava, nemoj se nadati da ćeš pobjeći od najljućega bola!«

Tako je Selena govorila u sebi dok su Medeju noge hitro nosile dalje. Napokon skrene prema obali, gdje joj je kao zvijezda vodilja

služila vatra radosnica koju su Argonauti u čast Jazonove pobjede pustili da gori cijelu noć.

Došavši nasuprot brodu, zovnu glasno svoga najmlađeg nećaka Frontisa. Ovaj, kao i Jazon, prepozna njezin glas pa triput odvrati na trostruki zov. Junaci, koji su sve to čuli, najprije su se čudili, a zatim zaveslaše prema djevojci. Prije nego je lađa bila privezana uz drugu stranu, skoči Jazon s palube na obalu, a Frontis i Argo za njim.

— Spasite me — poviče djevojka objumivši koljena svojih nećaka — otmite mene i sebe mome ocu! Sve se znade, nema više spasa! Bježimo Finej i Harpije lađom prije nego otac upregne brze konje. Zlatno runo ću vam pribaviti tako da ću uspavati zmaja. Ali ti, strance, zakuni mi se bogovima pred svojim drugovima da mene sirotu nećeš osramotiti u tuđini!

To je govorila žalosna, ali je obradovala srce Jazonovo. Djevojka pade na koljena, ali on je nježno podiže sa zemlje, zagrlji je i reče:

— Draga! Zeus i zaštitnica braka Hera neka mi budu svjedoci da ću te, vrativši se u Heladu, uvesti u svoju kuću kao zakonitu ženu!

Tako se zakune stavivši svoju ruku u njezinu. Medeja pozove Argonaute da još iste noći odveslaju do svetoga gaja i ondje ugrabe zlatno runo. Junaci se odvezu rijekom, a Jazon i Medeja pođu pješke puteljkom preko livade do gaja. Ondje potraže visoki hrast na kojemu je visjelo zlatno runo bliješteći se u noći poput jutarnjeg oblaka kad ga obasja sunce na izlasku. Ali s druge strane budni zmaj, gledajući oštrim očima u daljinu, pruži svoj dugi vrat prema došljacima zasiktavši strahovito da su odjeknule riječne obale i veliki gaj. Kao što se preko zapaljene šume valjaju plamenovi, tako se dokoturala neman sa sjajnim ljuskama u bezbrojnim zavojima. Ali djevojka mu je odvažno pošla u susret slatkim glasom zazivajući boga Sna, najmoćnijega među bogovima, da uspava čudovište. Zazivala je moćnu božicu podzemnoga svijeta da blagoslovi njezin pothvat. Jazon je bojeći se išao za njom. Zmaja uspava djevojčina čarobna pjesma pa on složi kolut svojih leđa na zemlju, a vijugavo mu se tijelo ispruži u svoj svojoj duljini, samo mu se još ružna glava držala uspravno, prijeteći da će ih oboje pograbiti svojim razvaljenim čeljustima. Tada mu Medeja smrekovom grančicom čarajući naštrca u oči čarobne tekućine, koje ga miris potpuno uspava. Zmaju se čeljusti sklope, spavajući ispruži se čitavim tijelom kroz dugu šumu.

Na Medejin poticaj skine Jazon runo sa stabla, dok je ona bez prestanka zmajevu glavu škropila čarobnom tekućinom. Tada oboje brzo napuste sjenoviti Aresov gaj, i Jazon već izdaleka veselo pokaza veliko ovnujsko runo. Od njegova odsjeva sjajilo se zlatnim bljeskom Jazonovo čelo i njegova plava kosa, a njegov je sjaj nadaleko osvjetljavao noćni puteljak. Tako je išao junak noseći runo na lijevom ramenu, a zlatni mu je teret visio s vrata sve do nogu. Tada ga je opet zamotao, jer se neprestano bojao da će ga sresti koji čovjek ili bog i oteti mu blago. Zajedno sa zorom stupe u lađu. Drugovi okruže svoga vođu diveći se runu što je sjajilo kao munja Gromovnikova. Svaki ga je htio opipati rukom, ali to Jazon ne dopusti, nego prebaci preko njega novi ogrtač.

Djevojku smjesti na stražnju palubu, a onda drugovima ovako progovori:

— Sada, dragi prijatelji, krenimo brzo natrag u domovinu. Uz pomoć ove djevojke izvršili snio ono zbog čega smo prihvatili ovu plovidbu. Za nagradu vodim je kući kao svoju zakonitu ženu, a vi mi pomozite da je zaštitim kao ženu koja je pomogla cijeloj Grčkoj. Ja ne sumnjam da će Ejet brzo biti ovdje pa će s čitavim svojim narodom pokušati da nam zatvori izlaz iz rijeke! Stoga će naizmjenice jedna polovica vas veslati, a druga će okrenuti prema neprijateljima goleme štitove od goveđe kože štiteći nam povratak. U našim je rukama sada naš povratak i čast ili sramota Grčke!

S tim riječima podiže užeta kojima je lađa bila privezana, skoči u cijeloj bojnoj opremi u lađu i stane pokraj djevojke uz kormilara Ankeja. Lađa uz udaranje vesala pojuri prema ušću rijeke.

Potjera za Argonautima i Medejom

Međutim su Ejet i svi Kolšani saznali za Medejinu ljubav, za njezina djela i bijeg. Zato se naoružani skupiše na trgu, i začas uz glasne povike pohrliše prema riječi. Ejet se vozio na čvrstim kolima u koja su bili upregnuti konji što mu ih je darovao sunčani bog Helije. U ljevici je nosio okrugli štit, u desnici baklju od smole na dugu dršku, a uz njega je bilo prslonjeno golemo koplje. Konjima je upravljao njegov sin Apsirt. Ali kad stigoše do ušćia rijeke, lađa je već plovila daleko na otvorenom moru, tjerana od neumornih veslača. Kralju ispade iz ruku baklja i štit. On podiže ruke prema nebu, zazove Zeusa i Helija za svjedoke ovih nedjela i ljutito objavi podanicima: ako mu njegovu kćer ne uhvate na moru ili kopnu i ne dovedu k njemu da joj se osveti i na njoj iskali svoj jad, onda će to oni platiti svojim glavama. Preplašeni Kolšani još istoga dana porinuše brodove, razapeše jedra i zaploviše na debelo more. Njihova mornarica, kojom je zapovijedao kraljev sin Apsirt, bila je nalik na nepregledno jato ptica koje zamračuju nebo šušteći preko mora.

U jedra Argonauta duhao je najpovoljniji vjetar, jer je Herina želja bila da Kolšanka Medeja što prije donese propast Pelijinoj kući. Već u treću zoru usidriše lađu na ušću rijeke Halisa na paflagonskoj obali. Ovdje na Medejin nagovor prinesu žrtvu božici Hekati koja ih je spasila. Tada Jazonu, a i drugim junacima pade na pamet da im je stari prorok Finej svjetovao da kući pođu drugim putem, ali nitko nije poznao krajeva. Sada ih Argo, sin Friksov, koji je to znao iz svećeničkih spisa, pouči da imaju ploviti prema rijeci Istru.⁵² Njezini izvori žubore daleko na sjeveru u Ripejskim brdima, a obilne joj se vode izljevaju polovicom u Jonsko, polovicom u Sicilsko more. Kad je to Argo svjetovao, pokaza se na nebu široka brazda od duge u onom smjeru kojim su trebali ploviti.

Povoljan vjetar duhao je neprestano, a nebeski je znak svijetlio sve dok nisu sretno stigli do jonskog ušća rijeke Istra.

Ali Kolšani nisu odustali od potjere. Ploveći brzo na svojim lakim brodovima dođoše još prije Argonauta na ušće Istra. Tu se smjestiše u zasjedu po zaljevima i otocima te zakrčiše izlaz junacima kad su se usidrili u ušću rijeke.

Bojeći se mnoštva Kolšana, Argonauti se iskrcaju na jedan riječni otok. Kolšani pođu za njima i stanu se spremati na bitku. Tada

pritiješnji Grci stupe u pregovore. Obje se stranke sporazumješe da Grci u svakom slučaju zadrže zlatno runo što ga je kralj obećao Jazonu za njegov posao, ali kraljevu kćer Medeju imaju ostaviti na jednom susjednom otoku u hramu Artemidinu. Ondje će jednom pravednom kralju iz susjedstva prepustiti da presudi ima li se kraljevna vratiti svom ocu ili može poći s junakom u Grčku.

Ljute brige obužeše djevojku kad je to čula. Odmah povede svoga dragoga na stranu gdje ih nijedan od njegovih drugova nije mogao čuti, i plačući mu progovori:

— Jazone, što ste zaključili o meni? Zar je sreća kod tebe potisnula sve u zaborav što si mi u nuždi obećao uz svetu zakletvu? U toj sam nadi ja, lakoumna bestidnica, napustila domovinu, dom i roditelje, svoje najveće blago. Za tvoje spasenje potucam se po moru. Moja luda odvažnost pribavila ti je zlatno runo. Zbog tebe sam osramotila ženski rod, pratim te u grčku zemlju kao tvoja djevojka, tvoja žena, tvoja sestra. Zato me zaštiti sada, ne ostavi me samu ovdje, ne prepuštaj me presudi kraljeva. Ako me onaj sudac dosudi mome ocu, ja sam izgubljena! Kako bi ti onda mogao biti ugodan povratak? Kako bi to mogla odobriti Zeusova žena Hera, kojom se ti toliko dičiš? Da, ako me zapustiš, sjetit ćeš se jednom mene kad zapadneš u nevolju. Neka ti zlatno runo poput sna iščezne u Had! Neka te moji osvetnički dusi tjeraju iz domovine, kao što je mene otjerala iz mog zavičaja tvoja prevrtljivost!

Tako je govorila obuzeta divljom strašću, smišljajući da podmetne vatru u brod, da sve zapali i da se sama baci u požar. Gledajući je, prestraši se Jazon, savjest ga zapeče, pa umirujući djevojku progovori:

— Primiri se, dušo, ja ne držim do tog ugovora ništa! Mi nastojimo samo da odgodimo bitku, jer nas opkoljuje čitav roj neprijatelja, i to zbog tebe. Jer svi što ovdje žive prijatelji su Kolšana te će pomoći tvome bratu Apsirtu da te uhvati i vrati ocu. Ako mi sada zametnemo bitku, svi ćemo jedno izginuti, a tvoj će položaj biti još beznadniji kad umremo i tebe ostavimo kao plijen neprijateljima. Nego, taj sporazum ima biti samo zasjeda koja će Apsirta gurnuti u propast. Kad Kolšani izgube vođu, neće im više ovi ljudi ovdje pružiti nikakve pomoći.

Tako Jazon prijazno govoraše Medeji, a ona mu još dade grozan savjet:

— Poslušaj me! Ja sam jedanput sagriješila i zaslijepljena udesom počinila zlo. Natrag više ne mogu, zato moram naprijed — u zločin! Odbijaj u boju koplja Kolšana, a ja ću zaluditi brata te će se predati u tvoje ruke. Ti ga dočekaj sjajnom gozbom. Onda ću moći nagovoriti pratnju da ga puste sama na razgovor sa mnom: tada ga — ja se neću protiviti — možeš ubiti i zametnuti bitku s Kolšanima.

Na taj način njih dvoje postaviše opasnu klopku Apsirtu. Poslaše mu mnogo darova, između ostaloga krasnu grimiznu odjeću koju je kraljica na Lemnu poklonila Jazonu, a nekoć su je same Harite izradile za boga Dioniza.

Odjeća je bila prožeta nebeskim mirisom otkad je na njoj spavao nektarom opojeni bog. Glasnike je lukava Mede ja znala nagovoriti neka Apsirt u mrkloj noći dođe na susjedni otok do hrama Artemidina, gdje će ona smisliti novu varku kako bi on ponovno došao do zlatnoga runa da ga može vratiti kralju, njezinu ocu; jer nju su

— tako se pretvarala — Friksovi sinovi silom predali u ruke tuđinaca. Pošto je tako zaludila glasnike, naprskala je svojih čarobnjačkih tekućina u zrak toliko da bi njihov miris mogao domamiti i zvijer s najvišega brda.

I ispuni se što je željela. Prevaren najsvečanijim obećanjima, doplovi Apsirt u tamnoj noći na sveti otok. Sastavši se ondje nasamo sa sestrom, htjede da iskuša dušu prepredenice da li doista smišlja kakvu lukavštinu protiv tuđinaca. Ali to je bilo kao da bi kakav slabi dječak htio pregaziti nabujali gorski potok preko kojega ni snažan čovjek ne bi prešao bez štete. Kad su bili usred razgovora i sestra mu sve obećavala, navali iznenada Jazon iz skrovite zasjede s golim mačem u ruci. Djevojka okrene oči i pokrije se koprenom da ne gleda ubojstvo svoga brata. Kao žrtvena životinja pade kraljev sin pod udarcima Jazonovim, poprskavši bratskom krvlju odjeću i koprenu Medeje, koja se bila okrenula od njega. Ali božica osvete, čijemu oku ništa ne izmakne, iz svoga je zaklona mrkim očima gledala grozno djelo koje se tu odigralo.

Pošto se Jazon očistio od umorstva i pokopao mrtvaca, Mede ja je Argonautima vatrom dala dogovoreni znak.

Oni su se za vrijeme pregovora bili vratili na svoj brod, a sad se iskrcaše na Artemidinu otoku, pa kao što jastrebovi navale na golubove ili lavovi na stada ovaca, tako oni navališe na pratioce Apsirtove, koji su ostali bez vođe. Nijedan od njih ne izbjegne smrti. Jazon, koji je htio svojim priteći u pomoć, došao je prekasno, jer je pobjeda već bila odlučena.⁵³

Daljnje zgode Argonauta na povratku

Na Pelejev savjet isplove sada Argonauti iz ušća i brzo se udalje, prije nego su se preostali Kolšani mogli snaći.

Kad su ovi razabrali što se dogodilo, smisle najprije da podu u potjeru za neprijateljima, ali ih Hera odvratila od toga opominjući ih munjama s neba, a kako su se kod kuće bojali kraljeva gnjeva ako mu ne dovedu sina i kćer, ostanu na Artemidinu otoku u ušću Istra i nasele se ondje.

Argonauti prođu pokraj mnogih obala i otoka, pa i pokraj otoka gdje je živjela kraljica Kalipsa, kći Atlantova.

Već im se pričinilo da u daljini vide najviše gorske vrhunce domaćega kopna, kadno Hera, bojeći se namjera rasrđena Zeusa, podiže protiv njih oluju, koja pogna lađu svom žestinom na neprijazan otok Elektridu. Sada progovori i proročanska daska koju je Atena ugradila u hrptenicu broda, a užasan strah obuze slušatelje.

— Nećete izbjeći Zeusovoj srdžbi ni lutanju po moru — odjeknu iz šuplje daske — dok vas čarobnjačka božica Kirka ne opere od groznoga umorsta Apsirtova. Kastor i Polideuk neka se pomole bogovima da vam otvore staze morske kako biste našli Kirku, kćer Helija i Perze.

Tako rekoše drvena usta lađe Arge oko smiraja sunca. Jeza i strah obuze junake čuvši neobičnog proroka kako im objavljuje strahote. Blizanci Kastor i Polideuk jedini skočiše i odvažiše se da se pomole besmrtnim bogovima za pomoć. Lađa poletje dalje do najdubljeg zaljeva Eridana, gdje je nekoć Faetont spržen sa sunčanih kola pao u valove. Još i sad penje se iz dubine dim i žar iz njegove zapaljene rane. Nijedna ptica lakih krila ne može preletjeti preko te vode, nego usred plamena pada u dubinu. Naokolo po obali uzdišu na vjetru Faetontove sestre Helij ade, pretvorene u topole, i rone na zemlju bistrice suze od jantara, koje sunce suši, a valovi odnose u Eridan.⁵⁴

Argonaute je, doduše, iz te opasnosti izvukla njihova čvrsta lađa, ali ih je prošla svaka volja za jelom i pićem, jer ih je danju mučio nepodnošljiv smrad što se iz valova Eridana dizao od gorućeg Faetonta, a noću su sasvim jasno razabirali kako jecaju Helij ade i kako jantarske suze poput kapi ulja kapaju u more. Uz obale Eridana dođoše do jednog ušća Rodana i bili bi u nj uplovili, a ne bi iz njega isplovili živi da se nije iznenada na jednom grebenu ukazala Hera i

od toga ih odvratila strahovitim božanskim glasom. Nato Hera obavije lađu u crnu maglu i zaštiti je, a oni krenu dalje po veći pokraj nebrojenih keltskih plemena mnogo dana i noći, dok nisu napokon ugledali tirensku obalu i uskoro zatim sretno uplovili u luku Kirkina otoka.

Tu zatekoše čarobnjačku božicu kako stoji na morskoj obali i glavu kupa u valovima. U noći je usnila san da joj je odaja i cijela kuća poplavljena krvlju, da joj plamen proždire sve čarolije, kojima je inače tuđince začaravala, a onda da šakom grabi krv i gasi vatru. Taj strašan san digao ju je ranom zorom iz postelje i potjerao na morsku obalu, gdje je oprala odjeću i kosu kao da su joj krvlju zamrljane. Goleme živine, koje nisu bile nalik na druge životinje, nego sastavljene od najrazličitijih životinjskih dijelova, pratile su je u čoporima kao pastira njegova stoka. Junake obuze strahovita groza, to više što je trebalo samo pogledati Kirki u lice da se uvjere da je to sestra strašnoga Ejeta. Riješivši se noćnoga straha, okrene se božica brzo i stane vabiti životinje i milovati ih kao što se miluju psi.

Jazon naredi da sva momčad ostane u lađi, a on s Medejom skoči na obalu i djevojku, koja se opirala, povuče za sobom prema palači Kirkinjoj. Kirka nije znala što stranci traže kod nje. Zato ih pozove neka sjednu na lijepe stolice, ali oni se šutke i tužno uteku ognjištu i ondje se spuste na tlo. Mede ja podboči glavu objema rukama, a Jazon zabode mač kojim je ubio Apsirta u pod, stavi ruke na držak nasloni bradu na njih ne dižući očiju. Tada Kirka razabira da su to pribjegari, i odmah shvati da ih muči nevolja prognanička i želja da se očiste od umorstva.

Ona iz strahopočitanja prema Zeusu, zaštitniku pribjegara, prinese traženu žrtvu zaklavši kaju koja se upravo bila oštenila, i zazva Zeusa čistioca. Njezine službenice, najade, morale su vodu očišćenja odnijeti iz kuće i izliti je u more. Ona sama stade uz ognjište i svete žrtvene kolače spali uz svečane molitve da bi ublažila srdžbu Erinija i od oca bogova izmolila oproštenje za ubojice okaljane krvlju.

Kad je sve bilo dovršeno, Kirka opet pozove strance da sjednu na sjajne stolice, a sama sjedne nasuprot njima.

Tada ih zapita po kakvu poslu plove, odakle dolaze, čemu su ovdje pristali i zašto su tražili njezinu zaštitu. Sad joj se, naime, krvavi san

ponovno javio u pameti. Kad je djevojka podigla glavu i pogledala je u lice, Kirki su njezine oči bile neobične, jer je Medeja kao i ona sama potjecala od boga Sunca, a svi potomci toga boga imaju sjajne oči pune zlatnog odsjeva. Zatim zatraži da čuje materinji jezik bjegunice, a djevojka poče u kolšanskom narječju sve po istini pripovijedati što se dogodilo s Ejetom, Argonautima i s njom samom. Jedino nije htjela priznati umorstvo svoga brata Apsirta, ali čarobnjačkoj božici Kirki ništa ne osta skriveno. Ipak se ražali na svoju sinovicu i reče:

— Jadnice! Nečasno si pobjegla i k tomu počinila velik zločin. Jamačno će tvoj otac doći u Grčku da ti se osveti za umorstvo svoga sina. Od mene nećeš više pretrpjeti nikakvo zlo, jer si pribjegarka i usto moja rođakinja. Ali ne traži niti kakvu pomoć od mene. Udalji se s tuđincem, tko god on bio. Ja ne mogu odobriti ni tvoje namjere ni tvoga sramotnog bijega.

Beskrajna bol obuze djevojku od tih riječi. Prebaci koprenu preko glave i stane gorko plakati i plakaše dok je Jazon ne uhvati za ruku i klonulu ne izvede iz Kirkinje palače. Ali Hera se smilova svojim šticećenicima. Ona poslala svoju glasnicu Iridu na šarenoj duginoj stazi k morskoj božici Tetidi, dade je dozvati k sebi te Argonaute i njihov brod preporučiti njezinoj zaštiti. Čim su Jazon i Medeja stigli na lađu, počeše piriti blagi zefiri. Raspoloženi podigoše junaci sidra i razapeše prazna jedra. Uz lagani vjetar plovila je lađa dalje, i uskoro im se ukaže lijep bujan otok, obitavalište zamamnih Sirena, koje su umiljatim pjevom primamljivale i upropaštavale mornare koji bi kraj njih plovili. Pola ptice, pola djevojke sjedile su Sirene uvijek na motrilištu, tako da nijedan stranac koji bi pokraj njih plovio nije mogao izmaći. I sada su Argonautima pjevale najljepše pjesme; ovi su već htjeli baciti užeta na obalu i pristati, ali trački pjevač Orfej usta sa svog sjedišta i započe udarati u božansku liru tako snažno da je nadglasala pjev Sirena. U isti čas puhne glasni, od boga poslani zefir u stražnji dio broda, tako da su glasovi Sirena iščezavali u zraku. Samo jedan od drugova, But, sin Teleontov iz Atene, nije mogao odoljeti umiljatim glasovima, nego s veslačke klupe skoči u more i zapliva prema zavodljivim zvucima. Bio bi i propao da ga nije ugledala gospodarica brda Erika na Siciliji, božica Afrodita. Ona ga izvuče iz vrtloga i baci na jedan rt toga otoka, gdje se otada i

nastanio. Argonauti ga oplakaše kao mrtva pa zaploviše u susret novim opasnostima, jer su stigli do morskog tjesnaca gdje je na jednoj strani iz valova stršila strma stijena Skilina prijeteci da razbije brod, a na drugoj je strašni vrtlog Haribdin uvlačio vodu u dubinu nastojeći da proguta lađu. Između njih lutali su pod valovima sa dna otkinuti grebeni, gdje se inače nalazi usijana kovačnica Hefestova, ali sada se samo dimila ispunjavajući zračni prostor mrakom. Tu su Argonaute sa svih strana okružile morske nimfe, kćeri Nerejeve, a na stražnjem dijelu lađe pograbila je kormilo sama njihova kneginja Tetida. Sve zajedno oblijetale su oko lađe, pa kad se imala približiti plovući stijeni, dodavale su je nimfe jedna drugoj, kao djevojke kad se igraju lopte. Sad se s valovima izdigla visoko gore pod oblake, sad je opet odletjela dolje u ponor. S vrha jedne klisure promatrao je taj prizor Hefest, zabacivši čekić preko ramena, a Zeusova žena Hera gledala je sa zvjezdanog neba, ali se morala uhvatiti Ateni za ruku, jer ju je od tog pogleda hvatala vrtoglavica. Napokon su sretno izbjegli opasnostima pa su plovili dalje po otvorenom moru dok ne stigoše do otoka gdje su stanovali dobri Feačani i njihov pobožni kralj Alkinoj.

Nova potjera Kolšana

Ovdje naiđoše na najgostoljubiviji doček. Baš su htjeli da se pogoste, kadno se najednom na obali pojavi strašna vojska Kolšana, koji su ovamo stigli drugim morskim putem. Kolšani zatraže kraljevu kćer Medeju da je povedu natrag u očinsku kuću, pa se zaprijetе Grcima krvavom bitkom odmah, a još strasnijom kad za njima stigne sam Ejet sa još mnogo silnijom vojskom. Dobri kralj Alkinoj zadrži junake koji su već hrlili u boj, a Medeja obujmi koljena kraljeve žene Arete.

— Molim te, kraljice — reče — ne daj da me Kolšani odvedu momu ocu, ako i ti pripadaš ljudskom rodu, koji podjednako lakom zabludom srlja u brzu propast. Tako je i mene ostavila razboritost. Ali nije me natjerala lakoumnost, nego užasan strah, da bježim s tim čovjekom. Kao nevinu djevojku vodi me on u svoju domovinu.

Stoga mi se smiluj, a bogovi neka ti dadu dug život i djece, a tvomu gradu besmrtnu diku.

I pojedinim Argonautima bacila se Medeja do nogu moleći ih i zaklinjući: a svaki kojega je molila tresao je kopljem i izvlačio mač, govoreći joj neka se ne boji, i obećavajući da će joj pomoći ako bi je Alkinoj htio izručiti.

U noći se kralj svjetovao sa svojom ženom što bi učinio s djevojkom iz Kolhide. Areta ga je molila za nju, kazujući mu da se veliki junak zakleo da će je uzeti za svoju zakonitu ženu. Alkinoj je bio blag čovjek, a još se više raznježio kad je to čuo.

— Rado bih — odgovori svojoj ženi — i s oružjem otjerao Kolšane za ljubav junacima i djevojci, ali bojim se povrijediti gostinsko pravo Zeusovo. Osim toga, nije mudro izazivati moćnoga kralja Ejeta, jer, koliko god daleko stanuje, bio bi ipak kadar zavoj štiti na Grčku. Čuj, dakle, odluku koju sam stvorio. Ako je djevojka još slobodna djevica, vratit ću je njezinu ocu, ali ako je već Jazonova žena, onda je neću otimati mužu, jer ona pripada više njemu nego ocu.

Areta se prestraši čuvši kraljevu odluku. Još u noći pošalje k Jazonu glasnika, koji mu sve to javi svjetujući ga neka se još prije zore vjenča s Medejom. Junaci, kojima je Jazon priopćio neočekivani prijedlog, bili su svi zadovoljni, pa se tako uz pjesme Orfejeve u jednoj svetoj pećini djevojka svečano vjenčala s Jazonom.

Sutradan ujutro, kad su prve sunačane zrake obasjale rosna polja i obalu otoka, kretao se čitav feački narod po gradskim ulicama, a na drugom kraju otoka stajahu i Kolšani već pod oružjem. Alkinoj prema obećanju izađe iz svoje palače sa zlatnim žezlom u ruci da donese odluku o djevojci. Za njim su svečano išli najugledniji Feačani u skupinama. I žene su se okupile da vide krasne junake grčke, a došlo je i mnogo seljaka, jer je Hera nadaleko i široko raznijela glas o tome. Tako je pred gradskim zidovima već sve bilo pripremljeno, iz žrtava se dizao dim prema nebu. Već dugo čekali su tu junaci na odluku. Kad je kralj sjeo na svoje prijestolje, stupi pred njega Jazon i pod prisegom izjavi da je kraljeva kći Medeja njegova zakonita žena. Kad je to Alkinoj čuo pa kad su nastupili i svjedoci kod vjenčanja, on uz svečanu zakletvu izreče odluku da se Medeja ne može izručiti, i uze goste u svoju zaštitu. Uzalud su se Kolšani protivili. Kralj ih pozove neka se ili kao mirni gosti nasele u njegovoj zemlji, ili neka se sa svojim brodovima udalje iz njegove luke. A oni, bojeći se gnjeva svoga vladara ako bi se vratili bez njegove kćeri, odaberu prvo. Sedmoga dana krenu Argonauti dalje, premda ih je Alkinoj zadržavao. Na odlasku ih bogato obdari.

Posljednje zgode i nezgode Argonauta

Projedrivši opet pokraj različitih obala i otoka, ugledaše Argonauti u daljini domaću obalu Pelopove zemlje (Peloponeza), ali im žestoka bura sa sjevera pograbi lađu i ponese sredinom Libijskog mora goneći je punih devet dana i noći po nepoznatim putovima. Napokon ih baci na pjeskovitu obalu afričkih Sirta, u zaljev gdje je voda bila pokrita gustom morskog travom i tromom pjenom, kao močvara u mrtvom miru. Naokolo su se pružale pješčane ravnice na kojima se nije vidjela ni zvijer ni ptica. Lađu su valovi zatjerali tako duboko na obalu da joj se cijela trupina nasukala na pijesku. Uplašeni skočiše junaci iz lađe i s užasom ugledaše široki prud koji se poput zraka jednolično protezao u beskraj. Ne vidješe nikakva izvora, nikakve staze, nikakve pastirske nastambe: sve je počivalo u mrtvoj tišini.

— Jao nama! Kako se zove ta zemlja? Kamo su nas bure bacile? — tako su drugovi pitali jedan drugoga. — Kamo sreće da smo uplovili među plovuće morske stijene! Bolje bi bilo da smo počinili štogod protiv Zeusove volje pa poginuli u opasnu pothvatu!

— Da — reče kormilar Ankej — valovi će nas ostaviti nasukane i neće više doći po nas. Svaka nam je nada u plovidbu i povratak pokopana! Neka dalje upravlja lađom tko hoće!

S tim riječima ispusti kormilo iz ruke i sjedne u lađu plačući.

Kao što ljudi u okuženu gradu ne rade ništa nego poput aveti gledaju u oči svojoj propasti, tako su i junaci tugovali lunjajući po pustoju obali. Kad se spustila večer, pružiše jedni drugima ruke za rastanak i, ne okusivši jela, baciše se jedan ovdje, drugi ondje na pijesak, očekujući, zaogrnuti u plašteve,⁵⁵ cijelu besnenu noć, da dođe dan i smrt. Malo podalje uzdisale su mlade Feačanke koje je Medeja dobila na dar od kralja Alkinoja, natisnuvši se oko svoje gospodarice. Jecale su kao labudovi na umoru kad im se zvuči posljednje pjesme gube u zraku. I jamačno bi svi, i muškarci i žene, bili propali — ni od koga oplakani — da im se nisu smilovale vladarice Libije, tri polubožice. Odjevene od glave do pete u kozja krzna, ukazaše se oko vrućeg podneva Jazonu dignuvši mu lagano sa sljepoočica plašt kojim je bio pokrio glavu. Prestrašen, skoči na noge i pun strahopočitanja odvрати pogled od božica.

— Nesretnice — rekoše one — znamo sve tvoje jade, ali ne tuguj više! Kad morska božica ispregne kola Posidonova, zahvalite svojoj

majci koja vas je dugo u utrobi svojoj nosila: tada ćete se vratiti u sretnu Grčku.

Božice iščeznuše, a Jazon svojim drugovima ispriča utješno, ali zagonetno proročanstvo. Dok su se još svi tome čudili domišljajući se značenju toga proročanstva, ukaže se isto tako neobično znamenje. Golem morski konj, kojemu su s obje strane padale zlatne grive preko vrata, skoči iz mora na kopno i stresavši sa sebe morsku pjenu, koja se prašila s njega, poleti kao na krilima vjetra. Radosno podiže junak Pelej svoj glas i uzviknu:

— Jedna se polovica zagonetne izreke ispunila: morska božica ispregla je svoja kola koja je vukao taj konj, a majka koja nas je dugo nosila u utrobi, to je naša lađa Arga: njoj moramo sada iskazati dužnu zahvalnost.

Podignimo je na ramena i ponesimo je preko pijeska idući tragom morskoga konja. On se, sigurno, neće u zemlju zavući, nego će nam pokazati put do bilo kojeg morskog pristaništa.

Tako su i učinili. Božji sinovi uprtiše lađu na ramena pa putovahu dvanaest dana i dvanaest noći uzdišući pod njezinim teretom. Neprestano su išli preko pustih i bezvodnih pješčanih ravnica. Da ih nije neki bog čudesno krijepio, već bi prvi dan bili podlegli, muškarci i žene. Ali tako dođoše napokon sretno do Tri tonskog zaljeva.

Tu spustiše teret s ramena i, mučeni žeđu kao bijesni psi, potražiše neki izvor. Putem pjevač Orfej sretne Hesperide, nimfe koje umiljato pjevaju, a sjedile su na svetom polju gdje je zmaj Ladon čuvao zlatne jabuke.

Pjevač ih zamoli da izmorenim Jazon i Medeja u Hekatinu hramu putnicima pokažu kakav izvor vode. Nimfe im se smilovaše, a najuglednija među njima, Egla, poče pripovijedati:

— Sigurno je onaj smioni razbojnik koji je jučer bio ovdje pa ubio zmaja, a nama oteo zlatne jabuke, došao ovamo za vaš spas, tuđinci! Bio je to divlji čovjek, oči su mu sijevale ispod srdita čela. Sirova lavlja koža visjela mu je preko ramena, a u ruci je nosio maslinovu grančicu i strijele, kojima je ubio neman. I on je došao žedan iz pješčane pustinje, a kako nigdje nije našao vode, udario je petom u stijenu. Kao pod čarobnim udarcem potekla je iz stijene obilna voda. Strašni je čovjek legao potrbuške na zemlju, upro se

objema rukama o stijenu pijući do mile volje, dok se nije poput sita bika pružio po zemlji.

Tako reče Eglu i pokaza im izvor u stijeni, oko kojega se brzo natisnuše svi junaci. Svježe piće opet ih je raspoložilo.

— Doista — reče jedan od njih pošto je još jednom okvasio goruće usne — i odijeljen od nas spasio je Heraklo svoje drugove! O da ga još sretnemo negdje na našem daljnjem putovanju!

Nato se digoše, jedan ovamo, drugi onamo, da potraže junaka. Kad su se ponovno sastali, jedini je oštro vidni Linkej⁵⁶ tvrdio da ga je vidio u daljini, ali samo otprilike onako kao što seljak vidi, ili misli da vidi mladi mjesec iza oblaka. Uvjeravao ih je da toga lutaoca neće nitko stići. Napokon, pošto su nesretnim slučajem izgubili dva druga te ih oplakali, ponovno se ukrcaše na brod. Dugo su se trudili da isplove iz Tritonskog zaljeva na otvoreno more, ali uzalud. Vjetar im je duhao s protivne strane, a lađa je nemirno krstarila po luci ovamo —onamo kao zmija koja uzalud pokušava da se izvuče iz svog, skrovišta pa sikćući okreće glavu s iskričavim očima. Na savjet vidovitog Orfeja iskrcaše se još jednom na kopno i domaćim bogovima posve tiše najveći žrtveni tronog što su ga imali na lađi, ostavivši ga na obali. Na povratku sretno ih bog Triton u liku mladića. On podigne grudu zemlje i pruži je u znak gostinskog prijateljstva junaku Eufemu, koji je spremi u njedra.

— Mene je otac Posidon — reče morski bog Triton — postavio zaštitnikom ove obale. Vidite gdje crna voda iz dubine kulja, ondje je uski prolaz iz zaljeva na otvoreno more. Veslajte onamo, a ja ću vam poslati povoljan vjetar. Poslije toga niste više daleko od Pelopova otoka.

Argoplovci se veselo ukrcaše na brod, a Triton uze tronog na pleća i nestade s njim u valovima. Nakon plovidbe od nekoliko dana junaci bez zapreka doploviše do krševitog otoka Karpata, a odatle usmjeriše prema krasnom otoku Kreti. Čuvar toga otoka bijaše strašni div Taloj. On je još jedini bio preostao od mjedenog naraštaja ljudi koji su nekoć bili iznikli iz bukava, a Zeus ga je poklonio kao kućnog čuvara Europi, da tripud na dan na svojim mjedenim nogama obiđe cijeli otok. Cijelo mu je tijelo bilo od mjedi, i zato je bio neranjiv, tek je na jednom gležnju imao tetivu od mesa i žilu u kojoj je tekla krv. Tko je znao to mjesto i mogao ga pogoditi, bio je siguran da će

ga ubiti, jer div nije bio besmrtn. Kad su junaci stali veslati prema otoku, stajao je Taloj na jednom izbočenom grebenu čuvajući stražu. Čim ih ugleda, poče otkidati gromade stijena i bacati ih na lađu što se približavala. Prestrašeni odveslaše Argonauti natrag, i premda ih je neprestano mučila žeđa, bili bi mimoišli lijepi otok Kretu da nije ustala Medeja i prestrašenim junacima prozborila ovako:

— Čujte me, ljudi! Ja znam kako se to čudovište može svladati. Samo držite lađu izvan dometa njegova kamenja!

Nato potpaše nabore svoje grimizne haljine i popne se na brodske hodnike, a Jazon ju je vodio za ruku. Jezovitim bakanjem zazove tri puta smrtonosne Suđenice, brze pse podzemnoga svijeta, koje borave u zraku i svuda progone žive stvorove. Nato začara očne kapke mjedenoga diva tako da se sklopiše, a pred njegovom se dušom pojaviše crni sni. On se u snu sruši i mesnatim člankom udari na oštar rub stijene tako da mu je krv kao tekuće olovo potekla iz rane. Probudivši se od bola, pokuša da se na časak uspravi, ali kao što se napola odsječena omorika na prvi udar vjetra zaljulja i napokon uz glomot sruši u dubinu, tako je i div još kratko vrijeme teturao na nogama, a onda se uz silan štropot mrtav stropošta u dubinu morsku.

Sad su se Argonauti mogli nesmetano iskrcati te se na blagoslovljenom otoku odmoriše do jutra. Tek što su otplovili od Krete, uplaši ih nova nezgoda. Spustila se užasna noć koju nije osvjetljavala nijedna zraka mjesečeva, nijedna zvijezda: kao da je sav mrak ispušten iz ponora, tako je bio crn zrak; nisu znali plove li morem ili valovima Tartara. Uzdignutih ruku pomoli se Jazon Febu Apolonu da ih izbavi iz te užasne tame. Suze mu od straha obliju obraze, pa obeća bogu najljepše zavjetne darove. Apolon usliša njegovu molbu, spusti se s Olimpa, skoči na jedan morski greben pa, visoko u rukama držeći zlatni luk, stade tim krajem odapinjati srebrne svijetle strijele. U tom iznenadnom svjetlucanju ukaza im se malen otok, do kojega doplove i usidreni dočekaju spasonosnu zoru.

Kad su ponovno po najvedrijem sunačnom danu plovili debelim morem, sjetio se junak Eufem jednoga svoga noćnog sna. Pričinilo mu se kao da Tritonova gruda zemlje, koju je nosio u njedrima, počinje oživljavati i kotrljati se s njegovih grudi, a onda se pretvorila u lik mlade djevojke koja je rekla: »Ja sam kći Tritona i Libije.

Povjeri me kćerima Nerejevima da stanujem u moru kod Anafe. Tada ću ponovno doći na sunačnu svjetlost i pripast ću tvojim unucima.«

Toga se sna sjetio Eufem jer se otok kod kojega su dočekali jutro zvao Anafa. Jazon, kojemu je Eufem ispričao svoj san, odmah shvati njegov smisao. Zato svjetova prijatelja neka grudu zemlje što je nosi na srcu baci u more.

On to učini. I gle, pred očima pomoraca izraste s morskoga dna krasan otok s plodnim gorskim bilom. Oni ga nazvaše Kalista, što će reći »Najljepša«, a Eufem ga kasnije naseli svojom djecom.

To je bilo posljednje čudo što su ga Argonauti doživjeli. Duskora zatim doplove do otoka EGINE. Ploveći odande prema domovini, uplovila je lađa Arga bez daljih neprilika sa svojim junacima sretno u luku Jolka. Jazon je kod Korinskog tjesnaca posveti Posidonu, i kad se već davno raspala u prah, sjala se podinuta među zvijezde južnoga neba kao svijetla zvijezda.

*

Pelija, kojemu je Jazon nakon povratka predao zlatno runo, nije očekivao da će se junak ikada vratiti, pa je za to vrijeme uklonio staroga Ezona. Njegova je žena oduzela sebi život od žalosti, a njezin mali sin Promah pao je također kao žrtva Pelijina krvološtva. Za te grozote strahovito mu se osvetio Jazon Medejinom rukom. Mede ja zakla i raskomada jednoga starog ovna, baci ga u vrelu vodu kuhajući ga sa svakojakim čarobnim travama. Nakon kratkog vremena skoči iz kotla mlado janje. Kćeri Pelijine, koje su gledale to čudo, zamole Mede ju da pomladi njihova oca. Ona im obeća, pa na njezin nagovor kćeri ubiju rođenoga oca i bace ga u kotao. Ali Medeja stavi u kotao samo obične trave te Pelija osta mrtav.⁵⁷ Sin Pelijin Akast priredio je u čast svoga oca veličanstvene posmrtno igre, na koje su se sabrali prvi junaci Grčke. Među njima bila je i glasovita trkačica Atalanta.

Jazonov svršetak

Jazon nije sjeo na prijestoje u Jolku zbog kojega je bio pošao na opasan put, oteo Mede ju njezinu ocu i nad njezinim bratom Apsirtom počinio sramotno umorstvo. Kraljevstvo je morao prepustiti Pelijinu sinu Akastu, a sam sa svojom mladom ženom pobjeći u Korint. Ondje je s njom živio deset godina. Ona mu je rodila tri sina.

Dva starija bili su blizanci i zvali su se Tesal i Alkimen, dok je treći, Tizandar, bio mnogo mladi od njih.⁵⁸ Za to je vrijeme Jazon ljubio i štovao Medeju ne samo zbog njezine ljepote, nego i zbog njezina plemenita srca i drugih odlika. Ali kad je kasnije malo—pomalo vrijeme uništilo njezinu tjelesnu draž, raspali Jazona i zaludi ljepota mlade Korinćanke, kćeri kralja Kreonta, koja se zvala Glauka. Bez znanja svoje žene, zaprosti on djevojku, pa pošto je njezin otac na to pristao i odredio dan svadbe, istom je tada Jazon pokušao nagovoriti Medeju da se dragovoljno s njim rastavi. Uvjeravao ju je da ne ulazi u novi brak zato što se zasitio njezine ljubavi, nego da od brige za svoju djecu nastoji stupiti u srodstvo s visokom kraljevskom kućom. Ali Medeja se raspali na tu ponudu i ljutito zazove bogove za svjedoke Jazonovih prisega. Jazon se nije na to obazirao, nego se oženio kraljevom kćeri. Očajna lutala je Medeja palačom svoga muža.

»Jao meni!« — vikala je. — »Kad bi samo grom s neba udario u moju glavu! Što da dalje živim? O da mi se smrt smiluje! O oče, o domovino, što sam vas sramotno ostavila! O brate, kojega sam ubila i čija krv sada na mene pada! Ali nije moj muž Jazon bio pozvan da me kazni! Ta radi njega sam ja zgriješila! O božice pravde, uništi njega i njegovu mladu prilježnicu!«

Još je tako jadikovala, kad joj u palaču stupi Kreont, novi Jazonov tast.

— Ženo mračna pogleda, ti što se ljutiš na svoga muža — poče joj govoriti — uzmi svoje sinove za ruku i smjesta napusti moju zemlju. Neću prije poći kući dok te ne otjeram preko granice.

Zato što si mi ti zlato oteo. Što si mi ti kćer za čovjeka koji ti se svidio zato sam te se ja mrzim, koji mi je za sve to kriv.

Ali svršeno je: kao bračni drugovi. Mene pustite da živim u ovoj zemlji. Premda sam povrijeđena, šutjet ću i pokoriti se moćnijima. Kreont je vidio bijes u njezinim očima pa joj nije vjerovao, mu je

obujmila koljena zaklinjući ga imenom njegove kćeri Glauke. njoj tako mrske.

— Idi — odgovori Medeji — i oslobodi me briga!

Tada ga ona zamoli za jedan jedini dan odgode, da može izabrati kamo će poći i gdje će naći utočište za svoju djecu.

— Moja duša nije tiranska — odgovori napokon kralj. — Već sam učinio mnogo ludih ustupaka iz neopravdana straha. I sad osjećam da ne radim mudro, ali neka ti bude, ženo!

Kad je Mede ja dobila željeni rok, obuze je ludilo, pa odluči da izvede djelo koje joj je dotada samo nejasno lebdjelo pred dušom, a u njegovu mogućnost sama nije pravo vjerovala. Ali prije toga još posljednji put pokuša ne bi li svoga muža uvjerila da joj čini nepravdu i zločin. Zato stupi pred njega i reče:

— O ti, najgori od svih muževa, ti si me izdao! Sklopio si novi brak, a imaš djecu. Da si bez djece, oprostila bih ti: imao bi ispriku. Ali ovako te ništa ne može opravdati. Ja ne znam, možda misliš da bogovi koji su vladali onda kad si mi obećavao vjernost ne vladaju više, ili da su ljudima dani novi zakoni za njihove postupke, te vjeruješ da smiješ kršiti zakletvu? Reci mi, pitat ću te kao prijatelja: kamo mi preporučuješ da idem? Šalješ li me natrag u kuću moga oca, kojega sam izdala, kojemu sam ubila sina, sve tebi za ljubav? Ili znadeš koje drugo utočište za mene? Doista, bit će divna slava za tebe, mladoženju, ako tvoja prva žena bude s tvojim rođenim sinovima išla po svijetu prosjačeći!

Ali Jazon osta tvrd. Obeća joj da će nju i djecu otpustiti s velikom svotom novaca i s preporukama svojim prijateljima. Ali Medeja sve to prezirno odbi.

— Idi, ženi se — reče mu. — Slavit ćeš svadbu koja će ti prisjesti! Ostavivši svoga muža ponovno se pokaja zbog posljednjih riječi, ali ne zato što se predomislila, nego zato što se bojala da će on paziti na njezine korake i spriječiti je da izvrši zločin. Zato ga zamoli za ponovni razgovor, pa je razgovarala s njim s izmijenjenim izrazom lica:

— Jazone, oprost mi što sam govorila. Slijepa me srdžba zavela, a sad vidim da sve što si učinio treba da bude za naše dobro. Siromašni i prognani došli smo ovamo, ti želiš da se svojom novom ženidbom pobrineš za sebe, za svoju djecu, a napokon i za mene.

Kad tvoji sinovi budu jedno vrijeme daleko od tebe, pozvat ćeš ih natrag, učinit ćeš ih dionicima sreće s braćom koju će dobiti. Dođite amo, dođite amo, djeco, zagrlite svoga oca, pomirite se s njim, kao što sam se i ja pomirila!

Jazon povjerova u tu promjenu i vrlo se razveseli te obeća Medeji i djeci da će učiniti sve najbolje za njih, a Medeja ga poče još više uvjeravati o svojoj dobrohotnosti. Zamoli ga neka djecu zadrži kod sebe, a nju samu neka pusti da ode. Da bi njegova nova žena i njezin otac na to pristali, dade iz svoje riznice donijeti dragocjene zlatne haljine pa ih ponudi Jazonu kao svadbeni dar kraljevoj kćeri. Nakon kratkog skanjivanja dao se Jazon nagovoriti, pa jedan sluga ponese darove nevjesti. Ali te dragocjene haljine bile su natopljene otrovnom tekućinom, pa kad se Medeja himbeno oprostila sa svojim mužem, čekala je od časa do časa obavijest o učinku svojih darova, koju joj je imao donijeti pouzdani glasnik. Ovaj napokon stiže i već izdaleka povika:

— Ukrcaj se na brod, Medejo. Bježi, bježi! Tvoja je neprijatelj ica zajedno sa svojim ocem mrtva! Kad su tvoji sinovi s tvojim mužem stupili u kuću nevjeste, poradovali smo se svi mi sluge da je nestalo sukoba i da je pomirba potpuna. Mlada je kraljica dočekala tvoga muža vedra pogleda. Ali kad je vidjela djecu, pokrila je oči, okrenula lice ne mogavši podnijeti njihove blizine. Ali Jazon je ublažio njezin gnjev rekavši lijepu riječ za tebe i rasprostrijevši darove pred njom. Kad je vidjela prekrasne haljine, srce joj se razigralo od veselja i okrenulo se, pa je obećala svome zaručniku da će na sve pristati. Kad ju je tvoj muž s djecom ostavio samu, posegla je požudno za nakitom, zaogrнула se pozlaćenim plaštem, stavila zlatni vijenac u kosu pa se zadovoljno promatrala u sjajnom ogledalu. Tada se prošetala odajama veseleći se kao kakva djevojčica svojoj krasoti. Ali prizor se brzo izmijenio. Promijenivši boju lica, dršćući cijelim tijelom, zatetura, i prije nego je došla do stolice, srušila se na pod, problijedjela je i počela prevrtati očima, a pjena joj udarila na usta. Jauk se razleže po palači, jedni sluge poletješe k njezinu ocu, drugi k budućem mužu. Dotle se mladoj ženi zapalio otrovni vijenac na glavi, otrov i plamen kidali su je, ne znaš koji gore, a kad je njezin otac kukajuć doletio, našao je još samo izobličeno truplo svoje kćeri. U

očaju bacio se na nju, ali i njega je zahvatio otrov smrtonosnog odijela, te i on jadno završi život.

O Jazonu ne znam ništa.

Pričanje o tim grozotama nije ublažilo bijesa Medejina, nego ga naprotiv još jače raspalilo. Kao Erinija, željna osvete, pojuri da svome mužu i sebi zada smrtni udarac. Pohrli do sobice gdje su joj sinovi spavali, jer je već bila pala noć.

»Naoružaj se, srce moje« — govorila je putem sama sebi. — »Što oklijevaš učiniti groznu i nužnu stvar? Zaboravi, nesretnice, da su to tvoja djeca, da si ih ti rodila! Zaboravi to samo za ovaj jedan čas! Poslije ih oplakuj cijeli život! Činiš im samo dobro. Ako ih ne ubiješ ti, poginut će od neprijateljske ruke.«

Kad je Jazon doletio u svoju kuću da potraži ubojicu svoje mlade zaručnice i da je žrtvuje svojoj osveti, dopre mu do ušiju jauk njegove djece, koja su krvarila pod ubilačkim gvožđem. Stupivši u sobu kroz razvaljena vrata, nađe svoje sinove zaklane kao žrtve za krivicu, ali Mede je nije mogao vidjeti. Kad je u očaju izašao iz kuće, začu u zraku neki šum iznad svoje glave. Pogledavši uvis, opazi strašnu krvnicu kako na kolima u koja su bili upregnuti zmajevi, a koja je ona svojom čarolijom dozvala, odlijeće po zraku ostavljajući poprište svoje osvete.

Jazon je izgubio nadu da će je ikada moći kazniti za njezin zločin. Očaj ga nadvlada, a ubojstvo Apsirtovo ponovno iskrсне u njegovoj duši. Napokon se baci na mač i pade na pragu svoje kuće. ⁵⁹

Četvrta knjiga

Jazon ore s Ejetovim bikovima

Iz priče o Heraklu

Heraklo kao novorođenče

Heraklo bijaše sin Zeusa i Alkmene, a Alkmene je bila unuka Perzejeva. Poočim Heraklov zvao se Amfitrion; i on je bio unuk Perzejev i kralj u Tirintu, ali je napustio taj grad i nastanio se u Tebi. Zeusova žena Hera mrzila je svoju suparnicu Alkmenu, pa joj nije htjela priuštiti sina, o kojemu je Zeus pred bogovima objavio da ga čeka velika budućnost. Kad je, dakle, Alkmene rodila Herakla, mislila je da dijete neće biti sigurno od majke bogova ako ostane u palači, pa ga zato izloži na mjestu koje se još u pozna vremena zvalo Heraklovo polje. Tu bi dijete bez sumnje bilo poginulo da nije čudan slučaj doveo onim putem samu njegovu neprijateljicu Heru u pratnji božice Atene. Atena je s udivljenjem gledala lijepo djetesce, sažalila se na nj i nagovorila svoju suputnicu da ga nadoj i iz svojih božanskih grudi. No dijete je potegnulo mnogo snažnije nego se moglo očekivati od njegove dobi. Hera osjeti bol i s negodovanjem baci dijete na zemlju. Tada ga Atena samilosno podigne sa zemlje, ponese ga u obližnji grad i preda ga kraljici Alkmeni kao siromašno nahoče moleći je neka ga iz milosrđa othrani. Tako je rođena mati iz straha od maćehe bila spremna odreći se dužnosti prirodne ljubavi i dopustiti da joj dijete pogine, a maćeha, koju je ispunjavala prirodna mržnja protiv djeteta, morala ga je bez svoga znanja spasiti od smrti. Dapače još i više. Heraklo je usisao samo nekoliko gutljaja na Herinim grudima, ali ono malo kapi božanskog mlijeka bilo je dovoljno da mu ulije besmrtnost.

Alkmene je, međutim, na prvi pogled prepoznala svoje dijete i radosno ga položila u kolijevku. Ali ni božici ne osta skriveno tko je ležao na njezinim grudima i kako je lakoumno propustila priliku za osvetu. Zato odmah pošalje dvije užasne zmije da ubiju dijete. One se kroz otvorena vrata uvuku u Alkmeninu spavaonicu, pa prije nego su to primijetile dvorkinje u odaji i sama mati, koja je spavala, uspužu uz kolijevku i počnu se savijati djetetu oko vrata. Dijete se s krikom probudi i digne glavu. Neobična ogrlica bila mu je neprijatna. Tom prilikom dao je dječak prvi dokaz svoje božanske snage: svakom je

rukom uhvatio po jednu zmiju za vrat i zadavio ih obje jednim jedinim stiskom. Dadilje su sada sigurno primijetile zmije, ali nesavladiv strah spriječi im pristup kolijevci. Alkmene se na djetinji krik probudila; bosonoga skoči s postelje i zapomažući navali na zmije, ali vidje da su ih već zadavile ruke njezina djeteta.

Na njezino zapomaganje dohrlili su i knezovi tebanski s oružjem u rukama u spavaonicu. Amfitrion, koji je svoga pastorka smatrao darom Zeusovim i vrlo ga volio, dojuri prestrašen s golim mačem u ruci. No zaustavi se kod kolijevke gledajući i slušajući što se dogodilo. Veselje i užas prođu mu kroz udove zbog nečuvene snage tek rođenog sina. On je u tom djelu vidio veliko čudesno znamenje, pa odmah dozove k sebi proroka velikoga Zeusa, vrača Tireziju. Ovaj proreče kralju, kraljici i svima nazočnima životni tijek dječakov: koliko će posmicati nemani na zemlji i čudovišta morskih, kako će se ogledati u boju i sa samim Gigantima te ih pobijediti, i kako ga na kraju njegova mukotrpnoga zemaljskog života čeka vječni život kod bogova i Heba, vječna mladost, kao nebeska zaručnica.

Odgoj Heraklov

Kad je Amfitrion iz usta proroka Tirezije čuo kako sjajna sreća čeka dječaka, odlučio je da mu pruži dostojan junački odgoj. Heroji iz svih krajeva Grčke okupiše se da poučavaju mladog Herakla u svim znanjima. Sam Amfitrion vježbao ga je u upravljanju kolima. Natezanju luka i odapinjanju strijele učio ga je Eurit, a vještini rvanja i šakanja Harpalik. Eumolp ga je poučavao u pjevanju i otmjenom udaranju u liru. Kastor, jedan od Zeusovih blizanaca, učio ga je boriti se u teškom oružju i u bojnom redu, a Lin, sijedi sin Apolonov, učio ga je čitati i pisati. Heraklo se pokazao kao bistar dječak, ali grubosti nije mogao podnositi. Stari Lin bio je mrzovoljast učitelj, pa kad je jednom dječaka nepravedno kaznio batinama, pograbio je dječak liru i bacio je učitelju u glavu da je pao mrtav na tlo. Premda se Heraklo pokajao, ipak je zbog toga umorstva bio pozvan na sud, ali ga je glasoviti, pravedni sudac Radamant riješio krivnje, postavivši načelo: ako se umorstvo dogodilo u samoobrani, ne smije biti krvne osvete.

Ipak se Amfitrion bojao da bi njegov prekomjerno snažni sin mogao opet nešto slično počinuti, pa ga stoga pošalje na selo k svojim stadima goveda. Tu je Heraklo odrastao ističući se pred svima svojom veličinom i snagom. Kao Zeusov sin bio je strašan na pogled: Bio je četiri lakta visok⁶⁰, a vatreni je sjaj sijevao iz njegovih očiju. Nikada nije promašio gađajući strelicom ili bacajući koplje. Kad mu je bilo osamnaest godina, bio je najljepši i najjači momak u cijeloj Grčkoj, i sad se imalo odlučiti hoće li tu snagu upotrijebiti na dobro ili zlo.

Heraklo na raskršću

Heraklo sam ode u to vrijeme od pastira i stada u samotan kraj, gdje je razmišljao kojim će životnim putem krenuti. Dok je tako razmišljajući sjedio, ugleda najednom dvije žene visoka stasa kako dolaze k njemu. Jedna je čitavom svojom pojavom pokazivala pristojnost i plemenitost, tijelo joj je resila čistoća, pogled joj je bio stidljiv, držanje čedno, a odjeća bijela, bez mrlje. Druga je bila ugojena, punašna i nježna, bjelilo i rumenilo njezine kože bilo je mastima istaknuto preko prirodne boje, a njezino držanje takvo te se činila uspravnija no što je bila od prirode; oči su joj bile široko otvorene, a odijelo tako izabrano da su joj se draži još više isticale. Češće je gledala sama sebe, zatim se ponovno obazirala ne gledajući ni i drugi nju, a često je pogledala svoju vlastitu sjenu.

Kad su se te dvije žene primakle, prva je mirno svojim korakom išla dalje, ali je druga htjede preteći, potrči k mladiću te mu prozbori:

— Heraklo! Vidim da si neodlučan kojim putem da kreneš kroz život. Ako mene izabereš za prijateljicu, vodit ću te najugodnijim i najlagodnijim putem: okusit ćeš svaki užitak, a izbjeći svakoj neugodnosti. Za ratove i poslove nećeš se morati brinuti, moći ćeš misliti samo na to kako ćeš se krijepiti najbiranijim jelima i pićima, kako ćeš oči, uši i ostala osjetila naslađivati najugodnijim čuvstvima, kako ćeš spavati na meku ležaj u i pribavljati sebi uživanje u svemu bez muke i rada. Ako bi ikada bio u neprilici kako ćeš doći do sredstava za to, ne boj se da ću ti naprtiti kakve tjelesne ili duševne napore! Naprotiv, imat ćeš samo uživati plodove tuđe marljivosti, a nećeš se morati odreći ničeg što bi ti moglo donijeti dobitak. Ja svojim prijateljima dajem pravo da sve iskorišćuju.

Kad je Heraklo čuo te zamamljive ponude, zapita u čudu:

— Ženo, a kako se ti zoveš?

— Moji me prijatelji zovu Sreća — odgovori žena — a moji neprijatelji, koji hoće da me ponize, daju mi ime Zloća.

Uto stiže i druga žena.

— I ja dolazim k tebi, dragi Heraklo — reče ona — jer poznajem tvoje roditelje, tvoje sposobnosti i tvoj odgoj. Sve to budi u meni nadu da ćeš, ako kreneš mojim putem, biti vještak u svemu što je dobro i veliko. No ja ti ne želim obećavati nikakvih užitaka, nego ću ti prikazati kako su bogovi odredili da bude u ljudskom životu. Znaj,

dakle, da od svega što je dobro i lijepo bogovi ljudima ništa ne daju bez rada i muke. Želiš li da ti bogovi budu milostivi, moraš ih poštovati; hoćeš li da te prijatelji ljube, moraš im biti od koristi; težiš li da te neka država poštuje, moraš joj činiti usluge; hoćeš li da ti se cijela Helada divi zbog tvoje vrline, moraš postati njezin dobrotvor; želiš li žeti, moraš sijati, želiš li ratovati i pobjeđivati, moraš naučiti ratnu vještinu; hoćeš li vladati svojim tijelom, moraš ga radom i znojem očeličiti.

Tu joj Zloća upade u riječ:

— Vidiš valjda, dragi Heraklo — reče ona — kako te ta žena dugim i tegotnim putem vodi do zadovoljstva? Ja ću te, naprotiv, najkraćom i najudobnijom stazom povesti k sreći. .

— Jadnice! — odgovori Krepost — kako ti možeš posjedovati neko dobro? Ili kakvo zadovoljstvo ti poznaješ, kad svaku želju predusrećeš zasićenošću? Jedeš prije nego ogladniš, piješ prije nego ožedniš. Da podražiš želju za jelom, tražiš poslastice, da s užitkom piješ, dobavljaš skupocjena vina, a ljeti obilaziš naokolo tražeći snijega.

Nijedna ti postelja ne može biti dovoljno meka, svojim prijateljima puštaš da potrate noć i prospavaju najbolji dio dana. Stoga i proskakuću bezbrižno i gizdavo kroz mladost, a vuku se mučno i u prljavštini kroz starost, postiđeni zbog onoga što su učinili, i gotovo klonuli pod težinom onoga što moraju raditi. Pa i ti sama, premda si besmrtna, isključena si jednako iz društva bogova i preziru te dobri ljudi. Što uhu najugodnije zvuči, vlastita pohvala, ti je nikada nisi čula; što oko iznad svega razveseljuje, vlastito dobro djelo, ti ga nikada nisi vidjela. Ja se, naprotiv, družim s bogovima i sa svim dobrim ljudima. U meni umjetnici posjeduju željenu pomoćnicu, gospodari pouzdanu čuvaricu, robovi prijaznu zaštitnicu. Ja sam čestita suradnica u miru, pouzdana saveznica u ratu, najvjernija drugarica u prijateljstvu.

Hrana, san i piće gode mojim prijateljima bolje nego lijenčinama. Mlađi se raduju pohvalama starijih, a stariji poštovanju mlađih; sa zadovoljstvom sjećaju se svojih prijašnjih djela i osjećaju sreću u svom sadašnjem djelovanju; po meni mili su bogovima, ljube ih prijatelji, poštuje domovina. A kad umru, ne leže neslavno pokopani u zaboravi, nego ih potomstvo slavi, pa dalje žive u uspomeni svih

vremena. Na takav se život odluči, Heraklo, pa će pred tobom biti najsretnija sudbina

Heraklova prva djela

Prikaze iščezoše, a Heraklo opet osta sam. Brzo odluči da krene putem Kreposti. I naskoro mu se pruži prilika da učini nešto dobro. Grčka je tada bila još puna šuma i močvara, a provlačili su se njima ljuti lavovi, bijesni veprovi i druge nemani. Čistiti zemlju od tih nepodoba i oslobađati je od zlikovaca koji su po osamljenim mjestima vrebali na putnike, bila je najveća dužnost starih junaka. I Heraklu je bila namijenjena ta zadaća. Vrativši se k svojim, čuo je da na brdu Kiteronu, na čijem su podnožju pasla stada kralja Amfitriona, živi užasan lav. Mladi se junak brzo odluči nakon riječi koje je upravo bio čuo. Naoružan pope se na divlju šumovitu planinu, svlada lava, zaogrne se njegovom kožom, a njegove ralje ustače kao kacigu.

Vraćajući se s toga lova namjeri se na poslanike minijskoga kralja Ergina koji su došli da uzimaju sramotni i nepravedni godišnji danak od Tebanaca. Heraklo, koji je bio svjestan da ga je Krepost posvetila za branitelja svih potlačenih, brzo svrši s poslanicima, koji su svakojako pustošili zemlju, te ih s uzetima oko vrata i osakaćene otpremi natrag njihovu kralju. Ergin zatraži da mu se izruči počinitelj, a Kreont, kralj tebanski, od straha pred bliskom opasnošću, bio je sklon da ispuni njegov zahtjev. Tada Heraklo nagovori nekoliko odvažnih mladića da pođu s njim protiv neprijatelja. No ni u jednoj građanskoj kući nije se moglo naći oružje, jer su Minjani razoružali čitav grad da ne bi Tebancima palo na pamet da se pobune. Tada Atena pozove Herakla u svoj hram i opremi ga svojim vlastitim oružjem, a drugi mladići pograbiše ono što je visjelo po hramu, a što su ga nekoć preci njihovi zarobili i bogovima posvetili. Tako naoružan pođe Heraklo s malom četom u susret Minjanima, koji su se približivali, sve do nekoga klanca. Tu neprijatelju nije ništa mogla pomoći veličina njegove vojne snage. Sam Ergin pade u boju, a gotovo čitava njegova vojska bi uništena. Ali u okršaju pogibe i Amfitrion, Heraklov poočim, koji se hrabro borio uza nj. Heraklo se poslije bitke brzo približi Orhomeni, glavnom gradu Minjana, provali na sva gradska vrata, zapali njihovu kraljevsku kulu i razori grad.

Cijela se Grčka divila tomu izvanrednom pothvatu, a tebanski kralj Kreont oda priznanje zasluži mladoga Herakla i uda za nj svoju kćer Megaru, koja junaku rodi tri sina. Heraklova mati Alkmene udala se

po drugi put za suca Radamanta. Bogovi sami obdariše pobjedonosnog heroja: Hermo mu dade mač, Apolon strijele, Hefest zlatni tobolac, a Atena oklop.

Heraklo u boju s Gigantima

Junaku se brzo pružila prilika da se sjajno oduži bogovima za tako velika odlikovanja, sudjelujući u boju bogova s Gigantima. Giganti su bili divovi užasna lica, duge kose i brade, s ljuskavim zmajskim repom mjesto nogu, koje je Geja (Zemlja) rodila Uranu (Nebu). Njih njihova mati pobuni protiv Zeusa, novoga gospodara svijeta, jer je Zeus njezine starije sinove, Titane, bacio u Tartar. Giganti provale iz Ereba, mračnog podzemnog svijeta, na prostrano polje kod Flegre u Tesaliji. Od straha pred njihovim pogledom pobljedješe zvijezde, a Feb okrenu sunčana kola.

— Pođite i osvetite mene i staru djecu božansku! — reče majka Zemlja. — Prometeju kljuje jetra orao, a Titiju⁶¹ ih izjeda jastreb, Atlant mora držati nebeski svod, Titani leže u okovima! Pođite, osvetite i spasite ih! Upotrijebite moje udove, bregove, kao stepenice, kao oružje! Uspnite se na zvjezdane kule! Ti, Alkioneju, istrгни silniku žezlo i munje iz ruku! Ti, Enkelade, zavladaј morem i protjeraj Posidona! Ret neka otme uzde sunčanom bogu, a Porfirion neka zaposjedne proročište u Delfima.

Giganti kliknuše nakon tih riječi, kao da su već izvojevali pobjedu, kao da već u pobjednom slavlju vode sa sobom Posidona ili Aresa, a Apolona vuku za krasnu kovrčavu kosu. Jedan je već Afroditu zvao svojom ženom, drugi je htio prositi Artemidu, treći Atenu. Tako krenuše prema tesalskim brdima da odande započnu navalu na nebo.

Međutim Irida, glasnica bogova, sazove sve nebesnike na okup, sve bogove koji borave u vodama i rijekama, pače dozove i duše umrlih iz podzemnog svijeta. Perzefona napusti svoje carstvo sjena, a njezin muž, kralj šutljivog carstva, poveze se sa svojim konjima koji se svjetla plaše na blistavi Olimp. Kao što se u gradu na koji navaljuju neprijatelji skupljaju stanovnici sa svih strana da brane svoju tvrđavu, tako su se raznolika božanstva okupila oko očinskoga ognjišta.

— Božanski zbore — progovori im Zeus — vidite kako se majka Zemlja s novim porodom urotila protiv nas! Ustajte i pošaljite joj dolje toliko leševa koliko nam ona svojih sinova šalje gore!

Kad je otac bogova završio, odjeknu s neba gromovita trublja, a Geja odozdo odgovori gromkom tutnjavom.

Priroda se uskomeša kao ono kod prvoga stvaranja, jer Giganti jedno brdo za drugim iščupaše iz korijena, dovukoše Osu, Pelij, Etu i Atos, otkinuše Rodopu s polovinom Hebrova izvora, pa se po tim ljestvama od gora stadoše verati k sjedištu bogova i navaljivati na Olimp sa zapaljenim hrastovima i golemim gromadama stijena.

Međutim bogovi doznaše za proročanstvo da nijedan Gigant ne može biti uništen od nebesnika, nego da će Giganti poginuti samo onda ako se na strani bogova bude borio koji smrtnik. Geja je to saznala pa je stoga potražila neku travu koja bi njezine sinove zaštitila i protiv smrtnika. I doista je rasla takva trava, ali Zeus je pretekao Geju: zabranio je Zori, Mjesecu i Suncu da svijetle, i dok je Geja po tami naokolo tražila, Zeus sam brzo poreze onu ljekovitu travu i po Ateni pozove svoga sina Herakla da sudjeluje u borbi.

Uto se na Olimpu bitka već bila razmahala. Ares je svoja bojna kola uz rzanje svojih konja upravio na najgušću četu neprijatelja što su navaljivali. Zlatni mu se štit blistao sjajnije od vatre, a blistavo se lepršala perjanica na njegovoj kacigi. U bojnoj vrevi Ares probode Giganta Pelora, kojemu su noge bile dvije žive zmije. Zatim svojim kolima prijeđe preko paloga drobeći mu udove u trzajima; ali tek na pogled smrtnika Herakla, koji se upravo uspeo na posljednju stepenicu Olimpa, izdahnula je neman svoje tri duše. Heraklo se ogleda po bojištu i izabra cilj svome luku: strelicom obori Alkioneja, koji se odmah strmoglavi u dubinu, ali čim se dotakao svoje rodne grude, ponovno se digao s obnovljenom životnom snagom. Na savjet Atenin siđe i Heraklo na zemlju te ga odvuče preko granice njegova rodnoga kraja; čim je Gigant došao na tuđu zemlju, ispusti dušu.

Sada Gigant Porfirion žestoko navali na Herakla i Heru u isti čas da se nasamo s njima bori. Ali Zeus brzo u Giganta ulije čežnju da promatra nebesko lice božičino, pa dok je potezao koprenu koja je zastirala Heru, pogodi ga Zeus munjom, a Heraklo ga potpuno dotuče svojom strelicom. Duskora iz redova Giganata istrči Efijalt sjajnih divovskih očiju.

— Evo sjajnih meta za naše strijele! — reče smijući se Heraklo Febu Apolonu, koji se uz njega borio. Odmah Apolon Gigantu izbije iz glave lijevo oko, a Heraklo desno. Reta obori Dioniz svojom tirsovom palicom. Tuča zažarene željezne troske iz Hefestove ruke

sruši Klitija na tle. Na Enkelada u bijegu Palada Atena baci otok Siciliju, a Gigant Polibot, gonjen od Posidona preko mora, pobjegne na oto*k Kos, ali morski bog odvali komad toga otoka i njime poklopi Giganta. Hermo s Plutonovom kacigom na glavi, koja ga je činila nevidljivim, ubije Hipolita, a drugu dvojicu pogode mjedene kijače Suđenica. Ostale obori Zeus svojim gromom, a Heraklo ih pobije svojim strelicama.

Za to djelo steče heroj visoku naklonost nebesnika. One bogove koji su pomogli izvojevati bitku prozva Zeus Olimpljanima, da bi tim časnim imenom hrabre bogove razlikovao od kukavica. Tim nazivom odlikova i dva sina smrtnih žena, Dioniza i Herakla.

Heraklo i Euristej

Zeus je prije Heraklova rođenja izjavio u vijeću bogova da prvi Perzejev unuk koji se rodi ima vladati nad ostalim potomcima Perzejevim. Ta je čast bila namijenjena njegovu i Alkmeninu sinu. Ali lukava Hera, koja tu sreću nije htjela priuštiti sinu svoje suparnice, predusretne Zeusa te učini da se Euristej, koji je također bio unuk Perzejev, rodi ranije, premda je kasnije od Herakla imao doći na svijet. Time je Euristej postao kraljem u Mikeni u zemlji Argejaca, a kasnije rođeni Heraklo njegovim podanikom. Euristej je sa zabrinutošću gledao kako raste slava njegova mladog rođaka, pa ga kao svoga podanika pozove k sebi da mu zada različite poslove. Kad Heraklo nije poslušao, poruči sam Zeus, koji ne htjede gaziti svoju riječ, svomu sinu da pođe u službu argejskom kralju. Ali Heraklu je bilo teško odlučiti se da postane sluga smrtnom čovjeku; zato pođe u Delfe i upita proročište za savjet. Ondje dobije odgovor da su Euristejevu protupravnu vrhovnu vlast bogovi ublažili toliko da Heraklo ima obaviti deset poslova koje mu Euristej naloži; kad ih izvrši, postat će besmrtn.

Herakla zbog toga obuze duboka potištenost. Služiti goremu od sebe vrijeđalo je njegov ponos i činilo mu se ispod njegova dostojanstva; ali ne poslušati oca Zeusa činilo mu se kobnim i ujedno nemogućim. Taj čas junakova kolebanja iskoristi Hera, kojoj iz duše nisu mogle izbrisati mržnju ni zasluge Heraklove za bogove, te njegovo mračno raspoloženje pretvori u divlje bjesnilo. On toliko poludi da je htio ubiti svoga ljubljenog nećaka Jolaja, a kad je ovaj pobjegao, postrijelja svoju rođenu djecu koju mu je rodila Megara, u zabludi misleći da iz luka gađa Gigante. Dugo je trajalo dok se opet oslobodio toga ludila. Kad je spoznao zabludu, duboko se rastuži zbog svoje nesreće, zatvori se u svoju kuću, izbjegavajući svaki dodir s ljudima. Kad je napokon vrijeme ublažilo njegovu tugu, odluči da prihvati Euristejeve naloge te pođe k njemu u Tirint, koji je također pripadao njegovu kraljevstvu.

Prva tri posla Heraklova

Prvi posao što ga je kralj zadao Heraklu sastojao se u tome da mu Heraklo donese kožu nemejskoga lava. Ta je neman živjela na Peloponezu, u šumama između Kleone i Nemeje, u pokrajini Argolidi. Lava nije moglo raniti nikakvo ljudsko oružje. Jedni su kazivali da je taj lav porod diva Tifona i zmije Ehidne, a drugi da je s Mjeseca pao na Zemlju. Heraklo krene protiv lava i na svome putovanju dođe u Kleonu, gdje ga neki siromašni nadničar, po imenu Molorh, gostoljubivo primi. Heraklo ga zateče kad je upravo htio zaklati žrtvenu životinju u čast Zeusu.

— Dobri čovječe — reče Heraklo — sačuvaj svoju životinju još trideset dana na životu; ako se dotle sretno vratim iz lova, zaklat ćeš je u čast Zeusu spasitelju; ako li podlegnem, prinesi je kao posmrtnu žrtvu meni kao junaku koji je ušao u besmrtnost.

Tako Heraklo krene dalje, s tobovcem na leđima; u jednoj je ruci imao luk, a u drugoj kijak iz debla divlje masline koju je sam našao na Helikonu i iščupao je zajedno s korijenom. Kad je nakon nekoliko dana došao u šumu kod Nemeje, ogledao se na sve strane ne bi li otkrio divlju životinju prije negoli ona njega ugleda. Bilo je podne, i nigdje nije mogao opaziti traga lavu, nigdje doznati stazu k njegovu brlogu, jer nije naišao ni na kakva čovjeka u polju kod goveda ili u šumi kod drveća: sve ih je strah zadržavao u njihovim udaljenim nastambama.

Čitavo popodne tumarao je po gusto obraslom lugu, odlučivši da okuša svoju snagu čim opazi neman. Napokon podvečer dotrči lav šumskim puteljkom vraćajući se iz lova u svoju jazbinu. Bio je sit mesa i krvi, s glave, grive i grudi kapala mu krv od klanja, a jezikom je oblizivao gubicu. Junak, koji ga izdaleka ugleda, skloni se u gusti šumski grm čekajući da se lav približi, i tada mu odapne strijelu u slabine između rebara i stegna. Ali strijela mu ne prodre u meso, nego se odbije kao od kamena i poleti natrag na mahovinom obraslo šumsko tlo. Zvijer podigne okrvavljenu glavu, koja joj je bila spuštena prema zemlji, zaokruži ispitujući očima na sve strane i u razvaljenim raljama pokaže strašne zube. Tako okrene prsa prema Heraklu, a ovaj brzo odapne drugu strijelu da pogodi lava u tijelo života. Ali ni ovaj put strelica ne prodre kroz kožu, nego se odbije od grudi i pade do nogu nemani. Heraklo upravo dohvati treću strelicu, ali ga u taj

čas ugleda lav okrećući oči u stranu. Odmah podvine svoj dugi rep sve do stražnjih koljena, čitav mu se vrat nadme od gnjeva, uz rezanje nakostruši grivu, a leđa mu se svinu poput luka. Spremivši se na borbu navali jednim skokom na neprijatelja. Heraklo odbaci strijele iz ruku i lavlju kožu s leđa, desnom rukom zamahne kijačom preko glave lavu i zada mu udarac u zatiljak te se usred skoka sruši na zemlju i na nesigurne noge, klimatajući glavom. Prije nego je mogao odahnuti, preteče ga Heraklo: odbaci i luk i tobolac na zemlju da bi bio potpuno slobodan, približi se nemani straga, ovi joj ruke oko vrata stiskajući joj grkljan dok se nije ugušila i grozna joj duša odletjela u Had. Dugo je Heraklo uzalud pokušavao da oguli kožu ubijene zvijeri, ali ona je odolijevala svakom željezu, svakom kamenu. Napokon mu pade na um da je pokuša oguliti pandžama same zvijeri, i to mu je odmah pošlo za rukom. Kasnije je od te krasne kože načinio sebi oklop, a od lavlje glave novu kacigu. Ali sada obuče samo svoju odjeću i stavi na se oružje u kojem je došao te krene natrag u Tirint, objesivši kožu nemejskoga lava preko ruke.

Bio je upravo trideseti dan kad se ponovno navratio k poštenom Molorhu. Ovaj je upravo bio zaposlen pripremajući posmrtnu žrtvu za Herakla, kad junak stupi u njegovo dvorište. Tada zajedno prinesu žrtvu Zeusu spasitelju, i potom se Heraklo prijateljski oprostio od Molorha. Kad kralj Euristej ugleda Herakla s kožom užasne zvijeri, spopade ga toliki strah od božanske snage junakove da se zavukao u mjedenu bačvu. I otada više nije puštao Herakla pred sebe, nego mu je izdavao naloge samo izvan gradskih zidova preko Kopreja, sina Pelopova.

Drugi posao junakov bio je da ubije Hidru, koja je također bila porod Tifona i Ehidne. Odrasla u Argolidi u močvari kod Lerne, izlazila je na kopno, klala stada i pustošila polja. Hidra je bila izvanredno velika zmija s devet glava, od kojih je osam bilo smrtnih, a deveta, u sredini, besmrtna. Heraklo je i u taj boj pošao hrabro: popeo se odmah na kola, a njegov ljubljeni nećak Jolaj, sin njegova polubrata Ifikla, koji je dugo vremena ostao njegov nerazdruživi pratilac, stao je uz njega kao kočijaš; i tako su odjurili do Lerne. Napokon se Hidra pokazala na brežuljku kod izvora Amimone, gdje se nalazila njezina špilja. Tu Jolaj zaustavi konje, a Heraklo skoči s kola i bacajući zapaljene strelice prisili mnogoglavu zmiju da napusti svoje

skrovište. Ona izađe sikćući, a devet joj se uzdignutih vratova njihalo na tijelu kao granje na drvetu u oluji. Heraklo joj neustrašivo pođe u susret, pograbi je snažno i čvrsto je stisne. Ona mu obavije jednu nogu ne upuštajući se dalje u obranu. Sada Heraklo počne da joj svojom kijačom razbija glave. Ali nije mogao doći do kraja, jer čim bi razmrskao jednu, izrasle bi druge dvije. U isti čas došao je Hidri u pomoć golem rak, koji je junaka žestoko uštinuo za nogu. Njega se Heraklo riješi kijačom, a onda pozva Jolaja u pomoć. Ovaj je već bio spremio baklju, zapalio njome jedan dio obližnje šume pa je ugarcima prelazio preko novih zmijskih glava čim bi počele nicati, sprečavajući tako da više ne izrastu. Na taj način svladao je junak glave što su izrastale, a odbio je napokon Hidri i onu besmrtnu. Nju zakopa na putu i navali težak kamen preko nje. Hidrino truplo rasiječe na dva dijela, a u njezinu otrovnu krv namoči svoje strijele.

Otada je junak svojim pogocima zadavao neizlječive rane.

Treći zadatak što ga je Euristej dao Heraklu bio je da živu uhvati kerinitsku košutu. To je bila prekrasna životinja sa zlatnim rogovima i mjedenim nogama, a pasla je na jednom brežuljku u Arkadiji. Bila je to jedna od onih pet košuta na kojima je božica Artemida prvi put pokušala svoju Jazon sa zlatnim runom opet među drugovima lovačku vještinu. Nju je jedinu od svih pet pustila da ponovno odjuri u šumu, jer je Sudbina odlučila da se Heraklo jednom ima izmoriti loveći je. Gonio ju je čitavu godinu dana, došao je na tom lovu do Hiperborejaca⁶² i do izvora rijeke Istra, i napokon ju je uhvatio na rijeci Ladonu, nedaleko od grada Enoje, na podnožju brda Artemizija u Arkadiji. No ipak nije znao drugačije svladati životinju, već ju je ranio strelicom i na plećima je ponio odande. Na putu ga sretne božica Artemida s Apolonom, izgrdi ga da je htio ubiti njezinu životinju, i htjede mu oteti plijen.

— Nije me potakla objest, velika božice — reče Heraklo opravdavajući se — nego me natjerala nužda da to učinim: kako bih inače mogao stupiti pred Euristeja?

Tako ublaži božičin gnjev te životinju živu donese u Mikenu.

Slijedeća tri posla Heraklova

Odmah je Heraklo pošao na četvrti pothvat, koji se sastojao u tome da u Mikenu dopremi živa erimantskog vepra, koji je također bio posvećen Artemidi, a pustošio je okolicu brda Erimanta. Na putu u tu pustolovinu svratio se Heraklo k Folu, sinu Silenovu, koji je, kao i drugi Kentauri, bio pola čovjek, pola konj. On dočeka gosta vrlo prijazno i postavi pred njega pečeno, dok je sam jeo sirovo meso. Ali Heraklo je uz svoj ručak poželio i pića.

— Dragi goste — reče Fol — u mome podrumu, doduše, ima bačva vina, ali ona pripada svim Kentaurima, i ja se ne usuđujem otvoriti je, jer znam kako Kentauri slabo mare za goste.

— Otvori je samo mirne duše — odgovori Heraklo — obećavam ti da ću te braniti od svih njihovih napadaja. Žedan sam!

Tu bačvu predao je sam Bakho, bog vina, jednom Kentauru, s nalogom da je ne otvori dok se nakon četiri ljudska vijeka u te krajeve ne svrati Heraklo. I tako Fol pođe u podrum; ali jedva je otvorio bačvu, kad Kentauri osjete miris jakoga starog vina i okruže pećinu Folovu, nagrnivši hrpimice, naoružani komadima stijena i jelovim deblima. Prve koji su se usudili provaliti u pećinu otjera Heraklo bacajući na njih ugarke, a ostale je gonio strelicama sve do rta Maleje na jugu Peloponeza, gdje je živio dobar Kentaur Hiron, stari prijatelj Heraklov. K njemu pobješkoše njegovi srodnici. Upravo kad su se sastali, nanišani Heraklo lukom na njih i odape strijelu, koja prodre kroz ruku jednog Kentaura i nesrećom se zabode u koljeno Hironovo. Sada tek prepozna Heraklo prijatelja svojih mladih dana, potrči zabrinut k njemu, izvuče mu strelicu i na ranu stavi melem što mu ga je dao sam Hiron koji je bio izvrstan poznavalac ljekovitih trava. Ali rana je bila neizlječiva, jer ju je zarazio Hidrin otrov. Kentaur se dade odnijeti u pećinu želeći ondje umrijeti na rukama svoga prijatelja. Pusta želja!

Siromah nije pomislio da je na svoju nesreću besmrtn! Heraklo se oprostio s mučenikom lij ući obilne suze i obeća mu da će mu poslati smrt, spasiteljicu, stajalo ga što mu drago. Mi već znamo da je održao riječ.⁶³

Kad je Heraklo iz potjere za ostalim Kentaurima vratio u pećinu svoga prijatelja Fola, našao je mrtva i svoga dragog gostoprimca. Taj je iz mrtva tijela jednoga Kentaura bio izvukao smrtonosnu strelicu,

pa dok se čudio kako je tako malena stvar mogla oboriti tako velike stvorove, omakla mu se otrovna strelica iz ruke, zabola mu se u nogu i na mjestu ga ubila. Heraklo je bio vrlo žalostan pa je pokopao Fola sa svim počastima, položivši ga ispod brda koje se otada zvalo Foloja. Tada krene dalje da lovi vepra. Istjeravši ga vikom iz šumske guštare, potjera ga u dubok snijeg, uhvati ondje izmorenu životinju uzetom te je dopremi, kako mu je bilo naređeno, živu u Mikenu.

Nato ga kralj Euristej pošalje na peti posao, koji je najmanje dolikovao junaku. Imao je u jednom jedinom danu očistiti staje Augijine. Augija je bio kralj u Elidi i imao je velika stada. Njegova stoka stajala je po tadašnjem običaju u velikom oboru pred palačom. Tri tisuće goveda stajalo je tu dulje vrijeme, pa se tako dugim nizom godina nagomilala beskrajna množina đubreta, a to je Heraklo morao na svoje poniženje i, što se činilo nemogućim, u jednom jedinom danu iznijeti napolje.

Kad junak stupi pred kralja Augiju i ponudi mu se za rečenu uslugu ni riječju ne spominjući nalog Euristejev, omjeri kralj krasni stas junakov u lavljoj koži te jedva suspregne smijeh pri pomisli da tako plemeniti ratnik može poželjeti tako prost ropski posao. Međutim pomisli u sebi: »Sebičnost je već gdje kojeg valjana čovjeka zavela, možda se ovaj želi obogatiti pomoću mene. To će mu slabo koristiti. Ja mu svakako smijem obećati veliku nagradu ako mi očisti čitavu staju, jer će u jednom danu vrlo malo iznijeti.« Stoga mirno reče:

— Čuj, strance, ako to možeš, i ako u jednom danu ukloniš sve to đubre, dat ću ti za nagradu desetinu cijeloga svoga stada.

Heraklo pristane na tu pogodbu, a kralj je mislio samo na to kako će Heraklo lopatom izbacivati đubre. Ali ovaj, uzevši najprije Augijina sina Fileja za svjedoka pogodbe, raskide pod u oboru na jednoj strani, navede onamo kroz jedan jarak obližnje rijeke Alfej i Penej i pusti da speru đubre i da kroz drugi otvor opet isteku.

Tako je Heraklo izvršio nedolični nalog, ali se nije ponizio do takva rada koji bi bio nedostojan besmrtnika. Kad Augija dozna da je to Heraklo učinio po nalogu Euristejevu, uskrati mu nagradu, tvrdeći jednostavno da mu je nije ni obećao; no ipak izjavi da je spreman stvar prepustiti sudačkoj odluci. Kad su se suci okupili da odluče, nastupi Filej na poziv Heraklov kao svjedok protiv rođenog oca i posvjedoči da se otac doista dogovorio s Heraklom o nagradi. Augija

ne pričekava presudu, nego se razgnjevi te sinu i strancu naloži da smjesta napuste njegovu državu.

Heraklo se uz nove doživljaje vrati k Euristej u. Ali ovaj ne htjede priznati vrijednost upravo izvršena posla jer je Heraklo tražio nagradu za nj. Ipak ga odmah pošalje na šesto djelo naloživši mu da protjera Stimfalide. To su bile goleme ptice grabljivice, velike kao ždralovi, željeznih krila, kljunova i pandža. Živjele su oko Stimfalskog jezera u Arkadiji, a svoja su pera mogle ispuštati kao strelice i kljunovima probijati i mjedene oklope. Tako su u okolici silno pustošile među ljudima i stokom. Heraklo, navikao na lutanje, stigne nakon kratkog putovanja do jezera koje je ležalo u gustoj sjeni jedne šumice. U tu se šumu upravo sklonilo veliko jato tih ptica bojeći se da će ih vukovi ugrabiti. Heraklo je stajao bespomoćan kad je ugledao množinu ptica, ne znajući kako da svlada tolike neprijatelje. Najednom osjeti lagan udarac po ramenu. Obazrevši se, ugleda divovsku pojavu Ateninu, koja mu utisnu u ruke dvije velike mjedene čegrtaljke koje joj je izradio Hefest. Atena ga naputi da ih upotrijebi protiv Stimfalida, i iščezne. Heraklo se popne na neku uzvisinu u blizini jezera i zaplaši ptice udarajući čegrtaljkama. Ptice ne mogoše podnijeti zaglušnu buku, nego prestrašene izletješe iz šume. Nato Heraklo uhvati luk, stavi u nj strijelu za strijelom i sruši svu silu ptica u letu. Druge napustiše taj kraj i ne vratiše se više. ⁶⁴

Sedmi, osmi i deveti posao Heraklov

Kralj Minoj na Kreti obećao je bogu Posidonu da će mu žrtvovati ono što prvo izroni iz mora, tvrdeći da u njega nema životinje koja bi bila dostojna da posluži za tako uzvišenu žrtvu. Stoga Posidon pošalje iz mora izvanredno lijepa bika. Ali kralja očara krasan stas životinje koja mu se ukaza pred očima, pa je potajno turi među svoja stada, a Posidonu podmetne drugu za žrtvu. Tom prijevarom raspaljen, Posidon učini za kaznu te bik pobjesni i strahovito opustoši otok Kretu. Ukrotiti toga bika i donijeti ga pred Euristeja bio je sedmi zadatak Heraklov.

Kad je junak s tom namjerom došao na Kretu i stupio pred Minoj a, kralj se silno uzraduje nadajući se da će se riješiti opasnog štetočine. Štoviše, pomogao je junaku da uhvati bijesnu životinju, a junačka snaga Heraklova ukrotila je divljeg bika tako temeljito te ga je dopremio na Peloponez na taj način da se cijelim putem preko mora vozio na njemu kao na lađi. Tim poslom bio je Euristej zadovoljan, ali pošto je životinju kratko vrijeme s užitkom promatrao, odmah je opet pusti na slobodu. Kad bik više nije bio u vlasti Heraklovoj, spopadne ga ponovno njegova stara bjesnoća: projuri cijelom Lakonijom i Arkadijom, prijeđe preko Istma na Maratonsko polje u Atici pustošeći ondje zemlju kao prije toga na otoku Kreti. Istom je Teze ju kasnije pošlo za rukom da ga svlada. Kao osmi posao nametne Heraklu njegov rođak da dotjera u Mikenu kobile Tračanina Diomeda. Ovaj je bio sin Aresov i kralj Bistonaca, jednoga veoma ratobornog plemena u Trakiji. U Diomeda su bile kobile, tako divlje i jake da su ih željeznim lancima morali vezati o mjedene jaslje. Nisu ih hranili zoblju, nego su pred njih bacali strance koji su na svoju nesreću došli u kraljev grad, te je njihovo meso služilo konjima za hranu. Kad je Heraklo stigao onamo, prvi mu je posao bio da pograbi nečovječnoga kralja i baci ga pred njegove vlastite kobile, svladavši najprije stražare što su bili postavljeni kod jaslja. Ta hrana upitomi životinje, pa ih Heraklo potjera na morsku obalu. Ali Bistonci pođu za njim u potjeru, tako da se Heraklo morao okrenuti i boriti protiv njih. Međutim je životinje predao na čuvanje svomu miljeniku i pratiocu Abderu, sinu Hermovu. Kad se Heraklo udaljio, kobile ponovno spopadne želja za ljudskim mesom, pa je Heraklo na povratku, pošto je Bistonce natjerao u bijeg, našao svoga prijatelja rastrgana od

konja. Oplakavši pokojnika, osnuje njemu u čast grad Abderu. Zatim ponovno ukroti kobile i s njima sretno stigne k Euristeju, koji konje posveti božici Heri. Njihovo potomstvo živjelo je još dugo vremena, dapače je i kralj Aleksandar Makedonski jahao još na jednom potomku tih kobilica.

Pošto je Heraklo izvršio taj posao, ukrcao se na lađu s Jazonovom družinom, koja je imala poći po zlatno runo u Kolhidu, o čemu smo već pripovijedali.

Vrativši se s duga lutanja, junak se spremi na pohod protiv Amazonki kako bi izvršio deveti posao: da kralju Euristeju za njegovu kćer Admetu donese pojas Amazonke Hipolite. Amazonke su živjele u kraju oko Termodonta u Pontu, a bijahu veliko žensko pleme koje se bavilo samo muškim poslovima. Od svoje djece odgajali su samo žensku. Udružene u čete polazile su na ratne pohode. Njihova je kraljica Hipolita kao znak svojeg dostojanstva nosila spomenuti pojas koji je dobila na dar od samoga Aresa, boga rata. Za svoju vojnu sakupi Heraklo dobrovoljce u jedan brod, zaveže se nakon kojekakvih doživljaja u Crno more i napokon doplovi u ušće rijeke Termodonta i u luku amazonskoga grada Temiskire. Tu mu amazonska kraljica izađe u susret. Krasna pojava junakova ulije joj poštovanje, pa kad je saznala po što je došao, obeća mu pojas. Ali Hera, nepomirljiva neprijateljica Heraklova, preobrazi se u jednu Amazonku, pomiješa se među ratoborne žene i proširi glas da neki stranac hoće da im odvede kraljicu. Smjesta sve muškare uzjašu konje i navale na Herakla u njegovu taboru što ga je udario pred gradom. Obične Amazonke borahu se protiv ratnika junakovih, a najuglednije se postaviše protiv njega samoga nametnuvši mu tešku borbu. Prva koja je započela bitku s njim zvala se, zbog svoje brzine, Aela ili Oluja, ali je u Heraklu našla još bržeg protivnika, pa je morala uzmaci, te ju je Heraklo na vrtoglavom bijegu dostigao i ubio. Druga pade pri prvoj navali, zatim Protoja kao treća, koja je sedam puta pobijedila u dvoboju. Nakon nje podleže osam drugih, među njima i tri lovkice, drugarice Artemidine, koje su inače uvijek tako sigurno gađale kopljem, samo ovaj put promašile cilj te podlegoše strelicama junakovim, uzalud se skrivajući za svoje štitove. Pade i Alkiza, koja se bila zavjetovala da će cijeli život ostati djevojka; zavjet je ispunila, ali na životu nije ostala! Pošto je Melanipa, hrabra predvodnica

Amazonki, bila zarobljena, nagnuše sve u divlji bjeg, a kraljica Hipolita preda pojas, kako je već prije bitke bila obećala. Heraklo ga uze kao otkupninu za zarobljenu Melanipu, kojoj pokloni slobodu.

Na povratku doživi junak na trojanskoj obali novu pustolovinu. Tu je Heziona, kći Laomedontova, bila privezana za jednu stijenu i izložena nekoj morskoj nemani da je proždre. Njezinu je ocu Laomedontu Posidon sagradio trojanske zidove, a nije dobio ugovorenu plaću. Zbog toga je jedna morska neman pustošila trojansko područje tako dugo dok joj očajni Laomedont nije žrtvovao svoju rođenu kćer. Kad je Heraklo plovio pokraj trojanske obale, zazove ga tužni otac u pomoć obećavši mu da će mu, ako mu spasi kćer, dati prekrasne konje što ih je njegov otac dobio na dar od Zeusa. Heraklo pristane uz obalu i pričeka neman. Kad je došla i razvalila ralje da proguta djevojku, skoči on sam u njezine ralje, razreze joj svu utrobu i iz ubijene nemani kao iz kakve razbojničke špilje ponovno iziđe van. Ali Laomedont ni ovaj put ne održa riječ, pa Heraklo ode prijeteci se.

Tri posljednja posla Heraklova

Kad je junak položio pojas kraljice Hipolite pred noge Euristejeve, kralj mu ne dade ni časka počinka, nego ga odmah posla da dovede goveda diva Geriona. Gerion je na otoku Eritiji u Gadirskom zaljevu¹ imao stado lijepih crvenosmeđih goveda, koja mu je čuvao neki drugi div i jedan dvoglavi pas. Sam Gerion bio je strahovito velik, imao je tri tijela, tri glave, šest ruku i šest nogu. Nijedan se smrtnik nije još nikada usudio udariti na njega.

Heraklo je dobro vidio koliko priprema zahtijeva taj teški potvat. Svuda je bilo poznato da je Gerionov otac Hrizaor, koji je dobio ime »Zlatni mač« zbog svoga bogatstva, bio kralj cijele Iberije (Španije), da su se osim Geriona za nj borila još tri junačka i gorostasna sina, i da je svaki sin zapovijedao velikom vojskom ratoborne momčadi. Upravo zato zadao je Euristej Heraklu taj posao, jer se nadao da će junak na ratnom pohodu u takvu zemlju ipak napokon izgubiti mrski život. Ali Heraklo pođe u susret i toj opasnosti jednako neustrašivo kao i prijašnjim svojim djelima. Sakupivši vojske na otoku Kreti, koju je prije oslobodio od divlje zvjeradi, iskrca se najprije u Libiji. Tu se porvao s divom Antejem, sinom Gejinim, koji je, kad god bi se dotakao Zemlje, svoje majke, uvijek dobivao nove snage. Ali Heraklo ga obujmi svojim snažnim rukama, digne u zrak i u zraku ga zadavi. Osim toga očisti Libiju od grabežljivih zvijeri: mrzio je jednako divlje zvijeri i opake ljude, jer je u svima njima vidio sliku obijesnoga i nepravednog vladara kojemu je tako dugo morao služiti.

Nakon duga putovanja kroz bezvodne predjele došao je napokon u plodno područje, obilato rijekama. Tu je osnovao grad goleme veličine i nazvao ga Hekatompil, tj. Grad sa stotinu vrata. Danas Cadiz.

Najposlije stigne do Atlantskog oceana nasuprot Gadiri; tu postavi i ona dva glasovita Heraklova stupa. Sunce je peklo žestoko, i Heraklo ga nije mogao dulje podnositi, pa zato podiže oči k nebu i podignutim se lukom zaprijeti da će oboriti sunčanoga boga. Ovaj se zadivi njegovoj srčanosti te mu, kako bi dalje mogao putovati, ponudi svoj zlatni čamac u kojemu sam prevaljuje svoj noćni put od zalaska do izlaska sunca. Na njemu se Heraklo preveze u Iberiju sa svojom mornaricom, koja je uza nj jedrila. Ondje nađe sva tri Hrizaorova sina sa tri velike vojske, koje su taborovale nedaleko jedna od druge. On

u dvoboju ubije sve njihove vođe i osvoji zemlju. Tada dođe na otok Eritiju, gdje je boravio Gerion sa svojim stadima. Čim je dvoglavi pas primijetio njegov dolazak, navali na njega, ali ga Heraklo dočeka toljagom i ubije, a nato i gorostasnog pastira, koji je psu pritekao u pomoć. Tada pobježe s govedima, ali Gerion ga stiže, pa se zametnu ljuta borba. Sama Hera pri teče u pomoć divu, ali joj Heraklo zatjera strelicu duboko u grudi te je božica ranjena morala pobjeći.

Ali i trostruko tijelo divovo, koje je u području želuca bilo spojeno, zadobi na tom mjestu smrtonosnu strelicu te morade podleći.

Izvršujući različita slavna djela prevali Heraklo svoj put kući, pošto je kopnom gonio goveda kroz Iberiju i Italiju. Kod Regija u Donjoj Italiji pobježe mu jedno goveče, prepliva morski tjesnac i dođe na Siciliju. Heraklo odmah i druga goveda natjera u vodu i prijeđe na Siciliju, uhvativši se jednom biku za rog. Praćen kojekakvim doživljajima,⁶⁵ junak se preko Italije, Ilirije i Trakije sretno vrati u Grčku i stigne na Istanbu.

Sada je Heraklo obavio deset poslova, ali kako Euristej ne htjede da prizna dva djela, morao se Heraklo pokoriti te izvršiti još druga dva posla.

Nekoć, pri svečanoj svadbi Zeusa i Here, kad su svi bogovi obdarili uzvišeni bračni par svadbenim darovima, ne htjede ni Geja (Zemlja) zaostati za drugima. Ona na zapadnoj obali velikoga Svjetskoga mora zasadi u vrtu granato stablo puno zlatnih jabuka. Četiri djevice, zvane Hesperide, kćeri Noći, čuvale su taj sveti vrt, a osim toga stražio je ondje i stoglavni zmaj Ladon, sin Forkisa, glasovitog oca tolikih nemani, i Kete, kćeri Zemljine.

Nikada san nije sklapao oči toga zmaja, a strahovito siktanje objavljivalo je njegovu blizinu, jer je svako od njegovih stotinu grla ispuštalo drugi glas. Tome čudovištu imao je Heraklo po naredbi Euristejevoj oteti zlatne jabuke Hesperida. Junak krene na dug i pustolovan put, na kojemu se prepustio slijepom slučaju, jer nije znao gdje Hesperide prebivaju. Najprije dođe u Tesaliju, gdje je živio div Termer, koji je sve putnike na koje se namjerio ubijao svojom tvrdom glavom. Ali na lubanji božanskoga Herakla razmrskala se glava divova. Dalje naprijed, na rijeci Ehedoru, stade junaku na put drugo čudovište, Kikno, sin Aresa i Pirene. Njega Heraklo zapita za

vrta Hesperida, ali mjesto odgovora Kikno izazove putnika na dvoboj, i Heraklo ga ubije. Tada se pojavi sam bog Ares, da osveti ubijena sina, i Heraklo je bio prisiljen da se s njim bori. No Zeus ne htjede da njegovi sinovi prolijevaju bratsku krv, pa nenadno među oba borca baci munju i rastavi ih. Heraklo pođe dalje ilirskom zemljom, požuri preko rijeke Eridana i dođe k Nimfama, kćerima Zeusa i Temide, koje su stanovale na obali te rijeke. I na njih se junak obrati svojim pitanjem.

— Pođi k starom riječnom bogu Nereju — bijaše njihov odgovor — on je vrač i zna sve. Navali na njega u snu i svezi ga, pa će biti prisiljen da ti kaže pravi put.

Heraklo poslušao taj savjet pa pođe i svlada riječnoga boga, premda se ovaj po svom običaju pretvarao u svakojaka obličja. Heraklo ga ne pusti dok nije doznao u kojemu će kraju svijeta naći zlatne jabuke Hesperida.

Poučen o tome, prođe dalje Libijom i Egiptom. U Egiptu je vladao Buziris, sin Posidona i Lizijanase. Kad je jednom devet godina vladala glad u zemlji, objavio je kralju neki vrač s Kipra okrutno proročanstvo da će nerodica prestati ako svake godine žrtvuje Zeusu po jednog stranca. U znak zahvalnosti započe Buziris sa samim vračem. Malo—pomalo počeo se barbarinu sviđati taj običaj, pa je klao sve strance koji bi došli u Egipat. Tako uhvate i Herakla i do vuku do žrtvenika Zeusovih. Ali on raskida okove koji su ga sapinjali pa ubije Buzirisa s njegovim sinom i svećeničkim glasnikom. Doživljavajući kojekakve zgrade⁶⁶ išao je junak dalje, oslobodio je, kako je već spomenuto, Titana Prometeja, koji je bio prikovan na Kavkazu, i stigao napokon, po uputama oslobođena Titana, u zemlju gdje je Atlant na plećima držao nebeski svod, a u blizini Hesperide čuvale drvo sa zlatnim jabukama. Prometej je svjetovao Herakla neka u krađu zlatnih jabuka ne pođe sam, nego neka pošalje Atlanta po taj plijen.⁶⁷ Heraklo se ponudi Atlantu da će za to vrijeme pridržati teret nebeski. Atlant pristane, i Heraklo podmetne snažna pleća pod nebeski svod. Atlant ode, uspava zmaja što se ovijao oko drveta, ubije ga, nadmudri čuvarice i sa tri jabuke koje je ubrao sretno se vratio Heraklu.

— Ali — reče Atlant — moja su pleća jednom osjetila kako je ugodno kad ih mjedeno nebo ne pritište. Nije mi stalo da ga ponovno

dalje držim.

S tim riječima baci jabuke pred Herakla na travu i pusti ga da stoji s neobičnim, nepodnošljivim teretom.

Heraklo morade smisliti varku da bi se oslobodio.

— Pridrži, molim te — reče nosiocu neba — samo časak nebeski svod dok omotam oko glave jastučić od užeta da mi strašni teret ne zdrobi lubanju.

Atlantu se ta molba učini opravdanom, pa se ponovno postavi pod nebo, po njegovu mišljenju samo na nekoliko časaka. No sad je mogao dugo čekati da ga Heraklo ponovno zamijeni, i varalica osta prevaren. Čim je, naime, Heraklo pokupio jabuke s trave, odmah pobježe sa zlatnim voćem. Jabuke donese Euristeju, ali kako svrha ovoga da upropasti Herakla nije time bila postignuta, vrati ih kralj junaku kao dar, a ovaj ih položi na žrtvenik Atenin.

Međutim, božica je znala da se svetoj svrsi toga božanskog voća protivi da bi igdje drugdje bilo pohranjeno, zato jabuke odnese natrag u vrt Hesperida.

Mjesto da morskoga suparnika uništi poslovima koje mu je dotada zadavao, Euristej mu je njima samo pribavio slavu u pozivu koji mu je sudbina bila odredila: na tim poslovima iskazao se Heraklo kao istrebljivač svakog nečovještva na zemlji i kao pravi dobrotvor čovječanstva. Ali posljednji posao imao je izvršiti u kraju kamo ga — tako se nadao lukavi kralj — ne bi pratila njegova junačka snaga. Pred njim je stajala borba s mračnim silama podzemnog svijeta: imao je iz Hada dovesti Kerbera, psa—vratara podzemnog carstva. Ta je neman imala tri pasje glave sa strašnim raljama, iz kojih je bez prestanka kapala otrovna slina, zmajski rep visio joj s tijela, a dlake na glavama i leđima bile su od uvijenih zmija koje su siktale. Da bi se spremio za taj užasan put, pođe Heraklo u grad Eleuzinu, u atičku oblast, gdje su učeni svećenici gajili tajnu nauku o božanskim stvarima zemaljskoga i podzemnog svijeta. Heraklo zatraži da ga svećenik Eumolp posveti u tamošnje tajne pošto je na svetom mjestu bio očišćen od ubojstva Kentaura,⁶⁸ gdje se nalazio ulaz u podzemni svijet. Tu se spusti u duboki ponor, vođen od Herma, pratioca duša, i stigne u podzemno carstvo pred grad kralja Plutona.

Sjene koje su žalosno vrludale pred vratima podzemnoga grada — jer u podzemnom svijetu nema vesela života kao na ovome svijetu — nagnuše u bijeg kad ugledaše meso i krv u živoj ljudskoj pojavi. Samo Gorgona Meduza i duh Meleagrov ostadoše na svom mjestu. Na Meduzu htjede Heraklo navaliti mačem, ali ga Hermo zadrža, poučivši ga da su duše pokojnika samo prazne sjene i da ih mač ne može raniti. S Meleagrovom dušom, naprotiv, porazgovorio se Heraklo prijateljski i primio od njega čeznutljive pozdrave za njegovu ljubljenu sestru Dejaniru na gornjem svijetu. Došavši sasvim blizu do vrata hadskih ugleda svoje prijatelje Tezeja i Piritoja: Piritoj je došao u podzemni svijet u pratnji Tezeja kao prosac Perzefonin, ali obojicu je zbog toga drskog pothvata Pluton prikovao za kamen na kojem su se umorni odmarali. Kad obojica ugledaše prijatelja Herakla, pruže ruke za njim moleći i drščući, u nadi da će im njegova snaga pomoći da se ponovno uspnu na gornji svijet. Tezeja Heraklo doista uhvati za ruku, oslobodi ga okova i podigne s kamena na kojem je prikovan ležao. Nato pokuša da i Piritoja oslobodi, ali mu to ne pođe za rukom, jer je zemlja pod njegovim nogama počela drhtati. Idući naprijed prepozna Heraklo i Askalafa, koji je nekoć izdao Perzefonu da je jela od Hadovih mogradnja, što joj je spriječilo povratak na gornji svijet. Heraklo odvali s njega kamen što ga je Demetra u očaju zbog gubitka svoje kćeri bila navalila na njega. Tada nasrne na stada Plutonova i zakolje jedno goveče da krvlju napoji duše. To ne htjede dopustiti pastir tih stada, Menetije, pa pozva junaka da se s njim porve. Heraklo ga obujmi oko pasa, slomi mu rebra i pusti ga istom na molbu podzemne vladarice Perzefone. Na vratima mrtvačkoga grada stajaše kralj Pluton ne puštajući ga da uđe. Ali strelica junakova rani boga u pleća te on osjeti boli kao smrtni ljudi, pa kad ga je Heraklo nato skromno zamolio da mu dopusti da odvede podzemnoga psa, nije se dulje protivio. No ipak mu postavi uvjet da svlada psa bez upotrebe oružja što ga sa sobom nosi. Zato pođe Heraklo, zaštićen samo svojim prsnim oklopom i ogrnut lavljom kožom, da uhvati neman. Psa nađe gdje čuči na ušću rijeke Aheronta. Ne obazirući se na lavež troglavca, koji je zvučao kao mukla grmljavina što se u odjekivanju umnogostručava, uhvati ga za noge, obujmi ga rukama oko vrata i ne pusti ga, premda se njegov rep, koji je bio živa zmija, naprijed propeo i ujeo junaka u slabinu.

Držeći čudovište čvrsto za vrat stiskao ga je tako dugo dok nije ukrotio jogunastu životinju, podigao je na pleća i kroz drugi otvor Hada, kod Trezena u zemlji argejskoj, sretno opet izašao na gornji svijet. Kad je podzemni pas ugledao danje svjetlo, prestraši se i počne pljuvati otrovnu pjenu, od koje iz zemlje izraste otrovni jedić. Heraklo odmah odnese čudovište u okovima u Tirint i pokaže ga zabezeknutom Euristeju, koji nije vjerovao svojim očima. Sad se kralj u očaju uvjerio da se neće nikada riješiti morskog Zeusova sina. Zato se pomiri sa sudbinom i otpusti junaka, koji podzemnoga psa vrati njegovu gospodaru u podzemni svijet.

Heraklo i Eurit

Oslobodivši se napokon poslije tih teških poslova službe Euristejeve, vrati se Heraklo u Tebu. Sa svojom ženom Megarom, kojoj je u ludilu poubijao djecu, nije mogao više živjeti. Zato je s njezinim pristankom uda za svoga ljubljenog nećaka Jolaja, a za sebe je snovao novu ženidbu. Njegova se ljubav priklonila lijepoj loli, kćeri kralja Eurita u Ehaliji na otoku Eubeji. Eurit je Herakla još kao dječaka poučavao u vještini gađanja iz luka. Sada je pak obećao svoju kćer onomu natjecatelju koji njega i njegove sinove pobijedi u strijeljanju. Na taj proglas pohrli i Heraklo u Ehaliju i nastupi među mnoštvom natjecatelja. U tom je natjecanju dokazao da nije bio nedostojan učenik starog Eurita, jer je pobijedio njega i njegove sinove. Kralj je svoga gosta primio sa svim počastima, ali se u srcu silno prestrašio zbog njegove pobjede, jer je i nehotice morao misliti na udes Megarin, pa se bojao da će mu kćer zadesiti ista sudbina. Zato na pitanje junakovo odgovori da o udaji kćerinoj želi još neko vrijeme promišljati. Međutim je najstariji sin Euritov, Ifit, vršnjak Heraklov, koji je nesebično uživao u snazi i junačkoj krasoti svoga gosta, postao njegovim iskrenim prijateljem te je upotrijebio svu vještinu nagovaranja da svoga oca učini sklonijim plemenitom strancu. No Eurit osta odlučno kod toga da mu ne da svoje kćeri. Ogorčen ostavi Heraklo kraljev dvor te dugo lutaše tuđinom. Što mu se u to vrijeme dogodilo kod kralja Admeta, pripovijedat ćemo u idućoj priči. Međutim kralju Euritu dođe glasnik i javi mu da je neki razbojnik navalio na kraljeva stada. To je izvršio lukavac i varalica Autolik⁶⁹, čija su lupeštva bila na daleko i široko poznata. No ogorčeni kralj reče:

— To nije nitko drugi učinio nego Heraklo. Tako jadnu osvetu počinja zato što nisam njemu, ubojici svoje rođene djece, dao svoju kćer za ženu.

Ifit je žarkim riječima branio svoga prijatelja, ponudivši se da će sam poći Heraklu i s njim potražiti ukradena goveda. Heraklo gostoljubivo dočeka kraljeva sina i pokaza se spreman da zajedno s njim pođe u potragu za govedima. No vratiše se neobavljena posla. Kad su se nato popeli na zidove Tirinta da razgledaju okolinu ne bi li gdje god otkrili ukradena goveda, najednom nesretno ludilo ponovno obuze junakovu dušu: gonjen Herinom srdžbom, pomisli Heraklo da

mu je vjerni prijatelj Ifit jednako kriv kao i njegov otac, te ga strmoglavi niz visoke gradske zidine Tirinta.

Heraklo kod Admeta

U vrijeme kad je Heraklo s ogorčenjem napustio kraljevu kuću u Ehaliji pa se potucao naokolo dogodila mu se ova zgodica. U gradu Feri u Tesaliji živio je plemeniti kralj Admet sa svojom mladom i lijepom ženom Alkestidom⁷⁰ koja je svoga muža ljubila iznad svega. Živjeli su okruženi krasnom djecom i ljubljeni od sretnih podanika. Jednom je Zeus gromom ubio čudotvornog liječnika Asklepija (Eskulapa), sina Apolonova, bojeći se da bi svojom vještinom mogao ljude učiniti besmrtnima. Ogorčen zbog toga, ubije Apolon Kiklope koji su kralju bogova kovali munje. Kad je nato Apolon pred srdžbom Zeusovom pobjegao s Olimpa te bio prisiljen stupiti u službu nekom smrtniku, primi ga vrlo lijepo Admet, sin Feretov,⁷¹ a Apolon mu je kao sluga čuvao goveda.

Otada je Admet stajao pod moćnom zaštitom boga Apolona, koji je kasnije opet ušao u milost ocu Zeusu. Kad je prošao vijek Admetov te mu Sudbina dosudila smrt, njegov se prijatelj Apolon, koji je to kao bog znao, zauzeo kod Suđenica, koje mu obećaju da će Admet izbjeći Hadu, koji ga čeka, ako koji drugi smrtnik mjesto njega htjedne umrijeti i sići u carstvo mrtvih. Apolon stoga napusti Olimp i dođe u Feru. I svomu starom prijatelju da njemu i njegovima donese vijest o smrti koju mu je Sudbina odredila, ali da mu ujedno oda sredstvo pomoću kojega može izbjeći svomu udesu.

Admet je bio čestit čovjek, ali je volio život, a ujedno se i sva njegova čeljad zajedno s njegovim podanicima prestrašila da će kuća ostati bez potpore, žena i djeca bez muža i oca, a narod bez svoga blagog vladara. Stoga pođe Admet svuda naokolo tražeći ne bi li našao prijatelja koji bi htio mjesto njega umrijeti. Ali se ne nade nijedan koji bi to želio, i koliko su prije žalili zbog gubitka koji ih je čekao, toliko su ostali hladni kad su čuli uz koji bi uvjet Admet mogao ostati na životu. Štoviše, ni sijedi otac kraljev Feret, ni njegova ostarjela majka, koji su svaki čas mogli umrijeti, ne htjedose za svoga sina žrtvovati ni ono malo života kojemu su se još mogli nadati.

Samo Alkestida, lijepa njegova žena, u cvijetu mladosti, sretna majka nadobudne krasne djece, bila je zadahnuta tako čistom i

požrtvovnom ljubavi prema mužu da se izjavila spremnom za njega se odreći svijeta.

Jedva je ta izjava izašla iz njezinih usta, već se i crni svećenik mrtvih, Tanat (Smrt), približio vratima palače da odvede svoju žrtvu u carstvo sjena. Smrt je točno znala dan i čas kad je Admetu bilo od Sudbine određeno da umre. Kad Apolon opazi da se približava Smrt, napusti on, bog života, brzo kraljevsku palaču da ga ne bi okaljala blizina Smrti. Pobožna Alkestida, kad je vidjela da joj se približuje odsudni dan, očisti se, kao žrtva Smrti, u tekućoj vodi, obuče svečanu haljinu i stavi na se nakit iz škrinjice od cedrovine. Pošto se tako sasvim dostojanstveno ukasila, pomolila se pred kućnim žrtvenikom božici podzemnoga svijeta. Nato zagrlji svoju djecu i muža pa napokon, pošto je iz dana u dan bivala sve slabija, u određeni čas, okružena od svojih dvorkinja, uz bok svoga muža i svoje djece stupi u odaju gdje je htjela dočekati glasnika podzemnoga svijeta. Tu se spremi za svečani rastanak sa svojimima.

— Daj da ti rekнем što mi srce želi — prozbori ona svome mužu. — Budući da mi je tvoj život draži od moga, umirem za tebe sada kad mi smrt još nije bila blizu, kad sam mogla izabrati kojega plemenitog Tesalca za drugoga muža i živjeti u sretnoj vladarskoj kući. Ali ja nisam htjela živjeti bez tebe gledajući osirotjelu djecu.

Otac i mati su te izdali, premda bi njima smrt bila slavija, jer tada ne bi ti ostao udovac niti bi morao odgajati siročad. Ali kad su bogovi već tako odredili, molim te samo to da se sjećaš moga dobročinstva i da djeci, koju jednako ljubiš kao i ja koja ih moram ostaviti, ne dovedeš drugu ženu za maćehu, koja bi ih mogla mučiti kad bi je stala izjedati zavist.

Muž joj se plaćući zakune da će mu i poslije smrti samo ona biti žena, kao što je to bila za života. Tada mu Alkestida preda rasplakanu djecu i bez svijesti se sruši na pod.

Dok su se vršile pripreme za njezin ukop, dogodi se da je Heraklo, lutajući po svijetu, došao u Feru i upravo pred vrata kraljeve palače, a kad ga je Heraklo, iznenađen pogledom na njegovu žalobnu odjeću, pitao tko mu je umro. Admet ne htjede gosta ožalostiti, ili pače otjerati iz kuće, pa odgovori tako uvijeno te je Heraklo mislio da je umrla neka dalja rođakinja Admetova koja mu je došla u pohode. Stoga osta veseo, pođe u pratnji jednoga roba u gostinsku sobu i

naloži mu da mu donese vina. Kad mu je žalost toga roba upala u oči, izgrdi ga zbog pretjerane tuge.

— Što me gledaš tako ozbiljno i svečano? — zapita ga. — Sluga mora biti ljubezan prema gostima! Pa što zato ako je u vašoj kući umrla neka strana žena? Zar ne znaš da je to zajednički udes svih ljudi? Žalosljima je život muka.

Idi. stavi vijenac na glavu, kao što vidiš mene, pa pij sa mnom! Uvjeran sam da će pun vrč ubrzo rastjerati tugu s tvoga čela.

Ali sluga se okrene zgražajući se.

— Nas je pogodio težak udarac — odvrati on — kojemu ne dolikuje smijeh i gošćenje. Doista, sin Feretov je samo pregostoljubiv kad je u tako dubokoj žalosti primio tako lakoumna gosta.

— Zar da se odreknem veselja zato — odgovori Heraklo zlovoljno — što je u kući umrla neka strana žena?

— Strana žena! — poviče sluga u čudu. — Tebi je možda bila strana, ali nama nije!

— Onda mi Admet nije točno kazao svoju nesreću — primijeti Heraklo začuđen.

Ali rob reče:

— Budi samo veseo; žalost gospodara tiče se samo njihovih prijatelja i slugu!

Ali Heraklo nije više imao mira dok nije saznao pravu istinu.

— Je li moguće? — povika. — Tako divnu ženu je Admet izgubio i još je stranca tako prijazno dočekao! Ta ja sam s nekom tajnom odbojnošću ulazio na vrata, i sad sam u kući žalosti okitio glavu vijencima, veselio se i pio! Ali reci mi gdje je sahranjena pobožna žena.

— Ako pođeš ravnim putem koji vodi u Larisu — odgovori rob — vidjet ćeš lijepu grobnicu koja je već podignuta.

S tim riječima sluga plačući ostavi stranca.

Ostavši sam, Heraklo se nije dao u jadikovke, nego brzo stvori odluku.

»Spasiti moram tu pokojnicu« — reče sam sebi — »i ponovno je uvesti u kuću muže viju: drugačije ne mogu dostojno nagraditi njegovo gostoprimstvo. Idem do grobnice. Ondje ću pričekati Tanata, vladara mrtvih. Naći ću ga svakako kad dođe da pije žrtvenu krv koja će biti izlivena na grobu pokojnice. Tada ću skočiti iz zasjede,

pograbiti ga brzo, objumiti ga rukama, i nikakva sila na svijetu neće ga osloboditi dok mi ne prepusti svoj plijen.«

S tom odlukom sasvim tiho i neprimjetno ode iz palače kraljeve.

Uto se Admet vratio u opustjelu kuću pa je sa svojom ostavljenom djecom žalio u bolnoj čežnji za žrtvovanom ženom, a nikakva utjeha vjernih slugu nije mogla ublažiti njegove boli. Za kratko vrijeme eto njegova gosta ponovno u kuću. Za ruku je vodio žensko čeljade zastrto koprenom.

— Nisi dobro učinio, kralju — reče on — što si mi zatajio smrt svoje žene. Primio si me u svoju kuću kao da tužiš samo zbog tuđe nesreće. Tako sam ja nesvjesno učinio veliku nepravdu i u kući žalosti izlio radosnu žrtvu ljevanicu. Ali ja neću da te u tvojoj nesreći još dulje žalostim. No čuj zašto sam još jednom došao. Ovu djevojku ovdje dobio sam kao pobjednu nagradu kod bojnih igara. Sada polazim na vojnu protiv bistonškoga kralja u Trakiju. Dok taj pohod ne dovršim, predajem ti ovu djevojku kao robinju: brini se za nju kao za blago svoga prijatelja.

Admet se prestraši kad je čuo svoga prijatelja.

— Nisam ti zatajio smrt svoje žene zato — odgovori kralj — što bih prezirao prijatelja ili ga se odricao, nego zato da sebi ne zadajem još više žalosti time što bih te pustio da odeš odavde u kuću kojega drugog prijatelja. Ali ovu ženu, kneže, molim te, odvedi kojem drugom Feraninu, a ne ostavljaj je kod mene koji sam toliko pretrpio. Ta ti imaš dosta prijatelja u ovom gradu. Kako bih ja mogao bez suza gledati tu djevojku u svojoj kući? U muške prostorije ne bih je mogao smjestiti, a zar da za nju uredim odaje svoje pokojne žene? Ne dali bogovi! Bojim se ogovaranja Ferana, a bojim se i prijekora pokojnice!

Tako govoraše kralj braneći se, ali opet je neobična čežnja privlačila njegov pogled na potpuno zastrt lik.

— Tko god ti bila, ženo — reče uzdišući — znaj da si uzrastom i stasom neobično slična mojoj Alkestidi. Zaklinjem te bogovima, Heraklo, vodi mi tu ženu ispred očiju i ne muči mučenika još više! Jer kad je gledam, čini mi se da vidim svoju pokojnu ženu, a potok suza navire mi na oči te ponovno zapadam u tugu.

Heraklo svlada svoje pravo čuvstvo pa tužno odgovori:

— O kad bi mi Zeus dao moć da ti tvoju junačku ženu vratim iz carstva sjena na ovaj svijet i da ti za tvoju dobrotu iskažem tu ljubav!

— Znam da bi ti to učinio — odgovori Admet — ali kada se ikoji pokojnik vratio iz carstva sjena?

— No — nastavi Heraklo živahnije — budući da se to ne može dogoditi, dopusti da ti vrijeme ublaži tugu, jer žalošću ne iskazuješ nikakvu ljubav mrtvima. Nemoj potpuno tjerati od sebe ni misao da bi ti druga žena mogla još jednom uljepšati život. Napokon, meni za ljubav uzmi ovu plemenutu djevojku, koju ti ovdje dovodim, u svoju kuću. Pokušaj barem! Čim ti ne bude zgodno, može ona odmah napustiti tvoj dom!

Admet nije htio vrijeđati gosta pa, prisiljen, pristane na to. Zapovjedi, ali samo nerado, da robovi otprate ženu u unutrašnje odaje. Ali Heraklo to ne dopusti.

— Ne povjeravaj — reče — moje blago rukama robova, kralju! Ti je sam uvedi, ako ti je to milo!

— Ne — usprotivi se Admet — ja neću da je dotaknem! Ja bih odmah mislio da gazim riječ koju sam zadao ljubljenoj pokojnici. Neka uđe, ali bez mene!

Ali Heraklo nije mirovao dok Admet zastrtu ženu nije primio za ruku.

— No — reče Heraklo radosno — čuvaj je sada, ali dobro pogledaj djevojku nije li doista slična tvojoj ženi, pa dokrajči svoju tugu!

Pritom Heraklo skide koprenu sa žene i kralju, koji se još čudio i sumnjao, pokaže njegovu oživjelu ženu. Dok je Admet kao ukočen držao za ruku živu ženu i dršćući od straha naslađivao oči na njoj, pripovijedao mu je Heraklo kako je kod grobnoga humka uhvatio Smrt i oteo joj njezin plijen. Tada Admet pade u naručje svojoj ženi. Ali ona osta nijema i na njegov nježni uzvik ne smjede odgovoriti.

— Nećeš — pouči ga Heraklo — ponovno čuti njezin glas dok s nje ne bude skinuta posmrtna posveta i ne svane treći dan. Ipak je bez straha vodi u svoju odaju i veseli se njezinu povratku. Dobio si je za nagradu što si prema gostima pokazao tako plemenito gostoljubije. A mene pusti da pođem za svojim udesom.

— Pođi u miru, junače! — poviče Admet za njim na rastanku. — Ti si me vratio u sretniji život. Vjeruj mi da sam ti zahvalan za svoju sreću! Svi građani moje države neka mi pomognu prirediti plesne zborove, a miris od žrtava neka se uzdigne sa svih žrtvenika! Pritom ćemo se sa zahvalnošću sjećati tebe, moćni sine Zeusov!

Heraklo u službi kraljice Omfale

Umorstvo Ifitovo teško je tištalo Herakla, iako ga je počinio u ludilu. Stoga je išao od jednoga kralj asvećenika do drugoga moleći ih da ga očiste. Najprije je došao kralju Neleju u Pil, zatim Hipokoontu, kralju u Sparti, ali obojica ga odbiše. Istom treći, Deifob, kralj u Amikli, prihvati se da ga očisti od grijeha. Ali bogdvi svejedno Herakla za kaznu zbog nedjela udariše teškom bolešću. Junak, koji je inače bio jak i čvrst kao drijen, nije mogao podnositi bolesti koja ga je iznenada spopala. Zato pođe u Delfe nadajući se da će kod pitijskog proročišta naći ozdravljenje. Ali svećenica mu kao ubojici uskrati odgovor. Junak se razljuti, ugrabi tronog, odnese ga u polje i uredi svoje vlastito proročište. Rasrđen zbog toga smionog zadiranja u njegova prava, pojavi se Apolon izazivajući Herakla na dvoboj. Ali Zeus ni ovaj put ne htjede da gleda prolijevanje bratske krvi, pa opet rastavi borce bacivši među njih munju. Sad je Heraklu napokon bilo prorokovano da će se osloboditi zla ako bude prodan u ropstvo na tri godine i ako novac dobiven za to bude predan kao odšteta ocu kojemu je ubio sina.

Satrt bolešću, pokori se Heraklo nemiloj osudi. S nekoliko prijatelja ukrca se na brod i otplovi u Aziju, gdje ga jedan od njih proda s njegovim pristankom kao roba Omfali, kćeri Jordanovoj, kraljici tadašnje Meonije, koja se kasnije prozvala Lidija. Novac što ga je za njega dobio odnio je Heraklov drug, po savjetu proročišta, Euritu, a kad ga ovaj ne htjede primiti, preda ga djeci ubijenog Ifita. Sada je Heraklo opet ozdravio. Osjećajući potpuno nekadašnju tjelesnu snagu, pokazao se isprva i kao rob Omfalin junakom nastavivši djelovati kao dobrotvor ljudi. Obračunavao je sa svim razbojnicima koji su uznemirivali zemlju njegove gospodarice i njezinih susjeda.

Kerkope, koji su živjeli u okolici Efeza i svojim pljačkanjem nanosili veliku štetu, djelomice poubija, a djelomice pohvata i svezane preda Omfali.⁷² Kralja Sileja u Aulidi, sina Posidonova, koji je hvatao putnike i silio ih da mu okapaju vinograde, ubije lopatom i počupa mu čokoće iz korijena. Itoncima, koji su više puta provaljivali u zemlju Omfalinu, razori njihov grad do temelja i cjelokupno stanovništvo učini robljem. U Lidiji je u to vrijeme vršio nasilja Midin sin Litijers. On je bio bogat čovjek, pa je sve strance koji bi prolazili mimo njegov dvor uljudno pozivao u goste. Poslije ručka silio bi ih da pođu s njim

u žetvu, a navečer bi im skidao glave. I toga silnika smakne Heraklo te ga baci u rijeku Meandar. Jednom je na takvom jednom pohodu pristao na otoku i vidio na obali ljudski trup što su ga valovi izbacili na suho. To je bilo tijelo nesretnoga Icara, koji je na voštanim krilima što ih je načinio njegov otac bježao iz Labirinta na Kreti, pa se na bijegu odviše približio suncu i pao u more. S najvećim suosjećanjem sahrani Heraklo nesretnika, a otoku, njemu u čast, dade ime Ikarija. Za tu je uslugu Icarov otac, glasoviti umjetnik Dedal, izradio krasan kip Heraklov u Pizi u Elidi. Ali kad je jednom sam Heraklo došao onamo, prevario se u noćnoj tami misleći da je kip živ čovjek. Njegove vlastite junačke kretnje učinile su mu se kao prijete kakvog neprijatelja, pa je pograbio kamen i razbio lijepi spomenik što ga je njegovu milosrđu podigao prijatelj Dedal. U vrijeme njegova robovanja pada i junakovo sudjelovanje u lovu na kalidonskoga vepra.

Omfala se divila hrabrosti svoga roba te je mogla naslućivati da je njezin sluga neki krasni, glasoviti junak. Kad je saznala da je to Heraklo, veliki sin Zeusov, nije mu samo vratila slobodu, priznajući mu njegove zasluge, nego se i udala za njega. Ali Heraklo u raskošnom istočnjačkom životu zaboravi pouke što mu ih je dala Krepost na raskršću njegova mladenačkog života, pa zaglibi u ženske užitke. Time je i pred svojom ženom Omfalom zaslužio prezir. Ona se oblačila u lavlju kožu junakovu, a njega je silila da oblači mekušne haljine lidijskih žena, a zbog njegove slijepe zaljubljenosti dovela ga je dotle da je sjedeći do njezinih nogu preo vunu. Vrat kojemu je nekoć kod Atlanta nebeski svod bio lagan teret nosio je sada zlatnu žensku ogrlicu; na žilavim junačkim rukama imao je narukvice ukrašene draguljima; ošišana mu se kosa pomaljala ispod povezače, a duga ženska haljina spuštala se valovito niz junačke udove. Tako je s preslicom u ruci sjedio među jonskim djevojkama predući svojim košćatim prstima debelu nit i bojeći se da ga ne izgrdi gospodarica ako potpuno ne izvrši svoj dnevni posao. Ako je Omfala bila dobre volje, morao je junak u ženskoj odjeći njoj i njezinim gospođama pripovijedati o djelima svoje junačke mladosti; kako je dječjom rukom zadavio zmije, kako je kao momak svladao diva Geriona, kako je Hidri odsjekao besmrtnu glavu i kako je podzemnoga psa Kerbera dovukao iz

haskoga ždrijela. O tim su djelima s užitkom slušale žene, kao što djeca uživaju u bajkama svojih dadilja.

Kad su napokon prošle godine njegova robovanja kod Omfale, trgao se junak iz svoje zaslijepljenosti. S gađenjem baci sa sebe ženske haljine, a samo trenutak volje bio je potreban, i već je opet bio snažan Zeusov sin, pun junačkih odluka. Domogavši se slobode, odluči da se najprije osveti svojim neprijateljima.

Kasnija junačka djela Heraklova

Prije svega krene Heraklo na put da obračuna s nasilnim i samovoljnim kraljem Laomedontom, osnivačem i vladarom Troje. Kad je, naime, Heraklo na povratku iz boja s Amazonkama oslobodio Hezionu, kćer toga vladara, koja je bila izložena morskoj nemani, uskratio mu je vjerolomni Laomedont obećanu nagradu, brze konje Trosove, i uz pogrdne ga riječi otjerao odande. Sada Heraklo uze svega šest lađa i samo malenu družinu ratnika sa sobom. Ali među njima bijahu prvi junaci Grčke: Pelej, Oiklej, Telamon.⁷³ K ovom posljednjem došao je Heraklo odjeven u lavlju kožu i upravo ga je zatekao pri gozbi. Telamon se digao od stola, pružio milom gostu zlatnu čašu punu vina i pozvao ga da sjedne i pije. Razdragan takvom gostoljubivošću, Heraklo podiže ruke k nebu i pomoli se:

— Oče Zeuse, ako si ikada milostivo uslišio moje molbe, molim te sada da bi ovom Telamonu koji je bez djece darovao sina junaka za nasljednika, tako neranjiva kao što sam ja u ovoj koži nemejskoga lava. Izvanredna hrabrost pratila ga uvijek!

Tek što je Heraklo izgovorio te riječi, već mu je Zeus poslao kao znamenje kralja ptica, snažnog orla. Heraklu se zbog toga nasmija srce u grudima, pa kao nadahnuti prorok uzviknu:

— Da, Telamone, dobit ćeš sina kojega toliko želiš! Bit će divan kao ovaj kraljevski orao, a ime neka mu bude Ajant! Neka bude nadaleko silan u djelima ratnog boga!

Tako reče i ponovno sjede za stol. Poslije pode Heraklo u društvu s Telamonom i drugim junacima u rat protiv Troje. Kad su se ondje iskrcali, povjeri Heraklo stražu nad lađama Oikleju, a sam s ostalim junacima krene protiv grada. Međutim je Laomedont brzo skupio narod, navalio na lađe junaka i u boju ubio Oikleja. Ali kad se opet htio udaljiti, opkoliše ga Heraklovi drugovi. Dotle se opsada Troje žestoko nastavila: Telamon probije zid i prvi prodre u grad. Istom iza njega stigne Heraklo. Prvi put u svom životu vidio je junak da ga je netko drugi u hrabrosti pretekao. Crna se zavist uvuče u njegovu dušu i opaka se misao rodi u njegovu srcu. Potegne mač da posiječe Telamona koji je pred njim stupao. Ovaj se obazre i po Heraklovu držanju pogodi njegovu namjeru.

Snašavši se, brzo poče sabirati obližnje kamenje, a na pitanje svoga suparnika što to radi odgovori:

— Dižem žrtvenik Heraklu pobjedniku!

Taj odgovor razoruža ljubomorni gnjev junakov. Nato su se opet zajedno borili, i Heraklo ubije svojim strijelama Laomedonta i sve njegove sinove, osim jednoga. Kad je grad pao, pokloni Heraklo Laomedontovu kćer Hezionu svomu prijatelju Telamonu kao ratni plijen. Ujedno dopusti djevojci da po vlastitom izboru može osloboditi jednoga zarobljenika. Ona odabere svoga brata Podarka.

— Pravo je, neka bude tvoj — reče Heraklo — ali prije toga mora pretrpjeti poniženje i biti rob: poslije toga možeš ga otkupiti za cijenu po svojoj volji!

Kad je nato dječak uistinu bio prodan u roblje, strže Heziona svoj kraljevski nakit s glave i dade ga kao otkupninu za brata. Otuda on dobi ime Prijam, što će reći Otkupljeni. O njemu će priča još mnogo pripovijedati.

Hera nije mogla priuštiti Heraklu toga pobjednoga slavlja. Na povratku iz Troje zatekoše ga velike oluje po odredbi Herinoj, dok razlučeni Zeus nije učinio kraj njezinoj samovolji.

Nakon kojekakvih doživljaja⁷⁴ odluči junak da se ovaj put osveti Augiji, koji mu je također jednom uskratio obećanu nagradu. Heraklo zauze njegov grad Elidu i ubije njega i njegove sinove. Fileju, koji je zbog prijateljstva prema Heraklu bio prognan, preda kraljevinu Elidu. Poslije te pobjede obnovi Heraklo Olimpijske igre i njihovu prvom osnivaču Pelopu posveti žrtvenik, a isto tako podigne dvanaestorici bogova šest žrtvenika, po jedan žrtvenik dvojici. Tada se, kažu, i sam Zeus u ljudskom obličju rvaao s Heraklom, pa kad ga je Heraklo pobijedio, čestitao mu je na božanskoj snazi.

Potom krene Heraklo na Pil protiv kralja Neleja, koji se nekoć usprotivio da ga očisti od grijeha. Heraklo navali na njegov grad te ubije Neleja i deset njegovih sinova. Spasio se samo mladi Nestor, koji je bio na odgoju daleko kod Gerenjana. U toj bitki ranio je Heraklo i samoga Hada, boga podzemnoga svijeta, koji je Piljanima dohrlio u pomoć.

Jedini je još preostajao Hipokoont u Sparti da ga kazni: to je bio drugi kralj koji se usprotivio da nakon umorstva Ifitova očisti ubojicu od grijeha. I sinovi toga kralja navukoše na sebe novu mržnju junakovu. Kad je, naime, Heraklov rođak i prijatelj Eon, sin Alkmenina brata, došao jednom u Spartu, napao ga je, dok je

promatrao palaču Hipokoontovu, veliki mološki ovčarski pas. Eon ga dočeka bacivši se kamenom na nj. Tada istrčaše kraljevi sinovi pa toljagama ubiše stranca. Da bi, dakle, osvetio i smrt svoga prijatelja, sakupi Heraklo vojsku protiv Sparte. Na putu kroz Arkadi ju pozove u pomoć i kralja Kefeja s njegovih dvadeset sinova. Ovaj se pak bojao da ne bi njegovi susjedi Argejci provalili u njegovu zemlju, pa zato isprva nije htio da pođe s njim. Ali Heraklo je u jednoj mjedenoj posudi imao uvojak Meduzine kose što ga je dobio od Atene. Taj uvojak preda Kefejevoj kćeri Steropi rekavši:

— Ako navali argejska vojska, treba da samo ovaj uvojak, ne gledajući u njega, tri puta podigneš iznad gradskih zidina: tada će vaši neprijatelji nagnuti u bijeg.

Kad je to Kefej čuo, dao se sklonuti da sa svim svojim sinovima krene na put. Argejce je doista sretno otjerala njegova kći, ali za njega je vojna s Heraklom nesretno svršila: on pogibe sa svih svojih dvadeset sinova, a osim njih pade i Heraklov brat Ifiklo. Heraklo pak osvoji Spartu pa, ubivši Hipokoonta i njegove sinove, dovede natrag Tindareja, oca Dioskura Kastora i Polideuka, i postavi ga opet na prijestolje, ali osvojenu državu, koju je njemu predao, zadrža pravno za svoje potomke.

Heraklo i Dejanira

Pošto je Heraklo izvršio još nekoliko junačkih djela na Peloponezu, došao je u Etoliju, u grad Kalidon, kralju Eneju, koji je imao prekrasnu kćer po imenu Dejaniru. Ona je više nego ikoja druga Etoljanka trpjela ljutu nevolju zbog jedne vrlo dosadne prosidbe. Isprva je živjela u Pleuronu, drugom glavnom gradu očinske države.

Tamo se našao kao njezin prosac riječni bog Ahelaj, koji ju je od njezina oca prosio u tri obličja. Prvi put je došao u obličju pravoga bika, drugi put kao blistav, vijugav zmaj, i napokon se pojavi u ljudskom liku, ali s bikovljom glavom, kojoj su s čupave brade tekli potoci svježe vode. Dejanira nije mogla bez duboke zabrinutosti očekivati tako užasnog prosca, zato je usrdno molila bogove da joj pošalju smrt. Dugo se opirala proscu, ali on je bivao sve uporniji, a njezin se otac nije baš protivio da je dade riječndm bogu od prastarog božanskog roda. Uto se pojavi, iako kasno, ali još uvijek u pravo vrijeme, kao drugi prosac Heraklo, kojemu je njegov prijatelj Meleagar u podzemnom svijetu pripovijedao o velikoj ljepoti te kraljeve kćeri, svoje sestre. Heraklo je došao sluteći da ljupku djevojku neće dobiti bez teškog boja. Zato je navukao bojnu opremu kao kad inače ide u rat.

Dok je išao prema palači, lepršala mu je s leđa lavlja koža na vjetru, tobolac mu je zvečao od strelica, a po zraku je mahao kijačom iskušavajući je. Kad ga je rogati riječni bog ugledao gdje dolazi, nabreknuše žile na njegovoj bikovljoj glavi te okuša svoj rog u navali. Kralj Enej, kad vidje obojicu kako ratoborni i užasni pred njim stoje prošeci njegovu kćer, ne htjede ni jednoga od moćnih prosaca uvrijediti nepovoljnim odgovorom, nego obeća da će svoju kćer dati onome koji u borbi pobijedi svoga protivnika.

Ubrzo započe pred kraljem, kraljicom i njihovom kćeri Dejaninom bijesan dvoboj. Sve je odjekivalo od šake Heraklove i od njegova luka, ali posred udaraca i pogodaka navaljivala je, dugo neranjena, snažna bikovi ja glava riječnog boga nastojeći da protivniku svojim rogovima zada smrtni udarac. Napokon se dvoboj pretvorio u rvanje, ruka se zaplete u ruku, noga u nogu, znoj poteče rvačima s glave i udova, obojica glasno stenjahu od nadčovječnog napora. Napokon nadjača Zeusov sin i obori jakog riječnog boga na tle. Ovaj se odmah pretvori u zmiju, ali Heraklo, koji je već davno znao rukovati

zmijama, pograbi je i bio bi je zadavio da Aheloi nije smjesta smislio novu pretvorbu i uzeo obličje bika. No Heraklo se ne dade smesti, nego pograbi bika za jedan rog i tolikom snagom tresne o zemlju da mu je otkinuo rog. Sad se riječni bog prizna pobijeđenim i djevojku prepusti pobjedniku. Aheloi, koji je nekoć od nimfe Amalteje dobio rog izobilja, pun voća svake vrste, mognanja i grožđa, zamijeni sada taj rog za svoj što mu ga je Heraklo otkinuo.

Ženidba junakova ne promijeni ništa život njegov: on je i dalje hrlio iz jedne pustolovine u drugu. Kad je jednom ponovno bio u kući svoje žene i njezina oca, nehotice je ubio dječaka koji ga je kod ručka imao posluživati vodom za pranje ruku,⁷⁵ pa ga je to umorstvo ponovno natjeralo na bijeg, na kojem ga je pratila njegova mlada žena i mali sin Hil, kojega mu je ona rodila.

Heraklo i Nes

Bjegunce je put vodio iz Kalidona u Trahin do junakova prijatelja Keika. To je bio najkobniji put što ga je Heraklo ikada putovao. Kad je, naime, stigao do rijeke Euenta, našao je ondje Kentaura Nesa, koji je za plaću prenosio putnike preko rijeke, tvrdeći da je to pravo dobio od bogova zbog svoga poštenja. Heraklo sam, dakako, nije trebao Kentaura: on je pregazio rijeku velikim koracima bez tuđe pomoći. Ali Dejaniru dade Nesu da je prenese, pošto mu se ovaj ponudio zamolivši ga za uobičajenu plaću. Kentaur uze Heraklovu ženu na leđa te je hitro i spretno ponese preko vode. Ali kad je bio na sredini rijeke, zaludi ga ljepota žene, pa se drzne dodirnuti je požudnom rukom. Heraklo je već bio na drugoj obali, pa kad je čuo zapomaganje svoje žene, brzo se okrenuo. Videći je u vlasti dlakava polu—čovjeka, nije dugo premišljao, nego izvadi krilatu strijelu iz tobolca i Nesa, koji se upravo sa svojim plijenom penjao na obalu, prostrijeli kroz leđa tako da mu je strijela izašla na prsa van. Dejanira se oslobodi ruku Kentaura, koji je pao na tlo, pa htjede pohrliti svome mužu, ali je umirući Nes, koji je i na smrtnom času mislio na osvetu, dozove natrag i progovori joj ove varave riječi:

— Čuj me, kćeri Enejeva! Budući da si ti posljednja koju sam nosio, pravo je da imaš još jednu prednost od moje službe, ako me hoćeš poslušati! Pokupi svježu krv koja mi je istekla iz smrtno rane pa se sada sasvim zgrušala oko onog mjesta gdje mi je u tijelo zabodena strijela, zatrovana pjenom Lernejske Hidre, te se lako dade pokupiti. Krv će ti poslužiti kao čarolija da zadržiš ljubav svoga muža: ako, naime, njom namažeš košulju njegovu, nikada više neće nijednu drugu ženu koju ikada sretne ljubiti većma nego tebe!

Pošto je Dejaniri ostavio tu pakosnu oporuku, umre smjesta od otrovane rane. Premda Dejanira nije sumnjala u ljubav svoga muža, ipak poslušava savjet Nesov, pokupi zgrušanu krv u posudu koja joj je bila pri ruci i spremi je bez znanja Heraklova: on je, naime, bio predaleko, pa nije mogao vidjeti što ona radi.

Nakon nekoliko drugih doživljaja dođu oboje zajedno sretno do Keika, gostoljubiva kralja u Trahinu u Tesaliji, i ondje se udobno nasele sa svojim pratiocima iz Arkadije, koji su svuda išli za Heraklom.

Heraklova smrt

Posljednji pothvat kojega se Heraklo prihvatio bila je vojna na Eurita, kralja Ehalije, protiv kojega je gajio staru mržnju jer mu je uskratio svoju kćer Jolu.⁷⁶ Heraklo sakupi veliku vojsku Grka i krene na Eubeju da podsjedne Eurita i njegove sinove u njihovu glavnom gradu Ehaliji. Sreća ga je pratila: visoka tvrđava pade u prah, kralj pogibe sa svoja tri sina, a grad bi razoren. Iola, još uvijek mlada i lijepa, posta zarobljenicom Heraklovom.

Za to je vrijeme Dejanira kod kuće zabrinuta čekala vijesti o svom mužu. Napokon odjeknuše u palači radosni poklici. Jedan glasnik dojuri.

— Tvoj muž, kneginjo, živi! — javi glasnik ženi, koja je strahujući slušala njegove riječi. — Eno dolazi u pobjednom slavlju i upravo prvine ratnog plijena prinosi domaćim bogovima. Njegov sluga Liha, kojega je poslao ovamo iza mene, objavljuje pobjedu narodu na otvorenom polju. Heraklov dolazak odgađa se samo zato što se on kod glavice Keneja na Eubeji sprema da prinese Zeusu dužnu žrtvu zahvalnicu.

Uto stigne i Heraklov izaslanik Liha, a u njegovoj pratnji zarobljenici.

— Zdravo da si, gospođo moga gospodara! — pozdravi Liha Dejaniru. — Bogovi mrže drskost: Heraklova pravedna stvar bila je blagoslovljena. Obijesni hvastavci sa svojim besramnim ustima pohrliše svi do jednoga dolje u Had, a grad njihov pade u ropstvo. Ali zarobljenike, koje, evo, dovodimo, treba da poštediš, tako ti poručuje tvoj muž, a prije svega nesretnu djevojku koja, evo, pada pred tvoje noge!

Dejanira s dubokim suosjećanjem baci pogled na lijepu, mlađahnu djevojku, koja se stasom i pogledom ljupko blistala, podiže je sa zemlje i reče:

— Da, dragi moji, uvijek me obuzimalo trpko suosjećanje kad god bih vidjela nesretnike bez domovine kako ih vuku kroz tuđe zemlje, i slobodne ljude kako trpe ropski udes. Zeuse pobjednice, nikada ne digni tako svoju ruku protiv moje kuće! Ali tko si ti, jadna djevojčice? Čini se da si neudata i iz odlične kuće! Reci mi, Liha, tko su roditelji ove djevojke?

— Otkuda bih ja to znao? Zašto me to pitaš? — odgovori izaslanik pretvarajući se, a izraz njegova lica odavaše neku tajnu. — Ona

jamačno nije — nastavi Liha iza kraćeg oklijevanja — ni iz kakve proste kuće u Ehaliji!

Kako je sirota djevojka samo uzdisala i šutjela, Dejanira nije dalje pitala, nego je naložila da je odvedu u kuću i ondje s njom što obzirnije postupaju. Dok je Liha otišao da izvrši taj nalog, pristupi ponovno onaj prvi glasnik bliže svojoj gospodarici, pa čim se uvjerio da ih nitko ne čuje, šapne joj ove riječi:

— Ne vjeruj izaslaniku svoga muža, Dejaniro! On ti krije istinu! Iz njegovih sam vlastitih usta čuo nasred trga trahinskoga, u nazočnosti tolikih svjedoka, da je tvoj muž Heraklo samo zbog te djevojke srušio visoku tvrđavu grada Ehalije. To je lola, kći Euritova, koju si ti sada primila: ljubaviju za njom plamtio je Heraklo prije nego je tebe upoznao. Nije ona došla u tvoju kuću kao tvoja robinja, nego kao tvoja suparnica, kao inoča.

Kad je to Dejanira čula, uze glasno jadikovati. No brzo se opet sabere i slugu svoga muža, Lihu, pozove pred sebe. Ovaj se isprva zaklinjao i uzvišenim Zeusom da joj je rekao istinu i da ne zna tko su djevojčini roditelji.

Dugo je ustrajao u toj laži. Ali Dejanira ga zakune neka se dulje ne ruga uzvišenom Zeusu.

— Kad bi i bilo moguće da se ljutim na svoga muža zbog njegove nevjere — reče plačući Dejanira — ipak nisam toliko neplemenita da bih se srdila na ovu djevojku koja mi nikada nijedne uvrede nije nanijela. Gledam je samo sa suosjećanjem jer joj je njezina ljepota razorila svu životnu radost, dapače bacila je u ropstvo čitav njezin zavičaj!

Kad je Liha čuo kako ona tako ljudski govori, prizna joj sve. Nato ga Dejanira opusti bez prekoravanja i zapovjedi mu da pričeka samo toliko dok ona svome mužu spremi uzdarje za toliko mnoštvo robova koje joj je poslao i stavio na raspolaganje.

Daleko od vatre i svjetla čuvala je Dejanira, po naputku podmuklog Kentaura, na skrovitu mjestu pomast koju je skupila iz otrovne krvi njegove rane što ju je zadobio od strelice Heraklove. Na tu čaroliju, koju je smatrala potpuno neškodljivom, jer nije znala za spletke što ih snuje osveta, a imala joj je samo vratiti ljubav i vjernost njezina muža, pomisli sada potištena kneginja po prvi put otkad ju je brižno zamotala i sakrila u ormar. Trebalo je raditi. Povukla se stoga u odaju

i čuperkom bijele janjeće vune, namočivši ga u pomast, potajno namaza prekrasnu košulju koju je namijenila Heraklu. Dok je to radila, pomno je čuperak i košulju čuvala od sunčanih zraka. Svršivši taj posao, zatvori crveno obojenu košulju, lijepo složenu, u kovčežić, a vunu, koja više nije bila ni za što, baci na pod. Nato dozove Lihu i preda mu dar namijenjen Heraklu.

— Ponesi mome mužu — reče ona — ovu lijepo otkanu košulju, djelo mojih vlastitih ruku. Nitko drugi neka je ne nosi nego samo on. Pa ni on neka tu odjeću ne izlaže vatri ili sunčanom svjetlu dok je ne pokaže bogovima ukrašivši se njome na dan svečanih žrtava. Tako sam se zavjetovala ako ga još ikada vidim da se vraća kao pobjednik. Da mu ti doista donosiš moju poruku, vidjet će po ovom pečatnom prstenu koji ti povjeravam da mu ga predaš.

Liha obeća da će sve izvršiti kako je gospodarica naložila. Ne ostavši više ni časa u palači, pohrli s darom na Eubeju, da ne pusti gospodara, koji je ondje prinosiso žrtve, još dulje bez vijesti iz domovine.

Prošlo je nekoliko dana, a najstariji sin Herakla i Dejanire, Hil, pođe u susret svomu ocu da mu opiše nestrpljivo očekivanje majčino i da ga potakne na brži povratak kući. Međutim je Dejanira slučajno ponovno ušla u odaju gdje je mazala čarobnu košulju. Čuperak vune bio je još na podu, kamo ga je neoprezno bila bacila, izložen sunčanim zrakama i grijan od njih. Ali kad ga vidje, zaprepasti se, jer je vuna bila nestala kao u prah ili pilje vinu, a iz ostataka navirala je mjehurasta, otrovna pjena. Crna slutnja obuze bijednu ženu da je počinila strašno zlo, pa je od toga časa s užasnim nemirom lutala po palači.

Napokon se vratio Hil, ali bez oca.

— Majko — poviče joj sin sa zgražanjem — volio bih da se nikada nisi rodila, ili da nikada nisi bila moja mati, ili da su ti bogovi dali drugačije srce!

Kneginja je već otprije bila uznemirena, a sada se još više prestrašila na te riječi svoga sina.

— Dijete — odgovori mu ona — a što ima tako užasno na meni?

— Dolazim s rta Keneja, majko — odgovori joj sin jecajući glasno.
— Ti si mi ubila oca!

Dejanira problijedi kao smrt, ali se ipak sabere i zapita:

— Od koga to znaš, sinko moj? Tko me smije kriviti za tako užasno nedjelo?

— Nisu mi to rekla tuđa usta — nastavi mladić — svojim sam se očima uvjerio o jadnoj sudbini svoga oca. Zatekao sam ga na rtu Keneju kad je upravo pobjedniku Zeusu htio prinijeti žrtve paljenice u isti čas na više žrtvenika.

Tada se pojavio glasnik Liha, njegov sluga, s tvojim darom, s tvojom prokletom ubilačkom košuljom. Saslušavši tvoju poruku, otac je odmah obukao košulju i njome ukrašen počeo žrtvovati dvanaest krasnih bikova. Isprva se nesretnik molio veselo, radujući se tvome lijepom ukrasu. Ali najednom, kad se plamen sa žrtvenika rasplamsao prema nebu, obli strašan znoj njegovu kožu, košulja se pričini kao prilijepljena uz njegovo tijelo, kao da ju je kovač pričvrstio, a strašno trganje prođe kroz sve njegove kosti. Kao da mu otrovnica grize tijelo, mučenik stade ričući dozivati Lihu, nedužnog donosioca tvoje otrovne odjeće. Ovaj mu priđe i bezazleno ponovi tvoju poruku, ali otac ga pograbi za nogu i baci na morsku stijenu da je razmrskan potonuo u zapjenjene valove. Čitav je narod zajauknuo na taj čin ludila, i nitko se nije usudio prići pomahnitalu junaku. On se sad valjao po zemlji, sad je opet skakao urlajući, da su odjekivale stijene i šumovite vrleti naokolo. Proklinjao je tebe i vaš brak koji mu je donio smrtne muke. Napokon se okrenuo k meni i po vikao: »Sinko, ako osjećaš samilost za svoga oca, ukrcaj me smjesta na brod da ne umrem u tuđoj zemlji!« Na taj zahtjev položili smo nesretnika na brod, i on je ričući od bolnih trzaja stigao ovamo. Začas ćeš ga vidjeti pred sobom živa ili mrtva. Sve je to tvoje djelo, majko! Ubila si naboljeg junaka na tako jadan način!

Dejanira i ne pokuša da se opravdava od te užasne optužbe, nego šutke u očaju ostavi svoga sina Hila. Družina, kojoj je nesretna žena već prije povjerila svoju tajnu da pomoću Nesove pomasti može sačuvati vjernost muže viju, objasni mladiću da je svojim gnjevom učinio nepravdu majci.

Hil pohrli za nesretnicom, ali stigne prekasno. Ona je već u spavaonici ležala mrtva, ispružena na ležaj u svoga muža, probodavši prsa dvosjeklim mačem. Sin jadikujući zagrlj majčino tijelo, pa se ispruži pokraj nje oplakujući svoju nepromišljenost. Dolazak očev u palaču trgne ga iz toga jadnog mira.

— Sine — poviče Heraklo — sine, gdje si? Daj potegni mač na svoga oca, rasijeci mi vrat i izliječi tako bijes u koji me natjerala tvoja opaka majka! Ne oklijevaj, smiluj se na mene, na junaka koji mora jecati u suzama kao djevojčica!

Tada se očajan okrene k onima koji su stajali oko njega, ispruži ruke i vikne:

— Poznajete li još ove udove iz kojih je isisana srž? To su one ruke koje su svladale strah i trepet pastira, nemejskoga lava, koje su ubile lernejsku neman, koje su pomogle uništiti erimantskog vepra, koje su dovukle Kerbera iz podzemnoga svijeta! Nikakvo me koplje nije svladalo, nikakva šumska zvijer, nikakva vojska Giganata. Uništila me ženska ruka! Zato, sine, ubij mene i kazni svoju majku!

Ali kad je Heraklo iz usta svoga sina Hila uz svete zakletve doznao da je njegova mati nehotice postala uzrokom očeve nesreće, i da je svoju nepromišljenost okajala dobrovoljnom smrću, okrenula se i njegova srdžba u tugu.

Svoga sina Hila zaruči sa zarobljenom djevojkom lolom, koja je njemu samom bila tako draga, a kako je došlo proročanstvo iz Delfa da Heraklo mora završiti svoj život na brdu Eti, koje je pripadalo oblasti trahinskoj, dao se odnijeti na vrh toga brda, usprkos mukama koje su ga strašno razdirale. Ondje je na njegov nalog podignuta lomača, na koju se bolesni junak smjesti. Tada zapovjedi svojim da zapale lomaču odozdo. Ali nitko mu ne htjede iskazati tu žalosnu ljubav. Napokon se na uporne molbe junakove, kojega su bolovi do očajanja mučili, odlučio njegov prijatelj Filoktet da mu ispuni želju. U znak zahvalnosti za tu ljubav preda mu Heraklo svoje nesavladive strijele i svoj pobjedonosni luk.

Čim je lomača bila zapaljena, počеше u nju udarati gromovi pospješujući njezino gorenje. Tada se na nju spusti oblak i besmrtnika uz udaranje gromova podigne na Olimp. Lomača je brzo izgorjela u pepeo, a kad su se Jolaj i drugi prijatelji približili garištu da pakupe ostatke junakove, ne nađoše ni jedne jedine kosti. Nisu dakle mogli dulje sumnjati u to da se Heraklo, prema staroj božjoj odluci, iz kruga smrtnika preselio u kolo nebesnika, pa mu prinesoše posmrtnu žrtvu kao heroju i posvetiše ga tako za božanstvo, koje je malo—pomalo počela što vi ti čitava Grčka.

Na nebu božanskoga Herakla dočeka njegova prijateljica Atena i uvede ga u kolo besmrtnika. I Hera se pomirila s njim pošto je završio svoj zemaljski život. Ona mu daje za ženu svoju kćer Hebu, božicu vječne mladosti, koja mu je gore na Olimpu rodila besmrtnu djecu.

Peta knjiga

Argonauti i Triton

Tezej

Junakovo rođenje i mladost

Tezej, veliki junak i kralj atenski, bijaše sin Egeja i Etre, kćeri trezenskoga kralja Piteja. Po ocu je potjecao od staroga kralja Erihotnija i od onih Atenjana koji su, po mjesnoj priči, iznikli neposredno iz rođene zemlje. S materine strane bio mu je pradjed Pelop, koji je brojem svoje djece bio najmoćniji kralj na Peloponezu⁷⁷. Kod jednoga od njegovih sinova, Piteja, osnivača maloga grada Trezena, svratio se njegov gostinski prijatelj, atenski kralj Egej, koji nije imao djece, a koji je vladao u Ateni oko dvadeset godina prije Jazonova argonautskog pohoda. Toga Egeja, najstarijeg od četiri sina kralja Pandiona mlađega, morila je teška briga što mu brak nije bio blagoslovljen djecom. On se, naime, jako bojao pedesetorice sinova svoga brata Palanta, koji su protiv njega gajili neprijateljske namjere i prezirali ga što nema djece. Zato je došao na misao da se potajno i bez znanja svoje žene još jednom oženi, nadajući se da će tako dobiti sina koji bi mogao biti potpora njegove starosti i stup njegove države. On se povjeri svomu prijatelju Piteju, a sreća je htjela da je baš ovaj dobio neobično proročanstvo koje mu je objavilo da se njegova kći neće, doduše, slavno udati, ali će roditi glasovita sina. To je kralja trezenskoga sklonilo da za čovjeka koji je već kod kuće imao ženu potajno uda svoju kćer Etru. Pošto se to dogodilo, ostao je Egej još samo nekoliko dana u Trezenu, a onda je otputovao natrag u Atenu. Kad se na morskoj obali opraštao sa svojom novom ženom, stavi svoj mač i sandale pod jedan veliki kamen i reče:

— Ako bogovi budu skloni našoj vezi, koju nisam sklopio iz lakoumnosti, nego da svojoj kući i zemlji pribavim oslonac, pa ti poklone sina, othrani ga potajno i ne reci nijednom čovjeku tko mu je otac. Kad odraste i bude toliko jak da može odvaliti ovaj kamen, dovedi ga na ovo mjesto, neka uzme mač i sandale, i pošalji ga s tim znakovima k meni u Atenu.

Etra doista rodi sina, nadjene mu ime Tezej i dade da ga odgoji njegov djed Pitej. Pravog oca svoga djeteta zataji, držeći se

zapovijedi svoga muža, a djed raširi priču da mu je unuk sin Posidonov. Toga su, naime, boga Trezenjani osobito štovali kao zaštitnika svoga grada, prinosili mu prvine plodova, a njegov trozub bio je grb grada Trezena. Tako narodu nije ništa smetalo što je kraljeva kći bila počašćena djetetom tako štovanog boga.

Kad je mladić ne samo odrastao do momka krasne tjelesne snage, nego i pokazivao smionosti, razboritosti i odlučnosti, povede ga mati Etra do kamena, otkrije mu njegovo pravo podrijetlo i pozove ga neka uzme prepoznajne znakove svoga oca Egeja i neka otplovi u Atenu. Tezej se upre o kamen i lako ga odvali na stranu; sandale priveže na noge, a mač oko bedara. No putovati morem nije htio, premda su ga djed i mati usrdno za to molili. Put kopnom preko Istma u Atenu bio je, naime, u to vrijeme vrlo opasan, jer su svuda iz zasjede vrebali razbojnici i zlikovci. Ono je, naime, doba rodilo ljude koji su bili nesavladivi u tjelesnoj snazi i djelima šake, ali te odlike nisu upotrebljavali na dobro ljudi, nego su uživali u obijesti i nasilju zlostavljajući i uništavajući sve što im je dolazilo do ruke. Neke je od njih poubijao Heraklo na svojim pohodima. Ali u to vrijeme bio je upravo u službi kod kraljice Omfale u Lidiji; ondje* je doduše čistio zemlju od zlotvora, ali u Grčkoj su se ponovno pojavila nasilja jer ih nitko nije suzbijao. Stoga je putovanje kopnom iz Peloponeza u Atenu bilo skopčano i s vrlo velikom opasnošću, a djed je mladom Tezeju točno opisao svakog od tih razbojnika i ubojica te kakve grozote običavaju počinjati na putnicima. Ali Tezej je već odavno uzeo sebi za uzor Herakla i njegovu hrabrost.

Kad je Tezeju bilo sedam godina, bio je Heraklo kod njegova djeda Piteja u gostima, i dok je junak s kraljem kod stola sjedio i častio se, smio je s drugim trezenskim dječacima i mali Tezej biti nazočan. Heraklo je kod gozbe skinuo lavlju kožu. Ostali dječaci pobjegoše ugledavši kožu, ali Tezej bez straha izađe van, uzme od jednoga slugu sjekiru iz ruke i navalio s njom na kožu, držeći da je to živi lav. Poslije toga posjeta Heraklova Tezej je zadivljen neprestano sanjao noću o njegovim djelima, a danju nije ni na što drugo mislio nego samo na to kako će jednom i on vršiti slična djela. A bila su njih dvojica u krvnom srodstvu, jer su im majke bile unuke Pelopove.⁷⁸

Tako se sada šesnaestgodišnji Tezej nije mogao pomiriti s mišlju da bi on, dok njegov rođak svuda traži zlotvore i čisti zemlju i more od

njih, bježao od borba koje mu se pružaju.

— Što bi — reče Tezej usprotivivši se molbama djeda i matere — pomislio bog, kojega nazivaju mojim ocem, kad bih kao kukavica putovao u sigurnom okrilju njegovih voda? Što bi rekao moj pravi otac kad bih mu kao prepoznajne predmete donio sandale bez prašine i mač bez krvi?

Te se riječi svidješe djedu, koji je također bio hrabar junak. Majka blagoslovi sina, Tezej ode.

Tezejev put k ocu

Prvi koji mu je stao na put bio je razbojnik Perifet, čije je oružje bila topuzina okovana željezom, po kojoj je dobio nadimak »Topuzlija« i kojom je obarao i ubijao putnike.

Kad Tezej stigne u okolinu Epidaura, istrči taj zlikovac iz jedne tamne šume i zakrči mu put. No mladić mu veselo dovikne:

— Rđo jedna! Upravo mi dolaziš u dobar čas, jer će tvoja topuzina dobro pristajati onome koji je pošao u svijet kao drugi Heraklo!

S tim uzvikom navali Tezej na razbojnika i ubije ga nakon kratke borbe. Nato mu uzme topuzinu i ponese je sa sobom kao pobjedni znak i kao oružje.

Drugoga razbojnika sretne na Korintskoj prevlaci; to je bio Sinis, »Savijač omorika«, nazvan tako po tome što je, dobivši kojeg putnika u svoju vlast, običavao svojim divovskim rukama svinuti prema zemlji vrhove dviju omorika, za njih svezati svoga zarobljenika i pustiti da ga stabla, vrativši se u svoj prvi položaj, rastrgnu.

Ubivši to čudovište posvetio je Tezej svoju topuzinu. Sinis je imao vrlo lijepu, vitku kćer, po imenu Perigunu.

Nju je Tezej vidio kako je kod umorstva svoga oca prestrašena pobjegla, pa ju je odmah poslije svuda tražio.

Djevojčica se sakrila na mjesto gusto obraslo vrtnim biljem pa se tomu bilju, kao da je ono razumije, s djetinjom naivnošću molila, obećavajući mu, uz zakletvu, da ga nikada neće uništavati ili spaljivati ako je sada sakrije i spasi. Ali kad ju je Tezej dozivao uvjeravajući je da joj neće ništa nažao učiniti, nego da će se naprotiv za nju najbolje brinuti, izašla je iz grmlja i ostala otada pod junakovom zaštitom. On je kasnije uda za Dejoneja, sina ehalijskog kralja Eurita. Cijelo njezino potomstvo održavalo je njezinu zakletvu: nikada nisu spalili nijednu od biljaka koje su zaštitile njihovu pramajku.

Ali Tezej nije samo čistio put kojim je prolazio od opasnih ljudi, već je mislio da se smije upuštati i u borbu protiv štetnih životinja, jednako i u tome sličan Heraklu. Tako je, osim drugih nemani, ubio Feju: tako se zvala kromionska svinja, koja nije bila obična životinja, nego ratoborna i gotovo nepobjediva zvijer. Vršeći takva junačka djela dođe Tezej na granicu Megare i namjeri se na Skirona, trećeg zloglasnog razbojnika, koji je udario svoje sjedište na visokim

stijenama između Megare i Atike. Ondje je običavao iz drske obijesti putnicima pružati svoje noge zapovijedajući da mu ih peru, pa dok bi oni to radili, strovaljivao ih je udarcem noge u more. Istu smrtnu kaznu izvrši sada Tezej na njemu samome.

Već na atičkom području kod grada Eleuzine namjeri se na razbojnika Kerkiona, koji je pozivao putnike na rvanje pa ih ubijao kad bi ih pobijedio. Tezej prihvati njegov poziv, pobijedi ga te oslobodi svijet i od toga čudovišta. Pošto je nato proputovao dalje malen komad puta, dođe do posljednjeg i najokrutnijeg razbojnika, Damasta, kojega je svatko poznavao samo po njegovu nadimku Prokrust, što će reći »Istezalo«. On je imao dvije postelje, jednu veoma kratku i jednu veoma dugu. Kad bi mu dopao ruku koji maleni putnik, poveo bi ga mračni razbojnik na spavanje do dugačke postelje.

— Kako vidiš — govorio bi mu tada — moja je postelja odviše velika za tebe; daj da učinim da ti postelja bude kako treba, prijatelju!

S tim riječima rastezao bi nesretniku udove tako dugo dok ne bi izdahnuo.

Ako li je došao kakav dugonja, poveo bi ga do kratke postelje i rekao mu:

— Žao mi je, prijatelju, da moja postelja nije načinjena za tebe pa je odviše malena, ali tome ćemo brzo doskočiti.

S tim riječima odsjekao bi žrtvi obadvije noge toliko koliko su bile dulje od postelje.

Toga razbojnika, koji je od prirode bio div, baci Tezej u njegovu malu postelju, pa mu mačem skрати njegovo dugo tijelo da je jadno poginuo. Tako su ti zlikovci većinom dobili od Tezeja ono što su zaslužili, i to onako kako su sami drugima nanosili nepravde.

Na cijelom svome dosadašnjem putovanju nije junak doživio ništa ugodno. No kad je napokon došao do rijeke Kefisa, namjerio se na nekoliko muškaraca iz roda Fitalida, kod kojih je naišao na gostoljubiv prijam⁷⁹. Prije svega, oni ga na njegovu molbu očiste po propisanom obredu od prolivene krvi i pogoste ga u svojoj kući. Pošto se ondje odmorio i počastio, izreče dobrim ljudima svoju srdačnu hvalu i uputi se u očinsku postojbinu, koja mu je bila nadomak.

Tezej u Ateni

U Ateni ne nade mladi junak onoga mira i veselja kojemu se nadao. Među građanima vladaše smutnja i razdor, a i u kući njegova oca Egeja bile su žalosne prilike. Medeja, koja je na zmajskim kolima pobjegla iz Korinta ostavivši očajnog Jazona, stigla je u Atenu, stekla ondje naklonost starog Egeja obećavši mu da će mu svojim čarolijama vratiti mladenačku snagu. Stoga je kralj živio s njom u povjerljivom odnosu. Svojom čarolijom saznala je strašna žena unaprijed za dolazak Tezejev, pa kako je Egej zbog stranačkog razdora među građanima bio vrlo sumnjičav, znala mu je Medeja predstaviti stranca, u kojemu starac nije naslućivao sina, kao opasnog uhodu i nagovoriti ga da mladića počaste kao gosta i otruju kod stola. Tezej se, dakle, pojavi nepoznat kod doručka veseleći se što će ocu dati priliku da sam otkrije koga ima pred sobom. Već je pred njega bio stavljen pehar s otrovnim pićem, i Medeja je nestrpljivo čekala trenutak kad će došljak, za kojega se bojala da će je istjerati iz kuće, ispiti prve gutljaje koji će biti dovoljno jaki da mu zauvijek zaklope mlade i budne oči. Ali Tezej je više čeznuo za očevim zagrljajem nego za peharom vina. Stoga izvuče mač što ga je nekoć njegov otac za njega položio pod golemi kamen, izvuče ga da bi tobože rezao ponuđeno meso, a zapravo zato da bi ga Egej vidio i po njemu prepoznao sina. Čim je starac opazio blijesak dobro poznata oružja, odmah prevali pehar s otrovom, i pošto se s nekoliko pitanja potpuno uvjerio da pred sobom ima u mladenačkom cvatu krasnog sina, kojega je od sudbine toliko želio, primi ga čvrsto u svoj zagrljaj. Odmah zatim predstavi ga sakupljenom narodu, kojemu je mladić morao ispričati doživljaje sa svog putovanja, pa je mnoštvo radosnim poklicima pozdravilo junaka koji se tako mlad iskazao. Podmuklu Medeju zamrzio je sad kralj Egej, pa je krvožedna čarobnica morala otići iz zemlje⁸⁰

Tezej kod Minoja

Prvo djelo koje je Tezej izvršio pošto je kao kraljević i nasljednik atičkoga prijestolja živio uz svog oca, bilo je istrebljenje pedesetorice sinova njegova strica Palanta, koji su se nekada nadali da će dobiti prijestolje ako Egej umre bez djece, a sada su bili gnjevni što je ne samo sadašnji atenski kralj neki posvojeni sin Pandionov, kao što je bio Egej, nego što će i u budućnosti neki pridošli stranac imati vlast nad njima i nad zemljom. Oni se stoga late oružja i postave zasjedu došljaku. Ali glasnik kojega su sa sobom vodili i koji je bio neki stranac, otkrije tu osnovu Tezej u, koji nato iznenada navali na njihovu zasjedu i poubija svu pedesetoricu. Da se ne bi zbog te njegove krvave samoobrane narod odbio od njega, primi se Tezej da izvrši junačko djelo od opće koristi te svlada maratonskog bika,⁸¹ koji je stanovnicima četiriju atičkih općina zadao nemalo jada, provede ga kroz Atenu, da ga svi vide, i napokon ga žrtvuje Apolonu.

U to vrijeme dođoše s otoka Krete po treći put izaslanici kralja Minoja da uberu uobičajeni danak. Do tog danka došlo je ovako: Minojev sin Androgej bio je, kako se pripovijedalo, u atičkim brdima iz zasjede ubijen. Stoga je njegov otac zavojštio na stanovnike razornim ratom, a i sami su bogovi poharali zemlju sušom i bolestima. Tada je Apolonovo proročište objavilo da će prestati srdžba bogova i nevolje Atenjana ako uspiju Minoja ublažiti i dobiti od njega oprostjenje. Nato su se Atenjani obratili Minoju s molbama te postigli mir uz uvjet da će svake devete godine slati na Kretu u ime danka po sedam mladića i sedam djevojaka. Njih je onda Minoj zatvarao u svoj glasoviti Labirint što mu ga je sagradio Dedal, i ondje ih je, priča se, ubijao užasni Minotaur, dvoliki stvor, koji je bio pola čovjek, pola bik, ili ih je puštao da pogibaju na koji drugi način. Kad je sada došlo vrijeme da se treći put šalje danak, pa kad su očevi koji su imali neoženjene sinove i kćeri morali svoju djecu predati užasnoj kocki, obnovilo se ogorčenje građana protiv Egeja, pa počеше mrmljati da on, začetnik te nesreće, jedini ne mora trpjeti svoj dio kazne, i sada, pošto je neko dolutalo pastorče imenovao svojim nasljednikom, ravnodušno gleda kako se njima otimaju njihova zakonita djeca.

Tezeja. koji se već navikao da sudbinu svojih sugrađana ne promatra kao tuđu. boljele su te optužbe. Zato ustade u narodnoj

skupštini i izjavi da će on poći dobrovoljno i bez kocke. Sav se narod zadivio njegovoj plemenitosti i požrtvovnoj građanskoj svijesti; premda je otac navaljivao na njega najusrdnijim molbama da ga ne lišava odmah neočekivane sreće što je stekao sina i nasljednika, Tezej je ostao nepokolebljiv u svojoj odluci. Oca umiri uvjeravajući ga pouzdano da ne ide u propast s izdrebanim mladićima i djevojkama, nego da će pobijediti Minotaura. Dotada je lađa koja je nesretne žrtve prevozila na Kretu odlazila s crnim jedrom u znak njihove beznadne sudbine. No sada, kad je Egej čuo tako mirne i ponosne riječi svoga sina, opremi doduše lađu na isti način kao i dosad, ali kormilaru dade još jedno jedro, bijele boje, zapovjedi mu da ga razapne na povratku ako se Tezej bude vraćao spašen; ako li ne, neka se vrati s crnim jedrom i tako iz daljine objavi nesreću.

Kad je kocka bila izvučena, povede mladi Tezej izabrane dječake i djevojke najprije u hram Apolonov i prinese bogu u njihovo ime maslinovu grančicu obavijenu bijelom vunom, zavjetni dar pribjegara. Izrekavši svečanu molitvu, pođe Tezej u pratnji cijelog naroda s izdrebanim mladićima i djevojkama na morsku obalu i ukrca se u lađu žalosti.

Proročište u Delfima bilo je svjetovalo Tezeju da izabere za vodilju božicu ljubavi i da izmoli njezinu pomoć.

Tezej nije razumio toga savjeta, ali je ipak prinio žrtvu Afroditi. No ishod je proročanstvu dao pravi smisao. Kad se, naime, Tezej iskrcao na Kreti i pojavio pred kraljem Minojem, njegova je ljepota i junačka mladost privukla oči dražesne kraljeve kćeri Arijadne. Ona mu prizna ljubav na tajnom sastanku i preda mu klupko pređe objasnivši mu da jedan kraj toga klupka zaveže na ulazu u Labirint i da ulazeći dublje kroz zamršene hodnike odmotava pređu dok ne stigne do mjesta gdje Minotaur čuva svoju užasnu stražu. Ujedno mu Arijadna preda začarani mač kojim će moći ubiti tu neman.

Tezeja s njegovim društvom pošalje Minoj u Labirint. Junak povede svoje drugove, čarobnim oružjem ubije Minotaura i s pomoću odmotanog konca izađe sa svima koji su s njim bili sretno iz mračnih hodnika Labirinta.

Nato pobježe Tezej s mladićima i djevojkama uz pomoć i u pratnji Arijadne, koju je mladi junak vodio sa sobom, usrećen tom ljupkom nagradom koju je neočekivano stekao. Na Arijadnin savjet razbio je

pri odlasku dno kretskim lađama da njezin otac ne bi mogao progoniti bjegunce.

Tezej je već mislio da mu je krasni plijen potpuno siguran, pa bezbrižno s Arijadnom pristane uz otok Diju, koji se kasnije prozvaao Naks. Tu mu se u snu javi bog Dioniz i rekne da je Sudbina odredila Arijadnu njemu za nevjestu, i zaprijeti Tezeju svakom nevoljom ako mu ne prepusti odabranicu. Tezej, kojega je njegov djed odgojio u strahu božjem, prepadne se gnjeva božjeg, pa rasplakanu i očajnu kraljevnu ostavi na pustom otoku i otplovi dalje. U noći dođe pravi Arijadin mladoženja, Dioniz, i odvede je na brdo Drij; ondje najprije iščezne bog, a malo zatim nestade iz vida i Arijadna.

Tezej i njegovi drugovi bijahu vrlo tužni zbog otmice Arijadinine. U svojoj tuzi zaboraviše da je na njihovoj lađi još uvijek razapeto crno jedro s kojim su napustili atičku obalu; stoga propuste da po Egejevoj zapovijedi napnu bijela platna, pa je lađa jurila prema domaćoj obali u svojoj crnoj, žalobnoj odori. Egej se upravo nalazio na obali kad se lađa približavala i uživao s jedne izbočene klisure u krasnom pogledu na otvoreno more.

Po crnoj boji jedra zaključio otac da mu je sin mrtav. Stoga ustane sa stijene na kojoj je sjedio pa se u bezgraničnom bolu sit života baci u strmu dubinu. Zbog toga se otada more između Grčke i Male Azije zove Egejsko, tj. Egejevo more.

Međutim se Tezej iskrcao, pa pošto je u luci prinio žrtve koje je na odlasku obećao bogovima, pošalje glasnika u grad da narodu objavi da su se mladići i djevojke sretno s njim vratili kući. Glasnik nije znao što da misli o dočeku na koji je nailazio u gradu. Dok su ga jedni radosno pozdravljali i kitili vijencima kao donosioca vesele vijesti, našao je druge u dubokoj žalosti, koji nisu ni slušali njegove radosne riječi. Napokon je našao rješenje zagonetke u tom što se tek malo—pomalo raširila vijest o smrti kralja Egeja. Glasnik je sada, doduše, primao vijence, ali nije njima resio svoga čela, nego samo glasnički štap, i vratio se tako na obalu. Tu nađe Tezej a još u hramu zabavljena oko prinošenja žrtve zahvalnice; zato ostane pred vratima hrama da ne bi žalosnom viješću ometao sveti čin. Kad je bila dovršena žrtva paljenica, javi glasnik smrt Egejevu. Tezej se baci na zemlju, pogođen bolom kao munjom, a kad se ponovno digao,

pohriše svi u grad, ali ne uz radosne poklike, kako su to zamišljali,
nego uz jauk i plač.

Tezej kao kralj

Pošto je Tezej uz veliku žalost sahranio svoga oca, posveti Apolonu ono što mu je zavjetovao. Lađu kojom je Tezej s atičkim mladićima i djevojkama otplovio na Kretu i njom se sretno odande vratio, brod s trideset vesala, sačuvaše Atenjani na vječnu uspomenu, pošto su svaki put kad je koje drvo istrunulo zamijenili taj komad novim. Tako je taj sveti ostatak starog junačkog vijeka bio pokazivan prijateljima starine još dugo vremena poslije Aleksandra Velikoga.

Tezej, koji je sada postao kralj, dokaza brzop da je ne samo junak u borbi i ratu, nego i sposoban da uredi državu i usreći narod u miru. U tome je nadmašio dapače i svoj uzor, Herakla. On, naime, poduze veliko djelo, udivljenja vrijedno. Prije njegove vlade živjela je većina stanovnika Atike rasijana oko tvrđave i maloga grada Atene, na pojedinim seljačkim imanjima i u malim zaseocima. Stoga su se samo teško mogli sastajati da vijećaju o javnim poslovima; dapače, katkada je i zbog sitnih pitanja oko meda dolazilo do međusobnih zadjevica. Tezej je sada sve građane atičke zemlje ujedinio u jedan grad i tako od rasijanih općina stvorio jednu zajedničku državu. I to veliko djelo nije izveo silom kao kakav tiranin, nego je obilazio pojedine općine i rodove nastojeći postići njihov dobrovoljni pristanak. Siromahe i prostije ljude nije trebalo dugo nagovarati, jer su oni od zajedničkog života s imućnijima mogli samo imati koristi. Moćnima i bogatima obeća Tezej da će ograničiti kraljevsku vlast, koja je dotada u Ateni bila neograničena, i da će uvesti potpuno slobodan ustav.

— Ja osobno — govoraše on — hoću da budem samo vaš vođa u ratu i zaštitnik zakona, a u svemu ostalom neka svi moji sugrađani budu ravnopravni.

To se svidjelo mnogim uglednim ljudima. Drugi, kojima promjena državnih odnošaja nije bila tako mila, bojali su se njegove omiljenosti u narodu, njegove velike moći koju je već posjedovao, i njegove dobro poznate smionosti; stoga radije popustiše njegovu nagovoru, kad ih je ionako mogao prisiliti na to.

Tako Tezej ukine sva pojedinačna vijeća i nezavisne vlasti u općinama te osnuje jednu svima zajedničku vijećnicu u sredini grada; ustanovi i svetkovinu za sve građane, koju nazove Panateneje, što će reći Svetkovina svih Atenjana. Tek sada posta

Atena pravim gradom, a i njezino ime Atena tek se sada općenito prihvatilo. Prije toga bila je ona samo jedan kraljevski dvor koji se po svom osnivaču zvao Kekropov grad ili Kekropija,⁸² a oko njega stajalo je samo nekoliko građanskih kuća. Da bi taj novi grad još više povećao, pozove Tezej iz svih krajeva nove doseljenike obećavši im jednaka građanska prava, jer je u Ateni htio osnovati opći savez naroda.

Ali da ne bi to pridošlo mnoštvo ljudi unijelo nereda u novu državu, podijelio je Tezej narod najprije u plemiće, ratare i obrtnike određivši svakom staležu njegova posebna prava i dužnosti, tako te se činilo da plemići zaslužuju prednost svojim ugledom i javnim službama, ratari svojim korisnim radom, a obrtnici svojim velikim brojem. Svoju kraljevsku vlast ograniči Tezej, kako je obećao, i učini je zavisnom o vijeću plemića i narodnoj skupštini.

Rat s Amazonkama

Da učvrsti državu strahom božjim, Tezej uvede bogoslužje Atene kao zaštitnice zemlje, a u čast Posidona, čiji je osobiti štitićenik bio i čijim se sinom dugo vremena smatrao, uvede ili bar obnovi svete bojne igre na Korintskoj prevlaci, kao što je nekoć Heraklo ustanovio Olimpijske igre u čast Zeusa.

Dok je Tezej bio zabavljen tim poslovima, pritisnu Atenu čudan i neobičan rat. Tezej je, naime, u svojim mlađim godinama na jednoj vojni pristao na obali amazonskoj. Amazonke se nisu plašile muškaraca, pa ne pobješkoše pred stasitim junakom, nego mu pače poslaše gostinskih darova. No Tezej u se svidješe ne samo darovi, nego i lijepa Amazonka koja ih je donijela. Zvala se Hipolita⁸³ i junak je pozove neka pohodi njegov brod; kad se popela na brod, otplovi Tezej sa svojim krasnim plijenom. Došavši u Atenu, oženi se njome.

Hipolita je rado bila žena ovakva junaka i krasnoga kralja. Ali ratoborni ženski narod Amazonki razjario se zbog te drske otmice, te još ni onda kad se činilo da je već davno zaboravljena nisu one prestale misliti na osvetu.

Uvrebavši priliku kad su mislile da je atenska država bez straže, iskrcaju se iznenada jednoga dana u velikom broju, osvoje zemlju i opkole grad, u koji provale na juriš. Dapače usred grada udare pravi tabor, a prestrašeni se stanovnici povuku u tvrđavu. Obje su strane iz straha dugo odgađale napadaj. Napokon Tezej započe bitku iz tvrđave pošto je najprije po uputi proročanstva prinio žrtvu bogu Strahu. Spočetka su atenski muževi uzimali pred navalom stranih muškara i bili potisnuti do hrama Erinija. Ali tada se obnovi bitka s jedne druge strane; desno krilo Amazonki bude potisnuto sve do njihova tabora, i mnoge poginuše. Kraljica Hipolita, kako se priča, zaboravi u toj bitki svoje podrijetlo boreći se sa svojim mužem protiv Amazonki. Jedna je sulica pogodi pokraj Tezeja i obori je mrtvu na zemlju. Na njezinu uspomenu podignut je kasnije jedan stup u Ateni. Čitav taj rat završi se mirom, po kojemu su Amazonke napustile Atenu i vratile se u svoju domovinu.

Tezej i Piritoj. Boj Lapita i Kentaura

Tezej je bio na glasu zbog izvanredne jakosti i hrabrosti. Piritoj, jedan od najglasovitijih junaka starine, sin Iksionov, zaželi iskušati Tezeja, pa otjera njegova goveda s Maratonskog polja. Kad je čuo da Tezej ide za njim u potjeru, postigao je što je htio, pa ne pobježe, nego se okrene i pođe mu u susret. Kad su oba junaka bila dosta blizu da su mogli jedan drugoga omjeriti, zadiviše se jedan drugomu zbog lijepog stasa i smionosti, pa kao na dani znak baciše oružje na zemlju i pohrliše jedan prema drugomu. Piritoj pruži Tezeju desnicu i pozove ga da sam po svojoj volji presudi o krađi goveda.

— Koju zadovoljštinu odrediš, njoj ću se dragovoljno podvrći — završi Piritoj.

— Jedina zadovoljština koju tražim — odgovori Tezej veselo gledajući — jest ta da od neprijatelja i štetočinje moga postaneš moj prijatelj i bojni drug!

Nato se oba junaka zagrle i zakunu se jedan drugomu na vjerno prijateljstvo.

Kad je poslije toga Piritoj zaprosio tesalsku kneginju Hipodamiju iz plemena Lapita, pozove i svoga bojnog druga Tezeja u svatove. Lapiti, kod kojih je proslavljena svadba, bili su glasovito pleme u Tesaliji, surovi brđani malo životinjskog izgleda, prvi smrtnici koji su naučili krotiti konje. Ali nevjesta, koja je potekla iz toga plemena, nimalo nije bila slična muškarcima svoga roda. Bila je vrlo dražesna stasa, nježna djevojačkog lica i tako lijepa da su Piritoj i svi gosti hvalili kao sretnika zbog nje. Svi knezovi tesalski došli su na svečanost, ali i rođaci Piritojevi Kentauri nađoše se ondje; to su bili poluljudi koji su potjecali od nemani koju je Iksionu⁸⁴, ocu Piritojevu, rodio oblak što ga je Iksion zagrlio mjesto Here: stoga se oni također zvahu Sinovi oblaka. Kentauri su bili zakleti neprijatelji Lapita, ali ovaj put je rodbinstvo s mladoženjom potisnulo u zaborav staru njihovu mržnju i namamilo ih na svečanost. Svečani dvor Piritojev odjekivao je od buke i vreve: pjevale su se svadbene pjesme, dvorane se pušile od žara, vina i jela. Palača nije mogla primiti sve goste, pa su Lapiti i Kentauri, izmiješani u šarenim redovima, sjedili oko poredanih stolova u pećinama, oko kojih su bila sjenovita stabla.

Dugo je potrajala bučna svečanost u nesmetanom veselju. Tada najednom poče naj surovijem Kentauru Euritionu od silnoga vina divljati srce, a pogled na lijepu Hipodamiju zavede ga na ludu misao da mladoženji otme nevjestu. Nitko nije znao kako se to dogodilo, nitko nije opazio kako je započeo taj besmisleni čin, ali najednom vidješe gosti kako pomahnitali Eurition vuče po podu Hipodamiju držeći je silovito za kosu, a ona se opire i zove u pomoć. Njegovo nedjelo bilo je za pijane Kentaure znak da se osmjele na jednak čin; i prije nego su strani junaci i Lapiti ustali sa svojih sjedala, držao je već svaki Kentaur čvrsto u svojim surovim rukama kao plijen po jednu tesalsku djevojku što su služile na kraljevu dvoru ili došle kao gošće na svadbu. Dvorac i vrtovi bijahu nalik na osvojen grad. Vrisak žena odjekivaše prostranom kućom. Brzo skočiše prijatelji i rođaci ne vještini sa svojih sjedala.

— Kakva te zaslijepjenost goni, Euritione — poviče Tezej — da izazivaš Piritoja dok ja još živim te tako vrijeđaš dva junaka u jednom?

S tim riječima navali na napadača i otme bijesnom razbojniku otetu nevjestu. Eurition ne odgovori ništa, jer nije mogao braniti svoje djelo, nego podiže ruku na Tezej a i udari ga u prsa. Ali Tezej — kako nije imao nikakva oružja pri ruci — zgrabi mjedeni vrč umjetničke izradbe koji je slučajno do njega stajao pa ga baci protivniku u lice da je pao natraške u pijesak, a iz rane na glavi provali mu odmah mozak i krv.

— Na oružje! — odjeknu sada sa svih strana za stolovima Kentaura. Najprije poletješe vrčevi, boce i zdjele; zatim jedno čudovište svetogrdnom rukom zgrabi iz obližnjeg svetišta zavjetne darove, drugi skine svijećnjak koji je gorio kod gozbe pun svijeća, a treći se opet borio jelenjim rogovima koji su visjeli naokolo po pećini kao ukras i zavjetni dar. Grozan pokolj izvršiše Kentauri među Lapitima. Ret, najgori iza Euritiona, zgrabi najveću baklju sa žrtvenika i zatjera je jednomu već ranjenom Lapitu kao mač u otvorenu ranu da je krv zapištala kao kad kovač izvadi zavareno željezo iz vatre i turi ga u vodu. Ali najhrabriji Lapit Drijant podiže protiv njega kolac, usijan u vatri, i zabode mu ga između vrata i ramena. Pogibija toga Kentaura zaustavi njegovu bjesnu družinu u klanju, a Drijant se osveti mahnitim Kentaurima ubivši još petoricu

jednoga za drugim. Sada poleti i koplje junaka Piritaja i probode golemog Kentaura Petreja, koji se upravo trudio da iščupa iz zemlje hrastovo stablo da bi se njime borio; i kako je obujmio deblo, Piritajeva koplje prikova njegove zasopljene grudi uz kvrgast hrast. Drugi, Diktis, pade od udaraca grčkog junaka i u padu slomi golem jasen. Treći htjede da osveti ovoga, ali ga Tezej zgnječi hrastovim kolcem. Najljepši i najmlađahnji među Kentaurima bio je Kilar; zlatna mu je bila duga kovrčava kosa i brada, lice prijazno, vrat, pleća, ruke i prsa bijahu kao da ih je umjetnik izradio, a i donji, konjski dio njegova tijela bio je bez pogreške, leđa udobna za sjedenje, prsa puna i široka, boja smolastocrna, samo noge i rep svijetle boje. On je došao na svadbu sa svojom dragom, lijepom Kentaurkom Hilonomom, koja se kod gozbe umiljato na njega naslanjala pa se i sada uz njega u bijesnom boju borila. On od nepoznate ruke zadobi laku ranu u srce te je umirući pao na ruke svojoj ženi. Hilonoma je oživljavala njegove klonule udove, ljubila ga i pokušavala zadržati mu dah koji mu je ponestajao. Kad je vidjela da umire, izvuče mu iz srca strijelu i probode se njome.

Još dugo je bjesnjela borba između Lapita i Kentaura, dok nisu Kentauri potpuno podlegli i od daljeg pokolja spasi ih samo noć i bijeg. Sad je Piritaju neosporno pripadala njegova nevjesta, a Tezej se sutradan ujutro oprostio sa svojim prijateljem. Zajednička borba brzo je novu vezu toga pobratimstva učvrstila nerazrješivim čvorom.

Tezej i Fedra

Tezej je sada stajao na prekretnici svoje sreće. Upravo pokušaj da sreću ne traži samo u pustolovinama, nego da je osnuje na vlastitom ognjištu, bacio ga je u tešku nesreću. Kad je ono u cvatu svojih junačkih djela i u prvim mladenačkim godinama odveo miljenicu svoje mladosti, Arijadnu, od njezina oca Mino ja s Krete, pratila ju je njezina mala sestra Fedra, koja se nije htjela odijeliti od nje, a kad je Arijadnu preoteo Dioniz, pošla je s Tezej em u Atenu, jer se nije usudila vratiti svomu nasilnom ocu. Istom kad joj je otac umro, vratila se lijepa djevojčica u svoj zavičaj Kretu i u kraljevsku palaču svoga brata Deukaliona, koji je kao najstariji sin kralja Minoja vladao otokom; ondje je Fedra odrasla do lijepa i mudre djevojke.

Tezej, koji se iza smrti svoje žene Hipolite dugo vremena nije ženio, čuo je mnogo o njezinoj ljepoti pa se nadao da će u njoj naći djevojku milinom i ljupkošću sličnu njezinoj sestri Arijadni, prvoj njegovoj odabranici.

Deukalion, novi kralj kretske, bio je također sklon junaku, pa kad se Tezej vratio s krvave svadbe svoga tesalskog prijatelja, sklopi Krećanin s Atenjanima savez za obranu i navalu. Njemu se sada Tezej obrati svojom molbom da mu dade za ženu svoju sestru Fedru. Ovaj mu je ne uskrati, i naskoro Egejev sin povede djevojku s Krete svojoj kući. Fedra je doista bila stasom i ponašanjem toliko slična miljenici njegove mladosti da je Tezej mogao vjerovati da mu se nada njegovih mladih dana ispunila u kasnijim muževnim godinama. Da bi sreća njegova bila potpuna, rodi mu mlada žena u prvim godinama njihova braka dva sina, Akamanta i Demofonta.

Ali Fedra nije bila dobra i vjerna kao što je bila lijepa. Njoj se više sviđao mladi kraljev sin Hipolit, koji je bio njezinih godina, nego stari Tezej. Taj Hipolit bijaše jedini sin što ga je oteta Amazonka rodila svome mužu Tezej u. U ranoj mladosti poslao je otac dječaka u Trezen da se odgaja kod braće njegove majke Etre. Kad je odrastao, došao je jednom lijepi i čestiti mladić, koji je odlučio čitav život posvetiti djevičanskoj božici Artemidi i još nijednoj ženi nije u oči pogledao, u Atenu i Eleuzinu da ondje prisustvuje proslavi misterija. Tu ga je Fedra ugledala po prvi put; mislila je da vidi muža svoga pomlađena, a mladićev lijepi stas i nedužnost raspale u njezinu srcu nečiste želje; no ipak još zatomi naopaku strast u svojim grudima.

Kad je mladić otputovao, sagradi Fedra na atenskoj tvrđavi hram božici ljubavi, s kojega se moglo gledati u Trezen i koji je kasnije dobio ime hram Afrodite s dalekim vidikom. Tu je Fedra sjedila dane i dane upirući pogled u daljinu preko mora.

Kad je Tezej jednom putovao u Trezen da pohodi svoje tamošnje rođake i sina Hipolita, pratila ga je onamo i njegova žena te ondje ostala duže vrijeme. I ondje se ona još dugo borila protiv plamene strasti u svojim grudima. Tražila je samoću i oplakivala svoju bijedu pod jednim mirtovim stablom. Ali napokon se povjeri svojoj staroj dadilji, koja je bila prepredena žena i odana svojoj gospodarici u slijepoj i ludoj ljubavi. Starica brzo preuze na se zadatak da mladića obavijesti o grešnoj strasti njegove maćeha. Ali nedužni Hipolit njezine riječi saslušao sa zgražanjem, a njegov užas još poraste kad mu je nevjerna maćeha po starici čak predložila da sruši svoga oca s prijestolja i da žezlo i vlast dijeli s nevjernicom. U svom zgražanju prokune mladić sve žene, uvjeren da je oskrvnjen već samim slušanjem tako sramotnog prijedloga. Budući da je Tezej upravo bio odsutan iz Trezena — jer taj je trenutak nevjerna žena uvrebala — to Hipolit izjavi da ne želi više nijednoga časa ostati s Fedrom pod istim krovom, pa otpravivši dadilju kako treba, pohrli u prirodu da u službi svoje ljubljene gospodarice, božice Artemide, lovi po šumama i da ne dođe u blizinu kraljeve palače dok se ne vrati njegov otac da pred njim može izjadati svoje izmučeno srce.

Fedra nije mogla preživjeti neuspjeh svojih zločinačkih prijedloga. Svijest o krivici i nečuvena strast borahu se u njezinim grudima, ali pakost nadjača. Kad se Tezej vratio, našao je svoju ženu obješenu, a u njezinoj grčevito stisnutoj desnici pismo što ga je prije smrti sastavila, a u njemu je bilo napisano: »Hipolit je htio dirnuti u moju čast; da bih izbjegla njegovim napastima, ostao mi je samo jedan izlaz: radije sam umrla nego pogazila vjernost svome mužu.«

Dugo je Tezej stajao kao ukopan od užasa i zgražanja. Napokon podiže ruke k nebu i pomoli se:

»Oče Posidone, koji si me uvijek ljubio kao svoje rođeno dijete, ti si mi nekoč obećao da ćeš mi ispuniti tri želje i bez oklijevanja pokazati svoju milost. Sada te podsjećam na tvoje obećanje. Samo jednu molbu želim da mi ispuniš: daj da moj prokleti sin ne doživi današnji zalazak sunca!«

Tek što je Tezej izgovorio tu kletvu, već je i Hipolit, koji se vratio iz lova i saznao za povratak očev, ušao u palaču pa, idući za tragom otkuda se čulo naricanje, stupio pred lice očevu i mrtvo tijelo maćehe. Na pogrde očeve odgovori sin blago i mirno:

— Oče, moja je savjest čista. Ne osjećam se krivim ni za kakvo zlo djelo.

Ali Tezej mu pokaže pismo njegove maćehe i bez suda ga progna iz zemlje. Hipolit zazove svoju zaštitnicu, djevičansku božicu Artemidu, za svjedoka svoje nevinosti i jecajući i plačući oprost se sa svojom drugom domovinom Trezenom.

Još istoga dana podvečer potraži kralja Tezeja jedan skoroteča i stupivši pred njega javi mu:

— Gospodaru i kralju, tvoj sin Hipolit ne gleda više danjega svjetla!

Tezej primi tu vijest sasvim hladno i uz gorki osmijeh reče:

— Je li ga ubio neprijatelj kojemu je zaveo ženu, kao što je htio zavesti ženu svoga oca?

— Ne, gospodaru! — odgovori glasnik. — Ubila su ga njegova vlastita kola i kletva iz tvojih usta!

— O Posidone! — klikne Tezej digavši ruke zahvalno prema nebu — danas si se, dakle, iskazao prema meni kao pravi otac uslišivši moju molbu! Nego reci, glasnice, kako je moj sin završio, kako je bič pravde pogodio onoga koji me je osramotio?

Glasnik počne pripovijedati:

— Mi sluge češasmo na morskoj obali konje našega gospodara Hipolit a, kad nam dođe glas o njegovu progonstvu, a naskoro stiže i on u pratnji čitavog zbora mladih vršnjaka koji su jadikovali. Odmah nam naloži da spremimo konje i kola za odlazak. Kad je sve bilo gotovo, podiže ruke k nebu i pomoli se: »Zeuse, uništi me ako sam bio zao čovjek! I neka moj otac sazna, bio ja mrtav ili živ, da me je nepravedno pogrdio!« Tada uze ostan u ruke, skoči na kola, pograbi uzde i poveze se u pratnji nas, svojih slugu, putem prema Argu i Epidauru. Tako stigosmo do puste obale, s desne strane bilo nam je more, a s lijeve strane stijene što se hvataju brežuljaka, kad najednom iznenada začusmo duboku tutnjavu kao podzemnu grmljavinu. Konji se usplahiriše i načuliše uši, a mi se svi strahujući ogledasmo otkuda dolazi jeka. Kad nam pogled pade na more, pokaza nam se ondje val koji se kao kula digao k nebu otevši nam

oku dalju obalu i Prevlaku. Nabujala voda začas se s pjenom i hukom izli na obalu, upravo na put kojim su konji išli. Ali s bijesnim valom u isti čas izbaci more divlju neman, golema bika, od čije rike odjeknuše stijene na obali. No naš gospodar, navikao na upravljanje konjima, pritegnu uzde objema rukama držeći ih čvrsto, kao što vješt kormilar upravlja kormilom. Ali konji pomahnitaše, zagrizoše u uzde i poletješe ne slušajući upravljača. I kad su nato htjeli da pojure ravnom cestom, morska im neman zakrči put, a kad su krenuli u stranu k stijenama, pritisnu ih ona sasvim uz njih jureći pokraj samih točkova. Tako se napokon dogodi da su na drugoj strani naplaci točkova naletjeli na stijene, a tvoj se nesretni sin srušio naglavce i zajedno s prevaljenim kolima bio povučen od konja, koji su odjurili bez vozača, preko pijeska i kamenja. Sve se to dogodilo prebrzo, te mi sluge koji smo ga pratili nismo mogli priteći u pomoć gospodaru. Napola razmrskan viknu nesretnik na svoje konje, koji su inače bili tako poslušni, i zajeca zbog očeve kletve. Jedna izbočena stijena zakloni nam vidik. Morska neman iščeznu kao da ju je zemlja progutala. Dok su ostali sluge bez daha pošli za tragom kola, pohrlio sam ja ovamo, kralju, da ti javim žalosnu sudbinu tvoga sina.

Tezej je na taj izvještaj dugo ukočeno gledao preda se bez riječi.

— Ne veselim se njegovoj nesreći, no i ne žalim je — reče napokon zamišljeno i zadubljen u sumnju. — Kad bih ga ipak još mogao vidjeti živa, da ga ispitam i da se s njim porazgovorim o njegovoj krivnji.

Njegove riječi prekide naricanje jedne starice, koja sijede i raščupane kose i rastrgane haljine dojuri rastavljajući redove služinčadi te se baci kralju Tezej u pred noge. To je bila stara dadilja kraljice Fedre, koja na glas o Hipolitovoj jadnoj pogibiji, mučena savješću, nije mogla dulje šutjeti, nego je plačući i vičući otkrila kralju nevinost mladićevu i krivnju svoje gospodarice.

Prije nego je nesretni otac mogao doći pravo k svijesti, sluge su jadikujući donijele na nosilima njegova sina Hipolita, koji je bio razmrskan, ali još živ, u palaču i pred njegove oči. Tezej se raskajan i očajan baci na umirućeg sina, koji je sabrao posljednju snagu i upravio pitanje onima koji su stajali naokolo:

— Je li moja nedužnost spoznata?

Jedan mig najbližih oko njega pruži mu tu utjehu.

— Nesretni, prevareni oče — šapne umirući mladić — opraštam ti! I izdahnu.

Tezej ga sahrani pod istim onim mirto vim stablom pod kojim se još nedavno Fedra borila sa svojom ljubavi i s kojega je često trgala lišće potežući u očaju grane, i gdje je sada, kao na njezinu omiljenu mjestu, i njezino tijelo položeno, jer kralj nije htio sramotiti svoju ženu poslije smrti.

Tezej u otmici žena

Družeci se s mladim pobratimom Piritojem zaželio se osamljeni i već postariji Tezej ponovno smjelih i dapače obijesnih pothvata. Piritoju je njegova žena Hipodamija umrla nakon kratkog braka, a kako je i Tezej sada bio udovac, pođoše obojica u otmicu žena. U to je vrijeme bila još vrlo mlada Helena, kasnije toliko proslavljena kći Zeusa i Lede, a živjela je u palači svoga poočima Tindareja u Sparti. Ali ona je već tada bila najljepša djevojka svoga vremena, i o njezinoj se ljupkosti počeo pronositi glas po čitavoj Grčkoj. Kad su Tezej i Piritoj na svom otmičarskom putu došli u Spartu, vidješe Helenu gdje pleše u jednom hramu Artemidinu. Obojica se zaljubiše u nju te u svojoj obi jesti ugrabe kneginju iz hrama i odvedu je najprije u Tegeju u Arkadiji. Ondje baciše kocku za nju obećavši bratski jedan drugomu da će onaj koji je dobije onomu koji je izgubi pomoći u otmici neke druge ljepotice. Kocka dosudi plijen Tezej u, pa on djevojku odvede u Afidnu u atičkom kraju, preda je ondje svojoj majci Etri i stavi je pod zaštitu jednoga prijatelja. Tada Tezej krene dalje sa svojim pobratimom, koji je smislio smiono djelo: odlučio je, naime, da iz podzemnoga svijeta ugrabi Plutonovu ženu Perzefonu i da njom nadoknadi gubitak Helene. Već smo čuli kako junacima taj pokušaj nije pošao za rukom, kako ih je zato Had osudio da vječno sjede u podzemnom svijetu i kako je Heraklo, koji je htio osloboditi obojicu, mogao spasiti iz Hada samo Tezeja.⁸⁵

Dok je Tezej bio na tom nesretnom pohodu odsutan i sjedio prikovan u podzemnom svijetu, digoše se Helenina braća Kastor i Polideuk i provališe u Atiku da oslobode svoju sestru Helenu. Isprva nisu vršili nikakva nasilja u zemlji, nego su došli prijateljski u Atenu i zatražili da im se vrati Helena. Ali kad im ljudi u gradu odgovoriše da mlade kneginje nema kod njih i da ne znaju gdje ju je Tezej ostavio, naljutiše se braća i sa svojim se pratiocima počеше spremati na pravi

rat. Sad se Atenjani prestrašiše, i jedan od njih, po imenu Akadem, koji je na neki način doznao Tezejevu tajnu, otkri braći da Helena sakrivena boravi u Afidni. Pod taj grad padnu nato Kastor i Polideuk, pobijede u jednoj bitki i osvoje grad na juriš.

U Ateni su se međutim dogodile i druge stvari koje su bile nepovoljne za Tezeja. Menestej, sin Petejev, praunuk Erehtejev, digao se protiv ispražnjenog prijestolja kao vođa naroda laskajući mnoštvu, a pobunio je i plemiće prikazavši im kako ih je kralj time što ih je s njihovih seoskih posjeda dovukao u grad učinio svojim podanicima i robljem. Narodu je pak govorio kako je za ljubav nekoj tlapnji o slobodi morao napustiti svoje seoske svetinje i bogove, pa mjesto da je zavisan od mnogih dobrih domaćih gospodara, mora sada služiti strancu i despotu. Kako je pad Afidne u ruke Tindarida zastrašio sve Atenjane, iskoristi Menestej i to raspoloženje naroda.

On nagovori građane da sinovima Tindarejevim, koji su sestru Helenu oteli njezinim čuvarima pa je sada vode sa sobom kući, otvore grad i prijateljski ih dočekuju, jer su vodili rat samo protiv Tezeja, koji im je oteo sestru.

Držanje Tindarida dokaza da je ovaj put Menestej govorio istinu: premda su, naime, kroz otvorena vrata ušli u grad i sve dobili u svoje ruke, nisu nikomu učinili ništa nažao, nego su, naprotiv, zatražili samo to da budu poput drugih uglednih Atenjana i Heraklovih rođaka primljeni u tajnu službu eleuzinskih misterija, a zatim su se s oslobođenom sestrom vratili u svoj zavičaj, ispraćeni od građana, koji su ih voljeli i štovali.

Tezejev svršetak

U svom dugom zarobljeništvu u podzemnom svijetu imao je Tezej vremena da spozna i okaje nepromišljenost i neplemenitost svoga posljednjeg postupka, koji nikako nije bio u skladu s ostalim njegovim junačkim djelovanjem. On se vratio gore na svijet kao ozbiljan starac i nije se ljutio kad je čuo da su Helenu oslobodila njezina braća, jer se stidio svoga čina. Više ga je zabrinjavala nesloga koju je našao u gradu, i premda je ponovno prigrabio vlast skršivši stranku Menestejevu, nije ipak imao pravoga mira sve do kraja svoga života. I kad je htio ozbiljno upravljati kormilom države, izbiju iznova nemiri protiv njega, a na čelu im je uvijek bio Menestej, koji je imao za sobom stranku plemića, što su se još uvijek nazivali Palantidi po Tezejevu stricu Palantu i njegovim pobijeđenim i poubijanim sinovima. Oni koji su Tezeja prije mrzili zaboravili su malo —pomalo strah pred njim, a prosti je puk Menestej tako razmazio te je, mjesto da se pokorava, uvijek želio slušati samo laskanja. Ispočetka je Tezej pokušao nasilnim sredstvima, ali kad su huškačke smutnje i otvorena oporba osujetile sva njegova nastojanja, odluči nesretni kralj da svoj neposlušni grad dragovoljno napusti, pošto je već prije toga svoje sinove Akamanta i Demofonta potajno sklonio na Eubeju knezu Elefenoru. U jednom mjestancu Atike, koje se zvalo Garget, izreče Tezej svečane kletve protiv Atenjana, ondje gdje se još dugo poslije toga pokazivalo Kletveno polje; nato strese prašinu sa svojih nogu, ukrca se na brod i otplovi na Skir. Stanovnike toga otoka smatrao je svojim osobitim prijateljima, jer je tamo imao velika imanja koja je baštiniio od svoga oca.

U to je vrijeme na Skiru vladao Likomed. K njemu pođe Tezej i izmoli od njega svoja imanja da se na njima nastani. Ali sudbina ga je odvela nesretnim putem. Likomed, naime, bilo da se bojavao velike slave toga čovjeka, bilo da se potajno sporazumio s Menestejem, smišljaše kako bi mogao maknuti s puta gosta koji mu je dopao ruku, a da ne pobudi pozornost. Zato ga povede na najviši vrhunac otoka koji se strmo spuštao u unutrašnjost, pod izlikom da Tezej jednim pogledom pregleda lijepa imanja koja je njegov otac posjedovao na otoku. Stigavši gore, Tezej radosno kružaše očima preko krasnih polja, a podmukli ga kralj u taj čas gurnu s leđa te se Tezej preko

stijena strmoglavio, i samo je njegovo razmrskano tijelo stiglo u dubinu.

U Ateni je Tezej a nezahvalni narod brzo zaboravio, a Menestej je vladao kao da je prijestolje naslijedio od davnih predaka. Sinovi Tezej evi pošli su s junakom Elefenorom kao obični ratnici pod Troju.

Mnogo vjekova kasnije, kad su se Atenjani morali kod Maratona boriti protiv deseterostruko nadmoćnijih Perzijanaca, digao se duh velikoga junaka iz zemlje i poveo potomke svojih nezahvalnih podanika do pobjede.

Stoga delfsko proročište zapovjedi Atenjanima poslije svršetka pobjedonosnog rata protiv Perzijanaca da donesu Tezejeve kosti i da ih svečano uz počasti sahrane. Ali gdje da ih traže? Pa kad bi i našli na otoku Skiru Tezejev grob, kako bi otkupili njegove ostatke iz ruku surovih barbara koji mrze strance? Tada se dogodi da je glasoviti Atenjanin Kimon, sin Miltijadov, na jednoj novoj vojni osvojio otok Skir. I dok je Kimon s velikom revnošću tražio grob narodnog junaka, opazi orla kako lebdi iznad nekog humka. On stade i naskoro opazi kako se orao naglo spustio i svojim pandžama stao grepsti zemlju na humku. Kimon u tom znaku vidje božju volju, pa dade kopati te duboko u zemlji nađe lijes velikoga čovjeka, a do njega mjedeno koplje i mač. On i njegovi pratioci bili su sigurni da su našli Tezej eve kosti. Svete ostatke ponese Kimon na lijepu ratnu lađu sa tri reda vesala, a u Ateni ih dočekaše uz klicanje i prirediše sjajne ophode prinoseći žrtve. Bilo je kao da se sam Tezej vraća u grad.

Tako su poslije mnogo vjekova potomci iskazali hvalu utemeljitelju slobode i ustava atenskoga — hvalu koju su mu ostali dužni njegovi nezahvalni suvremenici.

Boj Kentaura i Lapita

Priča o Heraklidima

Dolazak Heraklida u Atenu

Kad je Heraklo bio uznesen na nebo, a njegov rođak Eunstej, kralj u Argu, nije više trebao da ga se boji, poče njegova osveta progoniti heroj evu djecu, od koje je većina živjela s Alkmenom, majkom junakovom, u Miken, prijestolnici Arga. Oni umakoše njegovim zasjedama i staviše se pod okrilje kralja Keika u Trahinu. Ali kad je Euristej od toga malog kneza zatražio da mu ih izruči zaprijetivši mu ratom, nisu se oni više osjećali sigurni pod njegovom zaštitom, pa zato napuste Trahin i stanu bježati po čitavoj Grčkoj. Oca im je zastupao glasoviti sinovac i prijatelj Heraklov, Ifiklov sin Jolaj. Kao što je u mladim godinama dijelio s Heraklom sve teškoće i doživljaje njegove, tako i sada uze Jolaj, već osijedio, pod svoje okrilje napuštenu djecu prijateljevu te se s njima potucaše po svijetu. Njihova je namjera bila da sebi osiguraju posjed Peloponeza, koji je njihov otac bio osvojio.

Neprestano gonjeni od Euristej a, dođoše u Atenu, gdje je vladao Tezejev sin Demofont, koji je upravo protjerao nezakonitog kralja Menesteja. U Ateni su se bjegunci smjestili na Agori ili Trgu, kod Zeusova žrtvenika, moleći zaštitu atenskog naroda. Nisu dugo tako sjedili, kad već ponovno stiže jedan glasnik kralja Euristej a. On prkosno stane pred Jolaj a i porugljivim mu glasom reče:

— Ti, čini mi se, misliš da si ovdje našao sigurno utočište i da si došao u prijateljski grad, bezumni Jolaj u!

Dakako, nekomu će pasti na pamet da tvoje beskorisno savezništvo odabere mjesto prijateljstva s moćnim Euristejem! Diži se stoga odavde sa svom svojom bagrom i gubi se u Arg, gdje vas po pravednoj presudi čeka kamenovanje!

Jolaj mu mirno odgovori:

— Ni govora o tom! Ta ja znam da je ovaj žrtvenik ovdje mjesto koje će me zaštititi ne samo protiv tebe nemoćnika, nego i protiv četa tvoga gospodara, i da je ovo zemlja slobode u koju smo se sklonili!

— Onda znaj — odgovori mu Koprej (tako se zvao glasnik) — da nisam došao sam, nego za mnom dolazi dovoljno jaka sila koja će tvoje štíćenike začas otrgnuti s ovoga tobožnjeg utočišta!

Na te riječi počeše Heraklovi sinovi zapomagati, a Jolaj se jakim glasom obrati stanovnicima Atene.

— Milosrdni građani! — poviče Jolaj — nemojte dopustiti da štíćenici vašeg Zeusa budu silom odvedeni, da vijenac što ga kao pribjegari nosimo na glavi bude okaljan, da bogove pogodi oskvrnuće, a čitav vaš grad stigne sramota!

Na to prodorno zapomaganje dohriše Atenjani sa svih strana na trg, i sad tek vidješe četu izbjeglica gdje sjedi oko žrtvenika.

— Tko je taj časni starac? Tko su ti lijepi mladići s uvojcima? — jeknu sa stotinu usana u isti čas.

Kad su saznali da su to Heraklovi sinovi koji mole zaštitu Atenjana, obuze građane ne samo sažaljenje, nego i strahopoštovanje, pa zapovjede glasniku, koji je, čini se, već htio pograbití jednog od bjeGUNaca, neka se udalji od žrtvenika, a svoju želju neka skromno izrazi njihovu kralju.

— Tko je kralj ove zemlje? — zapita Koprej, zaplašen odlučnim držanjem građana.

— To je čovjek — bio je odgovor — čijoj se presudi možeš potpuno pokoriti. Demofont, sin besmrtnog Tezeja, to je naš kralj.

Demofont

Nije dugo potrajalo, a već je do kralja u njegovu dvoru doprla vijest da su izbjeglice zaposjele trg i da se pojavila strana vojska s jednim glasnikom da ih odvede sa sobom. Kralj pade na trg i sazna iz glasnikovih usta želju Euristejevu.

— Ja sam Argejac — reče mu Koprej — i Argejci su ovi ovdje koje hoću da odvedem; nad njima ima vlast moj gospodar. Ti nećeš biti tako nepromišljen, sine Tezejev, da ćeš se jedini u čitavoj Grčkoj sažaliti na bespomoćnu nesreću ovih izbjeglica i odlučiti se radi njih na borbu s ratnom silom Euristeja i njegovih saveznika.

Demofont je bio mudar i promišljen čovjek.

— Kako bih ja mogao — odgovori on na žestoki govor glasnikov — stvar pravo prosuditi i prepirku riješiti prije nego saslušam obje stranke? Stoga govori ti, vođo ovih mladića: što imaš kazati sebi u prilog?

Jolaj, kojemu su bile upravljene te riječi, ustane sa stepenica žrtvenika, s poštovanjem se nakloni kralju i započne:

— Kralju, sada prvi put saznajem da se nalazim u slobodnom gradu, jer ovdje vrijedi načelo: dati riječ i saslušati.

S drugih sam mjesta bio sa svojim štićenicima otjeran da mi nisu priklonili nikakve pažnje. Zato me čuj. Euristej nas je protjerao iz Arga; nijednog časa nismo više smjeli ostati u njegovoj zemlji. Kako nas on još može nazivati podanicima, kako može polagati pravo na mene i ove ovdje kao na Argejce, kad nas je lišio svih podaničkih prava, pa i toga imena? Onda bi morao onaj koji je pobjegao iz Arga bježati i iz cijele Grčke! Ne, bar ne iz Atene! Stanovnici ovoga junačkog grada neće tjerati sinove Heraklove iz svoje zemlje. Njihov kralj neće dopustiti da se pribjegari silom odvuku od žrtvenika bogova. Budite mirni, djeco! Mi smo došli u zemlju slobode, štoviše, k svojim rođacima. Jer znaj, kralju ove zemlje, da ne pružaš gostoprimstvo nikakvim tuđincima. Tvoj otac Tezej i Heraklo, otac ovih progonjenih sinova, bijahu praunuci Pelopovi. Još i više, njih dvojica bijahu bojni drugovi, da, otac ove djece izbavio je tvoga oca iz podzemnoga svijeta.

Dok je Jolaj to govorio, obujmio je koljena kraljeva, uhvatio ga za ruku i podbradak vladajući se u svemu onako kako je u starini običavao činiti pribjegar. Ali kralj ga podiže sa zemlje i reče:

— Trostruki me razlozi nagone da ne odbijem tvoju molbu, junače: najprije Zeus i ovaj sveti žrtvenik, zatim rodbinstvo i napokon dobročinstva koja dugujem Heraklu zbog svoga oca. Kad bih dopustio da vas odvuku od ovog žrtvenika, onda ova zemlja ne bi više bila zemlja slobode, straha božjeg i kreposti! Stoga, glasnice, vrati se u Mikenu i javi to svome gospodaru. Nikada ovih ovdje nećeš povesti sa sobom!

— Idem — reče Koprej, digavši glasničku palicu i prijeteci se — ali vratit ću se s argejskom vojskom. Deset tisuća štitonoša čeka mig moga kralja, a on će sam biti njihov voda. Znaj, njegova vojska već stoji na tvojoj granici!

— Idi do bijesa! — reče Demofont prezirno. — Ja se ne bojim ni tebe ni tvoga Arga!

Glasnik se udalji, a sinovi Heraklovi, čitava četa kršnih mladića i dječaka, skočiše veselo od žrtvenika pa pruživši desnice pozdrave svoga rođaka, kralja Atenjana, u kojemu su vidjeli svoga velikodušnog spasitelja. Jolaj još jednom progovori u ime njih i dirljivim riječima zahvali izvrsnom mužu i građanima atenskim.

— Ako nam ikada još bude suđeno da se vratimo svome domu — reče on — i kada vi, djeco, dobijete natrag kuću i čast svoga oca Herakla, nemojte nikada zaboraviti ovih vaših spasitelja i prijatelja, i neka vam nikada ne padne na pamet da zavoj štite na ovaj gostoljubivi grad, nego radije uvijek gledajte u njemu najmilijeg prijatelja i najvjernijeg saveznika!

Kralj Demofont izvrši nato sve pripreme da vojsku svoga novog neprijatelja dočeka naoružan; on sakupi i gatare naredivši da se prinesu svečane žrtve. Jolaj u i njegovim štićenicima htjede odrediti stan u dvoru, ali Jolaj izjavi da neće napustiti Zeusova žrtvenika, nego da će sa svojom družinom ostati kod njega i moliti se za spas grada.

— Istom kad uz pomoć bogova bude izvojevana pobjeda — reče on — sklonit ćemo svoja umorna tjelesa pod krov naših domaćina.

Međutim se kralj popeo na najvišu kulu svoga grada i promatrao približavanje neprijateljske vojske. Zatim sakupi vojnu snagu Atenjana, izda sve ratne naredbe, posavjetuje se s vračima i spremi se da prinese svečane žrtve.

Dotle su kod Zeusova žrtvenika Jolaj i Heraklovi sinovi žarko molili, ali najednom im brzim koracima i uzbuđena lica priđe Demofont.

— Što da radimo, prijatelji? — dovikne im kralj zabrinuto. — Moja je vojska, doduše, dobro naoružana da dočeka Argejce, ali proricanja svih mojih gatara povezuju pobjedu s jednim uvjetom koji se ne može ispuniti.

Proročanstva, kažu oni, glase ovako: »Nemojte klati ni teleta ni bika, nego djevojku najodličnijega roda: samo tada smijete se vi, samo tada smije se ovaj grad nadati pobjedi ili spasu!« Ali kako da se to izvrši? Ja imam, doduše, u svom kraljevskom domu divnih kćeri, ali tko može tražiti od oca da prinese takvu žrtvu? I koji će mi drugi od najuglednijih građana predati svoju kćer, sve kad bih se i usudio zatražiti je od njega? Onda bi mi, dok nastojim završiti vanjski rat, u samom gradu buknuła buna!

S užasom su sinovi Heraklovi saslušali zabrinute riječi svoga zaštitnika.

— Jao nama! — viknu Jolaj. — Mi smo nalik na brodolomce koji su već stigli do obale, ali ih je bura iznova bacila na debelo more! Isprazna nado, zašto si nas uljuljala u svoje sanje? Izgubljeni smo, djeco, kralj će nas sada izručiti, a možemo li mu to zamjeriti?

No najednom bijesnu tračak nade u starčevu oku.

— Znaš li, kralju, što mi duh kazuje da će nas spasiti? Pomozi mi da se to izvrši! Predaj mene Euristeju mjesto ovih sinova Heraklovih! Zacijelo bi on najradije meni, stalnom pratiocu velikoga junaka, zadao sramotnu smrt.

Ali ja sam star čovjek: rado žrtvujem svoj život za ove mladiće!

— Tvoja je ponuda plemenita — odgovori Demofont žalosno — ali nam ništa ne može pomoći. Misliš li ti da će se Euristej zadovoljiti smrću jednoga starca? Ne, on želi zatrti rod Heraklov, mlado i snažno potomstvo njegovo.

Ako znaš koji drugi savjet, kazuj ga, ali taj je beskoristan.

Sada nastala takva kukanje ne samo među Heraklovim sinovima, nego i među građanima atenskim, da je glasno jadikovanje doprlo do kraljeva dvora. Onamo je odmah nakon dolaska izbjeglica kralj Demofont sklonio ispred očiju znatiželjnika sijedu mater Heraklovu Alkmenu, pogrbljenu od godina i patnja, i Heraklovu mladu kćer

Makariju, koju mu je rodila Dejanira. Žene su u dvoru mirno iščekivale događaje koji su se imali dogoditi.

Alkmena, u dubokoj starosti i povučena u se, nije ništa čula od onoga što se vani događalo. Ali njezina unuka prislušivaše jadikovanje koje je dopiralo odozdo iz grada. Nju spopade strah za sudbinu njezine braće pa pohrli dolje na trg u vrevu, ne misleći na to da je sama i da je djevojka koja je odrasla u dubokoj povučenosti.

Sakupljeni građani sa svojim kraljem, a jednako i Jolaj sa svojim štíćenicima nemalo se začudiše kad vidješe djevojku kako dolazi u njihovu sredinu. Ona se neko vrijeme sakrivala u gomili ljudi i na taj način čula u kakvoj se nevolji nalazi Atena i Heraklovi sinovi i kakvo kobno proročanstvo zatvara svaki izlaz k sretnom uspjehu.

— Vi tražite žrtvu koja će vam zajamčiti sretan ishod rata i koja će svojom smrću zaštititi moju jednu braću od bijesa silnikova: jednu nevinu djevojku iz plemenita roda morate žrtvovati. Zar niste uopće pomislili na to da među vama boravi nevina kći najplemenitijega čovjeka, Herakla? Da, ja se sama nudim za žrtvu, koja bogovima mora biti to milija što je dobrovoljna. Ako je ovaj grad toliko plemenit da se sprema na opasan rat za Heraklove potomke i da je spreman žrtvovati na stotine svojih sinova: kako se ne bi među Heraklovim potomstvom našao i jedan život koji bi bio spreman žrtvovati se, da tako vrsnim muževima osigura pobjedu? Mi ne bismo bili dostojni zaštite i spasa kad nijedno od nas ne bi tako mislilo! Zato me evo vodite do mjesta gdje moje tijelo ima biti žrtvovano, okitite me vijencima kao što se kiti žrtvena životinja, potegnite nož, moja će duša rado otići iz tijela!

Jolaj i svi oko njega šutjeli su još neko vrijeme pošto je hrabra djevojka već davno završila svoj vatreni govor.

Napokon progovori vođa Heraklovih sinova:

— Djevojko, ti si govorila dostojno svoga oca; ja se ne stidim tvojih riječi, ali oplakujem tvoj udes. No meni se čini da bi bilo pravo da se sve kćeri tvoga roda sastanu pa da kocka odluči koja ima da umre za svoju braću.

— Ja ne bih željela umrijeti po odredbi kocke — odgovori Makarija veselo. — Ali ne oklijevajte dugo, da vas ne iznenadi neprijatelj, pa da ste uzalud dobili proročanstvo! Pozovite žene ove zemlje da me isprate, da ne umrem pred očima muškaraca.

Tako plemenita djevojka u pratnji najuglednijih atenskih žena dragovoljno pođe u smrt.

Spasonosna bitka

S udivljenjem gledali su za djevojkom kralj i građani atenski, a s tugom i bolom Heraklovi sinovi i Jolaj. Ali sudbina nije dopustila ni jednima ni drugima da se predadu svojim mislima i osjećajima. Jer tek što je Makarija nestala s vida, jedan glasnik vesela lica dotrči do žrtvenika i glasno vikne:

— Zdravo da ste, dragi sinovi! Recite mi gdje je starac Jolaj. Imam za njega radosnu vijest!

Jolaj ustane od žrtvenika, ali nije mogao odjedanput odagnati duboku bol s lica, tako da ga je glasnik prije svega morao zapitati za uzrok njegove žalosti.

— Jedna me domaća briga tišti — odgovori stari junak — ne pitaj dalje, nego mi radije reci kakvo nam dobro donosi tvoj veseli pogled!

— Zar me više ne poznaješ — reče glasnik — starog slugu Heraklova sina Hila? Ti znaš da se moj gospodar na bijegu odvojio od vas da traži saveznike. Sada je u dobar čas stigao s jakom vojskom i stoji utaboren upravo nasuprot kralju Euristeju.

Radosno uzbuđenje prođe kroz četvoricu izbjeglica, koji su okruživali žrtvenik, pa se proširi i na sve građane. I sijedu Alkmenu izmami radosna vijest iz ženskih odaja u palači, a stari Jolaj, ne mareći ni za kakvo odvratanje, zapovjedi da mu donesu bojnu opremu, pa prikopča oklop na svoje tijelo. Preporučivši djecu svoga prijatelja i njegovu majku najstarijim Atenjanima, koji su ostali u gradu, pohrli i sam s mladom momčadi i njihovim kraljem Demofantom da se zajedno s njima sjedini s vojskom Hilovom.

Kad je tako sjedinjena vojska stajala u lijepom bojnom redu i polje se prelijevalo od blistava oružja, a na drugoj strani na domet kamena raširila svoje nepregledne redove silna vojska kralja Euristeja, na čelu s njim samim: siđe Hil, sin Heraklov, sa svojih bojnih kola, stane u sredinu prostora što su ga neprijateljske vojske još ostavile slobodnim, i vikne argejskom kralju:

— Kneže Euristeju! Prije nego započne beskorisno prolijevanje krvi i prije nego se dva grada zarate zbog nekolicine ljudi i zaprijetu jedan drugomu uništenjem, poslušaj moj prijedlog! Daj da nas dvojica u časnom dvoboju odlučimo borbu: ako padnem od tvoje ruke, onda možeš Heraklovu djecu, moju braću, povesti sa sobom i raditi s njima što hoćeš; ako li mi bude dano da te oborim, neka očevo

dostojanstvo, njegov dvor i vlast na Peloponezu budu osigurani meni i svim njegovim potomcima!

Vojska saveznika pokaže svoje odobravanje glasnim klicanjem, a u redovima argejskim začuje se žamor u znak pristajanja. Samo pakosni Euristej, koji je već pred Heraklom dokazao svoju strašljivost, i sada je žalio svoj život, pa ne htjede ni čuti za taj prijedlog i ne usudi se izaći iz bojnog reda kojemu je stajao na čelu. Hil se nato vrati k svojoj vojsci, vrači prinesoše žrtve i doskora odjeknu bojni poklik.

— Građani — viknu Demofont svojim borcima — mislite na to da se borite za dom i ognjište, za grad koji vas je rodio i othranio!

Na drugoj strani zaklinjaše Euristej svoje ratnike da ne sramote Arg i Mikenu i da pribave čast dobru glasu svoje moćne države.

Nato odjeknuše tirenske trublje, štit zveknu o štit, stade lupa kola, udaranje kopalja, zveka mačeva, a usto se čulo jaukanje ranjenih. Jedan čas uzmaoše saveznici Heraklovih sinova pred navalom argejskih kopalja, koja su prijetila da će probiti njihove redove, ali brzo zatim odbiše neprijatelje i sami prodrijaše naprijed: sada istom nasto pravo kreševno, koje dugo vremena nije donijelo nikakve odluke. Napokon se pokoleba bojni red Argejaca, njihovi teški oklopnici i bojna kola nagnuše u bijeg.

Tada i starog Jolaj a obuze želja da svoje staračke godine proslavi još jednim junačkim činom. Kad je Hil na svojim bojnim kolima pokraj njega dojurio goneći neprijateljsku vojsku, digne starac desnicu k njemu i zamoli ga da mu dopusti uspeti se na kola mjesto njega. Hil s poštovanjem popusti prijatelju svoga oca i zaštitniku svoje braće, pa siđe s kola, a mjesto njega baci se Jolaj u sjedalo. Nije mu bilo lako staračkim rukama svladavati četveropreg, ali ga ipak potjera naprijed te dođe do svetišta Palenske Atene⁸⁶, kad opazi u daljini Euristejeva kola kako bježe dižući prašinu. Tada se Jolaj digne na svojim kolima i pomoli se Zeusu i Hebi, božici mladosti, besmrtnoj ženi svoga prijatelja Herakla na Olimpu, da mu za taj dan bitke vrati mladenačku snagu da bi se mogao osvetiti neprijatelju Heraklovu. Tada se moglo vidjeti veliko čudo: dvije se zvijezde spustiše s neba i zaustaviše na konjskoj sprezi, a u isti čas zastro je kola gust oblak magle; to je trajalo samo nekoliko časaka, a onda su zvijezde i magla ponovno iščeznule, a na kolima je stajao Jolaj, pomlađen, sa

smeđim uvojcima, uspravna vrata, žilavih momačkih mišica, držeći čvrsto u mladenačkoj ruci uzde četveroprega. Tako on pojuri naprijed i stigne Euristej a kad je već imao za sobom Skironsku stijenu u Megari, kod ulaza u jednu ravnicu kroz koju je Argejac htio pobjeći. Euristej ne prepozna svoga progonitelja, pa se stade braniti sa svojih kola, ali ga pobijedi Jolajeva mladenačka snaga, koju su mu bogovi dali: on stjera svoga starog protivnika s kola, priveže ga na svoja kola i kao prvinu pobjede povede ga savezničkoj vojsci.

Bitka je sada bila potpuno dobivena, vojska Argejaca, ostavši bez vođe, nagne u divlji bijeg. Svi sinovi Euristejevi i nebrojeni borci poginuše, i doskora se na atičkom tlu nije mogao vidjeti više nijedan neprijatelj.

Euristej pred Alkmenom

Pobjednička se vojska vratila u Atenu, a Jolaj, koji se sada ponovno pojavio u prijašnjem staračkom obličju, dovede ponižena progonitelja junačkoga roda okovanih ruku i nogu pred majku Heraklovu.

— Napokon si došao, omraženi čovječe! — viknu mu starica kad ga ugleda pred sobom. — Je li te nakon tako duga vremena dosegla pravedna kazna bogova? Nemoj tako obarati glavu k zemlji, nego gledaj svojim protivnicima ravno u oči. Ti si, dakle, onaj koji si momemu sinu toliko godina zadavao teške i sramotne poslove, koji si ga slao da ubija otrovne zmiје i ljute lavove kako bi poginuo u opasnoj borbi; ti si ga otjerao u mračno carstvo Hadovo da ondje ostane u podzemnom svijetu! I sada goniš mene, njegovu majku, i ovu četu njegove djece, koliko je do tebe, iz čitave Helade; htio si ih otkinuti od božjih žrtvenika, zaštite progonjenih! Ali namjerio si se na ljudine i na slobodan grad koji te se nisu bojali. Sad je na tebi da umreš, i možeš se smatrati sretnim ako moraš samo umrijeti. Jer ti si počinio mnogostruki zločin, pa si zaslužio da više puta i umreš pretrpjevši svakojake muke!

Euristej ne htjede pokazati nikakva straha pred ženom, on se pribere i s usiljenom hladnokrvnošću progovori:

— Ti nećeš iz mojih usta čuti nijednu riječ koja bi se mogla nazvati molbom; ne protivim se smrti. Samo toliko neka mi bude dopušteno reći u svoju obranu da nisam dobrovoljno nastupao protiv Herakla kao njegov protivnik.

Božica Hera bila je ona koja mi je nalagala da ustrajem u toj borbi. Sve što sam činio radio sam na njezin nalog.

A kad sam jednom protiv svoje volje učinio moćnog čovjeka i poluboga svojim neprijateljem, morao sam onda misliti na to da učinim sve što bi me moglo zaštititi od njegova gnjeva. Zar nisam poslije njegove smrti morao progoniti njegov rod, iz kojega su rasli protiv mene sami neprijatelji i osvretnici svoga oca? Radi sa mnom što hoćeš; ne čeznem za smrću, ali me i ne boli ako moram ostaviti život.

Tako reče Euristej, i činilo se kao da s mirom očekuje svoju sudbinu. Nato sam Hil progovori u prilog svomu zarobljeniku, a građani atenski pozvaše se na blage običaje svoga grada, po kojima su pobijeđeni zločinci dobivali pomilovanje. Ali Alkmena osta

neumoljiva. Ona se sjetila svih muka koje je njezin besmrtni sin morao pretrpjeti na zemlji dok je bio sluga okrutnog kralja; njoj je pred očima lebdjela smrt ljubljene unuke, koja ju je ovamo dopratila i dragovoljno pošla u smrt da bi Euristej u koji je prijetio nadmoćnom vojskom istrгла pobjedu iz ruku; ona je sebi napokon groznim bojama dočarala sliku sudbine koja bi čekala nju i njezine unuke kad bi Euristej sada pred njom stajao kao pobjednik, a ne kao zarobljenik.

— Ne, on mora umrijeti! — viknu ona. — Nijedan smrtnik ne smije mi oteti ovoga zločinca!

Tada se Euristej obrati Atenjanima i reče:

— Vama, ljudi, koji ste milostivo za mene molili, neće moja smrt donijeti nikakva prokletstva. Ako mi date častan pogreb pa me sahranite ondje gdje me sudbina stigla, kod hrama Palenske Atene, onda ću kao spasonosni gost čuvati granicu vaše zemlje da je nijedna vojska više nikada ne prekorači. Jer znajte da će potomci ovih mladića i djeca koju ovdje zaštićujete navaliti jednom na vas s vojskom i zlim vam naplatiti vaše dobročinstvo koje ste iskazali njihovim očevima. Tada ću ja, zakleti neprijatelja Heraklova roda, biti vaš spasitelj.

S tim riječima pođe Euristej neustrašivo u smrt i umrije ljepše nego što je živio.

Hil i proročanstvo Hilovi potomci

Heraklidi obećaše svomu zaštitniku Demofontu vječnu zahvalnost i napustiše Atenu pod vodstvom svoga brata Hila i očeva prijatelja Jolaja. Svuda sada nađoše saveznika te uđoše u svoju očevinu Peloponez. Čitavu godinu dana vojevahu ondje od grada do grada, dok nisu osim Arga osvojili i sve druge krajeve. Za to vrijeme bjesnjela je čitavim poluotokom strašna kuga, koja nikako nije htjela prestati. Napokon doznaše Heraklidi preko proročanstva da su oni sami krivi toj nesreći jer su se vratili prije nego su imali pravo na to. Zbog toga napuste već zauzeti Peloponez, ponovno dođu u atičku oblast i nastane se na poljima maratonskim. Hil se, međutim, po želji svoga oca na samrti, oženio lijepom djevojkom lolom, koju je nekoć sam Heraklo prosio, i mislio bez prestanka na sredstva kako bi došao u posjed očinske baštine. On se stoga iznova obrati proročištu u Delfima, a ono mu odgovori:

»Dočekajte treći rod, i povratak će vam poći za rukom.«

Hil rastumači taj odgovor, kako je i naravno bilo, poljskim rodom treće godine: strpljivo dočeka treće ljeto i tada ponovno provali s vojskom u Peloponez.

U Mikenima se poslije smrti Euristejeve zakraljio unuk Tantalov i sin Pelopov Atrej. Na vijest o neprijateljskom dolasku Heraklida sklopi Atrej savez sa stanovnicima Tegeje i drugih susjednih gradova i pođe u susret neprijateljima. Kod Korintske prevlake stajahu obje vojske jedna prema drugoj. Ali Hil, koji je uvijek rado štedio Grčku, bio je i ovdje prvi koji je nastojao da se sukob riješi dvobojem. Zato pozove neka mu izađe na megdan bilo koji junak iz neprijateljske vojske, a kako se pouzdavao u proročište koje mu je odobrilo pothvat, postavi ovaj uvjet: ako Hil pobijedi svoga protivnika, neka Heraklidima bude slobodno da bez krvi zauzmu staru državu Euristejevu, ako li podlegne, neće Heraklovi potomci stupiti na Peloponez pedeset godina. Kad se taj poziv razglasio po neprijateljskoj vojsci, digne se Ehem, kralj Tegeje, odvažan borac u najboljim muževnim godinama, i prihvati izazov. Obojica su se borila rijetkom hrabrošću, ali na kraju podlegne Hil, a mračno mu je razmišljanje o dvoznačnosti proročanstva što ga je primio lebdjelo

oko čeonih bora dok je umirao. Prema ugovoru odustanu sada Heraklidi od svoga pothvata, vrate se preko Prevlake te se ponovno nastane u okolici Maratona.

Prođe pedeset godina, a djeca Heraklova nisu za to vrijeme ni pomišljala na to da protiv ugovora ponovno pokušaju zauzeti svoju očevinu. Međutim je Kleodej, sin Hila i Iole, postao muž od preko pedeset godina.

Budući da je sada istekao ugovor i Kleodeju ruke više nisu bile vezane, digne se on s ostalim unucima Heraklovim protiv Peloponeza, trideset godina iza završetka Trojanskoga rata. Ali ni on nije bio sretniji od svoga oca: na toj vojni pogibe on s čitavom svojom vojskom.

Dvadeset godina kasnije pokuša njegov sin Aristomah, unuk Hilov, a praunuk Heraklov, još jednom sreću. To se dogodilo kad je Peloponezom vladao Orestov sin Tizamen. I Aristomaha je zavelo proročište dvosmislenim savjetom. »Bogovi će ti« — glasilo je proročanstvo — »dati pobjedu kroz stazu tjesnaca.«

On provali preko Istma, ali bude suzbijen i pogine kao i njegov otac i djed.

Prođe novih trideset godina, a Troja je već osamdeset godina ležala u pepelu. Tada sinovi Aristomahovi, unuci Kleodejevi, po imenu Temen, Kresfont i Aristodem, poduzeše posljednji pohod. Usprkos svoj dvoznačnosti proročanstava nisu oni izgubili vjeru u bogove, pa pođu u Delfe i zapitaju svećenicu za savjet. Ali proročanstva su glasila od riječi do riječi kao što su bila dana i njihovim očevima:

»Ako dočekate treći rod, povratak će vam poći za rukom.«

I opet:

»Bogovi će vam dati pobjedu kroz stazu tjesnaca.«

Tužeći se reče tada najstariji brat Temen:

— Ta je proročanstva poslušao moj otac, djed i pradjed, i svima su im donijela propast!

Tada se sažali bog na njih i po svojoj im svećenici objasni pravi smisao proročanstva.

— Svim svojim nesrećama — reče ona — bili su vaši očevi sami krivi jer nisu znali rastumačiti mudre izreke bogova!

Bogovi, naime, ne misle treći rod zemlje koji treba dočekati, nego treći rod ljudski: prvi je bio Kleodej, drugi Aristomah, a treći rod, kojemu je pobjeda prorečena, to ste vi. A pod tjesnacem koji treba da vodi do pobjede nije se mislio Istam, kako su vaši očevi krivo shvatili, nego ona dalja uvala, to jest more što leži desno od Prevlake. Sad znadete smisao tih proročanstava. Što kanite činiti, činite s božjim blagoslovom!

Kad je Temen čuo takvo razjašnjenje, kao da mu je pala mrena s očiju. On žurno s braćom naoruža jednu vojsku i sagradi brodove u Lokridi na mjestu koje je po toj gradnji brodova dobilo ime Naupakt, što će reći

Brodogradilište. Ali i ta vojna imala je za Heraklove potomke biti teška i zadati im mnogo briga i suza. Kad je vojska bila sakupljena, pogodi najmlađega brata, Aristodema, grom; njegova žena Argija, praunuka Polinikova, osta udovica, a njegovi blizanci Euristen i Proklo siročad. Pošto su sahranili i oplakali brata, a vojska s brodovima htjela krenuti od Naupakt a, nade se ondje jedan vrač koji je bio nadahnut od bogova i izricao proročanstva. Ali oni su ga smatrali čarobnjakom i uhodom kojega su poslali Peloponežam na propast njihove vojske. Zbog toga su već dugo bili kivni na njega, dok nije Hipot, sin Filantov, praunuk Heraklov, bacio na njega koplje, koje ga je pogodilo i na mjestu ubilo. Stoga se bogovi razgnjeviše na Heraklide; njihova mornarica propadne u oluji, kopnene čete trpjele su od gladi, i tako se pomalo raspala čitava vojska. Temen se i zbog ove nesreće obrati proroci —štu.

— Zbog vrača kojega ste ubili — otkrije mu bog — stigla vas je nesreća. Ubojicu morate na deset godina prognati iz zemlje, a zapovjedništvo nad vojskom predati trookomu.

Prvi zahtjev proročanstva izvrše brzo: Hipota izbace iz vojske i on morade otići u progonstvo. Ali drugi zahtjev proročanstva natjera jadne Heraklide u očaj. Kako i gdje da nadu čovjeka sa tri oka? Međutim su se uzdali u bogove i neumorno tragali za takvim čovjekom. Uto se namjere na Oksila, sina Hemnova, iz etolskoga kraljevskog roda. Oksil je u vrijeme kad su Heraklidi provalili na Peloponez počinio umorstvo koje ga je prisililo da bježi iz domovine Etolije u pokrajinu Elidu na Peloponezu. Sad se poslije godine dana upravo nakanio vratiti u domovinu. Putem sretne Heraklide jašući na

mazgi. Oksil je imao samo jedno oko, jer je drugo oko izbio u mladosti strelicom. Zato mu je mazga morala pomagati kod gledanja, i tako su oni zajedno imali tri oka. Heraklidi shvatiše da se i to neobično proročanstvo ispunilo, pa izabraše Oksila za vojskovođu, i pošto je na taj način bio ispunjen uvjet što ga je postavila Sudbina, svježim četama i novim brodovima navale na neprijatelje i ubiju njihova vodu Tizamena.

Heraklidi dijele Peloponez

Pošto su Heraklidi na taj način osvojili čitav Peloponez, podignu Zeusu, svomu očinskom praocu, tri žrtvenika i na njima prinesoše žrtve. Nato počеше kockom dijeliti gradove; prva se kocka vukla za Arg, druga za Lakedemon, treća za Mesenu. Oni se slože da se kocka vuče iz žare s vodom, pa zaključe da svaki baci u nju kamenčić sa svojim imenom. Tada Temen i sinovi Aristodemovi, blizanci Euristen i Proklo, bace označene kamenčiće u žaru, ali lukavi Kresfont, koji je najviše želio dobiti Mesenu, baci u vodu grudu zemlje, koja se, dakako, rastopila. Tada se najprije izvlačila kocka za Arg, i izašao je Temenov kamenčić; zatim za Lakedemon, i tada je izašao kamenčić Aristodemovih sinova; treći kamen smatrali su za suvišno i tražiti, i tako Kresfont dobije Mesenu. Kad su nato sa svojim pratiocima prinosili bogovima žrtve na svojim žrtvenicima, ukazu im se neobična znamenja: svaki je na žrtveniku našao drugu životinju. Oni koji su kockom dobili Arg nađoše na žrtveniku žabu krastaču; oni koje je dopao Lakedemon — zmaja; oni, napokon, koji su stekli Mesenu — lisicu.

Zabrinuti zbog tih znamenja, zapitaju domaće gatare, koji im stvar ovako objasne:

— Oni koji su našli žabu učinit će najbolje ako ostanu kod kuće u svom gradu, jer ta životinja nema nikakve zaštite na putovanju; oni kojima se na žrtveniku smjestio zmaj postat će silni napadači i mogu slobodno izlaziti izvan granica svoje zemlje; oni, napokon, kojima se na žrtveniku pokazala lisica neka se ne pouzdavaju ni u prostodušnost ni u silu, njihovo oružje neka bude lukavost.

Te životinje postale su uslijed toga grbovi Argejaca, Spartanaca i Mesenjana. Tada se sjetiše i svoga jednookog vode Oksila i dadoše mu kraljevinu Elidu kao nagradu za njegovo vojvodstvo. Od čitavog Peloponeza ostala je jedino gorovita pastirska zemlja Arkadija nepobij edena od Heraklida.

Od tri države koje su na Peloponezu osnovali Heraklidi samo je Sparta dulje vrijeme živjela. U Argu je Temen udao za Deifonta, također jednog praunuka Heraklova, svoju kćer Hirnetu, koju je od sve svoje djece najviše volio, te je svoga zeta u svemu pitao za savjet, tako da se nagađalo da njemu i svojoj kćeri želi prepustiti vladu.

Zbog toga se naljute njegovi rođeni sinovi, skuju urotu protiv svoga oca i ubiju ga. Argejci priznadoše, doduše, najstarijeg sina Temenova za kralja, ali kako su iznad svega voljeli slobodu i jednakost, ograničiše kraljevsku vlast toliko da njemu i njegovim potomcima ne ostade ništa drugo osim kraljevskoga naslova.

Meropa i Epit

Nije bolja sudbina zadesila ni Temenova brata Kresfonta, mesenskoga kralja. On se oženio Meropom, kćerkom arkadskoga kralja Kipsela, koja je svome mužu rodila mnogo djece, a među njima bijaše najmlađi Epit. Za svoje mnogobrojne sinove i za sebe samoga sagradi Kresfont krasan kraljevski dvor. On je bio prijatelj puka i zaštićivao ga, gdje god je mogao, u svojoj vladi. Protiv toga pobune se bogataši i ubiju ga zajedno sa svim njegovim sinovima, izuzevši najmlađeg, Epita. Njega je majka sakrila ispred ruku ubojica i sretno ga sklonila k svomu ocu Kipselu u Arkadiju, gdje je dječak tajno odrastao. U Meseni se, međutim, dočepao prijestolja Polifont, također jedan Heraklov potomak, i prisilio udovicu ubijena kralja da se uda za njega. Tada se počne pronositi priča da je još jedan Kresfontov nasljednik na životu, te Polifont, novi vladar, udari veliku ucjenu na njegovu glavu. Ali ne bijaše nikoga koji bi je želio ili uopće mogao zaslužiti. Jer priča bijaše samo nejasna, i nitko nije znao gdje bi trebalo tražiti protivnika. Međutim je Epit odrastao do mladića, napustio potajno palaču svoga djeda i došao u Mesenu, a da to nitko nije slutio. Mladić je čuo za ucjenu koja je raspisana na glavu nesretnog Epita.

Tada se osmjeli, uđe u dvor kralja Polifonta kao stranac — nije ga poznao nitko, pa ni njegova rođena majka — te stupi pred kralja i u nazočnosti kraljice Merope reče:

— Ja sam pripravan, kralju, da zaslužim nagradu koju si raspisao na glavu kneza koji je kao sin Kresfontov vrlo opasan tvomu prijestolju. Ja ga poznajem tako dobro kao sam sebe, i ja ću ti ga predati u ruke.

Majka problijedi kad je to čula; brzo pošalje po staroga pouzdanog slugu, koji je već kod spašavanja malog Epita najviše pomogao, a sada je strahujući od novog kralja živio daleko od dvora i prijestolnice. Njega kraljica krišom pošalje u Arkadiju da njezina sina upozori na zasjede, a možda i da ga dozove da se u Meseni stavi na čelo građana, kojima se Polifont svojom nasilnom vladom omrazio, i da zauzme očinsko prijestolje. Kad je stari sluga došao u Arkadiju, našao je kralja Kipsela i čitav kraljevski dvor u velikom uzbuđenju, jer je kraljev unuk bio iščezao, i nitko nije znao što se s njim dogodilo. Stari se sluga neutješiv vrati u Mesenu i ispriповjedi kraljici što se

dogodilo. Oboje sada nije ništa drugo mislilo nego da je stranac koji se pojavio pred kraljem da zasluži nagradu zacijelo ubio siromašnog Epita u Arkadiji i njegovo mrtvo tijelo donio u Mesenu. Oni se nisu mnogo predomišljali, a kako je stranac stanovao u dvoru, kamo ga je primio Polifont, stupi kraljica, žedna osvete, naoružana sjekirom, u pratnji svoga pouzdanika, starog sluge, noću u strančevu sobicu, u namjeri da ga u snu ubije. No mladić je spavao mirno i spokojno, a mjesečeva zraka osvjetljivala mu je lice. Već su se oboje bili nadvili nad njegov ležaj, i Meropa podigla ubojnu sjekiru, kad sluga, koji je bio bliže mladiću, pogleda pomnije njegovo lice i najednom preplašeno kriknu od iznenađenja, pograbivši ruku kraljičinu.

— Stoj! — poviče. — To je tvoj sin Epit kojega hoćeš da ubiješ!

Meropa spusti ruku sa sjekirom i baci se na postelju svoga sina, kojega svojim glasnim jecajem probudi. Pošto su oboje dugo ostali zagrljeni, otkrije joj sin da je došao ne da se preda ubojicama u ruke, nego da ih kazni, a nju da oslobodi morskoga braka i da s pomoću građana, za koje se nadao da će ih predobiti za svoju pravednu stvar, sjedne na očevo prijestolje. Zatim se s majkom i sa starim slugom dogovori o pripremama koje treba izvršiti da se osvete omraženom i opakom Polifontu. Meropa obuče crninu, stupi pred svoga muža i ispriповjedi mu kako je upravo primila žalosnu vijest o smrti svoga još preživjela sina. Odsad je, veli, spremna živjeti u miru sa svojim mužem i zaboraviti prijašnje nevolje. Tiranin upade u klopku koja mu bijaše postavljena. Veseleći se što mu je najteža briga pala sa srca, izjavi da želi bogovima prinijeti žrtvu zahvalnicu što su svi njegovi neprijatelji nestali sa svijeta. Kad se nato sve građanstvo, ali preko srca, okupilo na trgu — jer puk je uvijek bio za omiljenog kralja Kresfonta, pa je i sada žalio njegova sina Epita, s kojim je izgubio i posljednju nadu — navali Epit na kralja dok je žrtvovao, i zabode mu željezo u srce. Sada dohrla Meropa sa slugom, i oboje pokažu narodu u tom strancu Epita, zakonitog nasljednika prijestolja, kojega su smatrali mrtvim. Narod ga pozdravi kličući, i još istoga dana zauze mladić ispražnjeno prijestolje svoga oca Kresfonta i useli se u kraljev dvor, kamo ga je uvela majka. Nato kazni ubojice svoga oca i svoje braće, kao i sukrivce pri njihovu umorstvu. U svemu ostalom predobije Epit svojom blagošću i dobrotom i ugledne Mesenjane, a svojom darežljivošću cijeli narod, i

pribavi sebi tolik ugled da su se njegovi potomci smjeli nazivati
Epitidi mjesto Heraklidi.

Šesta knjiga

Sfinga Edipu zadaje zagonetku

Priča o Edipu

Edipova mladost

Laj, sin Labdakov, iz roda Kadmova, bijaše kralj u Tebi i življaše s Jokastom, kćerkom uglednog Tebanca Menekeja, dugo vremena u braku bez djece. Budući da je žarko čeznuo za nasljednikom, zapita delfskog boga za savjet, ali ondje primi ovakvo proročanstvo:

— Laju, sine Labdakov! Ti želiš od srca porod. Dobro! Neka ti bude sin! Ali znaj da ti je Sudbina dosudila da izgubiš život od ruke svoga rođenog djeteta. To je volja Zeusa Kronovića, koji je uslišio kletvu kralja Pelopa, kojemu si nekad ugrabio sina.

Laj je bio najmlađi 1/ domovine, pa je a kraljevu dvoru naišao na gostoljubiv prijam. Ali je svodobr otvoru naplatio nezahvalnošću te je na Nemejskim igrama oteo lijepog sina Pelopova.

Svjestan svoje krivnje Laj povjerova proročištu te je dugo živio odvojeno od svoje žene. No srdačna ljubav, u kojoj su oboje bili jedno drugomu odani, združila ih usprkos opomeni Sudbine, te Jokasta svome mužu rodi sina.

Kad je dijete došlo na svijet, roditeljima ponovno pade na pamet proročanstvo, pa da bi onemogućili odredbu božju, dadu novorođenog dječaka nakon tri dana s probodenim i svezanim nogama baciti u divlju goru Kiteron.

Ali pastir koji je trebao da izvrši grozni nalog, smiluje se nedužnom djetetu te ga preda drugom pastiru koji je u istoj gori pasao stada korinskoga kralja Poliba. Zatim se vrati kući i javi kralju i njegovoj ženi Jokasti da je izvršio nalog. Oni bijahu uvjereni da je dijete umrlo ili da su ga rastrgale divlje zvijeri te je nemoguće⁸⁷ da se ispuni proročanstvo. Oni umiriše svoju savjest mišlju da su žrtvujući svoje dijete sačuvali ga od umorstva očeva, te su istom sada potpuno smireni živjeli.

Međutim je Polibov pastir odriješio probodene pete djeteta koje je dobio, ne znajući ni sam otkuda je i tko su mu roditelji. Po ranama na nogama nadjene mu ime Edip (Edipod), što će reći Oteklih nogu. Tako ga donese u Korint svome gospodaru, kralju Polibu. Kralj se

smiluje nahočetu, preda ga svojoj ženi Meropi i othrani ga kao rođenoga sina, a takvim su ga smatrali i na dvoru i u cijeloj zemlji.

Kad je odrastao do mladića, bio je ondje uvijek držan prvim građaninom, a i sam je živio u sretnom uvjerenju da je sin i nasljednik kralja Poliba, koji nije imao druge djece. Tada se dogodi slučaj koji ga je iz tog čvrstog uvjerenja nenadano strovalio u ponor sumnje. Jedan Korinćanin, koji ga je već dulje vrijeme iz zavisti mrzio, kod jedne mu gozbe, opojen vinom, do viknu preko stola da on nije sin kraljev. Tim prijekorom teško pogođen, mladić je jedva mogao dočekati konac gozbe, no ipak suzbi svoju sumnju toga istog dana boreći se u svom srcu.

Ali drugo jutro stupi pred svoje roditelje, koji su mu, dakako, bili samo poočim i pomajka, i zatraži od njih razjašnjenje. Polib i njegova žena veoma se naljutiše na klevetnika kojemu je ta riječ izmakla, pa svomu sinu pokušaše iz duše istjerati njegove sumnje, ali mu ih ipak ne rastjeraše sasvim odgovorivši kratko i jasno. Ljubav koju je osjetio u njihovim riječima bila mu je, doduše, na veliku utjehu, ali onaj crv sumnje griskao je otada u njegovu srcu, jer su mu se riječi neprijateljeve preduboko bile zasjekle u dušu. Napokon se krišom spremi na put i, ne rekavši svojim roditeljima ni riječi, krene u Delfe k proročištu Apolonovu, nadajući se da će mu ono opovrći uvredljivu klevetu. Ali Feb Apolon ne odgovori mu na njegovo pitanje, nego mu otkri još jednu novu, mnogo grozniju nesreću koja ga čeka.

— Ti ćeš — jeknu iz proročišta — ubiti svoga rođenog oca, oženiti se svojom majkom i svijetu roditi groznu djecu.

Kad je to Edip čuo, obuze ga neizreciv strah, i kako mu je srce ipak još uvijek govorilo da su tako nježni roditelji kao što su Polib i Meropa zacijelo njegovi pravi roditelji, nije se usudio vratiti u domovinu, bojeći se da bi mogao, gonjen Sudbinom, dići ruku na svoga ljubljenog oca Poliba i, udaren od bogova neodoljivim ludilom, sklopiti sramotan brak sa svojom majkom Meropom. Zato krene iz Delfa i udari put Beotije. Još se nalazio na cesti između Delfa i grada Daulije, kad na jednom raskršću vidje kako mu dolaze u susret kola na kojima je sjedio jedan njemu nepoznat starac s jednim glasnikom, jednim vozačem i s dvojicom slugu. Vozač i starac, susrevši se s pješakom u uskom prolazu, goropadno ga potjeraše s puta. Edip, od prirode nagao, udari prkosnog vozača. No starac, videći mladića

kako smjelo pristupa kolima, oštro nanišani svojim dvostrukim ostanom što ga je imao u ruci i zada mu težak udarac po glavi. Sada Edip, sav izvan sebe, po prvi se put posluži junačkom snagom koju su mu bogovi dali, digne svoj putnički štap i gurne starca tako da se brzo skotrljao natraške s kolnog sjedala. Nasta okršaj: Edip se protiv trojice morao boriti za svoj život; no njegova mladenačka snaga nadvlada, on ih pobi sve, osim jednoga koji pobježe, pa ode svojim putem.

Edip nije ni slutio da je učinio što drugo osim da se u samoobrani osvetio običnom Fočaninu ili Beoćaninu i njegovim slugama, koji su zajedno s njim napali na njegov život. Jer starac koji ga je sreo nije imao na sebi nikakva znaka višeg dostojanstva. No ubijeni starac nije bio nitko drugi nego Laj, kralj tebanski, otac ubojice; on je išao k pitijskom proročištu putujući tim putem. Tako se ispunilo dvostruko proročanstvo što su ga dobili i otac i sin i kojemu su obojica htjela umaći; i Sudbina je izvršila svoje. Kralj u Plateji, po imenu Damazistrat, našao je tjelesa ubijanih Tebanaca na raskršću, sažalio se na njih i dao ih pokopati. Njihov spomenik od gomile kamenja usred raskršća mogao je putnik vidjeti još nakon mnogo stotina godina.

Edip u Tebi

Njegov brak s majkom

Nedugo poslije toga događaja osvanu pred vratima grada Tebe u Beotiji krilata neman Sfinga, sprijeda kao djevojka, straga kao lav. To je bila kći Tifona i Ehidne, zmijolike nimfe, plodne majke tolikih čudovišta, i sestra podzemnoga psa Kerbera, lernejske Hidre i Himere kojoj je iz ždrijela sukljala vatra. Sfinga se smjestila na jednoj stijeni, odakle je stanovnicima Tebe zadavala svakojake zagonetke koje je naučila od Muza. Ako ne bi dobila pravog odgovora, pograbila bi onoga koji se prihvatio da riješi zagonetku, rastrgala ga i proždrla. Ta nevolja pritisnu Tebu upravo u vrijeme kad su žalili za svojim kraljem, koji je na jednom putovanju pao od ubojničke ruke — nitko nije znao od čije — a mjesto njega je uzeo vlast u ruke Kreont, brat kraljice Jokaste. Napokon se dogodilo da je Sfinga zadala zagonetku i rođenom sinu toga Kreonta, a kad je nije odgonenuo, pograbila ga je i proždrla. Ta nevolja nagna kralja Kreonta da javno proglasi da će onomu koji oslobodi grad od krvnice Sfinge dati kraljevstvo i svoju sestru Jokastu za ženu. Upravo kad je taj proglas bio objavljen, stigne u Tebu Edip s putničkom palicom u ruci. Opasnost, a i nagrada primamiše ga, osobito jer zbog groznog proročanstva koje je lebdjelo nad njim, nije mnogo držao do svog života. Stoga se zaputi do stijene na kojoj se Sfinga smjestila, i stane da čuje zagonetku. Neman smišljaše kako će smionom mladiću zadati nerješivu zagonetku, pa progovori ovako:

— Jutrom ide na četiri noge, o podne na dvije, a podvečer na tri. Od svih stvorova jedino taj mijenja broj nogu, i upravo kad ih ima najviše, najmanja je snaga i brzina njegovih udova. Edip se nasmiješi čuvši zagonetku, jer mu se uopće nije činila teška.

— Tvoja je zagonetka čovjek — odgovori on — koji u jutro svoga života, dok je još slabo i ne jako djetešce, hoda na svoje dvije noge i dvije ruke; kad ojača, onda, o podne svoga života, hoda samo na svoje dvije noge; kad napokon stigne pod večer svoga života kao starac, pa treba potpore, uzima u pomoć štap kao treću nogu.

Zagonetka je bila sretno riješena, a Sfinga se od sramote i očaja baci sa stijene i ubije se.⁸⁸ Edip dobije za nagradu kraljevstvo tebansko i ruku kraljice udovice, koja je bila njegova rođena mati.

Jokasta mu rodi četvero djece: najprije dva sina Eteokla i Polinika, zatim dvije kćeri, stariju Antigonu i mlađu Izmenu. No to četvero njegove djece bijahu ujedno njegova braća i sestre.

Grozno otkriće

Dugo je vremena bila zapretana grozna tajna, a Edip je, uz neke pogreške, bio dobar i pravedan vladar, vladajući s Jokastom sretan i ljubljen od naroda. No napokon bogovi pritisnu Tebu strašnom kugom, koja je počela grozno bjesniti u narodu i protiv koje nije pomagalo nikakvo sredstvo. Tebanci protiv strašne nesreće, u kojoj su vidjeli bič božji, potraže zaštitu kod svoga vladara, kojega su smatrali štíćenikom neba. Muškarci i žene, starci i djeca, na čelu sa svećenicima, s maslinovim grančicama u rukama, dođoše pred kraljevu palaču, posjedaše po stepenicama žrtvenika koji je stajao pred palačom i oko njega, čekajući da se pojavi njihov vladar. Kad je Edip, izazvan od tolikoga naroda, izašao iz svoje palače i zapitao, zašto se čitavim gradom diže dim sa žrtvenika i čuju jadikovke, odgovori mu najstariji svećenik u ime svih:

— Vidiš i sam, gospodaru, kako nas nevolja bije: pašnjake i polja prži nepodnošljiva žega; u našim kućama hara smrtonosna kuga; uzalud nastoji grad da izdigne glavu iz krvavih valova propasti. U toj nevolji utječemo se tebi, ljubljenu kralju! Ti si nas već jednom oslobodio smrtnoga danka, kojim nas je desetkovala bijesna zagonetačica.

Zacijelo se to nije dogodilo bez pomoći bogova. Stoga se pouzdaj emo u tebe da ćeš nam i sada naći pomoći, kod bogova ili ljudi.

— Jadna djeco! — odgovori Edip — dobro znam zašto se utječete meni. Znam da trpite, ali nitko ne trpi u srcu toliko kao ja, jer moje srce ne oplakuje samo pojedince, nego čitav grad! Stoga me vi ne budite kao nekoga koji je zapao u san, nego sam ja već u duši razmišljao o različitim sredstvima, i napokon mislim da sam jedno i našao.

Poslao sam, naime, svoga šurjaka Kreonta u Delfe, k pitijskom Apolonu, da pita kakvim bih djelima, ili riječima mogao osloboditi ovaj grad.

Još je kralj bio u riječi, kad i Kreont stupi među mnoštvo i u nazočnosti naroda priopći kralju odgovor proročišta, koji, dakako, nije bio utješan: Apolon je zapovjedio da se iz zemlje izagna zločin kojemu Teba pruža utočište, i da se ne njeguje ono što se ne može oprati nikakvom žrtvom, jer umorstvo kralja Laj a leži kao teško prokletstvo na zemlji.

Edip nije ni slutio da je onaj starac kojega je on ubio upravo taj zbog kojega gnjev bogova pogađa njegov narod, pa dade da mu ispriповijedaju umorstvo kraljevo, ali duh mu je još uvijek ostao zaslijepljen. Izjavivši da mu je dužnost osvetiti ubijenog Laja, otpusti sakupljeni narod kući. Nato po čitavoj zemlji objavi proglas, ako tko išta zna o ubojici Lajevu, neka sve prijavi; pa ako tko i u tuđoj zemlji zna nešto o tome, dobit će, ako prijavi, nagradu i steći će zahvalnost grada. Onaj, naprotiv, koji iz prijateljstva prema ubojici, ili strahujući za sebe, ne prijavi krivca, taj neka bude isključen od svakoga bogoslužja, od žrtvenih gozba, dapače od druženja i razgovora sa svojim sugrađanima. Ubojicu samoga napokon prokune Edip strašnim kletvama, želeći mu nevolju i muke kroz cio život i najposlije propast. I neka ga to stigne makar živio i u skrovištu kraljeve palače! Osim svega toga pošalje kralj dva glasnika po slijepog vrača Tireziju, koji je mudročću i vidovitošću bio gotovo ravan Apolonu.

Ovaj doskora i dođe držeći se za ruku malog dječaka koji ga je vodio, te stupi pred kralja i sakupljeni narod.

Edip mu izloži nevolju koja bije njega i cijelu zemlju, i zamoli ga da upotrijebi svoju proročku vještinu i pomogne da se pronađe ubojica.

No Tirezija jauknu i, ispruživši ruke prema kralju, reče:

— Užasno je znanje koje znalcu samo nesreću donosi! Pusti me, kralju, da se vratim kući! Snosi ti svoje jade, i pusti mene da ja snosim svoje!

Edip navali sada još više na vrača, a narod koji ga je okruživao baci se pred njim na koljena moleći od njega pomoć. No kako Tirezija nije ni tada htio ništa dalje objašnjavati, raspali se gnjev Edipov, pa poče grditi Tireziju kao sukrivca ili pače sudionika pri ubojstvu Lajevu.

— Štoviše, da nisi slijep, jedinomu bih tebi pripisao to nedjelo — završi Edip.

Ta optužba slijepom proroku razveže jezik.

— Edipe — reče on — poslušaj svoj vlastiti proglas: ne govori više sa mnom, ne govori ni s jednim sugrađaninom!

Jer ti si sam onaj užas koji kalja ovaj grad! Da, ti si ubojica kraljev, ti si onaj koji s najmilijima živiš u grešnom stanju!

Edip je sada bio zaslijepljen: izgrdi vrača kao čarobnjaka, kao smutljivca i varalicu. Osumnjiči i svoga šurjaka Kreonta, okrivivši obojicu da su se urotili protiv prijestolja, s kojega svojim spletom laži

žele srušiti njega, spasitelja grada. Ali Tirezija ga sada još jasnije označi kao ubojicu oca i muža svoje majke, proreče mu njegovu blisku nevolju i ljutito se udalji držeći se za ruku svoga malog vodiča. Međutim je i knez Kreont čuo za optužbe kraljeve pa je dohrlio, i među njima se zapodjela oštra prepirka, koju je Jokasta uzalud kušala stišati bacivši se među posvađene rođake. Kreont nepomiren i srdit ode od svog zeta.

Još zasljepljenija od kralja bila je njegova žena Jokasta. Tek što je čula iz usta svoga muža da ga je Tirezija nazvao ubojicom Lajevim, poče glasno proklinjati vrača i proročko umijeće.

— Pogledaj samo, dragi Edipe — poviče ona — kako malo proroci znaju: pogledaj na jednom primjeru! Moj prvi muž Laj dobio je također jednom proročanstvo da će poginuti od šino vije ruke. No njega ubiše razbojnici na raskršću, a naš jedini sin bio je svezan za noge i bačen u pustu goru kad su mu bila tek tri dana. Tako su se obistinile riječi proroka!

Te riječi, koje je kraljica izgovorila s porugljivim smijehom, učiniše na Edipa sasvim drugi dojam nego je ona očekivala.

— Na raskršću je, veliš, poginuo Laj? — zapita u najvećem uzbuđenju i strahu Edip. — Reci brzo kakav je bio njegov stas, koliko mu je bilo godina?

— Bio je visok — odgovori Jokasta, ne shvaćajući uzbuđenje svoga muža — prve sijede kovrčice resile su njegovu glavu. Bio je tebi, dragi Edipe, stasom i licem vrlo sličan!

— Tirezija nije slijep, Tirezija vidi! — klikne sada Edip zaprepašten, jer mu je kroz mrak njegova duha najednom sijevnulo kao munja.

Ali sam užas gonio ga je da dalje istražuje, kao da na svoja pitanja mora dobiti odgovore koji bi mu to užasno otkriće predstavili najednom kao zabludu. No sve su se okolnosti poklapale, i napokon dozna Edip da je jedan sluga kod umorstva Lajeva pobjegao i javio čitav događaj. Ali taj je sluga, čim je vidio Edipa na prijestolju, usrdno molio da ga pošalju što dalje od grada na kraljeve pašnjake. Edip poželi da ga vidi, i slugu pozovu u grad. No još prije nego što je sluga stigao, dođe jedan glasnik iz Korinta i javi Edipu smrt njegova oca Poliba, pozvavši ga na ispražnjeno prijestolje korintsko.

Na tu vijest kraljica ponovno kliknu pobjedonosno:

— Uzvišena proročanstva, gdje ste? Otac, kojega je Edip imao umoriti, umro je blago od staračke slabosti!

Drugačije je ta vijest djelovala na pobožnijega kralja Edipa, koji, premda je još uvijek rado bio sklon da smatra Poliba svojim ocem, ipak nikako nije mogao pojmiti kako bi božje proročanstvo moglo ostati neizvršeno. Nije htio ići ni u Korint, jer je ondje još živjela njegova mati Meropa, pa bi se drugi dio proročanstva, njegova ženidba s majkom, još uvijek mogao ispuniti. Tu mu sumnju, dakako, brzo razbi glasnik korintski. On je, naime, bio isti onaj čovjek koji je pred mnogo godina primio novorođeno dijete od jednoga Lajeva sluga na brdu Kiteronu i odriješio mu probodene i svezane noge. On lako dokaza kralju da je on samo posinak, no ipak nasljednik korintskog kralja Poliba. Nejasan nagon za istinom natjera Edipa da pita za onoga slugu Lajeva koji ga je kao dijete predao Korinćaninu. Od svoje družine sazna da je to isti onaj pastir koji je umakao pri umorstvu Lajevu i sada na granici pase kraljeva stada.

Kad je to Jokasta čula, uz glasni jauk napusti muža i sakupljeni narod. Edip, koji je svoje oko namjerno nastojao zastrijeti tamom, krivo shvati njezin odlazak.

— Zacijelo se boji — reče narodu — kao ponosna žena, da će se otkriti kako sam prosta roda. Ali ja sebe smatram sinom Sreće i ne stidim se svoga podrijetla!

Sada se pojavi sijedi pastir, koji je bio doveden iz daljine; Korinćanin ga odmah prepozna kao onoga koji mu je nekoć predao dječaka na Kiteronu. No stari je pastir bio sav blijed od straha i najprije htjede sve poricati, ali na srdite prijetnje kralja Edipa, koji naredi da ga svezu konopcima, reče napokon svu istinu: kako je Edip sin Laj a i Jokaste, kako ga je strašno proročanstvo da će ubiti oca predalo u njegove ruke, ali ga je on iz samilosti sačuvao.

Jokasta i Edip kažnjavaju se sami

Svaka je sumnja sada bila uklonjena, a užas otkriven. Uz mahniti krik poleti Edip u palaču, stane okolo tumarati tražeći mač da ukloni sa zemlje čudovište koje je njegova mati i žena. Pošto mu se sve kao bjesomučnomu sklanjalo s puta, potrči, strašno urlajući, do svoje spavaonice, razbije zaključana dvokrilna vrata i provali unutra. Jezovit prizor zakoči mu korak. On ugleda Jokastu, raspuštene i raščupane kose, kako lebdi iznad postelje, a vrat je konopcem stegnula i objesila se. Dugo je Edip ukočeno gledao, a onda se približi mrtvom tijelu ričući i jecajući, odriješi zategnuto uže tako da se tijelo spustilo na pod, i kako je sada pred njim ispruženo ležalo, istrgne iz ženine haljine zlatne igle. Desnom ih rukom podigne uvis, prokune svoje oči da nikada više ne gledaju što je učinio i pretrpio, i stane kopati zlatnim šiljkom po njima dok nisu očne jabučice bile probodene i mlaz krvi potekao iz šupljina. Tada zatraži da njemu, slijepcu, otvore vrata, da ga izvedu i pokažu čitavom tebanskom narodu kao ubojicu svoga oca i muža svoje majke, kao prokletstvo Neba i ruglo Zemlje. Sluge ispune njegovu želju, ali narod svoga vladara, kojega je nekada toliko ljubio i štovao, ne dočeka s gnušanjem, nego s iskrenim sažaljenjem. Sam Kreont, njegov šurjak, kojega je njegovo nepravedno sumnjičenje uvrijedilo, dohrli, ali ne da mu se ruga, nego da čovjeka na kojem leži prokletstvo ukloni sa sunčanog svjetla i ispred očiju naroda i da ga preporuči njegovoj djeci.

Skršena Edipa dirnu tolika dobrota. On preda svome šurjaku prijestolje da ga sačuva njegovim mladim sinovima, i zamoli za svoju nesretnu majku grob, a za osirotjele kćeri zaštitu novoga vladara. Za sebe pak zaželi da ga protjera iz zemlje, koju je okaljao dvostrukim zločinom, i da ga progna na brdo Kiteron, koje su mu već nekada roditelji odredili za grob, i gdje sada želi živjeti ili umrijeti, kako već bogovi odrede. Tada zaželi da još jednom čuje glas svojih kćeri, pa položi ruku na njihove nevine glave. Kreonta blagoslovi za svu njegovu ljubav koju mu je iskazao, a koju on nije zaslužio, te njemu i čitavom narodu zaželi bolju zaštitu bogova nego što ju je sam iskusio.

Nato ga Kreont odvede u kuću, i Edip, još nedavno slavljani spasitelj Tebe, moćni vladar kojega su slušale tisuće ljudi, Edip koji

je pronicao u tako duboke zagonetke, a istom tako kasno riješio strahovitu zagonetku svoga života, taj je Edip imao kao slijep prosjak izaći kroz vrata svoga rodnog grada i preko granice svoga kraljevstva.

Edip i Antigona

U prvom času nakon strašnog otkrića bila bi brza smrt Edipu najmilija, štoviše, primio bi kao milost da se narod digao protiv njega i kamenovao ga. Tako mu se i progonstvo, za koje je molio i Kreont mu ga odobrio, učinilo kao dar. No kad je onako slijep sjedio u kući, a bijes mu se pomalo stišao, poče osjećati svu grozotu koju sa sobom nosi potucanje slijepa prognanika po tuđini. Ljubav prema domovini poče se ponovno buditi u njemu sa sviješću da je za nehотиčne i nesvjesne grijehe već zapravo dosta kažnjen smrću Jokastinom i sljepoćom koju je sam sebi zadao. Napokon se odvažio da pred Kreontom i svojim rođenim sinovima Eteoklom i Polinikom glasno izrekne želju da bi ostao kod kuće. Ali tada se pokazalo da je ganuće kneza Kreonta bilo samo časovito i da njegovi sinovi također imaju tvrdo i sebično srce. Kreont prisili svoga nesretnog rođaka da ostane kod svoje prve odluke, a sinovi, kojima je ipak prva dužnost bila da pomognu svomu ocu, uskratiše mu svoju pomoć. Štoviše, ne progovorivši s njim gotovo ni riječi, dadoše mu prosjački štap u ruku i izguraše ga iz kraljevske palače u Tebi. Samo njegove kćeri osjetiše djetinju samilost prema prognaniku. Mlađa kći Izmena osta u kući svoje braće da se ondje, koliko može, zalaže za očevu stvar i da bude zagovornica prognana roditelja. Starija, Antigona, pođe sa slijepim ocem u progonstvo, da mu bude vodič u njegovu mraku. Išla je s njim po teškom putu lutajući bosa i bez hrane kroz divlje šume: žegu i pljusak podnosila je nježna djevojka s ocem, i dok je kod kuće s braćom mogla živjeti u obilju, bila je zadovoljna u bijedi, ako je samo otac bio sit.

Edip je isprva mislio da u jednoj pustoši brda Kiterona produži ili završi nesretni život. Ali kako je bio pobožan čovjek, nije htio ni takav korak učiniti bez volje bogova; zato pođe najprije u Delfe k proročištu pitijskog Apolona. Tu je dobio utješno proročanstvo: bogovi priznaju da se Edip preko svoje volje ogriješio protiv prirode i najsvetijih zakona ljudskog društva; tako težak prestupak mora se, dakako, okajati ako je i bio nehотičan, ali kazne ne smiju trajati vječno. Stoga mu objavi bog: nakon duga, doduše, vremena, ali naposljetku ipak čeka ga izbavljenje kad stigne do zemlje koju mu je Sudbina odredila, gdje će mu časne božice, ljute Eumenide, pružiti utočište. No ime Eumenide, Milostive, bio je nadimak Erinija (Furija), božica

osvete, koje su ljudi htjeli počastiti i umilostiviti takvim poljepšanim imenom. Proročanstvo je bilo zagonetno i jezovito: kod Erinija ima Edip za svoje protuprirodne grijeha naći mir i izbavljenje od svoje kazne! No on se ipak pouzda u obećanje božje i pođe okolo po Grčkoj, prepuštajući Sudbini da odredi kada se to ima ispuniti, vođen i njegovan od svoje pobožne kćeri i živeći od milostinje dobrih ljudi. Uvijek je molio samo malo i dobivao samo malo. Ali on se svaki put zadovoljio time, jer ga dugotrajno progonstvo, nužda i njegova vlastita plemenitost naučiše da bude s malim zadovoljan.

Edip na Kolonu

Poslije duga putovanja, sad kroz naseljenu sad kroz pustu zemlju, stigoše jedne večeri oboje putnika u vrlo pitom kraj i dođoše do ubava gaja kod jednog ljupkog sela. Slavuji su prhali kroz grmlje pjevajući slatkim glasom, loza je mirisala, a stabla maslina i lovora rasla su po surovim stijenama, koje su okolinu više resile nego ružile. I slijepi Edip oćuti ostalim svojim osjetilima ljupkost toga mjesta, a iz opisa svoje kćeri zakljući da to mora biti posvećeno mjesto. U daljini su se dizale kule nekoga grada, i Antigona dozna od ljudi da se nalaze u blizini Atene. Edip se umoran od dnevnog puta spusti na jedan kamen. Uto prođe onuda jedan stanovnik sela i pozove Edipa da se makne s toga mjesta, jer je to posvećeno tlo koje ne dopušta da se po njem gazi. Tada putnici brzo doznaše da su se zaustavili u mjestancu Kolonu i u gaju sve vidnih Eumenida, pod kojim su imenom ovdje Atenjani štovali Erinije.

Sada Edip razabra da je stigao na cilj svoga putovanja i da je blizu spokojnom rješenju svoje neprijazne sudbine.

Na njegove rijeći zamisli se Kolonjanin i ne usudi se više tjerati stranca s njegova sjedišta dok ne obavijesti kralja o tom događaju.

— A tko vlada u vašoj zemlji? — zapita Edip, kojemu u njegovoj dugotrajnoj bijedi nisu više bili poznati događaji i prilike u svijetu.

— Zar ne poznaješ moćnoga i plemenitog junaka Tezeja? — zapita seljanki. — Ta ćitav je svijet pun njegove slave!

— No, ako je vaš vladar tako plemenit — odgovori Edip — onda budi ti mojim glasnikom i zamoli ga neka dođe ovamo. Za tu ljubav obećavam mu veliku nagradu.

— Kakvo bi dobroćinstvo našem kralju mogao iskazati slijep ćovjek? — reće seljak i pogleda stranca malo porugljivim i sažaljivim pogledom. — Pa ipak — nastavi on — da nema tvoje sljepoće, ćovjeće, ti bi imao plemenit, otmjen izgled, što me nagoni da te poštujem. Stoga ću ispuniti tvoju želju i isporučiti tvoju molbu svojim sugrađanima i našem kralju. Sjedi ovdje dok ne izvršim tvoj nalog. Oni neka onda odluće možeš li ovdje ostati ili moraš odmah putovati dalje.

Kad je Edip osjetio da je ponovno sam sa svojom kćerkom, ustane sa svoga sjedišta, baci se nićice na zemlju i izlije svoje srce u žarkoj

molitvi Eumenidama, strašnim kćerima Mraka i majke Zemlje, koje su izabrale tako ljupki stan u ovom gaju.

— O vi strašne, a ipak milostive — moljaše se Edip — pokažite mi sada po Apolonovu proročanstvu daljnji tijek moga života, ako nisam još uvijek premalo trpio u svom mukotrpnom životu! Smilujte se, kćeri Mraka, smiluj se, časni grade Atenin, sjeni kralja Edipa, koja stoji pred vama, jer to više nije Edip!

Nisu dugo ostali sami. Vijest da se neki slijep čovjek, čiji izgled ulijeva poštovanje, zaustavio u gaju Eumenida, u koji inače smrtnicima nije dopušteno stupiti, okupila je brzo oko njega najstarije ljude u selu, koji su došli da spriječe oskvrnjenje svetoga mjesta. Još ih veći strah obuze kad su čuli da je slijepac čovjek kojega progoni Sudbina. Oni se pobojaše da će na sebe navaliti gnjev božanstva ako čovjeka kojega je nebo žigosalo još dulje trpe na svetom mjestu, pa mu naredi da smjesta napusti njihov kraj. Edip ih usrdno zamoli da ga ne tjeraju s cilja njegova lutanja koji mu je odredio glas samoga božanstva. Antigona se pridruži njegovoj molbi.

— Ako nećete da se smirujete sijedoj kosi moga oca — reče djevojka — primite ga radi mene napuštene, jer na meni nema nikakve krivnje. Požurite se i iskažite nam svoju milost nenadano!

Dok su oni tako razgovarali, a stanovnici se kolebali u svojoj odluci između samilosti i straha od Erinija, ugleda Antigona jednu djevojku gdje jaše na konjiću, putnički joj šešir zaklanja lice od sunca, a ona juri ravno prema njima; prati je jedan sluga, također na konju.

— To je moja Izmena — klikne Antigona radosno uzbuđena — već mi svijetli njezino mило sjajno oko! Zacijelo nam donosi nove vijesti iz domovine!

Brzo je djevojka, najmlađe dijete prognanoga kralja, stigla do njih i skočila s konja. Ona se otputila iz Tebe samo s jednim slugom, koji joj je jedini ostao vjeran, da donese ocu vijest o prilikama u domovini. Njegovi sinovi bijahu ondje pritisnuti velikom nevoljom, koju su sami skrivili. Isprva su namjeravali da prijestolje potpuno prepuste svome ujaku Kreontu, jer im je prokletstvo njihova roda kao prijatna lebdjelo pred očima. Ali s vremenom, što je više blijedila slika njihova oca, gubilo se i to čuvstvo; kod njih se probudila želja za vlašću i kraljevskim dostojanstvom, a s tim se pojavio i razdor. Polinik, koji je na svojoj strani imao pravo prvorodstva, sjeo je prvi na

prijestolje. Ali mlađi, Eteoklo, koji se nije zadovoljio da s bratom naizmjenice vlada kako je to Polinik predložio, zaveo je narod i protjerao starijeg brata iz zemlje. Polinik je, tako se u Tebi pronio glas, pobjegao u Arg na Peloponezu, postao ondje zet kralja Adrasta, stekao tamo prijatelja i saveznika i zaprijetio svomu rodnom gradu osvojenjem i odmazdom. Ali u isti čas pročulo se i novo proročanstvo, po kojemu sinovi Edipovi ne mogu ništa bez svoga oca, pa ga moraju naći mrtva ili živa, ako im je stalo do njihova spasa.

To su bile vijesti koje je Izmena donijela svomu ocu. Kolonjani su slušali čudeći se, a Edip se digne visoko sa svoga sjedišta.

— Tako dakle stoji sa mnom! —, reče on, a kraljevsko mu dostojanstvo zasja na slijepu licu. — U prognanika, u prosjaka traže sinovi pomoć? Sada tek, kad nisam ništa, postajem pravi čovjek?

— Tako je — nastavi Izmena sa svojim vijestima — a znaj, oče, i to da će upravo radi toga za vrlo kratko vrijeme doći ovamo naš ujak Kreont, i ja sam se jako žurila da stignem prije njega. On te hoće nagovoriti ili uhvatiti da te odvede i postavi na granici tebankog područja, da bi se proročanstvo ispunilo u korist njegovu i našega brata Eteokla, a da ipak tvoja nazočnost ne oskrvne grada.

— Od koga znaš sve to? — upita otac.

— Od hodočasnika koji odlaze u Delfe.

— A ako tamo umrem — zapita Edip dalje — hoće li me pokopati u tebenskoj zemlji?

— Ne — odgovori djevojka — to ne dopušta krvna krivnja na tvojoj duši.

— Dobro — poviče stari kralj gnjevno — onda me oni neće nikada dobiti u svoje ruke! Ako je u mojih sinova jača želja za vlašću nego djetinja ljubav, onda neka im ni nebo nikada ne ugasi njihovu kobnu neslogu, a ako do mene stoji odluka u njihovu sporu, onda ni onaj koji sada drži žezlo u rukama ne ostao na prijestolju, ni onaj prognani nikada više ne vidio svoje domovine! Samo ove kćeri su prava moja djeca! U njima neka se ugasi moja krivnja, za njih molim blagoslov s neba, za njih molim od vas zaštitu, milosrdni prijatelji! Pružite njima vašu djelotvornu pomoć: time ćete svome gradu steći jaku obranu!

Edip i Tezej

Kolonjane ispuni veliko strahopočitanje pred slijepim Edipom, koji je i u svom prognanstvu bio još tako silan; oni ga svjetuju neka žrtvom ljevanicom očisti oskvrnjeni gaj Eumenida. Istom sada doznaše i starci za ime kralja Edipa i za njegovu krivnju, za koju nije bio kriv, i tko zna ne bi li ih jeza od njegova djela iznova okrenula protiv njega da u taj čas nije među njih stupio njihov kralj Tezej, koji je došao na poziv Edipov. On priđe prijazno i s poštovanjem slijepom strancu i ljupkim mu riječima progovori:

— Siromašni Edipe, meni nije tvoj udes nepoznat, i već tvoje izbodene oči kazuju mi koga imam pred sobom.

Tvoja mi nesreća duboko dira dušu. Reci mi što tražiš od grada i mene. Morao bi doista tražiti strašno djelo kad bih ti ja mogao uskratiti pomoć! Ja nisam zaboravio da sam i ja poput tebe odrastao u tuđini i preturio mnoge opasnosti.

— Razabirem tvoju plemenitost u tvom kratkom govoru — odgovori Edip. — Dolazim da ti izreknem molbu koja je zapravo dar. Ja ti poklanjam ovo svoje izmučeno tijelo, vrlo neugodno, doduše ali ipak veliko blago. Ti me sahrani, pa ćeš požeti obilan blagoslov za svoju dobrotu!

— Doista — reče Tezej u čudu — milost koju moliš vrlo je malena. Traži nešto bolje, nešto više, i sve ću ti učiniti.

— Milost nije tako laka kako ti misliš — nastavi Edip — morat ćeš voditi borbu zbog ovoga moga jadnog tijela.

Nato mu ispriča o svom progonstvu i o kasnoj i sebičnoj želji svojih rođaka da ponovno bude uz njih.

Naposljetku ga usrdno zamoli da mu pruži svoju junačku pomoć.

Tezej ga pozorno sasluša i svečano reče:

— Već zato što je svakom gostu moja kuća otvorena ne smijem ti uskratiti ruku pomoćnicu. Kako bih to učinio, kad ti osim toga meni i mojoj zemlji obećavaš toliko blagoslova, a dovela te ruka božja k mom ognjištu!

Nato pusti Edipu na volju hoće li poći s njim u Atenu ili će ostati na Kolonu kao gost. Edip odabere Kolon, jer mu je Sudbina odredila da na tom mjestu gdje se upravo nalazi pobijedi svoje neprijatelje i slavno završi svoj život.

Atenski mu kralj obeća najsnažniju zaštitu i vrati se u grad.

Edip i Kreont

Naskoro iza toga navali kralj Kreont iz Tebe s oružanim ljudima na Kolon i pohrli k Edipu.

— Vi ste iznenađeni mojim ulaskom u atičko područje — reče Kreont okrenuvši se još uvijek sakupljenim Kolonjanima — ali se ne bojte i ne ljutite: ja nisam tako mlad da bih od objesti zavojštio na najjači grad Grčke. Ja sam starac kojega su njegovi sugrađani poslali da ovoga čovjeka ovdje prijateljski nagovorim da se sa mnom vrati u Tebu.

Zatim se obrati Edipu i dobro smišljenim riječima izrazi hinjeno suosjećanje zbog njegove bijede i nevolje njegovih kćeri. Ali Edip podigne svoj štap i ispruži ga u znak da mu Kreont ne prilazi bliže.

— Bestidna varalice! — viknu Edip — samo to je još trebalo mojoj nevolji da ti dođeš i da me odvedeš sa sobom kao zarobljenika! Ne nadaj se da ćeš pomoću mene osloboditi svoj grad od kazne koja ga čeka. Neću doći k vama ja, nego ću vam poslati samo duha osvete, a moja dva nemilosrdna sina neka imaju samo toliko tebanske zemlje koliko im je potrebno da umirući leže na njoj.

Kreont nato silom htjede odvesti slijepog kralja, ali građani se kolonski digoše protiv toga, oslonivšr se na Tezejevu riječ, i ne dopustiše da se to dogodi. Međutim su u gužvi Tebanci na mig svoga gospodara uhvatili Izmenu i Antigonu, otrgli ih od njihova oca i odveli odande svladavši otpor Kolonjana. Kreont sada porugljivo reče Edipu:

— Tvoje sam ti štapove oteo: pokušaj sada, slijepce, putovati dalje!

Ohrabren tim uspjehom, navali Kreont ponovno na Edipa i već stavi ruku na njega, kadno dođe Tezej, kojega je vijest o oružanom ulasku u Kolon dozvala natrag. Čim je čuo i vidio što se dogodilo i što se još radi, pošalje svoje sluge pješke i na konjima onim putem kuda su Tebanci odvukli Edipove kćeri kao plijen, a Kreontu izjavi da ga neće pustiti na slobodu dok Edipu ne vrati njegove kćeri.

— Sine Egejev — započe postiden — ja doista nisam došao da zavojštim na tebe i tvoj grad. Ta ja nisam znao da je tvoje građane obuzela tolika ljubav za ovoga moga slijepog rođaka, kojemu sam htio učiniti dobro, da bi ubojicu oca, muža svoje majke radije držali kod sebe nego ga pustili u njegovu domovinu!

Tezej mu naloži da šuti, da bez oklijevanja pođe s njim i da mu pokaže gdje se nalaze djevojke. Za kratko vrijeme vrati se Tezej vodeći spašene djevojke i preda ih duboko dirnutom Edipu u ruke. Kreont i njegove sluge bijahu otišli.

Edip i Polinik

Siromašnom Edipu još nije bilo suđeno da se smiri. Tezej sa svoga kratkog pohoda donese vijest da je jedan bliski rođak Edipov — koji nije došao iz Tebe — došao na Kolon i sjeo kao pribjegar kod žrtvenika obližnjega hrama Posidonova gdje je Tezej malo prije žrtvovao.

— To je moj omraženi sin Polinik — poviče Edip razjaren. — Bilo bi mi nepodnošljivo kad bih ga morao saslušati!

No Antigona, koja je voljela toga brata kao nježnijega i boljeg, znala je stišati uskipjeli gnjev očev i namoliti Edipa da bar sasluša nesretnog sina. Pošto se Edip uvjerio da će mu njegov zaštitnik Tezej pružiti pomoć i protiv Polinika ako bi ga htio silom odvesti, pusti sina pred sebe.

Polinik je već svojim nastupom pokazao sasvim drugu ćud nego njegovog ujak Kreont, a Antigona nije propustila da oca na to upozori.

— Vidim onoga stranca — povikne ona — kako dolazi bez pratnje! Suze mu teku iz očiju.

— Je li on? — zapita Edip i okrene glavu od njega.

— Da, oče — odgovori dobra sestra — tvoj sin Polinik stoji pred tobom.

Polinik se baci ničice pred ocem i obujmi njegova koljena. Gledajući gore na njega jadikovao je promatrajući njegovo prosjačko odijelo, šuplje oči i sijedu kosu, koja je nečešljana lepršala na vjetru.

— Ah, prekasno saznajem sve ovo — poviče on — da, ja sam moram to potvrditi, ja sam zaboravio svoga oca. Što bi bilo od njega bez skrbi mojih sestara? Ja sam se teško ogriješio o tebe, oče! Zar mi ne možeš oprostiti? Ti šutiš?

Ta reci nešto, oče! Ne srdi se tako neumoljivo i ne odvrćaj glavu od mene! O drage sestre, pokušajte vi razvezati kruti jezik moga roditelja!

— Reci najprije ti, brate, što te je dovelo ovamo — reče nježna Antigona — možda će tvoje riječi otvoriti i njegova usta!

Polinik nato ispriповjedi kako ga je brat protjerao, kako ga je kralj Adrast u Argu primio i dao mu svoju kćer za ženu, kako je ondje za svoju pravednu stvar predobio sedam knezova sa sedmerostrukom vojskom i kako su saveznici već opkolili tebansko područje. Tada plaćući zamoli oca da pođe s njim i, kada s njegovom pomoći bude

srušen oholi brat, da po drugi put primi krunu tebansku iz ruku svoga sina.

Ali šino vije kajanje nije moglo smekšati tvrdo srce uvrijeđena oca.

— Besramnice! — reče otac ne dižući Polinika sa zemlje — kad si prijestolje i žezlo imao još u svojim rukama, prognao si oca iz domovine i obukao ga u ovo prosjačko odijelo, zbog kojega ga sada žališ, kad te je snašla jednaka bijeda kao njega! Ti i tvoj brat, vi niste moja prava djeca: da je do vas bilo, već bih davno bio mrtav!

Samo po svojim kćerima ja živim. Vas već čeka osveta bogova. Ti nećeš uništiti svoga rodnog grada; ležat ćeš u svojoj krvi, a tvoj brat u svojoj. To je odgovor koji možeš ponijeti svojim saveznicima!

Antigona sada priđe svomu bratu, koji je na očevu kletvu zaprepašten skočio sa zemlje i uzmaknuo nekoliko koraka.

— Poslušaj moju žarku molbu, Poliniče — reče grleći brata — vrati se sa svojom vojskom u Arg, nemoj ratovati protiv svoga rodnog grada.

— Nemoguće je ! — odgovori Polinik zatežući. — Bijeg bi mi donio sramotu, dapače propast! Pa ako oba brata moramo propasti, ne možemo ipak biti prijatelji!

Tako reče istrгнуvši se iz sestrih ruku i očajan odjuri.

Edipov svršetak

Tako se Edip odupirao pokušajima svojih rođaka na jednoj i drugoj strani i prepustio ih bogu osvete. Ali sad je i njegova sudbina bila ispunjena. Grom za gromom zatutnji s neba. Starac razum je taj glas te vruće zaželi da dođe Tezej. Čitava se okolina zastrla u olujnu tamu. Velik strah obuze slijepoga kralja: bojao se da ga njegov gostoljubivi domaćin neće više zateći živa ili pri potpunoj svijesti, da primi od njega punu zahvalnost za tolika dobročinstva. Napokon dođe Tezej. Edip svečano blagoslovi grad Atenu, pa pozove kralja da poslušaj božji glas i da ga jedini on otprati do mjesta gdje ima da završi svoj život netaknut od ljudske ruke i samo pred očima Tezejevima. Nijednom čovjeku ne smije kazati gdje je Edip napustio zemlju. Ako sveti grob koji će ga progutati ostane sakriven, bit će on jači branik Atene protiv svih njezinih neprijatelja nego koplje i štit i svi saveznici!

Svojim kćerima i stanovnicima Kolona dopusti nato da ga prate još komad puta, i tako se cijela povorka zaputi u jezovitu hladovinu gaja Eumenida. Nitko nije smio dirnuti Edipa; on, slijepac, upravljajući dosad kćerinom rukom, išao je čudesno ojačan i uspravan pred svima, pokazujući im put k cilju koji mu je odredila Sudbina.

U sredini gaja Eumenida vidjela se raspukla provalija, a na ulazu je bio mjedeni prag; do nje je vodilo više ukrštenih putova. O toj se pećini od prastarih vremena pričalo da je ondje jedan od ulaza u podzemni svijet. Edip sada stupi na jedan puteljak, ali ne dopusti da ga povorka prati do same pećine, nego se zaustavi pod jednim šupljim stablom, sjedne na kamen i razveže pojas svoga prljavog prosjačkog odijela. Tada zatraži da mu donesu žive vode, zatim opere sa sebe svu nečistoću od duga putovanja i obuče svečano ruho koje su mu donijele njegove kćeri iz jedne obližnje kuće. Kad je tako potpuno preobučen i kao preobražen stajao, zatutnji podzemna grmljavina iz Hada. Drščući padoše djevojke, koje su se dosad trudile oko oca, u njegovo naručje, a Edip ih zagrlji, poljubi i rekne:

— Djeco, zbogom! Od danas više nemate oca!

Iz toga zagrljaja trgne ih gromki glas, o kojemu se nije znalo da li je odjeknuo s neba ili iz podzemnoga svijeta.

— Što oklijevaš, Edipe? Zašto se skanjujemo icipi? — začu se. Kad je slijepi kralj čuo taj glas, znao je da ga bog zove, pa se istragne iz

zagrljaja svoje djece, pozove kralja Tezeja k sebi i stavi ruke svojih kćeri u njegove za znak njegove obaveze da ih nikada ne zapusti. Tada zapovjedi svima drugima da se okrenu i udalje. Samo Tezej smio je uz njega pristupiti otvorenom ulazu. Edipove kćeri i pratnja poslušale njegov mig, a okrenuše se istom onda kad su odmakli dobar komad puta.

Tada se dogodilo veliko čudo. Kralju Edipu više nije bilo ni traga ni glasa. Nijedna se munja nije mogla vidjeti, nijedan grom čuti, nikakav vihor osjetiti: grobna tišina vladaše u zraku. Mračni ulaz u podzemni svijet kao da se blago i nečujno otvorio za njega, i kroz pukotinu zemlje spustio se od grijeha očišćeni starac, bez uzdisaja i muke, u dubinu, tiho kao na krilima duhova. Tezeja opaziše samoga kako rukom zasjenjuje oči kao da mu se ukazalo božansko, moćno priviđenje. Nato vidješe kako je visoko podigao ruke k nebu moleći se bogovima na Olimpu, a onda se ponovno skrušeno bacio na tlo moleći se bogovima podzemnoga svijeta. Nakon kratke molitve vrati se kralj k djevojkama, uvjeri ih o svojoj očinskoj zaštiti i pođe s njima, utonuvši u duboke misli, natrag u Atenu.

Sedam knezova zaklinje se na propast Tebe

Sedmorica protiv Tebe

Polinik i Tidej kod Adrasta

Adrast, sin Talajev, kralj u Argu, imao je petero djece, među njima dvije lijepe kćeri, 'Argiju i Deipilu. O njima je dobio neobično proročanstvo: da će ih jednom udati za lava i vepra. Uzalud se kralj domišljao kakav bi smisao mogle imati te nejasne riječi, pa kad su djevojke poodrasle, smisli ih udati tako da se strašno proročanstvo ni na kakav način ne bi moglo ispuniti. Ali božanska se riječ nije mogla izigrati.

Sa dvije strane uđu jedne noći dva bjegunca kroz gradska vrata u Arg. Iz Tebe je bio protjeran Polinik od svoga brata Eteokla, a Tidej, sin Eneja i Peribeje, polubrat Meleagra i Dejanire, pobjegao je iz Kalidona gdje je u lovu nehotice ubio jednog rođaka. Oba se bjegunca sretnu pred kraljevom palačom u Argu. U noćnoj tami pomisliše da su jedan drugomu neprijatelji, pa zapodješe među sobom borbu. Adrast je čuo zveku oružja pod svojim dvorom, pa je sišao s bakljom dolje i rastavio borce. Kad mu je nato zdesna i slijeva stajao po jedan junak, koji su se još maloprije borili, začudi se kralj kao od nenadana priviđenja, jer ga je sa štita Polinikova gledala glava lava, a s Tidejeva buljila je u njega glava vepra. Polinik je nosio takav znak na štitu u čast Herakla, a Tidej je izabrao svoj grb za uspomenu na lov na kalidonskog vepra i na Meleagra. Sada Adrast vidje smisao onoga nejasnog proročanstva, i bjegunci postade njegovi zetovi. Polinik dobije ruku starije kćeri Argije, a mlađa kći Deipila dopadne Tideja. Ujedno im Adrast obeća da će ih vratiti u njihove očinske države iz kojih su protjerani. Najprije zakluče vojnu na Tebu.

Adrast sakupi svoje junake, sedam knezova, ako ubrojimo i njega samoga, sa sedam vojski. Njihova imena bijahu: najprije Adrast, Polinik, i Tidej; zatim Amfijaraj i Kapanej, prvi je bio svak Adrastov, a drugi njegov nećak; napokon njegov brat Hipomedont i mladi Partenopej. Ali Amfijaraj, koji je nekada dugo vremena bio neprijatelj kraljev, bijaše prorok pa je unaprijed vidio nesretni ishod čitave vojne. Pošto se uzalud trudio da Adrasta i ostale junake odvрати od njihova nauma, potraži skrovište za koje je znala samo njegova žena

Erifila, sestra kralja Adrasta, i ondje se najpomnije sakrije. Dugo su ga junaci uzalud tražili, a bez njega, kojega je običavao zvati okom svoje vojske, nije se Adrast usudio poći na vojnu. No Polinik, kad je morao bježati od kuće, ponio je sa sobom ogrlicu i veo, kobne darove koje je nekoć Afrodita dala Harmoniji kad se udavala za Kadma, osnivača Tebe, i koji su svakomu koji ih je nosio donijeli propast. Darovi su doista već upropastili samu Harmoniju, pa Semelu, majku Dionizovu, i Jokastu.⁸⁹ Naj poslije ih je posjedovala Argija, žena Polinikova, koja je također imala biti nesretna. Sada odluči njezin muž da jednim od njih, ogrlicom, podmiti Erifilu da bi njemu i njegovim saveznicima otkrila sklonište svoga muža. Kad je žena, koja je već davno zavidjela svojoj sinovici zbog krasnog nakita što joj ga je donio stranac, ugledala sjajne dragulje i zlatne kopče na ogrlici, nije mogla odoljeti napasti, nego pozove Polinika sa sobom i izvuče Amfijaraj a iz njegova skrovišta. Sad je ovaj još manje mogao izmaći sudjelovanju u vojni, jer je već prije, kad se s Adrastom pomirio i od njega dobio njegovu sestru za ženu, obećao da će kod svakog budućeg spora sa šurjakom prepustiti odluku svojoj ženi. On se naoruža i sakupi svoje ratnike. Ali prije nego je pošao, pozove k sebi svoga sina Alkmeona i obaveže ga svetom zakletvom da se za očevu smrt, čim za nju sazna, osveti nevjernoj majci.

Polazak junaka Hipsipila i Ofelt

I ostali se junaci spremiše, pa je Adrast doskora imao oko sebe silnu vojsku, koja je bila podijeljena u sedam odjela i stajala pod zapovjedništvom sedmorice junaka. Uz zvukove svirala i trubalja krene vojska iz Arga kličući i puna nade. Ali već na putu zadesi ih nesreća. Stigli su u Nemejsku šumu gdje su bili presahnuli svi izvori, rijeke i jezera, a dnevna ih je žega mučila nesnosnom žeđu. Oklopi i štitovi postaše im preteški; prašina koja se dizala po cesti od njihova hoda sjedala im je na suho nepce; i njihovim konjima sušila se pjena na ustima, pa su škripeći suhim nozdrvama grizli uzde. Dok je Adrast s nekolicinom ratnika uzalud lutao šumom tražeći izvore, naiđu najednom na žalosnu ženu rijetke ljepote, koja je s dječakom na prsima sjedila u hladovini jednog drveta, raspuštene kose i u jadnoj odjeći, ali kraljevskog izraza lica. Iznenađeni kralj nije ništa drugo pomislio nego da pred sobom vidi šumsku nimfu, pa se baci pred njom na koljena, moleći je da njega i njegove drugove izbavi iz nevolje koja ih čeka zbog žeđe. Ali žena obori oči i skromnim glasom odgovori:

— Strance, ja nisam nikakva božica. Možda ti, kako naslućujem po tvom krasnom izgledu, potječeš od bogova: ali ako na meni ima nešto nadčovječansko, onda to može biti samo moja patnja, jer ja sam pretrpjela više nego što inače smrtnici moraju da trpe. Ja sam Hipsipila, nekoć proslavljena kraljica žena na otoku Lemnu, kći divnog Toanta; sada sam, nakon neizrecivih nevolja, pošto su me odveli i prodali gusari, robinja nemejskoga kralja Likurga.⁹⁰ Dječak kojega dojam nije moje dijete; to je Ofelt, sin moga gospodara, a ja sam samo njegova dadilja.

Ali ono što od mene želite rado ću vam pribaviti. Još samo jedan jedini izvor izbija u ovoj žalosnoj pustinji, i tajni pristup do njega ne zna nitko osim mene. On je dovoljno izdašan da osvježi cijelu vašu vojsku. Dođite za mnom!

Žena ustane, položi dojenče brižno u travu i uljulja ga uspavankom u san. Junaci dozvaše svoje drugove, i sada se cijela vojska natisnu za koracima Hipsipilinim po tajnim stazama, koje su vodile kroz najgušće šumsko grmlje. Naskoro stigoše do stjenovite uvale, iz koje

je izbijala hladna vodena prašina i lakom pjenom osvježila zažarena lica prednjih ratnika koji su pretekli vodilju i svoga kralja. Odmah ini dopre do ušiju šum jakog vodopada.

— Voda! — odjeknu radostan usklik iz usta ratnika, koji su prodrli naprijed i s nekoliko skokova već stajali dolje u uvali na stijenu što je voda spirala, te su u kacige hvatali mlazove što su tekli dolje.

— Voda, voda! — ponovi cijela vojska, i radosno klicanje nadglasa vodopad odjekujući od bregova što su okruživali uvalu. Sada svi polegoše po zelenoj obali potoka koji se nadaleko vijugao, i uzeše se blažiti dubokim gutljajima vode za kojom su dugo čeznuli. Uskoro su se i za kola i za konje pronašli putovi koji su kroz šumu udobno vodili dolje u uvalu; vozači se zavezoše, ne isprežući konje, u sredinu nabujalih valova gdje se potok raširio u ravan tok, pa pustiše da konji hlade svoje tijelo u vodi i onako upregnuti gase dugo negašenu žeđu.

Svi su se osvježili, a dobra vodilja Hipsipila, pripovijedajući o djelima i patnjama lemnjanskih žena, povede Adrasta i njegove junake, za kojima je sada išla vojska u doličnoj udaljenosti, natrag na širu cestu prema mjestu gdje su je junaci ugledali pod krošnjatim stablom s njezinim dojenčetom. Ali još prije nego su sada ugledali to mjesto, uplaši dadilju istančana sluha žalosno dječje cviljenje iz daljine, koje su njezini pratioci jedva čuli, ali je ona odmah prepoznala glas svoga malog Ofelta. Hipsipila je sama bila mati velike i male djece, koju je morala ostaviti na Lemnu kad su je odveli gusari, pa je sada svu svoju majčinsku ljubav prenijela na svoje dojenče, kojemu je bila samo robinja.

Tjeskobna slutnja prođe joj kroz nježno srce. Ona pohrli ispred junaka prema dobro poznatom mjestu gdje se obično odmarala s djetetom na grudima. Ali jao! — djeteta je nestalo, a njezine oči, lutajući, ne nađoše ni traga od njega, a nije čula više ni glasa njegova. Kad je pogledom zaokružila malo dalje, posta joj naskoro jasna strašna sudbina koja je zadesila njezino dojenče dok je ona argejskoj vojsci iskazivala djelo milosrđa. Nedaleko od drveta ležala je užasna zmija, savijena u klupko, položivši glavu na nabrekli truh i preživajući u lijenom miru svoj malo prije dovršeni ručak. Nesretnoj dadilji naježi se kosa, a njezin se vrisak prolomi zrakom. Na taj uzvik dohriše i junaci; prvi koji je ugledao zmaja bio je Hipomedont; bez

oklijevanja iščupa velik kamen iz zemlje i baci ga na grdosiju, ali ga ona strese sa svojih oklopljenih leđa kao da je šaka zemlje; tada Hipomedont baci za prvim kamenom koplje, koje ne promaši cilja, nego se zabije zmiji u ralje, i kroz mozak, koji je šiknuo, prodre šiljak kod kreste van. Neman se vrtjela kao zvrk s kopljem koje je daleko stršilo iz rane, te je napokon sikćući izdahnula.

Tek kad je zmija bila svladana, usudila se jedna Hipsipila poći za tragom djeteta; svuda naokolo nađe travu okrvavljenu i napokon, podalje od mjesta gdje se odmarala, gole kosti djetetova. Očajna žena pokupi ih u krilo i preda ih junacima, koji s čitavom svojom vojskom u čast nesretnog dječaka koji je pao kao njihova žrtva prirede sjajne posmrtno igre, pošto su njegove ostatke svečano sahranili. Tako su njemu u čast osnovali nemejske svete bojne igre i uveli štovanje dječaka kao heroja pod imenom Arhemor, što će reći Rano umrli.⁹¹

Hipsipila nije izmakla bijesu u koji je zbog gubitka svoga sina zapala mati djetetova, Likurgova žena Euridika.

Ona je dade baciti u užasnu tamnicu gdje ju je čekala strašna smrt. No sreća htjede da su najstariji sinovi Hipsipilini, koje je ostavila kod kuće, bili već na tragu svojoj majci i nedugo poslije toga događaja došli u Nemeju, gdje su oslobodili zarobljenu majku.

Junaci pred Tebom

— To vam je predznak kako će se vojna svršiti! — reče vrah Amfijaraj kad su se našle kosti dječaka Ofelta. Ali drugi su svi više mislili na pogibiju zmije i hvalili to kao sretan predznak. Kako se vojska upravo oporavila od velike nevolje, bili su svi dobro raspoloženi; teški uzdisaj zlogukog proroka kao da nisu ni čuli, i vojska krene veselo naprijed. Nije više prošlo mnogo dana, i vojska je argejska stigla pod zidove grada Tebe.

U tom je gradu Eteoklo sa svojim ujakom Kreontom spremio sve za opornu obranu. Sakupivši građane progovori im ovako:

— Razmislite sada, dragi sugrađani, što dugujete svojoj domovini, koja vas je u svom nježnom krilu odgojila i stvorila od vas hrabre ratnike. Vi svi, od mladića koji još nije čovjek, pa do čovjeka čiji uvojci pomalo sijede, borite se za nju, za žrtvenike domaćih bogova, za očeve, žene i djecu i za svoju slobodnu grudu! Javlja mi motrilac ptica da će se iduće noći sakupiti argejska vojska i navaliti na grad. Zato svi žurno na zidove i na gradska vrata! Naprijed sa svim oružjem! Zauzmite rovove, postavite se u kule sa svojim strelicama, svaki izlaz brižljivo čuvajte i ne bojte se množine neprijatelja. Izvan grada obilaze moje uhode, i ja sam uvjeren da mi donose točne vijesti. Po njihovim ću se obavijestima ravnati.

Dok je Eteoklo tako govorio svojim knezovima, stajala je na krovu palače kneginja Antigona sa sijedim štitonošom svoga djeda Laj a.' Ona poslije smrti svoga oca nije dugo ostala pod srdačnom zaštitom kralja Teze ja u Ateni, nego je poželjela da se sa sestrom Izmenom vrati u svoju domovinu, kamo ju je gonila neka neodređena slutnja da će možda biti od koristi bratu Poliniku, a vukla ju je i ljubav prema domovini, jer je osuđivala vojnu svoga brata na rodni grad i željela dijeliti sudbinu svoje domovine. Ondje su je knez Kreont i brat Eteoklo primili raskriljenih ruku, jer su djevojku smatrali kao dobrovoljna taoca i poželjnu posrednicu. Antigona se sada popela uza stare cedrove stubu u palači i stajala na njezinu krovu, odakle joj je starac tumačio položaj neprijatelja.

Svuda po poljanama oko grada, duž obale rijeke Izmena i oko starodrevnog slavnog vrela Dirke,⁹² utaborila se silna neprijateljska vojska. Ona se upravo kretala, pa se odjel odvajao od odjela. Čitava se ravnica svjetlucala od bljeska mjedenog oružja kao uzbibano

more. Mase pješaštva i konjice vrvjele su bučno oko vrata opkoljena grada. Djevojka se prestrašila na taj pogled, ali ju je starac mirio:

— Naši su zidovi visoki i čvrsti, naša hrastova vrata leže u teškim željeznim okovima. Iznutra grad pruža potpunu sigurnost: pun je srčanih ratnika koji se ne boje borbe.

Nato poče odgovarati na kneginjina pitanja o pojedinim istaknutim vojvodama.

kopvi Sjajnom kacigom na glavi s lakoćom trese stojim svijetlim »jedeMm štitom i ide ispred jedne čete. to je knez Hipomedont koji stanuje oko jezera Lerne u Miken. Visoko se uzdiže njegov stas kao u Giganta koji je iznikao iz zemlje! Onaj dalje desno koji se kreće oko izvora Dirke u stranom oružju kao kakav polubarbarin, to je pašanac tvoga brata, Tidej, sin Enejev. On i njegovi Etoljani nose goleme štitove i vrsni su kopljanici.

Poznajem ga po njegovu grbu na štitu, jer ja sam već bio u neprijateljskom taboru kao pregovarač.

— A tko je onaj mlađahni junak progrušane kose — zapita djevojka — koji divljeg pogleda prolazi kraj onoga spomenika palim junacima i za kojim polako ide potpuno naoružana momčad?

— To je Partenopej — pouči je starac — sin Atalante, prijateljice Artemidine. Ali vidiš li ti ona dva junaka kod groba Niobnih kćeri? Stariji je Adrast, vođa vojske, a mlađi, poznaješ li njega?

— Vidim — poviče Antigona bolno uzbuđena — samo prsa i obrace njegova tijela, ali ipak ga prepoznajem: to je moj brat Polinik! Oh, kad bih mogla poletjeti s oblacima pa biti kod njega i oviti svoju ruku oko vrata milog prognanika! Kako se blista njegova sjajna oprema, kao zraka jutarnjega sunca! Ali tko je onaj ondje koji čvrstom rukom zauzdava konje upravljajući bijela kola i mirno i pametno mašući bičem?

To je — odgovori starac — vrač Amfijaraj, draga gospodarice!

— A vidiš li onoga ondje koji ide gore—dolje pokraj zidova, mjereći ih i pomno istražujući mjesta gdje bi bedemi mogli najprije popustiti navali?

— To je obijesni Kapanej, koji se tako strašno ruga našem gradu i koji vas, nježne djevojke, želi odvesti u ropstvo do močvara lernejskih!

Antigona proklinje i zamoli starca da se vrati u kuću. Starac joj pruži ruku i odvede je dolje u djevojačke odaje.

Menekej

Međutim su Kreont i Eteokolo održali ratno vijeće i odredili da svaka od sedmorih vrata Tebe zaposjedne po jedan vojvoda, postavivši tako protiv neprijateljskog broja vojvoda jednak broj svojih. No ipak htjedoše, prije nego otpočne bitka za grad, ispitati znamenja, koja bi im o ishodu rata moglo pružiti motrenje ptica. Među Tebancima je, kako već znamo iz priče o Edipu, živio vrač Tirezija, sin Euera i nimfe Harikle. On je kao mladić zatekao božicu Atenu kod svoje majke i vidio nešto što nije smio vidjeti; zato ga je Atena kaznila sljepoćom.

Njegova mati Harikla molila je, doduše, usrdno svoju prijateljicu da mu vrati vid, ali Atena to više nije mogla, nego mu se smilovala i pročistila mu zato sluh da je mogao razumjeti sve ptičje glasove. I tako je on od onoga časa postao gradski gatar iz ptica.

K tome vraču, koji je sada bio starac, pošalje Kreont svoga mladog sina Menekej a, da ga dovede u kraljevu palaču. Klecajući koljenima i vođen od svoje kćeri Mante i dječaka Menekej a, pojavi se brzo iza toga starac pred Kreontom. Ovaj navali na njega da kaže što mu ptičji let objavljuje o sudbini grada. Tirezija je dugo šutio; naposljetku progovori ove žalosne riječi:

— Sinovi Edipovi teško su se ogriješili o svog oca; oni donose u tebansku zemlju gorke jade. Argejci i Kadmejci ubijat će jedni druge, sinovi će Edipovi pasti jedan od ruke drugoga. Samo jedan spas znadem za grad, ali on je i za spašene pregorak da ga moja usta ne mogu objaviti. Zato zbogom!

On se okrenu i htjede otići, ali Kreont ga moljaše tako dugo dok nije ostao.

— Ti dakle želiš čuti? — upita prorok ozbiljnim glasom. — Onda čuj! Ali reci mi najprije gdje je tvoj sin Menekej koji me doveo ovamo.

— Stoji pokraj tebe! — odgovori Kreont.

— No, onda neka bježi, što dalje može, od moga proročanstva! — reče starac

— Zašto to? — zapita Kreont. — Menekej je sin svoga oca; on zna šutjeti ako treba, a radovat će se ako sazna sredstvo koje nas može spasiti!

— Onda čujte što sam iz ptičjeg leta doznao — reče Tirezija. — Doći će spas, ali uz skupu cijenu. Najmlađi od potomaka zmajskih zuba mora poginuti: samo uz taj uvjet steći ćete pobjedu!

— Jao meni! — povika Kreont — što znači ta riječ, starce?

— Da najmlađi unuk Kadmov mora umrijeti ako grad želi biti spašen!

— Ti tražiš smrt moga ljubljenog djeteta, mog sina Menekej a? — skoči knez srdito. — Nosi se u grad! Ne trebam tvoga proročanstva!

— Zar istina ne vrijedi ako ti zadaje bol? — zapita Tirezija.

Sada mu se Kreont baci pred noge, objuči mu koljena i stane zaklinjati slijepog proroka njegovom sijedom glavom da opozove proročanstvo. No vrač osta neumoljiv.

— Zahtjev se ne može otkloniti — reče on. — Kod izvora Dirke, gdje je nekoć živio zmaj, mora mladić proliti svoju krv žrtvujući se smrti. Tada će vam zemlja ponovno biti prijateljica ako za ljudsku krv, koju je jednoć Kadmu dala iz zmajskih zuba, opet primi ljudsku krv, i to istoga roda. Ako se ovaj mladić žrtvuje za svoj grad, postat će svojom smrću njegov spasitelj, a za Adrasta i njegovu vojsku bit će povratak užasan! Sad biraj, Kreonte, hoćeš li propast ili spas grada!

Tako reče vrač i ode držeći se za ruku svoje kćeri. Kreont stajaše utonuo u šutnju. Napokon poviče tjeskobno:

— Kako bih rado sam umro za domovinu! Ali tebe, dijete, da žrtvujem? Bježi, sinko, bježi, koliko te noge nose, iz ove proklete zemlje, koja je odviše zla za tvoju nedužnost! Idi preko Delfa, Etolije, Tesprotije do svetišta u Dodoni: ondje se sakrij pod okrilje proročišta!

— Drage volje! — reče Menekej, a oči mu se zakrijesiše. — Spremi mi sve što trebam za put, oče, i vjeruj mi da sigurno neću promašiti pravi put!

Kad se Kreont primirio dječakovom spremnošću i pohrlio na svoj položaj, baci se Menekej, čim je ostao sam, na zemlju i usrdno se pomoli bogovima:

»Oprostite mi, čisti nebesnici, što sam lagao, što sam svomu starom ocu lažnim riječima uklonio njegov nedostojan strah! Što se starac boji, to se može oprostiti, ali kakva bih ja kukavica bio kad bih izdao domovinu kojoj dugujem život! Čujte stoga moju zakletvu, bogovi, i primite je milostivo! Ja idem da svoju domovinu spasim svojom smrću. Bijeg bi za mene bila sramota. Poći ću na gradske zidine i strovalit ću se u duboki, mračni ponor zmajev, i tako ću, kako je vrač prorekao, spasiti zemlju.«

Veselo skoči dječak, pohrli na zidni otvor i učini kao što je rekao. Postavi se na najviši vrh gradskih bedema, pregleda jednim pogledom bojne redove neprijatelja i prokune ih kratkom svečanom kletvom. Nato izvuče bodež što ga je imao sakrivena ispod odjeće, probode sebi vrat jednim jedinim udarcem i sruši se razmrskan s visine kraj izvora Dirke.

Juriš na grad

Zahtjev proročanstva bio je ispunjen. Kreont obuzda svoju žalost. Eteoklo sedmorici branilaca dodijeli sedam četa, a odakle ih je povukao, nadomjesti ih konjanicima, usto postavi lako pješaštvo iza štitonoša, da bi zidove, gdje god bi popustili, mogao zaštititi vojnom silom. I vojska se Argejaca sada podiže i započe juriš na gradski zid. Bojna pjesma odjeknu, i u čas zatrubiše trublje u neprijateljskoj vojsci i sa zidina tebanskih.

Najprije povede Partenopej, sin lovkinje Atalante, četvu svojih ratnika, gusto zbijenih, na prva gradska vrata. Na polju njegova štita bio je lik njegove majke kako krilatom strijelom ubija jednog etolskog vepra. Na druga vrata navali svećenik—prorok Amfijaraj sa žrtvenim životinjama na svojim kolima. Oružje mu je bilo bez ukrasa, bez grba na štitu i bez ikakva sjaja. Na treća vrata navali Hipomedont; na njegovu se štitu mogao vidjeti stooki Argo kako čuva lju koju je Hera pretvorila u kravu. Na četvrta vrata povede svoje čete Tidej, koji je u štitu imao čupavu lavlju kožu te je divljom kretnjom vitlao u desnici zapaljenu baklju. Protjerani kralj Polinik zapovijedao je navalom na peta vrata; njegov je štit prikazivao zapregnute konje koji se bijesno propinju. Na šesta vrata povede svoje ratnike Kapanej, koji se hvalio da je kadar natjecati se s bogom Aresom; na željeznoj sredini njegova štita bio je izrađen Gigant koji je digao čitav grad iz njegova temelja i drži ga na ramenima, a tu je sudbinu vlasnik štita namijenio gradu Tebi. Na sedma i posljednja vrata dođe napokon Adrast, kralj Argejaca.

Na polju njegova štita bilo je naslikano stotinu zmija kako u svojim čeljustima odnose tebansku djecu.

Kad su se svi dovoljno primakli gradskim vratima, započe bitka najprije pračkama, zatim lukovima i kopljima.

Ali prvu navalu odbiju Tebanci pobjedonosno, tako da su čete Argejaca morale uzmaci. Tada Tidej i Polinik povikaše brzo se sabravši:

— Braćo, prije nego vas počnu obarati strijele, provalite ujedinjenim silama na sva vrata, pješaci, konjanici, borci na kolima!

Taj poziv, koji se brzo proširio po vojsci, raspali iznova srčanost Argejca. Sve ponovno oživje, juriš započe pojačanom snagom, ali ne prođe ništa sretnije nego prvi put. S okrvavljenim glavama padahu

napadači do nogu branitelja, i čitavi redovi izginuše pod gradskim zidovima, tako da su suhom zemljom ispred grada tekli potoci krvi.

Tada jurne Arkadanin Partenopej kao vihor na svoja vrata tražeći vatru i sjekiru da ih do temelja razvali.

Tebanski junak Periklimen, koji je nedaleko odatle imao na zidu svoje mjesto, opazi njegov napor, i kad je već bilo skrajnje vrijeme, istrgne komad kamena branika, čitav teret za jedna kola, i razmrskana napadaču njegovu plavokosu glavu i zdrobi mu kosti, da je smrvljen pao na zemlju. Čim je Eteoklo vidio da su ta vrata sigurna, poleti redom k ostalima. Kod četvrtih nađe Tidej a, koji je bjesnio kao zmaj kad ga peče sunce; tresao je kacigu s lepršavom perjanicom, a na rubu štita, kojim je zaklanjao glavu, odjekivali su zvonki praporci; desnom je rukom zavrtlao koplje visoko na zid, a okruživala ga četa štitonoša koji su bacali gustu kišu kopalja na najviši rub tvrđave; Tebanci su morali uzmaknuti s branika, ali u tom času naiđe Eteoklo, okupi ih kao lovac raspršene pse i povede ih natrag na zupčane otvore na bedemu. Nato pohrli dalje od vrata do vrata. Tada naleti i na bijesnog Kapaneja, koji je dovukao visoke ljestve za juriš i hvastavo uzviknuo kako ga ni Zeusov grom neće zadržati da ne razori temelje osvojena grada. S takvim prkosnim riječima prisloni ljestve na zid i poče se po glatkim prečkama penjati gore zaklonivši se štitom, a kamenje je hujalo oko njega. Ali kazna za njegovu drskost nije ga imala stići od Tebanaca: sam Zeus preuze to na se i pogodi drznika svojim gromom kad je već bio prodro preko zidnog vijenca. Bio je to takav udarac da je zatutnjila zemlja; njegovi se rastrgani udovi razletješe daleko oko ljestava, zapaljena mu kosa zaleprša prema nebu, a krv poteče po zemlji; ruke i noge zavrtješe se kao kakvo kolo, a truplo mu se napokon u plamenu sruši na zemlju.

Kralju Adrastu bijaše to znakom da se otac bogova protivi njegovu pothvatu; zato izvede svoje čete iz jarka pod zidom i uzmakne s njima. Tebanci, naprotiv, kad su spoznali da im je Zeus poslao sretno znamenje, provale pješke i na kolima iz grada. Njihovi pješaci navale u sredinu argejske vojske, kola se sudariše s kolima, mrtvaci ležahu na gomile. Pobjeda pripade Tebancima, i tek pošto odbiše neprijatelje prilično daleko od grada, vratiše se u Tebu.

Dvoboj braće

Tako se svršio juriš na Tebu. Kad su se Kreont i Eteoklo sa svojim ljudima vratili u grad, ponovno se svrstala vojska potučenih Argejaca i ubrzo je opet bila kadra da se približi opsjednutom gradu. Čim su to Tebanci opazili, a kako je nada da bi se po drugi put uspješno oduprli prilično bila opala, pošto su i njihove snage nemalo stradale u prvoj navali, zamisli Eteoklo važnu osnovu. On pošalje svoga glasnika k argejskoj vojsci, koja se smjestila tijesno oko tebanskih zidova na rubu gradskog jarka, i zamoli primirje. Tada stane na najvišu gradsku kulu i svojim četama u gradu i Argejcima oko grada povika jakim glasom:

— O Danajci i Argejci svi koji ste ovamo došli, i vi narodi Tebe! Ne žrtvujte uludo tolike živote, jedni za Polinika, a drugi za mene, njegova brata! Pustite radije meni samomu da na se primim svu opasnost te borbe i da se u dvoboju ogledam sa svojim bratom. Ako ga ubijem, pustite da ostanem gospodar u kući; ako li padnem od njegove ruke, onda mu prepuštam domovinu i ne prolijevajte beskorisno svoju krv pod ovim zidinama.

Iz redova Argejaca skoči sada Polinik i poviče prema gradu da prihvaća prijedlog svoga brata. Obje strane bile su već davno site krvavoga rata koji je imao koristiti samo jednomu od dva čovjeka. Stoga obje vojske veselo odobriše taj pravedan prijedlog. O tome se sklopi ugovor, a potvrdi ga zakletva vojvoda s obje strane na polju koje je ležalo između obje vojske. Sada oba sina Edipova obuku na se potpunu bojnu opremu: vladara Tebe ukrašiše najplemenitiji Tebanci, a prognanog Polinika poglavice argejske. Tako obojica zablistaše u čeliku, snažni i čvrsta pogleda.

— Imaj na umu — viknuše Poliniku njegovi prijatelji — da Zeus od tebe očekuje pobjedni spomenik u Argu!

A Tebanci su hrabрили svoga vodu Eteokla:

— Ti se boriš za rodni grad i žezlo, ta dvostruka misao neka ti pomogne do pobjede!

Prije nego započne kobni dvoboj, sastaje se i vrači iz jedne i druge vojske i prinesoše zajedničku žrtvu da iz oblika žrtvenog plamena pogode ishod borbe. Znamenje je bilo dvoznačno, jer je naviještalo pobjedu ili poraz obojici istovremeno. Kad je završena žrtva, a oba

brata još uvijek stajahu spremni za borbu, podigne Polinik obje ruke k nebu, okrene se prema Argu i pomoli se:

— Hero, gospodarice Arga, iz tvoje sam se zemlje oženio, u tvojoj sam se zemlji nastanio! Daj da tvoj građanin pobijedi u boju, daj da on omasti svoju desnicu krvlju svoga protivnika!

Na drugoj strani okrene se Eteoklo prema hramu Ateninu u Tebi:

— Daj, kćeri Zeusova — moljaše se on — da pobjedonosno zavitlam koplje na cilj, u grudi onoga koji je došao da pohara moju domovinu!

S njegovim posljednjim riječima odjeknu glas trublje, znak za početak krvavoga dvoboja. Braća u divljem trku poletješe jedan na drugoga i pograbiše se kao dva vepra koji su ljutito nabrusili zube jedan na drugoga. Koplja zviznu jedno uz drugo i oba se odbiju od štitova; tada braća baciše koplja jedan drugomu u lice, u oči, ali brzo podignuti štitovi osujetiše i taj udarac. Samim gledaocima poteče znoj u debelim kapljama na pogled ogorčene borbe. Napokon se Eteoklo zaboravi, i dok je kod navale htio desnom nogom odgurnuti kamen koji mu je ležao na putu, ispruži neoprezno nogu ispod štita, a Polinik navali s kopljem i probode mu goljenicu. Čitava argejska vojska klikne na taj udarac videći u tome već odlučnu pobjedu. Ali u tom času opazi ranjenik, koji nijedan trenutak nije izgubio svijesti, razgaljeno rame svoga protivnika i baci se kopljem na njega; koplje zape u ramenu, ali mu se otkinu šiljak. Tebancima se izvinu samo poluglasan uzvik radosti. Eteoklo uzmakne, pograbi kamen i razbi koplje svoga protivnika na dva dijela. Borba je sada bila ravna, jer su obojica ostala bez koplja za bacanje. Nato se brzo latiše mačeva i navališe jedan na drugoga sasvim izbliza; štit udaraše o štit, bojna tutnjava odjekivaše. Tada se Eteoklo dosjeti varci koju je naučio u Tesaliji. Nenadano promijeni položaj povukavši se natrag na lijevu nogu, pomno zaštiti donji dio tijela, zatim zakorakne desnom nogom naprijed i brata, koji nije bio pripravan na tako promijenjeni položaj protivnikov pa nije dovoljno pokrio donji dio tijela štitom, ubode u trbuh iznad kuka.

Polinik od bola zatetura i začas se sav obliven krvlju sruši na zemlju. Ne sumnjajući više u svoju pobjedu, Eteoklo baci mač i nagne se nad umirućeg brata da mu svuče odoru. Ali to je bila njegova propast: jer Polinik je nakon pada još čvrsto držao u ruci

svoj mač, pa koliko god je slabo disao, ostalo mu je još dosta snage da ga Eteoklu, koji se nad njega nagnuo, zatjera duboko u jetra. Ovaj klone i padne tik do umirućeg brata. Tako se na obojici ispunila očeva kletva.

Sada se otvore gradska vrata Tebe, a žene i sluge nagnu van iz grada da oplaču mrtva vladara svoga. Ali Antigona se baci na ljubljenog brata Polinika da s njegovih usana čuje posljednje njegove riječi. Eteoklo je izdahnuo brže nego njegov brat; još samo jedan duboki hropac iz grudi, i bio je mrtav. Ali Polinik je još disao, pa okrene svoje malaksale oči prema sestri i rekne:

— Kako žalim tvoju sudbinu, sestro, i sudbinu mrtvoga brata, koji mi je od prijatelja postao neprijatelj. Sada istom, na samrti, osjećam da Braća padaju u dvoboju zahvatom Apolona sam ga ljubio. A ti, draga sestro, pokopaj me u mojoj domovini i izmiri me s mojim rodnim gradom koji se ljuti na mene. Neka mi bar dade pokop, kad sam već bio lišen vlasti! Zaklopi mi oči svojom rukom, jer samrtna noć već razastire svoje sjene nada mnom.

Tako on i umrije na rukama svoje sestre. Nato se zametnu glasna prepirka s obje strane mnoštva. Tebanci pripisivahu pobjedu svomu gospodaru Eteoklu, a neprijatelji Poliniku. Ista kavga zametnu se među vojvodama i prijateljima poginulih.

— Polinik je zadao prvi udarac kopljem — rekoše jedni.

— Ali on je prvi i podlegao! — zaori se s druge strane. Prepirući se tako latiše se oružja. Tebanci su na svoju sreću bili svrstani i u punoj ratnoj opremi za cijelo vrijeme dvoboja, dok su Argejci odložili oružje i bezbrižno promatrali dvoboj uvjereni u svoju pobjedu. Tebanci se, dakle, iznenada baciše na argejsku vojsku prije nego se ona mogla snaći i pograbit oružje. Tebanci ne naiđoše ni na kakav otpor; goloruki neprijatelji pokriše u divljem bijegu ravnice, krv je tekla potocima, jer su koplja obarala na stotine bjegunaca.

Na tom bijegu Argejaca potjerao je tebanski junak Periklimen vrača Amfijaraja do obale rijeke Izmena. Tu je bjegunca s konjima i kolima zaustavila voda, a Tebanac mu je bio za petama. U očaju zapovjedi vrač svome vozaču da potjera konje u duboku vodu. Ali prije nego što je bio u vodi, već je stigao neprijatelj na obalu uperivši koplje u njegov vrat. No Zeus ne htjede dopustiti da njegov vrač pogine na neslavnom uzmaku, pa gromom rastvori zemlju, tako da se otvorila

crna provalija i progutala konje, koji su upravo tražili prijelaz, zajedno s kolima, vračem i njegovim drugovima.

Dokora je okolina Tebe bila očišćena od svih neprijatelja. I smioni junak Hipomedont i silni Tidej bijahu pali.⁹³

Sa svih strana donesoše nato Tebanci štitove svladanih bjegunaca i drugi plijen te ih pobjedonosno unesoše u grad.

Kreontova odluka

Poslije toga trebalo je misliti na sahranu poginulih. Kraljevska čast u Tebi prešla je nakon pogibije Edipovih sinova na njihova ujaka Kreonta, i on je sada imao donijeti odluku o pokopu svojih nećaka. Eteokla, koji je pao braneći grad, dade odmah svečano pokopati s kraljevskim počastima i sa svim onim što bi mu inače pripadalo.

Svi su građani pratili pogrebnu povorku, dok je Polinik ležao nepokopan i nepočašćen. Tada Kreont objavi preko glasnika po čitavom gradu da neprijatelja domovine, koji je došao da ognjem uništi grad, da se napije krvi sugrađana, da protjera domaće bogove i da ono što ostane učini robljem — da toga neprijatelja nitko ne smije oplakati, nitko mu ne smije dati groba, nego se tijelo prokletnika ima prepustiti nesahranjeno pticama i psima da ga jedu. Ujedno naredi da svi građani nastoje da se ta kraljevska volja izvrši, a postavi i osobite stražare kod mrtvacu koji su imali paziti da nitko ne dođe te ga ukrade ili pokopa. Onaj koji bi to ipak učinio bit će neumoljivo kažnjen smrću: bit će javno u gradu kamenovan.

Tu okrutnu naredbu čula je i Antigona, pobožna sestra Poliniko va, koja se dobro sjećala svoga obećanja što ga je dala umirućem bratu. S teškim teretom na srcu obrati se svojoj mlađoj sestri Izmeni hoteći je nagovoriti da se s njom dade na smiono djelo: da se slože i da otmu tijelo bratovo njegovim neprijateljima. Ali Izmena bijaše slaba djevojka i nedorasla za takvo junaštvo.

— Jesi li ti, sestro — reče plaćući — već sasvim zaboravila strašnu propast našeg oca i naše majke, zar ti je već iščezla iz pameti nedavna pogibija naše braće, da još i nas koje smo preživjele želiš uvući u smrtnu sudbinu?

Antigona se hladno okrene od svoje plašljive sestre.

— Ja te uopće ne trebam — reče — idem da brata sama pokopam. Kad to učinim, umrijet ću s radošću i leći uz onoga kojega sam u životu toliko ljubila!

Nedugo iza toga dođe jedan stražar plašljiva i spora koraka pred kralja Kreonta.

— Mrtvac kojega si nam dao na čuvanje pokopan je — jedva izreče pred vladarom — nepoznati nam je počinitelj izmakao, a ne znamo ni kako se to dogodilo. Kad nam je prvi danji stražar javio taj događaj, svi smo se zabrinuli. Samo tanki sloj prašine ležao je na

mrtvacu: samo toliko koliko je potrebno da pogreb vrijedi pred bogovima podzemnoga svijeta. Nije se vidio nikakav trag od motike ili lopate, a po zemlji nije bilo nikakvih tragova kola. Među nama stražarima nastala svađa, jedan okrivljuje drugoga, i napokon dođe do tučnjave. No na kraju smo se složili da tebe, kralju, smjesta obavijestimo o događaju, i na mene je pala nesretna kocka!

Kreont se na tu vijest veoma naljuti pa zaprijeti svim stražarima da će ih žive povješati ako mu smjesta ne dovedu krivca. Morali su osim toga na njegov nalog očistiti tijelo od zemlje i dalje čuvati stražu kod mrtvaca.

Tako su sjedili od jutra do podne na vrućoj žezi. Tada se iznenada digla oluja, a zrak se ispunio prašinom.

Stražari su još razmišljali o neočekivanom značenju, kad ugledaše kako im se približuje jedna djevojka kukajući tužno kao ptica koja je našla prazno gnijezdo. Imala je u ruci mjedeni vrč, koji brzo napuni prašinom i približi se oprezno mrtvacu — stražari su, naime, sjedili prilično daleko na jednom humku da ne moraju podnositi zadah od tijela, koje je već dugo ležalo nepokopano — i mjesto pogreba pospe mrtvaca tri puta zemljom. Čuvari odmah poteku k njoj, pograbe je i na djelu uhvaćenu odvuku pred gnjevna kralja.

Antigona i Kreont

Kreont u dovedenoj djevojci prepoznaje svoju nećakinju Antigonu.

— Ludo jedna — poviče kralj — koja spuštaš čelo prema zemlji, priznaješ li djelo ili ga poričeš?

— Priznajem — odgovori djevojka podigavši glavu.

— A jesi li ti znala — zapita kralj dalje — zakon koji si tako bez straha pogazila?

— Dobro sam ga znala — odgovori Antigona čvrsto i mirno — ali taj propis ne potječe od besmrtnih bogova. Ja poznajem i druge zakone koji nisu od jučer i danas, koji vrijede vječno i o kojima nitko ne zna od kada postoje.

Nijedan ih smrtnik ne smije prestatiti da ne zazove na sebe gnjev bogova. Jedan takav zakon naredio mi je da mrtva sina svoje majke ne ostavim nepokopana. Ako ti se taj postupak čini lud, onda je lud onaj koji me krivi s ludosti!

— Misliš li ti — reče Kreont još ogorčeniji zbog tolike smionosti djevojčine — da se tvoja tvrdoglavost ne da skršiti?

Ta i najtvrđi čelik najprije pukne. Tko je u tuđoj vlasti, taj neka ne prkosi!

Nato odgovori Antigona:

— Pa ti mi ne možeš učiniti nešto više nego da me ubiješ: čemu onda odgađanje? Moje ime neće biti osramoćeno ako umrem, a znam i to da ovim tvojim građanima samo strah zatvara usta i da svi oni u srcu odobravaju moje djelo, jer ljubiti brata prva je sestrinska dužnost.

— Onda ga ljubi u Hadu — viknu kralj sve ogorčeniji — ako ga moraš ljubiti.

I već je naredio slugama da je pograbe, kad dojadi Izmena, koja je čula za sudbinu svoje sestre. Ona sada, kao da je potpuno stresla sa sebe žensku slaboću i strah od ljudi, hrabro stupa pred okrutnog ujaka, prizna mu da je kriva sa sestrom i zatraži da je s njom pošalje u smrt. Ujedno podsjeti kralja da Antigona nije samo kći njegove sestre, nego i zaručnica njegova sina Hemon, pa da kralj njezinom smrću uništava brak svomu djetetu. Mjesto svakog odgovora naloži Kreont svojim stražarima da uhvate i Izmenu i da obje sestre odvedu u palaču.

Hemon i Antigona

Kad je Kreont ugledao svoga sina Hemonu kako dolazi k njemu, nije ništa drugo pomislio nego da se sin pobunio protiv oca zbog osude svoje zaručnice. No Hemon na sumnjičava pitanja svoga oca odgovori samo riječima punim djetinje poslušnosti, i tek kad je oca uvjerio o svojoj iskrenoj privrženosti, usudi se da moli za svoju dragu zaručnicu.

— Ti ne znaš, oče — reče Hemon — što narod govori i što ti zamjera. Tvoj pogled odvraća svakog građanina da kaže išta što tvome uhu nije milo; meni je, naprotiv, moguće i takve stvari iz prikrajka čuti. I zato dopusti da ti kažem kako tu djevojku čitav grad žali, a njezino djelo svi građani hvale kao čin vrijedan trajne slave, i kako nitko ne vjeruje da je pobožna sestra zaslužila kaznu smrti što nije dopustila da njezina brata rastrgaju psi ili ptice. Stoga, ljubljene oče, popusti glasu naroda. Čini onako kao što čini drveće koje je zasađeno uz nabujali šumski potok: ne suprotstavlja se struji, nego popušta sili vode, pa ostaje nepovrijeđeno, dok ono drveće koje se usuđuje pružiti otpor iščupa bujica s korijenom iz zemlje.

— Zar će mene dječak učiti pameti? — poviče Kreont prezirno. — Čini mi se da se on bori u savezu sa ženom!

— Da, ako si ti žena! — odgovori mladić brzo i živo. — Jer sam samo za tvoje dobro rekao sve ovo!

— Jasno vidim — dovrši otac rasrđen — da ti slijepa ljubav prema zločinki sputava razum; ali žive je nećeš dobiti za ženu! Jer znaj: daleko tamo gdje ne odjekuju ljudski koraci bit će živa zatvorena u kamenu raku. Samo će malo hrane dobiti sa sobom, toliko koliko je potrebno da se grad očuva od oskvrnuća koje bi na njega moglo pasti zbog strahote neposrednog umorstva. Neka tada od boga podzemnoga svijeta, kojega jedinoga štuje, izmoli oslobođenje; prekasno će spoznati daje mudrije više slušati žive nego mrtve!

gotove sve pripreme da se imtti ckimm zaključak tiranina. Javno pred svim građanima Tebe odvedu Antigenu k nadsvodenoj grobnici koja ju je čekala. Djevojka neustrašivo side u nju zazivajući bogove i svoje mile i drage s kojima se nadala biti sjedinjena.

Još uvijek ležalo je tijelo poginulog Polinika raspadajući se nepokopano. Psi i ptice hranili se njime i kaljali grad raznoseći svuda naokolo ostatke mrtvaca. Tada se pojavi sijedi vrač Tirezija pred

kraljem Kreontom, kako se nekoć pojavio pred Edipom, i najavi mu nesreću koju pogađa iz ptičjih glasova i motrenja žrtvenih životinja.

Cuo je kreštanje divljih ptica koje su se zasitile klete hrane, a žrtvena životinja, mjesto da izgori na žrtveniku svijetlim plamenom, ispržila se uz gusti dim.

— Očito se bogovi srde na nas — završi Tirezija svoj izvještaj — zbog zlostavljanja ubijena kraljevića. Ne budi stoga tvrdoglav, kralju, popusti pokojniku, ne gledaj na ubijene! Kakva je slava mrtve još jednom ubijati! Okani se toga, u dobroj te namjeri svjetujem!

Ali Kreont, kao nekoć Edip, odbije proroka pogrdnim riječima, izgrdi ga zbog lakomosti za novcem i okrivi ga za laž. Tada se vrač raspali i pred očima kraljevim bezobzirno svuče veo koji je krio budućnost.

— Znaj — reče Tirezija — da sunce neće danas zaci prije nego ti od svoje rođene krvi ne prineseš jednoga kao naknadu za dva mrtvaca. Dvostruki zločin počinjaš uskraćujući mrtvaca podzemnom svijetu kojemu pripada, a živu, kojoj je mjesto na ovom svijetu, ne puštaš gore na svijet! Vodi me brže, sinko! Prepustimo ovoga čovjeka njegovoj nesreći!

Tako ode Tirezija držeći se za ruku svoga vodiča i oslanjajući se na svoj štap.

Kazna Kreontova

Kralj je drščući gledao za srditim vraćem. Odmah sazove starješine gradske k sebi i zapita ih što da radi.

— Pusti djevojku iz grobnice, pokopaj izloženo tijelo mladićevo! — glasio je njihov jednodušan savjet.

Teško je bilo neumoljivom vladaru da popusti, ali srce mu je bilo klonulo. Stoga prestrašen pristane da se prihvati jedinog izlaza koji bi od njegove kuće mogao odvratiti propast koju mu je navijestio prorok. On sam pođe sa slugama i pratnjom najprije u polje gdje je ležao Polinik, zatim do grobnice u koju je bila zatvorena Antigonu. Međutim je u palači ostala sama njegova žena Euridika, koja naskoro na ulicama začu tužnjavu. Kad je na sve glasniju viku izašla napokon iz svojih odaja i stupila u predvorje palače, dođe pred nju glasnik koji je Kreonta vodio do poljane gdje je tijelo njegova nećaka, nemilosrdno rastrgano, još uvijek ležalo nepokopano.

— Pomolili smo se bogovima podzemnoga svijeta — pripovijedaše glasnik — okupali smo mrtvaca u svetoj kupelji i zatim spalili ostatke njegova jadnog tijela. Pošto smo mu iz očinske zemlje nasuli grobni humak, pošli smo do kamena svoda pod koji je sišla djevojka da ondje završi svoj život jadnom smrću od gladi. Tu jedan sluga, koji je naprijed požurio, začu već iz daljine jasne glasove tužaljke s vrata jezovite odaje. On se brzo vrati k našem gospodaru da mu to dojavu. Ali i do njegova je uha već doprla tužna jadikovka, i on je prepoznao glas svoga sina.

Mi sluge požurismo na njegov nalog i pogledasmo kroz pukotinu u stijeni. Jao nama, što smo tu morali vidjeti!

Duboko u pozadini pećine vidjesmo djevojku Antigonu obješenu o petlje njezine koprene, već mrtvu. Pred njom je ležao tvoj sin Hemon objumivši njezino tijelo i u tužnom urlikanju oplakivao izgublenu zaručnicu, proklinjući oćevo nedjelo. Međutim je Kreont došao do jame i duboko uzdišući pošao kroz otvorena vrata unutra. »Nesretni mladiću!«, povikao je »što smišljaš? Čime nam prijeti tvoj smušeni pogled? Izađi ovamo k svom ocu, zaklinjem te!« No sin ga je u očaju ukoćeno gledao pa bez odgovora izvukao svoj dvosjekli mać iz korica. Otac skoći iz pećine i pobježe od udarca. Nato se nesretni Hemon nagnu nad svoje gvožde i zatjera ga sebi duboko u slabinu.

On pade, ali još padajući čvrsto obujmi mrtvo tijelo zaručnice, i sada leži mrtav, kako je mrtvu obujmio, u grobnoj jami.

Euridika je šutke saslušala taj izvještaj, a onda odjuri ne progovorivši ni riječi. Očajnog kralja, kojega su pratile sluge noseći mrtvo tijelo njegova jedinca, dočeka u palači vijest da u kući leži mrtva njegova žena u svojoj krvi pošto je mačem zadala sebi duboku ranu u srce.

Pokop argejskih junaka

Od čitavoga roda Edipova preostajala je sada, osim dvaju sinova pale braće, još samo Izmena. O njoj priča ništa ne pripovijeda. Ona je umrla neudata ili bez djece, i s njezinom je smrću izumrla nesretna porodica.

Od sedmorice junaka koji su pošli u vojnu na Tebu, umakao je iz nesretnog juriša i posljednje bitke jedini kralj Adrast, kojega je spasio njegov besmrtni vranac Arion božanskoga roda na krilatom bijegu. On sretno stiže do Atene i uteče se ondje kao pribjezar žrtveniku Milosrđa s maslinovom grančicom u ruci, zaklinjući Atenjane da ga podupru kako bi dobio pale junake i sugrađane da ih može časno pokopati. Atenjani uslišaše njegovu molbu, pođu s njim pod Tezejevim vodstvom na Tebu i prisile Tebance da dopuste pokop. Adrast za tjelesa palih junaka podigne sedam visokih lomača i priredi na Azopu trke u čast Apolonu. Kad je gorjela lomača Kapanejeva, njegova se žena Euadna, kći Ifisova, baci na nju te izgorje zajedno s mužem. Tijelo vrača Amfijaraja, kojega je progutala zemlja, nije se moglo naći za pogreb. Kralja je boljelo što ne može svomu prijatelju iskazati posljednju počast.

— Ne vidim — reče on — oka svoje vojske, čovjeka koji je bio izvrstan vrač i hrabar junak u boju!

Kad je svečani pogreb bio završen, podigne Adrast Nemezi ili Odmazdi lijep hram pred Tebom, pa se sa svojim saveznicima Atenjanima povuče iz zemlje.

Epigoni

Deset godina nakon toga odlučiše sinovi junaka palih pod Tebom, zvani Epigoni ili Potomci, povesti novu vojnu protiv toga grada da osvete smrt svojih otaca. Bilo ih je osam: Alkmeon i Amfiloh, sinovi Amfijarajevi, Egijalej, sin Adrastov, Diomed, sin Tidejev, Promah, sin Partenopejev, Stenel, sin Kapanejev, Terzandar, sin Polinikov, i Eurijal, sin Mekistejev.⁹⁴ I stari kralj Adrast, koji je još jedini preostajao iz rata otaca, pridruži se njima, ali ne primi vrhovno zapovjedništvo, želeći da ga preuzme koji mlađi i okretniji junak. Tada se saveznici obrate proročistu Apolonovu koga da izaberu za vođu. Proročište im označi Alkmeona, sina Amfijarajeva. I tako Alkmeon bude izabran za vojskovođu. Ali on se još kolebao smije li primiti tu čast prije nego osveti oca; stoga pođe i on da pita proročište. Apolon mu odgovori neka izvrši oboje. Njegova mati Erifila posjedovala je sada već ne samo kobnu ogrlicu, nego je znala pribaviti sebi i drugi kobni dar Afroditin, veo. Terzandar, sin Polinikov, koji je naslijedio taj veo, poklonio ga je njoj, kao nekoć njegov otac ogrlicu, i podmitio je da nagovori svoga sina Alkmeona da sudjeluje u vojni protiv Tebe. Slušajući proročanstvo preuze Alkmeon vrhovno zapovjedništvo, a osvetu odgodi do svoga povratka. On ne skupi samo veliku vojsku iz Arga, nego mu se pridruži i mnogo borbenih ratnika iz susjednih gradova, te on povede veliku vojsku pod tebanske zidove. Ovdje sinovi obnove upornu borbu koju su deset godina prije toga vodili njihovi očevi. Ali sinovi bijahu sretniji od otaca, i pobjeda zapadne Alkmeona. U jeku borbe pade samo jedan od Epigona, Egijalej, sin kralja Adrasta, kojega je svojom rukom ubio vođa Tebanaca Laodamant, sin Eteoklov, ali zato njega ubije Alkmeon, vođa Epigona.

Nakon gubitka svoga vođe i mnogih sugrađana napustiše Tebanci bojno polje i skloniše se za zidove svoga grada. Ovdje potraže savjeta u slijepa vrača Tirezije, koji je još uvijek živio u Tebi, a bilo mu je valjda već sto godina. On ih svjetova da podu jedinim putem spasa i da napuste grad dok jedan glasnik ode k Argejcima s prijedlozima za mir. Oni prihvate taj savjet, otprave jednog izaslanika k neprijateljima, i dok je ovaj pregovarao, natovariše Tebanci svoju djecu i žene na kola i pobjegoše iz grada. U mrkloj noći dođoše u jedan grad Beotije koji se zvao Tilfusij. Iz vrela Tilfuse, koje je

ključalo pokraj grada, napije se slijepi Tirezija, koji je i sam pobjegao, hladne vode i umre od toga. Još u podzemnom svijetu bio je mudri vrač odlikovan: nije tumarao naokolo bez svijesti kao druge sjene, nego mu je ostala njegova plemenitost i proročki razum. Njegova kći Manta nije pošla s drugima u bijeg, nego je zaostala u Tebi i pala ondje u ruke osvajača koji su zaposjeli napušteni grad. Epigoni su se bili zavjetovali da će posvetiti Apolonu ono najbolje što od plijena nadu u Tebi. Sada su zaključili da se bogu nijedan dio plijena ne bi mogao bolje svidjeti nego proročica Manta, koja je od svoga oca baštinila proročki dar i posjedovala ga u jednakoj mjeri. Stoga je Epigoni odvedu u Delfe i ondje je posvete kao svećenicu. Ondje se ona sve više usavršavala u proročkoj i drugoj mudrosti, te je ubrzo postala najslavnija proročica svoga vremena. Često su ljudi vidjeli kako dolazi k njoj i odlazi od nje sijedi starac kojega je ona učila divne pjesme što su naskoro odjeknule po čitavoj Grčkoj. Taj starac bio je Meonjanin Homer.

Alkmeon i ogrlica

Kad se Alkmeon vratio iz Tebe, smišljao je kako da ispuni i drugi zahtjev proročanstva i da se osveti svojoj majci, ubojici svoga oca. Njegovo ogorčenje protiv majke još je poraslo kad je nakon svoga povratka doznao da se Erifila dala podmititi da i njega izda. Zato zaključuje da je ne mora dulje štedjeti, napadne je mačem i umori.

Tada uze ogrlicu i veo pa napusti roditeljsku kuću, koja mu je postala užas. Ali premda mu je proročište naložilo da osveti oca, ipak je i umorstvo matere za sebe bio zločin protiv prirode, i bogovi ga nisu mogli ostaviti bez kazne. Zato pošalju Eriniju da progoni Alkmeona, a njega udare ludilom. U takvu stanju dođe Alkmeon najprije u Arkadiju kralju Oikleju.⁹⁵ Ali tu mu Erinija ne daje mira, i on morade lutati dalje. Napokon nađe utočište u Psofidi u Arkadiji kod kralja Fegeja. Ovaj ga očisti od grijeha i daje mu ruku svoje kćeri Arsinoje, a kobni darovi, ogrlica i veo, dođu sada u njezin posjed. Alkmeon je, doduše, bio oslobođen ludila, ali kletva još nije bila sasvim skinuta s njegove glave, jer je zemlju njegova tasta zbog njegove nazočnosti pritisnula nerodica. Alkmeon se obrati proročištu, ali ono ga otpremi neutješnim odgovorom: naći će mir kad dođe u zemlju koja u vrijeme kad je ubio majku nije još postojala. Erifila je, naime, umirući proklela svaku zemlju koja će primiti ubojicu majke. Bez nade ostavi Alkmeon svoju ženu i svoga malog sina Klitija te pođe u široki svijet. Poslije duga lutanja nađe napokon ono što mu je proročanstvo obećalo. Došao je do rijeke Aheloja i našao ondje otok, koji je rijeka tek nedavno stvorila.

Tu se nastani i potpuno se oslobodi svoje nevolje.

Ali oslobođenje od kletve i nova sreća učiniše da se njegovo srce uzobijestilo: on zaboravi svoju prijašnju ženu Arsinoju i svoga malog sina te se još jedanput oženi, i to lijepom Kalirojom, kćerkom riječnog boga Aheloja, koja mu također brzo rodi dva sina jednoga za drugim, Akarnana i Amfotera. Ali kako je Alkmeona svuda pratio glas o skupocjenom nakitu koji se, kako se mislilo, nalazio kod njega, zapita ga njegova mlada žena vrlo brzo za krasnu ogrlicu i veo. Ali te je dragocjenosti Alkmeon ostavio kod svoje prve žene kad ju je potajno napustio. No njegova nova žena nije smjela ništa znati o njegovu prijašnjem braku: zato on izmisli neko mjesto u daljini gdje je tobože spremio dragocjenosti, pa joj obeća da će joj ih donijeti.

Stoga otputuje natrag u Psofidu, stupi ponovno pred svoga prvog tasta i svoju napuštenu ženu i opravda se pred njima da ga je od njih otjeralo ludilo koje ga još i sada progoni.

— Osloboditi se kletve i ponovno se vratiti ovamo — reče licemjerno Alkmeon svojoj ženi — to mogu, kako mi je prorečeno, samo jednim sredstvom: ako ogrlicu i veo što sam ti poklonio donesem kao zavjetni dar bogu u Delfe.

Tim lažljivim riječima dadoše se Fegej i njegova kći nagovoriti pa mu predaše oba nakita.

Alkmeon odjuri veseo sa svojim plijenom, ne sluteći da će kobni darovi napokon i njemu donijeti propast. Jedan, naime, od njegovih slugu, koji je znao za njegovu tajnu, odao je kralju Fegej u da Alkmeon ima drugu

zato da ga odnese njoj. Tada braća napusten[^]žene pođu za njim u potjeru, pojure pred njega, uvrebaju ga iz zasjede i ubiju ga dok je bezbrižno išao svojim putem.

Ogrlicu i veo vrata braća svojoj sestri hvaleći se kako su je osvetili. Ali Arsinoja je još uvijek ljubila nevjernog Alkmeona, te kad je čula za njegovu smrt, prokune svoju braću. Sad su kobni darovi imali dokazati svoju moć i na Arsinoji. Ogorčena braća smišljahu kako će što oštrije kazniti nezahvalnu sestru: oni je pograbe, zatvore u kovčeg i odvezu je u njemu svomu prijatelju kralju Agapenoru u Tegeju s lažnom viješću da je Arsinoja ubila Alkmeona. Tako ona umrije jadnom smrću.

Međutim je Kaliroja saznala za nesretnu pogibiju svoga muža Alkmeona. S dubokim bolom obuze je čežnja za što bržom osvetom. Zato i se baci ničice na zemlju i pomoli se Zeusu da učini čudo i da njezini mali sinovi, Akarnan i Amfoter, smjesta postanu odrasli ljudi kako bi se mogli osvetiti ubojicama svoga oca. Budući da je Kaliroja bila nedužna, Zeus usliši njezinu molbu, pa se njezini sinovi, koji su legli u postelju kao maloljetni dječaci, probudiše kao bradati ljudi puni snage i želje za osvetom. Oni podu u svijet i krenu najprije u Tegeju, kamo stigoše upravo u isto vrijeme kad su sinovi Fegejevi, Pronoj i Agenor, sa svojom nesretnom sestrom Arsinojom stigli onamo i naumili otputovati u Delfe da kobni Afroditin nakit polože u hramu Apolonovu kao zavjetni dar. Ovi nisu znali tko je pred njima kad su bradati mladići navalili na njih da osvete smrt očevu, i prije nego su

mogli saznati za razlog napadaja, bili su ubijeni. Sinovi Alkmeonovi opravdaše se pred Agapenorom sve mu po istini ispričavši.

Nato krenu u Psofidu u Arkadiju, uđu ondje u kraljevu palaču i ubiju kralja Fegeja zajedno s njegovom ženom.

Izbjegavši sretno potjeri javiše sinovi majci da su izvršili osvetu. Nato krenu u Delfe na savjet svoga djeda Aheloja te ogrlicu i veo polože kao zavjetni dar u hramu Apolonovu. Kad se to dogodilo, ugasila se kletva koja je ležala na kući Amfijarajevoj, a njegovi unuci Akarnan i Amfoter, sinovi Alkmeona i Kaliroje, sakupe naseljenike u Epiru i osnuju Akarnaniju. Klitije, sin Alkmeona i Arsinoje, s gnušanjem ostavi nakon očeva umorstva majčine rođake i nađe utočište u Elidi.

Notes

[←1]

Prometej znači »Onaj koji naprijed misli, Dovitljivi, Promišljeni misli, Nepromišljeni, Zaboravni«, Epimetej »Onaj koji poslije čina promišlja«

[←2]

S Tetidom. Njoj je, naime, bilo prorečeno da će roditi sina koji će biti jači od svoga oca. Zato ju je Zeus kasnije udao za smrtnoga junaka Peleja, kojemu je rodila divnog Ahileja.

[←3]

Vidi u 4. knjizi: Slijedeća tri posla Heraklova, str. 161

[←4]

Ova priča nema veze s prethodnom i ne slaže se s njom.

[←5]

Drugi razlikuju samo četiri ljudska naraštaja: zlatni, srebrni, mjedeni i željezni; a neki samo tri, ispuštajući željezni.

[←6]

Jednooki gorostasni sinovi Urana i Geje, pomoćnici boga kovača Hefesta. Njihova radionica obično se zamišljala u unutrašnjosti Etne. Od tih Kiklopa sasvim su različiti oni Kiklopi koji dolaze u priči o Odiseju.

[←7]

Kasnije je Pira Deukalionu rodila sina Helena, praoca svih Helena (Grka); njegovi sinovi bili su Eol, Dor i Ksut. Od prve dvojice izvodili su lozu Eoljani i Dorani; o Ksutu usporedi priču o Ionu str 51 i d Vidi Mitol. dodatak, § 29.

[←8]

Nimfe stabala; vidi Mitološki dodatak, § 27.

[←9]

Hera je, kazuje priča, bezbrojne Argove oči stavila u rep svojoj ptici paunu.

[←10]

Kimerski Bospor (sada Kerčka Vrata) dobio je navodno ime baš otuda, jer Bospor znači »Govedski brod ili prijelaz«. Meotsko more je današnje Azovsko more pokraj poluotoka Krima, koji se u starini zvao Taurija, a stanovali su na njem Kimerani.

[←11]

Ona je bila žena Okeana i majka Klimene, a Klimena je bila mati Faetontova. Vidi Mitol. dodatak, § 31.

[←12]

Samilosne Najade pokopaše iznakaženo tijelo nesretnog mladića. Klimena, njegova neutješiva mati. plakaše sa svojim kćerima Helijadama ili Faetontidama neprekidno četiri mjeseca, dok se nježne sestre nisu pretvorile u topole, a njihove suze u jantar.

[←13]

Sinovi Zeusa i Europe bijahu moćni i mudri kraljevi Minoj i Radamant, koji su nakon smrti postavljeni za suce pokojnika u podzemnom svijetu. Kao treći sin spominje se junak Sarpedon, koji je umro u dubokoj starosti kao kralj Likije u Maloj Aziji.

[←14]

Zvali su se Feniks, Kiliks i Finej. O Fineju usporedi priču o Argonautima. Od Feniksa dobio je ime trgovački narod Feničana, a od Kiliksa zemlja Kilikija (Cilicija) u Maloj Aziji.

[←15]

Usp. priče: Pentej, Akteon, Edip, Sedmorica protiv Tebe, Epigoni, a osobito Alkmeon.

[←16]

Vidi priču o Argonautima, str. 106.

[←17]

Aristej, bog lova, bio je prvobitno identičan s Apolonom. —
Prev.

[←18]

Zato je Akrizije zatvorio svoju kćer u podzemnu odaju, ali Zeus je znao prodrijeti i onamo, i to u obliku zlatne kiše. O Akriziju usp. također priču o Melampodu u 2. knjizi, str. 96.

[\[←19\]](#)

Po starijoj priči Atlant je bio Titan, brat Prometejev, te je morao za kaznu zbog sudjelovanja u borbi Titana protiv bogova držati nebeski svod na vratu i ramenima. Istom u kasnije vrijeme doveli su ga u vezu s afričkim brdom Atlasom, kako to pokazuje gornja priča. : Brat Danaja i Egipta, iz roda Ijina. Vidi bilješku na kraju priče o Iji, str. 24.

[\[←20\]](#)

Erehtej je bio, kao Prokna i Filomela, dijete kralja Pandiona starijega i Najade Zeuksipe. Od kćeri Erehtejevih treba, osim Kreuze, spomenuti osobito Prokridu (vidi narednu priču) i Oritiju (vidi priču o Argonautima, odlomak »Finej i Hurpije«, sti. 113). Usp. Miu>k>*ki dodatak. § 34.

[\[←21\]](#)

Kekrop, koji je kao i Erihtonije izrastao iz zemlje, osnovao je Atenu s tvrđavom Akropolom, koja se po njemu prozvala Kekropija. Njegove spomenute kćeri bile su Aglaura, Herza i Pandroza; samo posljednja odoljela je radoznalosti te izbjegla sudbinu svojih sestara. Herza je bila mati Kefalova. Vidi iduću pripovijest i Mitol.

[\[←22\]](#)

Trofonije, mitski graditeljumjetnik, imao je glasovito proročište u Lebadeji (danas Livadija) u Beotiji.

[\[←23\]](#)

Kad su se jednom Posidon i Atena prepirali o Atiku nastojeći jedno drugo nadmašiti vrijednim darovima, Posidon je trozubom udario u stijenu atenske tvrđave (Akropole), i odmah je iz nje potekla morska voda; ali Atena zasadi u istu stijenu prvu maslinu, i taj je dar bio vredniji, pa je zbog toga zemlja otada ostala posvećena mudroj i ratobornoj božici.

[\[←24\]](#)

U to je vrijeme Tebancima zadavala jade teumesijska lisica, opaka životinja koju im je poslao razljućeni Bakho. Njoj su morali svakoga mjeseca dati da pojede jednoga dječaka. Tebanski kralj Kreont i knez Amfitrion, koji se doselio iz Arga,

obrate se Kefalu s molbom da im pomogne uloviti lisicu, koja je bila tako brza da je nitko nije mogao dostići. Tako je pas Lelap, kojemu ništa nije moglo pobjeći, uzeo goniti nedostiživu teumesijsku lisicu: vječni lov, kojemu je Zeus učinio kraj na taj način da je obje životinje pretvorio u kamen.

[←25]

Sin Dedalove sestre Perdike, dok se po drugima nećak zvao Perdik.

[←26]

U drugim pričama dolazi Minoj kao mudri, pravedni i pobožni vladar. Usp. bilješku na kraju priče o Europi, str. 32.

[←27]

Po drugoj predaji našao je Ikarovo tijelo Heraklo i pokopao ga. Vidi u 4. knjizi »Heraklo u službi kraljice Omfale«, str. 176.

[←28]

Hem je staro ime Balkana, a Rodopa je danas istoimena gora. Prev.

[←29]

Pigmeji su patuljasti narod na obalama južnog Okeana; oni svake jeseni vode borbu sa ždralovima. Prev.

[←30]

Grčka riječ »arachne« znači »pauk«. — Prev.

[←31]

Atalantin otac naziva se također Jazije, Menal ili Shenej. Usp. idući priču i Mitol. dodatak, § 36.

[←32]

Usp. Homerovu Ilijadu, 9. pjev., st. 529—599.

[←33]

Kasnije je Pelop proširio svoju vlast na čitavu Elidu. Između ostalog osvojio je Olimpiju gdje je uveo glasovite olimpijske igre. Njegovi i Hipodamijini sinovi, od kojih su naj znatniji bili Atrej, Ti jest i Pitej, razišli su se po cijelom Peloponezu osnivajući svoje države. (Usp. također »Posljednji Tantalovići« u III. dijelu, str. 504.)

[←34]

Broj Niobine djece različito se navodi. Usp. npr. bilješku o Prokni i Filomeli, str. 50.

[←35]

Eol je bio sin Helenov, unuk Deukalionov. Usp. bilješku na kraju priče o Deukalionu i Piri. Eolovi sinovi bijahu: Sizif, Salmonej, Kretej (otac Amitaona, Ezona i Fereta), Atamant (otac Friksa i Hele), Dejon, Magnet (otac Diktisa i Polidekta) i Perijer (otac Afareja i Leukipa). Usp. Mitol. dodatak, § 39.

[←36]

Kći Salmonejeva Tira bila je pramajka glasovitih junaka. Posidonu je rodila Peliju (vidi priču o Argonautima) i Neleja (oca Nestorova, vidi priču o Melampodu). Od njezina smrtnog muža Kreteja, brata njezina oca Salmoneja (vidi prethodnu bilješku) bili su njezini sinovi: Ezon (otac Jazonov), Feret (otac Admetov) i Amitaon (otac Melampodov). Vidi Mitol. dodatak, § 39.

[←37]

Vidi bilješku na kraju priče »Sizif i Salmonej«, str. 90, i Mitol. dodatak, § 39.

[←38]

Atamant je bio sin Eolov (usp. bilješku na kraju priče »Sizif i Salmonej«). Ina je kći Kadmova (mati Melikertova, usp. bilješku iza priče o Kadmu), a Nefela, mati Friksa i Hele, božica oblaka.

[←39]

Arga (Argo) znači zapravo »brza« lađa.

[←40]

Tu djetinju nježnost morala je Hipsipila kasnije teško okajati. Kad su, naime, njezine podanice to saznale, prodale su nesretnu kraljicu gusarima koji su je dalje prodali kralju Likurgu u Nemeji. O njezinoj daljoj sudbini vidi: Sedmorica protiv Tebe, 2. poglavlje, str. 237.

[←41]

Usp. bilješku 2 na početku priče »Kadmo«, str. 32.

[←42]

Borej, Sjevernjak, prosió je jednom Oritiju, lijepu kćer atenskog kralja Erehteja (vidi bilješku na početku priče o Ionu), ali je bio odbijen. Zato odvede dragu zrakom na daleku obalu Trakije, gdje mu je kao zakonita žena rodila dva sina, Zeta i Kalaisa, i dvije kćeri, Kleopatru i Hionu.

[←43]

Koji su to bogovi, vidi Mitol. dodatak, § 4.

[←44]

Ali po običnoj priči vratio se Stenel, unuk Minojev, sretno iz rata s Amazonkama, Heraklo mu je u znak zahvalnosti za hrabrost darovao vlast nad otokom Tazom.

[←45]

Usp. Šesti posao Heraklov, str. 162.

[←46]

Sin Eakov, unuk Zeusov, brat Telamonov, kralj u Tesaliji. On se kasnije oženio Nereidom Tetidom, s kojom je imao sina Ahileja. Telamon, otac velikog Ajanta, vladao je na Salamini.

[←47]

Iz priče o Heraklu poznati kralj elidski.

[←48]

Ovdje identična s Perzefonom. Usp. Mitol. dodatak, § 24.

[←49]

Vidi priču o Dioskurima, str. 93.

[←50]

Staro ime za Tesaliju.

[←51]

Endimion je bio pastir na brdu Latmu u Kariji. Kad je jednom lijepi mladić spavao, ugleda ga stidljiva božica mjeseca i, obuzeta čeznutljivom ljubavlju, spusti se s neba da ga poljubi. Ali da ne bi tko drugi o tome što doznao, spusti ona vječni san na oči dragoga mladića, kojemu se i poslije toga katkada u tihoj noći spuštala.

[←52]

Donji Dunav.

[←53]

Po drugoj priči Medeja je zaklala svoga još malenoga brata Apsirta, kojega je na bijegu povela sa sobom, rasjekla njegove udove i razbacala ih po moru da bi zadržala Ejeta u potjeri. Otac je pokupio ostatke svoga sinčića, odustao od potjere i u dubokoj se žalosti vratio u Kolhidu.

[←54]

Usp. bilješku iza priče »Faetont«, str. 27, gdje se navodi malo drugačija varijanta.

[←55]

Stari su se Grci pred smrt ogrtali i zastirali lice. — Prev.

[←56]

Vidi priču o Dioskurima.

[←57]

Po drugoj priči bio je Ezon kod povratka Jazonova još živ, pa ga je Medeja pomladila na isti način kao i ovna. To je navelo Pelijine kćeri te su poželjele pomladiti svoga oca, a Medeja ih je onda prevarila. Usp. Ovidijeve *Metamorfoze* \ II. .197—343.

[←58]

Obično se spominju samo dva sina Jazona i Medeje: Mermer i Feret.

[←59]

Drugi pripovijedaju da je Jazon jednom sit života ležao na Korintskoj prevlaci u sjeni lađe Arge. Tada se najednom urušio istruli ogromni brod pokopavši nesretnika pod svojim ruševinama. O Medeji vidi još u 5. knjizi »Tezej u Ateni«, str. 191.

[←60]

Atički lakat iznosio je 462 mm, pa je prema tome Heraklo bio visok 185 cm. — Prev.

[←61]

Sin Gejin (ili Zeusov). On se usudio grešnom rukom dirnuti božansku Letu (Latonu); pritom ga pogodi Zeusov grom. U podzemnom svijetu ležao je ispružen na tlima, dok su mu dva

jastreba neprestano klijevala jetra koja su uvijek ponovno izrasla. O Atlantu usp. bilješku 1. u priči o Perzeju, str. 43.

[←62]

Bajoslovan narod na krajnjem sjeveru (Hiberborejci = narod iznad Sjevernjaka). U njihovoj je zemlji, pripovijedaju pjesnici, samo jednom u godini izlazilo i zalazilo sunce, plodovi su sazrijevali čudnovato brzo, nikakav oštar vjetar nije ondje puhao; bez svađe i brige provodili su ondje ljudi pod Apolonovom zaštitom tisućgodišnji blaženi život.

[←63]

Vidi priču o Prometeju, konac, str. 14.

[←64]

Odletjele su dalje preko mora na otok Aretijadu, gdje su se kasnije na njih namjerili Argonauti. Vidi str. 117.

[←65]

Kad je stigao u kraj gdje je kasnije sagrađen Rim pa ondje na obali Tibera umoran zadrijemao, došao je gadan div, kojemu je vatra iz nozdrva sukljala, a zvao se Kak, te mu ukrao dva najljepša goveda iz stada, odvučavši ih za repove natraške u svoju pećinu, da ga ne bi izdali tragovi govedih nogu. Ali mukanje ukradenih životinja otkrilo je Heraklu, koji se međutim probudio, njihovo boravište. Heraklo provali u pećinu i nakon teške borbe ubije diva. Zahvalni stanovnici onoga kraja, među njima i pobožni Arkađanin Euandar, podigoše junaku u čast žrtvenik

[←66]

Tako je došao i na otok Rod. Tamo je sreo seljaka koji je upregnuo dva vola u plug. Kako je upravo bio silno gladan, zamoli seljaka da mu dade nešto jela. Ali seljak ga osorno otpravi i ne htjede mu ništa dati. Nato se Heraklo razljuti i ne obzirući se na kletve seljaka, ispregne jednoga vola, zakolje ga i ispeče te ga cijeloga pojede, a takav je junakov tek potpuno odgovarao njegovoj tjelesnoj veličini i snazi.

[←67]

Po drugoj predaji pošao je Heraklo sam u vrt Hesperida, ubio zmaja i ukrao jabuke. Usp. str. 143.

[←68]

Bajoslovni grad na rtu Tenaru, južnoj glavici Peloponeza.

[←69]

Nekadašnji učitelj Heraklov u rvanju. On je bio sin boga Herma, od kojega je naučio vješto krasti i lagati, a živio je na podnožju brda Parnasa. Njegova kći Antikleja udala se za Laerta na Itaci, pa je rodila glasovitog Odiseja, koji je baštiniio lukavstvo svoga djeda.

[←70]

Nju je njezin otac Pelija, kralj u Jolku, udao za Admeta, pa prema tome ona nije sudjelovala u umorstvu što su ga počinile njezine sestre. Usp. bilješku na str. 145.

[←71]

3 Feret (vidi bilješku iza priče »Sizif i Salmonej«) bijaše osnivač Fere. Osim Admeta bila su mu djeca: Likurg (kralj u Nemeji, vidi »Sedmorica protiv Tebe«, 2. poglavlje) i Idomena (mati Bijanta i—Melampoda; vidi priču »Melampod«).

[←72]

Po drugima bili su Kerkopi dva patuljasta, lupeška obješenjaka koji su jednom htjeli ukrasti Heraklu oružje dok je spavao. Ali Heraklo se na vrijeme probudio pa je uhvatio lukave kradljivce. Nato ih je svezao za ruke i noge i objesio ih naglavce na motku, koju je prebacio preko pleća, i tako ih je nosio dobar komad puta. Ali obješenjaci počеше iza njegovih leđa zbijati najsmješnije šale, dok im nije dobrodušni junak smijući se poklonio slobodu.

[←73]

Oiklej je bio unuk Melampodov, a otac glasovitog vrača Amfijaraja. O Peleju i Telamonu usp. priču o Eaku i bilješku 2 na str. 118.

[←74]

U to se vrijeme obično stavlja i borba s Gigantima, koju smo već ispriповijedali na str. 155. i dalje.

[←75]

Dječak Eunom, koji je jednom za stolom kralja Eneja posluživao goste, pogriješio je nešto. Heraklo ga je zbog toga htio lagano udariti, ali protiv njegove volje njegova je teška ruka tako snažno pala na dječaka da je na mjestu ostao mrtav. Otac je, doduše, oprostio to nehотиčno umorstvo, ali je Heraklo sam sebi nametnuo kaznu progonstva.

[←76]

Vidi gore priču »Heraklo i Eurit«, str. 170.

[←77]

Sinovi Pelopovi bijahu: Atrej (otac Agamemnona i Menelaja), Tijest (otac Egistov), Koprej (vidi str. 159), Pitej, Hrizip (vidi priču o Edipu, 1. poglavlje) i Alkatoj (osnivač grada Megare).

[←78]

Po najstarijoj priči nisu Heraklo i Tezej bili rođaci. Ali pošto se mjesto Anakse (kćeri Alkejeve) smatrala Lizidika (kći Pelopova) majkom Alkmeninom, učinili su i od Herakla praunuka Pelopova i uspostavili i u tom pogledu željenu vezu između oba najveća junaka Grčke. Vidi Mitol. dodatak, § 41.

[←79]

Glasnik Fital prijateljski je nekoć pogostio u Eleuzini božicu Demetru, a ona mu je zato darovala mladicu smokvina stabla. Njegovi potomci bili su pobožni i gostoljubivi Fitalidi.

[←80]

Ona je pobjegla u svoj zavičaj Kolhidu. Ondje je njezina oca Ejeta njegov rođeni brat svrgnuo s prijestolja. Medeja se pomirila s ocem i svojim mu čarolijama opet pomogla do vlasti. Poslije njezine smrti, kažu, štovali su je Kolšani kao božicu.

[←81]

To je bio isti onaj bik kojega je Heraklo nekoć doveo s otoka Krete i na nalog Euristejev opet pustio na slobodu. Vidi sedmi posao Heraklov, str. 163.

[←82]

Usporedi bilješku u priči o Ionu, str. 52

[←83]

Po jednama bila je to ista ona Hipolita čiji je pojas Heraklo donio u Grčku; ali drugi kasniju ženu Tezejevu ne zovu Hipolita, nego Antiopa.

[←84]

Prvi ubojica rođaka. Kad je njegov tast Dejonej došao k njemu da traži uobičajeni svadbeni dar koji mu je Iksion uskratio, strovali ga ovaj u jamu s užarenim ugljekljem. Budući da je osim toga drsko poželio Heru, Zeus ga je kaznio za te zločine stavivši ga u podzemnom svijetu na krilato kolo koje se neprestano vrt jelo strahovitom brzinom.

[←85]

Vidi dvanaesti posao Heraklov, str. 168.

[←86]

Palena, mjesto u Atici gdje je stajao stari glasoviti hram Atenin, ležala je oko tri sata sjeveroistočno od Atene, na putu prema Maratonu.

[←87]

Taj Hrizip, sin Pelopa i jedne nimfe, bio je pored sve svoje ljepote vrlo nesretan. Pošto ga je otac u ratu s Lajem ponovno oslobodio, mučke ga ubiše njegova polubraća Atrej i Tijest na nagovor svoje majke Hipodamije, ljubomorne žene Pelopove.

[←88]

Po drugoj priči ubio ju je Edip.

[←89]

Usp. bilješku iza priče o Kadmu, str. 34.

[←90]

Vidi »Argonauti na Lemnu«, str. 107. O Likurgu usp. str. 171, bilješku 3.

[←91]

Ili Preteča sudbine, Vođa u smrt; vrač Amfijaraj, koji je naslućivao nesretni ishod vojne, vidio je, naime, u žalosnoj sudbini dječakovoju sliku koja je nagovještavala njegovu vlastitu

sudbinu i sudbinu ostalih junaka; zato je djetetu dao gore spomenuto ime.

[←92]

Usp. priču o Zetu i Amfionu, str. 84.

[←93]

Hipomedonta je ubio Izmar, a Tideja Menalip.

[←94]

Mekistej nije zapravo bio jedan od Sedmorice, nego samo brat Adrastov. Zato drugi i mjesto Eurijahi broje ovamo Euripila ili Polidora kao sina Hipomedontova.

[←95]

Otac Amfijarajev, dakle djed Alkmeonov. Jedni pripovijedaju da je Oiklej pao kao bojni drug Heraklov pod Trojom (vidi str. 178); po drugoj priči, naprotiv, umro je u dubokoj starosti u Arkadiji, gdje se pokazivao njegov grob.

Table of Contents

[Najljepše priče klasične starine](#)

[Prva knjiga](#)

[Prometej i Atena stvaraju čovjeka](#)

[Prometej](#)

[Naraštaji ljudskoga roda4](#)

[Deukalion i Pira](#)

[Faetont](#)

[Europa](#)

[Kadmo](#)

[Pentej](#)

[Akteon](#)

[Perzej](#)

[Prokna i Filomela](#)

[Ion](#)

[Prokrida i Kefal](#)

[Dedal i Ikar](#)

[Eak](#)

[Filemon i Baukida](#)

[Arahna](#)

[Mida](#)

[Hijakint](#)

[Druga knjiga](#)

[Zlatni naraštaj ljudskog roda](#)

[Meleagar i lov na kalidonskog vepra](#)

[Atalanta](#)

[Tantal](#)

[Srebrni naraštaj ljudskoga roda](#)

[Pelop](#)

[Zet i Amfion](#)

[Nioba](#)

[Mjedeni naraštaj ljudskoga roda](#)

[Sizif i Salmonej](#)

[Belerofont](#)

[Dioskuri](#)

[Željezni naraštaj ljudskoga roda](#)

Orfej i Euridika
Keik i Halkiona

Treća knjiga

Jazon dolazi u Jolk

Priča o Argonatima

Jazon i Pelija

Povod i početak argonautskog pohoda

Argonauti na Lemim

Argonauti u zemlji Dolionaca

Heraklo zaostao

Bebrički kralj Amik

Finej i Harpije

Argonauti potiskuju lađu u more

Simplegade

Daljnji doživljaji Argonauta

Jazon u palači Ejetovoj

Medeja i Ejet

Argov savjet

Argonauti se opraštaju s Lemnjankama

Medeja obećava pomoć Argonautima

Jazon i Medeja

Jazon izvršuje Ejetov zahtjev

Zlatno runo

Potjera za Argonautima i Medejom

Daljnje zgrade Argonauta na povratku

Nova potjera Kolšana

Posljednje zgrade i nezgode Argonauta

Jazonov svršetak

O Jazonu ne znam ništa.

Četvrta knjiga

Jazon ore s Ejetovim bikovima

Iz priče o Heraklu

Heraklo kao novorođenče

Odgov Heraklov

Heraklo na raskršću

Heraklova prva djela

Heraklo u boju s Gigantima

[Heraklo i Euristej](#)
[Prva tri posla Heraklova](#)
[Slijedeća tri posla Heraklova](#)
[Sedmi, osmi i deveti posao Heraklov](#)
[Tri posljednja posla Heraklova](#)
[Heraklo i Eurit](#)
[Heraklo kod Admeta](#)
[Heraklo u službi kraljice Omfale](#)
[Kasnija junačka djela Heraklova](#)
[Heraklo i Dejanira](#)
[Heraklo i Nes](#)
[Heraklova smrt](#)

[Peta knjiga](#)

[Argonauti i Triton](#)

[Tezej](#)
[Junakovo rođenje i mladost](#)
[Tezejev put k ocu](#)
[Tezej u Ateni](#)
[Tezej kod Minoja](#)
[Tezej kao kralj](#)
[Rat s Amazonkama](#)
[Tezej i Piritoj.](#)
[Boj Lapita i Kentaura](#)
[Tezej i Fedra](#)
[Tezejev svršetak](#)

[Boj Kentaura i Lapita](#)

[Priča o Heraklidima](#)
[Dolazak Heraklida u Atenu](#)
[Demofont](#)
[Spasonosna bitka](#)
[Euristej pred Alkmenom](#)
[Hil i proročanstvo](#)
[Hilovi potomci](#)
[Heraklidi dijele Peloponez](#)
[Meropa i Epit](#)

[Šesta knjiga](#)

[Sfinga Edipu zadaje zagonetku](#)

[Priča o Edipu](#)
[Edipova mladost](#)
[Edip u Tebi](#)
[Njegov brak s majkom](#)
[Grozno otkriće](#)
[Jokasta i Edip kažnjavaju se sami](#)
[Edip i Antigona](#)
[Edip na Kolonu](#)
[Edip i Tezej](#)
[Edip i Kreont](#)
[Edip i Polinik](#)
[Edipov svršetak](#)

[Sedam knezova zaklinje se na propast Tebe](#)

[Sedmorica protiv Tebe](#)
[Polinik i Tidej kod Adrasta](#)
[Polazak junaka](#)
[Hipsipila i Ofelt](#)
[Junaci pred Tebom](#)
[Menekej](#)
[Juriš na grad](#)
[Dvoboj braće](#)
[Kreontova odluka](#)
[Antigona i Kreont](#)
[Hemon i Antigona](#)
[Kazna Kreontova](#)
[Pokop argejskih junaka](#)
[Epigoni](#)
[Alkmeon i ogrlica](#)

[Notes](#)